

Universitat de Barcelona
Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació

**“Avaluació participativa d’un programa d’acollida per
adolescents en un centre de medi obert”**

Tesi Doctoral

1a Part

Doctoranda: Maria Àngels Pavón Ferrer
Directores: María Ángeles Marín Gracia i María Paz Sandín Esteban

Barcelona, 2009

“Quan un immigrant vingui a instal·lar-se al teu costat, en el vostre país, considera'l com un nadiu, com un de vosaltres. Estima'l com a tu mateix”

Lv 19, 33-34

AGRAÏMENTS

***“Yo escribo para quienes no pueden leerme. Los de abajo, los que esperan desde hace siglos en la cola de la historia, no saben leer o no tienen con qué...”
E.Galeano***

Als nois i les noies del centre obert i a les seves famílies, que donen sentit a aquesta feina. Als adolescents que vindran a Sant Boi que donen raó de ser a la proposta. Al grup que es va comprometre en la formació (Alejandro, Zakaria, Fatima, Omar, Juliana, Nouh, Mehdi, Khalid, Mounia, Nisrim, Hussam, Sofian, Jassine, Kada, Houda) i les seves famílies, cada dia més a prop.

“La utopía está en el horizonte. Camino dos pasos, ella se aleja dos pasos y el horizonte se corre diez pasos más allá. ¿Entonces para qué sirve la utopía? Para eso, sirve para caminar.” E.Galeano

Als educadors i educadores del Centre Obert Don Bosco de Sant Boi, que construeixen cada dia la utopia. En especial a la M.Pau, per la seva fidelitat i compromís, a la Míriam, la Lucía, la Laura i la Xènia per embarcar-se en aquesta proposta en primera persona i a la resta de l'equip educatiu per portar un somni a la pràctica.

“El Señor sólo exige de las personas aquello que está dentro de las posibilidades de cada uno.” P. Coelho

Al meu pare, per donar-me l'autoexigència i fugir de l'autocomplaença.

A la meva mare, per educar-me en la senzillesa i el servei.

Al meu germà Lluís, que ha aportat molt més que la correcció ortogràfica, reconeixement i companyia.

A la meva germana Isa, per ser el meu gran contrapunt.

A les meves nebodes... Tota una vida per davant.

Als meus fillols, Kevin i Marina, perquè anem creixent tots junts.

A la meva besàvia Isabel, per ser el meu referent de l'imaginari familiar.

“Cuando buscamos el tesoro, nos damos cuenta de que el camino es el propio tesoro.” P.Coelho

A les meves tutores de tesi, Marigel i M.Paz, per anar mostrant-me el camí i qüestionant-me. Pel seu compromís en el treball i per la inspiració en el rigor i l'exigència.

“Cada trecho recorrido enriquece al peregrino y lo acerca un poco más a hacer realidad sus sueños.” P.Coelho

Als amics, per ser els companys de “camí”, des de l'exigència de la Nuri, des de la intimitat del Ramon, des de la profunditat del Jaume, des de l'acompanyament de l'Emma, des de l'obertura de nous camins de l'Imanol, des de la crítica de l'Anna, des del somriure del Dani, des de la senzillesa de l'Antonio i la Teresa, des de l'alegria de l'Esther i els consells del Salva, i tots aquells amics que s'han de sentir inclosos en aquest agraïment, tot i no poder llistar-los a tots ells.

“No basta amar, es preciso lograr ser amado...” Don Bosco

A tots els “meus” salesians, laics i religiosos... per ser referència de vida i de fe i per fer d'aquest treball una passa més a la dedicació als joves i en especial, a aquells amb més dificultat. En especial al Joan Marquès, que ha viscut la tesi ben intensament, al Joan Brulles per estar als inicis, al Rafa Gasol i al Paco Estellés per possibilitar la feina, i a tots els que heu compartit camí. També als que compartiu esperit, entre molts altres, la Montse Álvarez, el Luisma Martínez, la Sira Fraile, la Nines García, el meu grup de cooperadors salesians i els de la Província de Barcelona, i tots aquells que us sentiu a prop en la moguda juvenil salesiana i que tant sentit heu donat a aquest treball, impossible anomenar-vos a tots!

“La base de toda educación es cuestión de corazón.” Don Bosco

Als companys de l'escola de Sant Vicenç, perquè en compartir el projecte, compartim vida, compromís i vocació. En especial a la Núria Mollà, per facilitar al màxim el procés de tesi, encara que no sempre em deixés... Als companys dels SAPP's de les escoles salesianes, tot vivint el projecte des de diferents realitats.

“És bo manifestar bones obres, però encara millor ocultades i compartides en el si dels pobres.” Alcorà

Als amics de Tànger que tan han influït en aquest treball; especialment a Ramona Telletxea, Moncef Rugui, Omar, Juande, Rocío, Mohamed Azibou, Antonio Comino, Fernando,... i tants altres. Els nens i nenes d'Hogar Lerchundi, de l'Associació DARNA i del Centre de Formació Assabil, que a l'altra banda de l'Estret ja formen part de la nostra vida.

***“El ver mucho y leer mucho aviva los ingenios de los hombres.”
Don Quijote-Cervantes***

Als companys de l'ONGD VOLS amb els que tant de compromís hem compartit. Per l'obertura a un món més gran, per la lluita pels drets dels infants en els països del Sud i per construir des de Barcelona una alternativa. Gràcies per l'obertura a noves experiències en altres països que tant han enriquit el treball d'aquesta tesi.

“Ser creatiu és instar al dimoni a no acceptar res de segona mà.” Agnes De Mille

Al Miquel Candela , per deixar plagiar dissenys, gairebé sense importar-li...

“Per adquirir coneixements, un ha d’estudiar, però per adquirir sabiduria, un ha d’observar.” Mahatma Gandhi

Amb els que no només he estudiat, sinó que també m’he fet més sabia compartint vida: els companys d’estudis, en especial, la Mercè Rovira, l’Eva del Barco, la Raquel Oliva i la Patrícia Pueyo. Gràcies també a les companyes de la duresa d’un procés de tesi: Esther Luna, Alexandra Moreno, Olga González, Rut Vilà i Berta Palou.

“Tot el que una persona pot imaginar, altres ho poden fer realitat.” Jules Verne

A aquells que han contribuït amb les seves aportacions a fer possible la tesi: autors, bibliografies, estudis previs, els que han estat referència (IES Jaume I de Salou). En especial vull agrair la participació dels centres oberts de la província dels salesians de Barcelona, entitats del Tercer Sector de referència (FEDAIA i ECAS), la xarxa d’entitats de Sant Boi que han participat a l’estudi,, professionals de l’Ajuntament de Sant Boi (en especial al Francesc Gutierrez “Guti”, l’Antoni Xavier Fernández, el David Coca, en Marcos Ballester, la Lluïsa Muret i la Rosa Mur), agents socials de la zona (en especial a les educadores socials de barri Àngels Banquer, Susana Palou, Dori Rascón i Doni Lago). Moltes gràcies a tots ells.

“¡Que pequeña es la luz de los faros! de quien sueña con la libertad...” Joaquin Sabina

Als que tenen ànsies de llibertat, real o figurada.... Gràcies pel que m’heu ensenyat, ànims en la lluita! Gràcies Anass, Miguel, Nora i Carol, el vostre testimoni m’ha acompanyat en el compromís pels que us van seguir en la recerca de petits punts de llum cap a la llibertat. Encara estem a temps!

"Y desafiando el oleaje sin timón ni timonel..." Joaquin Sabina

Als que lluiten en la seva realitat cara a cara, directament, contra el monstre de la exclusió, els que es reinventen i superen els obstacles. Gràcies Musta, gràcies Khadija, gràcies Maria, per demostrar que és possible, sense veure i sense que altres ho vegin, trencar barreres.

“Perquè ens estimem, perquè volem construir un futur basat en l’amor, la justícia i la solidaritat oberts a la vida i perquè junts som molt millors persones...” vots de casament Miguel i M.Àngels (24/7/2004).

Impossible descriure tot el que ha suposat el teu acompanyament. Un intent en paraules del mestre Sabina: *“Mi escondite, mi clave de sol, mi reloj de pulsera, una lámpara de Alí Babá dentro de una chistera, no sabía que la primavera duraba un segundo, yo quería escribirte la canción más hermosa del mundo”*. Des del més profund, GRÀCIES, Miguel!

VOLUM 1. PRIMERA PART DE LA RECERCA: ESTUDIS EXPLORATORIS

Capítol Primer	• La immigració i l'exclusió social, reptes en el treball socioeducatiu dels centres oberts
Capítol Segon	• Estudi exploratori: els centres oberts i l'acollida de la població immigrada. Objectius i metodologia
Capítol Tercer	• Estudi Exploratori: els centres oberts i l'acollida de la població immigrada. Resultats
Capítol Quart	• L'educació per a la ciutadania des del teixit associatiu
Capítol Cinquè	• El teixit associatiu de Sant Boi i l'acollida als adolescents immigrants

VOLUM 2. SEGONA PART DE LA RECERCA: AVALUACIÓ PARTICIPATIVA

Capítol Sisè	• Cap a la transformació del treball d'intervenció social en el centre obert de Sant Boi
Capítol Setè	• El Centre Obert Don Bosco, objecte d'estudi de la nostra recerca
Capítol Vuitè	• Elaboració d'un pla d'acollida per al Centre Obert Don Bosco
Capítol Novè	• Disseny del Programa de Formació dels Companys-guia
Capítol Desè	• Aplicació i Avaluació del Programa de Formació dels Companys-Guia
Capítol Onzè	• L'experiència de l'avaluació participativa per part de l'equip del centre obert
Capítol Dotzè	• Límits i Prospectiva

INDEX GENERAL

CAPITOL INTRODUCTORI

1.	“Preocupada pel món, passava els seus dies buscant la resposta als dubtes...”	42
2.	“Disposada a trobar els mitjans per disminuir-los...”	44
3.	L'estructura de tesi, un trencaclosques resolt	45
3.1.	Quin món fet trossos hem trobat?	45
3.2.	Quin rostre conegut hem pogut reconstruir?	48
3.3.	Mapa de ruta	50

CAPÍTOL PRIMER: LA IMMIGRACIÓ I L'EXCLUSIÓ SOCIAL, REPTES EN EL TREBALL SOCIOEDUCATIU DELS CENTRES OBERTS

1.	Introducció	55
2.	Els processos migratoris	57
2.1.	Les migracions, història i factors relacionats	57
2.1.1.	<i>Migracions i història</i>	57
2.1.2.	<i>Factors relacionats amb les migracions</i>	59
2.2.	Perfils migratoris i factors d'exclusió	60
2.2.1.	<i>Segons les seves condicions socio-econòmiques</i>	61
2.2.2.	<i>Segons la distància cultural amb el país d'acollida</i>	62
2.2.3.	<i>Segons la condició jurídica i administrativa</i>	63
2.2.4.	<i>Segons la història comuna entre els països d'origen</i>	64
2.2.5.	<i>Segons la forma religiosa d'origen</i>	64
2.2.6.	<i>Segons les xarxes socials establertes en el país d'acollida</i>	65
2.3.	El projecte migratori i les seves fases	66
2.3.1.	<i>La lluna de mel, creació d'expectatives</i>	68
2.3.2.	<i>Però la realitat és una altra</i>	69
2.3.3.	<i>La necessitat d'adaptació a la nova realitat</i>	69
2.3.4.	<i>Diferents formes de convivència</i>	70
2.3.5.	<i>El mite del retorn o la realitat del retorn</i>	73

3. Factors d'exclusió social i immigració.....	73
3.1. El concepte de pobresa	73
3.2. El concepte d'exclusió social, inclusió social i vulnerabilitat social.	75
3.3. Factors d'exclusió social i migració.....	81
3.3.1. <i>L'àmbit econòmic</i>	82
3.3.2. <i>L'àmbit laboral</i>	85
3.3.3. <i>L'àmbit formatiu</i>	86
3.3.4. <i>L'àmbit socio sanitari</i>	87
3.3.5. <i>L'àmbit residencial</i>	88
3.3.6. <i>L'àmbit relacional</i>	89
3.3.7. <i>L'àmbit de la ciutadania i la participació</i>	91
4. Joves, immigració i exclusió social.....	92
4.1. Les segones generacions, el manteniment d'una etiqueta social.....	93
4.2. El procés migratori familiar en el noi o noia adolescent	93
4.3. Adolescents menors no acompanyats	94
4.3.1. <i>La regulació jurídica de la condició de menors</i>	95
4.3.2. <i>La situació de desarrelament</i>	95
4.3.3. <i>Tipologia i situació familiar de referència</i>	95
4.3.4. <i>El perfil del trajecte migratori.</i>	96
4.3.5. <i>Condicions d'inserció</i>	96
4.4. Els adolescents nouvinguts atesos als centres oberts	97
5. El Centre Obert: espai d'acollida privilegiada de la població immigrada ...	101
5.1. Els centres oberts, recurs al servei dels adolescents vulnerables socialment.....	101
5.2. Els centres oberts i els infants i adolescents fills de famílies immigrades ...	103
5.3. Espai d'acollida privilegiada per a les famílies d'origen immigrant	103
5.4. Els centres Oberts: flexibilitat i adaptació a les noves realitats. Camp per a la innovació pedagògica.....	104
5.5. La natura i les característiques de la intervenció en els centres oberts.....	106
5.6. Intervenció en el medi obert i adolescents nouvinguts	110
5.6.1. <i>L'equip educatiu del centre obert</i>	110
5.6.2. <i>Una organització flexible</i>	111
5.6.3. <i>L'acollida al centre obert</i>	113
5.6.4. <i>La intervenció en el propi nucli familiar de l'adolescent nouvingut al centre obert</i>	113

6. A tall de resum	115
---------------------------------	------------

**CAPÍTOL SEGON: ESTUDI EXPLORATORI: ELS CENTRES OBERTS I
L'ACOLLIDA DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA. OBJECTIUS I METODOLOGIA**

1. Introducció	123
2. Necessitat de propostes innovadores en l'atenció socioeducativa en medi obert	124
3. Presentació i disseny de l'estudi exploratori	127
3.1. Concreció dels objectius generals de la 1a part de la investigació en l'estudi exploratori	127
3.2. Marc metodològic de l'estudi exploratori	127
3.3. Disseny de l'estudi exploratori en els centres oberts.....	129
3.4. Estratègies de recollida d'informació.....	129
4. Concreció dels objectius específics de l'estudi exploratori	131
5. Desenvolupament de les estratègies de recollida d'informació	132
5.1. El qüestionari als educadors socials dels centres oberts	133
5.1.1. Objectius generals i específics del qüestionari.....	134
5.1.2. Fonamentació metodològica de l'ús del qüestionari.....	136
5.1.3. Disseny del procés de construcció del qüestionari.....	137
5.1.4. Construcció del qüestionari inicial.....	138
5.1.5. Les dimensions del qüestionari.....	138
5.1.6. Procés de validació del qüestionari.....	140
5.1.7. Qüestionari definitiu.....	142
5.2. L'Entrevista als responsables dels centres oberts.....	145
5.2.1. Objectius generals i específics de l'entrevista als responsables	146
5.2.2. L'entrevista com a estratègia de recollida d'informació	147
5.2.3. Disseny del procés de construcció de l'entrevista.....	150
5.2.4. Construcció del guió d'entrevista inicial	150
5.2.5. Les dimensions de l'entrevista	151
5.3. La revisió documental.....	153
5.3.1. Objectius de l'anàlisi documental en l'estudi exploratori dels centres oberts.....	154
5.3.2. Els documents.....	154

6. L'anàlisi de la informació	156
6.1. Anàlisi de dades de naturalesa numèrica	156
6.2. Anàlisi de contingut.....	157
7. A tall de resum.....	159

***CAPÍTOL TERCER: ESTUDI EXPLORATORI: ELS CENTRES OBERTS I
L'ACOLLIDA DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA. RESULTATS***

1. Introducció	165
2. Memòria de l'aplicació de l'estudi exploratori	166
2.1. El primer contacte amb els responsables de les Plataformes d'Educació Social Salesianes.....	166
2.2. La proposta a les direccions dels centres oberts	167
2.3. L'aplicació de les diferents estratègies de recollida de dades en els centres oberts.....	168
2.4. Implicacions ètiques en l'estudi exploratori	169
3. Mostra de l'estudi exploratori	170
3.1. Respecte el sexe i l'edat.....	170
3.2. Respecte l'experiència professional i l'experiència amb col·lectius multiculturals,.....	171
3.3. Respecte les seccions d'edat de treball	172
3.4. Respecte el nombre i la composició dels grups	173
4. Temporització de l' estudi exploratori	174
5. Resultats de l'estudi exploratori	175
5.1. L'arribada del/la noi/a nouvingut/a al centre obert.....	175
5.2. Els procediments d'acollida i programació inicial amb noies i nois nouvingudes i nouvinguts.....	182
5.3. L'organització del centre obert multicultural i adaptació de la programació .	188
5.4. La intervenció amb les famílies dels nois i de les noies	199
5.5. L'assessorament i les ajudes específiques per a l'acollida dels noies i les noies nouvinguts/des	204
6. A tall de resum	208

CAPÍTOL QUART: L'EDUCACIÓ PER A LA CIUTADANIA DES DEL TEIXIT ASSOCIATIU

1. Introducció	215
2. L'educació per a la ciutadania i el context educatiu no formal	216
2.1. L'educació per a la ciutadania	216
2.2. La participació, imprescindible en l'educació per a la ciutadania.....	220
2.2.1. <i>La participació ciutadana com un valor de la democràcia</i>	<i>222</i>
2.2.2. <i>Contra l'exclusió social, participació</i>	<i>223</i>
2.2.3. <i>El desenvolupament d'un sentit de compromís social a través de la participació.....</i>	<i>224</i>
2.3. Educació per a la ciutadania i contextos educatius no formals.....	224
2.4. Marc polític i experiències pràctiques en el nostre context.....	231
2.4.1. <i>Pla de Ciutadania i Immigració 2005-2008</i>	<i>232</i>
2.4.2. <i>Les ciutats educadores.....</i>	<i>234</i>
3. El teixit associatiu en el context de Catalunya	237
3.1. El teixit associatiu i la participació social.....	239
3.2. El voluntariat i la formació.....	240
3.3. La flexibilitat i adaptació als canvis del teixit associatiu.....	241
3.4. Les associacions i les relacions amb l'entorn.....	242
3.5. El teixit associatiu dedicat a l'educació davant del fenomen de la immigració.....	243
3.5.1. <i>L'educació en el lleure com a moviment social</i>	<i>243</i>
3.5.2. <i>L'associacionisme educatiu</i>	<i>243</i>
3.5.3. <i>Les entitats com a organitzacions prestadores de serveis a la comunitat.....</i>	<i>244</i>
3.5.4. <i>L'educació en el lleure i el treball amb la població nouvinguda</i>	<i>245</i>
4. El Centre Obert en relació a la resta del teixit associatiu.....	246
5. A tall de resum	248

**CAPÍTOL CINQUÈ: EL TEIXIT ASSOCIATIU DE SANT BOI I L'ACOLLIDA
ALS ADOLESCENTS IMMIGRATS**

1. Introducció	255
2. Marc de l'estudi diagnòstic	256
2.1. Contextualització històrica del fenomen migratori al Baix Llobregat.....	256
2.2. Grans etapes dels fluxos migratoris contemporanis a la comarca.....	257
2.3. Principals característiques de la població estrangera al Baix Llobregat	260
2.4. Descripció de la població estrangera a Sant Boi de Llobregat	263
3. Programa Municipal de Nova Ciutadania de Sant Boi de Llobregat.....	265
3.1. Presentació.....	265
3.2. Els objectius genèrics	266
3.3. Els eixos estratègics de treball.....	267
4. Estudi diagnòstic a la població de Sant Boi de Llobregat i el seu teixit associatiu	269
4.1. Els objectius generals i específics de l'estudi diagnòstic.....	270
4.2. Disseny de l'estudi diagnòstic.....	270
4.2.1. <i>Fase I: Disseny i entrada al camp.....</i>	<i>272</i>
4.2.2. <i>Fase II. Anàlisi de necessitats i diagnosi de l'atenció socioeducativa ..</i>	<i>274</i>
4.2.2.1. <i>Metodologia i instrument.....</i>	<i>275</i>
4.2.2.2. <i>L'entrevista als agents socials- teixit associatiu de la zona.....</i>	<i>275</i>
4.2.2.3. <i>Selecció de la mostra</i>	<i>278</i>
4.2.2.4. <i>Memòria de l'aplicació</i>	<i>281</i>
4.2.3. <i>Fase III. Anàlisi de dades: síntesi dels resultats obtinguts a l'exploració diagnòstica elaborada per un equip de treball mixt.....</i>	<i>281</i>
4.2.4. <i>Fase IV. Treball col·laboratiu amb administració i entitats.....</i>	<i>295</i>
4.2.5. <i>Fase V. Proposta d'intervenció</i>	<i>297</i>
5. A tall de resum	301

**CONCLUSIONS 1A PART:
ESTUDIS EXPLORATORIS**

1. Introducció	305
2. Les necessitats socioeducatives dels adolescents fills i filles de les famílies immigrades	306
3. El Centre Obert com a proposta a les necessitats detectades	308
4. L'acollida als adolescents nousvinguts en el teixit associatiu de Sant Boi de Llobregat.....	316
5. Implicacions en la recerca.....	316
5.1. Implicacions pel que fa a la fonamentació des del marc de treball en medi obert.....	316
5.2. Implicacions Pel que fa a les dades més significatives dels estudis exploratoris	317

**CAPÍTOL SISÈ: CAP A LA TRANSFORMACIÓ DEL TREBALL
D'INTERVENCIÓ SOCIAL EN EL CENTRE OBERT DE SANT BOI**

1. Introducció	347
2. Objectius generals i específics	348
3. La recerca participativa	349
3.1. Marc teòric referencial	349
3.2. Característiques de l'avaluació participativa	352
3.2.1. <i>Camí cap a la transformació social</i>	353
3.2.2. <i>Una metodologia per a la participació</i>	355
3.2.3. <i>Proposta metodològica des de la formació</i>	357
3.3. L'avaluació participativa transformadora.....	359
3.3.1. <i>Característiques que identifiquen la recerca amb el model transformador</i>	362
4. Disseny i fases de la recerca amb l'equip del Centre Obert Don Bosco.....	365
4.1. Avaluació inicial del context institucional.....	366
4.1.1. <i>El Centre Obert Don Bosco</i>	366
4.1.2. <i>Disseny i elaboració del pla d'acollida del Centre Obert Don Bosco</i>	367

4.1.3.	<i>Presca de decisions entorn el pla d'acollida i concreció de la recerca ...</i>	367
4.2.	Disseny i desenvolupament del programa de formació "companys-guia" ...	368
4.3.	Avaluació del procés i dels resultats de l'aplicació del programa de formació de companys-guia.....	369
4.3.1.	<i>Avaluació del procés.....</i>	370
4.3.2.	<i>Avaluació dels resultats.....</i>	371
4.4.	L'experiència de l'avaluació participativa en l'equip del Centre Obert Don Bosco	371
5.	Descripció de les estratègies de recollida de la informació	373
5.1.	Anàlisi documental i de materials.....	374
5.1.1.	<i>Documents i materials analitzats</i>	<i>375</i>
5.2.	Entrevistes en profunditat	377
5.2.1.	<i>Entrevistes a l'etapa d'aproximació al camp del Centre Obert Don Bosco</i>	<i>378</i>
5.2.2.	<i>Entrevistes a la fase de disseny del programa.....</i>	<i>379</i>
5.2.3.	<i>Entrevistes a la fase d'aplicació del programa</i>	<i>379</i>
5.2.4.	<i>Entrevistes a la fase d'avaluació del programa</i>	<i>381</i>
5.3.	Registres observacionals.....	382
5.3.1.	<i>Diari autorreflexiu de la investigadora i de les educadores de l'equip .</i>	<i>386</i>
5.3.2.	<i>Convocatòries i actes de les reunions d'equip</i>	<i>388</i>
6.	Anàlisi de la informació	389
7.	Rigor científic	393
7.1.	Criteri de Credibilitat	394
7.2.	Criteri de Transferibilitat.....	396
7.3.	Criteri de Dependència	397
7.4.	Criteri de Confirmabilitat o Neutralitat	397
8.	Implicacions ètiques en l'avaluació participativa	398
8.1.	Criteri d'equitat	400
8.2.	Criteri d'autenticitat ontològica.....	400
8.3.	Criteri d'autenticitat educativa.....	401
8.4.	Criteri d'autenticitat catalítica	401
8.5.	Criteri d'autenticitat tàctica.....	401
9.	A tall de resum	402

CAPÍTOL SETÈ: EL CENTRE OBERT DON BOSCO, OBJECTE D'ESTUDI DE LA NOSTRA RECERCA

1. Introducció	407
2. Objectius de l'avaluació inicial	408
3. Selecció del Centre Obert.....	409
3.1. Opció pel camp dels centres oberts.....	409
3.2. Per què el Centre Obert Don Bosco?.....	410
3.3. L'accés al camp.....	411
4. Caracterització del centre.....	412
4.1. Descripció de l'entitat.....	412
4.2. Les finalitats educatives de l'entitat.....	413
4.3. Els destinataris del centre.....	414
4.4. Els objectius de l'entitat	415
4.5. Les seccions de l'entitat.....	415
4.5.1. <i>El projecte Atlas</i>	416
4.5.2. <i>El projecte d'Aula d'Estudi</i>	419
4.6. Els recursos personals de l'entitat	420
4.6.1. <i>L'organigrama del centre</i>	422
5. L'estudi diagnòstic del centre.....	423
5.1. El context sociocultural del Centre Obert Don Bosco de Sant Boi.....	425
5.2. Destinataris del centre, característiques i anàlisi de necessitats	427
5.2.1. <i>Composició dels grups de destinataris al Centre Obert Don Bosco</i>	427
5.2.2. <i>Dades més significatives del curs 2006/2007</i>	429
5.2.3. <i>L'arribada dels infants i adolescents al centre obert</i>	435
5.2.4. <i>Selecció dels destinataris i adscripció als projectes del centre</i>	436
5.2.5. <i>Els mecanismes de derivació i seguiment del centre</i> <i>a altres recursos de la ciutat</i>	439
5.3. L'atenció a les famílies en el Centre Obert Don Bosco	441
5.3.1. <i>El context familiar: font de prevenció i de risc. El per què de la intervenció</i> <i>des dels centres oberts</i>	442
5.3.2. <i>Les famílies en situacions de risc social: destinatàries de l'acció</i> <i>del medi obert</i>	445
5.3.3. <i>La família immigrada en el context de centre obert</i>	447

5.3.4.	<i>La intervenció amb les famílies des del Centre Obert Don Bosco.....</i>	449
5.4.	Els programes educatius	452
5.5.	L'educació en valors en el Centre Obert Don Bosco.....	455
5.6.	La formació de l'equip educatiu del Centre Obert Don Bosco	459
5.7.	Relacions externes de l'entitat	463
5.7.1.	<i>Vinculació amb l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat</i>	463
5.7.2.	<i>Vinculació amb altres entitats de Sant Boi de Llobregat</i>	464
6.	A tall de resum	465

CAPÍTOL VUITÈ: ELABORACIÓ D'UN PLA D'ACOLLIDA PER AL CENTRE OBERT DON BOSCO

1.	Introducció	471
2.	Treball previ amb l'equip. Les decisions inicials i les propostes de treball	473
2.1.	Les decisions inicials, planificació del desplegament de la recerca.....	473
2.2.	Treball amb l'equip de coordinació: anàlisi de les necessitats del centre	475
2.3.	Treball amb l'equip de coordinació: de l'anàlisi de les necessitats del centre a la proposta de les línies d'actuació en el pla d'acollida al centre obert	477
3.	El pla d'acollida al centre obert.....	478
3.1.	Introducció	478
3.2.	Definició.....	479
3.3.	Fonamentació.....	480
3.4.	Principis-guia del pla d'acollida	480
3.5.	Descripció del pla d'acollida.....	482
3.6.	Objectius del pla d'acollida	483
3.6.1.	<i>Objectius generals.....</i>	483
3.6.2.	<i>Objectius específics.....</i>	484
3.6.3.	<i>Objectius específics en funció dels destinataris.....</i>	485
3.7.	Possibles línies d'actuació pel que fa als destinataris	490
3.7.1.	<i>Possibles actuacions en la millora dels mecanismes de difusió, detecció, derivació i adscripció al centre</i>	491
3.7.2.	<i>Possibles línies d'actuació per a la millora de l'acollida inicial dels adolescents nouvinguts i les seves famílies</i>	496

3.7.2.1.L'acollida inicial a les famílies de l'infant o adolescent nouvingut	496
3.7.2.2.Derivació i coordinació a altres recursos de l'infant o adolescent en el centre obert.....	496
3.7.3. Possibles línies d'actuació per part de l'entitat en el treball transversal de l'educació intercultural i ciutadania activa en medi obert	500
3.7.3.1.Proposta de l'estructura de les accions educatives en relació als programes educatius.....	502
4. De la proposta general del pla d'acollida al desenvolupament d'una línia d'actuació	503

CAPÍTOL NOVÈ: DISSENY DEL PROGRAMA DE FORMACIÓ DELS COMPANYS-GUIA

1. Introducció	509
2. L'acompanyament entre iguals en el Centre Obert Don Bosco.....	510
2.1. Decisió entorn la línia de treball a desenvolupar	510
2.2. L'acompanyament entre iguals, una proposta en dues fases.....	511
3. L'equip de treball	512
3.1. Constitució de l'equip de treball	512
3.2. Pla de treball realitzat	514
3.3. Caracterització de l'equip de treball de la recerca curs 2007/2008	518
4. El procés d'elaboració del material de formació dels companys-guia	520
4.1. Procés d'organització i gestió de l'equip	520
4.2. Formació de l'equip de treball.....	524
4.2.1. Visita a l'IES Jaume I de Salou	524
4.2.2. Material de lectura entorn al marc teòric de la recerca.....	530
4.2.3. Reunions formatives de l'equip de treball de recerca.....	531
4.3. Elaboració dels objectius del programa de companys-guia.....	532
4.4. Desplegament del disseny de les activitats de la formació.....	536
4.4.1. Sobre l'estructura del programa.....	536
4.4.2. Sobre l'elaboració de les activitats.....	538
5. El programa de formació dels companys-guia	541

5.1.	Objectius del programa de formació	541
5.1.1.	<i>Objectius generals i específics del programa de formació</i>	541
5.2.	Les activitats del programa de formació de “companys-guia”	543
6.	Decisions sobre la implementació del programa de formació dels companys-guia	571
6.1.	Equip directiu i implementació del programa.....	571
6.2.	Equip educatiu i concreció de la implementació del programa	576
7.	A tall de resum	578

CAPÍTOL DESÈ: APLICACIÓ I AVALUACIÓ DEL PROGRAMA DE FORMACIÓ DELS COMPANYS-GUIA

1.	Introducció	585
2.	Organització de l'equip educatiu en l'aplicació del programa formatiu “companys-guia”	586
2.1.	L'equip educatiu implicat en l'aplicació del programa formatiu de “companys-guia”	586
2.2.	Reunions de l'equip per la implementació del programa de formació dels “companys-guia”	590
2.3.	Planificació de l'aplicació del programa formatiu.....	592
3.	Els destinataris de la formació de “companys-guia”	594
3.1.	La selecció dels participants en el programa de formació	594
3.2.	Els participants del programa	596
3.2.1.	<i>Variables descriptives del grup</i>	596
3.2.2.	<i>Una aproximació més personal als participants del curs de formació</i> ..	599
3.2.2.1.	<i>La relació amb el centre obert dels participants del curs</i>	600
3.2.2.2.	<i>El centre obert, espai de referència</i>	600
3.2.2.3.	<i>Vivència del fenomen de la multiculturalitat</i>	602
3.2.2.4.	<i>Vivència del propi procés migratori</i>	603
3.2.2.5.	<i>El coneixement dels recursos de la zona i del context</i>	606
3.2.2.6.	<i>Motivació cap al curs de formació</i>	607
3.2.3.	<i>L'acceptació de la proposta a la participació del programa de formació dels companys-guia</i>	608

4. Aplicació del programa de formació.....	611
4.1. Organització i temporització de l'aplicació del programa de formació	611
4.2. Descripció de les sessions d'aplicació del programa	612
4.2.1. <i>Sessió Inicial: Presentació del curs</i>	612
4.2.2. <i>Sessions formatives del curs</i>	612
4.2.3. <i>Celebració final i reconeixement públic</i>	614
5. L'avaluació del procés del desenvolupament del programa “formació dels companys-guia”	618
5.1. L'estructura de l'avaluació del procés	618
5.2. Valoració de les activitats del programa.....	620
5.2.1. <i>Activitat 1: Amb qui aniries a la fi del món?</i>	621
5.2.2. <i>Activitat 2: Coneixem les cultures</i>	623
5.2.3. <i>Activitat 3: Processos migratoris I</i>	626
5.2.4. <i>Activitat 4: Quins recursos del barri conec?</i>	628
5.2.5. <i>Activitat 5: La Teva Xarxa Personal</i>	629
5.2.6. <i>Activitat 6: Processos Migratoris II</i>	631
5.2.7. <i>Activitat 7: Et comprenc, sé com et sents, no et preocupis, t'ajudaré!</i> .	633
5.2.8. <i>Activitat 8: Tot Val</i>	634
5.2.9. <i>Activitat 9: Ara jo seré l'acompanyat</i>	636
5.2.10. <i>Activitat 10: El món a l'inrevés</i>	639
5.3. Avaluació del procés del programa en la seva globalitat.....	640
5.3.1. <i>Bloc cognitiu</i>	649
5.3.2. <i>Bloc emocional</i>	6515
5.3.3. <i>Bloc conductual</i>	6578
5.4. Alguns elements a destacar entorn l'avaluació del procés.....	6629
5.4.1. <i>Pel que fa a la temporització</i>	649
5.4.2. <i>Pel que fa a la participació en el curs de formació</i>	651
5.4.3. <i>Pel que fa a la motivació</i>	657
5.4.4. <i>Consideracions últimes respecte l'aplicació del programa</i>	662
6. Avaluació de resultats del programa de formació “companys-guia”	666
6.1. Avaluació de l'eficàcia del programa.....	666
6.2. Avaluació dels efectes del programa	668
6.2.1. <i>Pel que fa a la satisfacció de les expectatives dels destinataris</i>	669
6.2.2. <i>Pel que fa a la sostenibilitat i continuïtat del programa</i>	670

6.3.	Avaluació de l'impacte del programa	671
6.3.1.	<i>Permanència dels efectes</i>	671
6.3.2.	<i>Projecció de futur</i>	671
7.	A tall de resum	672
<i>CAPÍTOL ONZÈ: L'EXPERIÈNCIA DE L'AVALUACIÓ PARTICIPATIVA PER PART DE L'EQUIP DEL CENTRE OBERT</i>		
1.	Introducció	679
2.	La creació d'un equip	681
2.1.	Característiques d'un equip	681
2.2.	La composició de l'equip.....	685
2.3.	La grandària del grup.....	686
2.4.	La cohesió de l'equip	688
3.	El desenvolupament de l'equip.....	689
3.1.	Primera etapa: la formació de l'equip. Què és això dels companys-guia?... 689	
3.2.	Conflicte per la tasca, dificultats amb la temporització del programa	691
3.3.	Etapa de normalització i etapa de producció del programa de formació de "companys-guia"	691
3.4.	Assimilació i Dissolució.....	692
4.	Les aportacions de la recerca a l'equip.....	694
4.1.	La formació/aprenentatge de l'equip, objectiu de la recerca	695
4.2.	L'espai de reflexió d'equip: objectiu de la recerca	700
4.3.	Valoració de l'objectiu de recerca: la innovació en el treball de l'equip	703
4.4.	L'"empowerment" en el procés de la recerca	706
5.	Implicacions per al futur del centre obert	712
5.1.	Implicacions com equip de treball, mecanismes de comunicació.....	712
5.2.	Implicacions metodològiques, mecanismes de control i rigor	713
5.3.	Implicacions d'obertura d'expectatives en el treball amb nous nens	714
5.4.	Implicacions entorn a la proposta de generalització del treball realitzat	716
6.	A tall de resum	718

CONCLUSIONS 2A PART DE LA RECERCA:**L'AVALUACIÓ PARTICIPATIVA**

1. Introducció	721
2. La proposta del pla d'acollida	722
2.1. L'avaluació inicial per a l'elaboració del pla d'acollida	722
2.2. La proposta de millora	726
3. La innovació pedagògica.....	727
4. Implicacions de l'aplicació del programa i de l'avaluació participativa del procés	729
4.1. L'avaluació del procés	730
4.2. L'avaluació dels resultats.....	732
5. Els processos formatius	7364
6. Les dinàmiques d'empowerment" a l'equip educatiu	7346
7. Esdevenir referència per altres.....	738
8. Apunt final sobre el procés de recerca	739

CAPÍTOL DOTZÈ: LÍMITS I PROSPECTIVA

1. Introducció	744
2. Límits	745
2.1. Límits referents al marc teòric.....	745
2.2. Límits associats amb l'objecte d'estudi	746
2.3. Límits relacionats amb la metodologia	747
2.4. Pel que fa a la generalització de la proposta.....	748
3. Prospectiva.....	749

BIBLIOGRAFIA	755
---------------------------	------------

ÍNDIX DE GRÀFICS

CAPÍTOL CINQUÈ

Gràfic 5.1.	Evolució de la població estrangera al Baix Llobregat.....	621
Gràfic 5.2.	Distribució per sexes i ocupació de la població estrangera a Sant Boi de Llobregat.....	264

CAPÍTOL DESÈ

Gràfic 10.1.	Gènere grup “companys-guia”.....	596
Gràfic 10.2.	Distribució per edats del grup companys-guia.....	597
Gràfic 10.3.	Origen cultural dels companys-guia.....	597
Gràfic 10.4.	Temps d'estada a Catalunya dels companys-guia.....	598
Gràfic 10.5.	Domini de llengües dels companys-guia.....	599

CAPÍTOL ONZÈ

Gràfic 11.1.	Evolució del nivell d'influència dels diferents agents entorn les propostes.....	711
---------------------	--	-----

ÍNDIX DE TAULES

CAPÍTOL PRIMER

Taula 1.1.	L'exclusió social des d'una perspectiva integral.....	83
-------------------	---	----

CAPÍTOL SEGON

Taula 2.1.	Disseny de l'estudi exploratori als centres oberts de la Província de Barcelona.....	129
Taula 2.2.	Relació entre dimensions, subdimensions i ítems del qüestionari d'educadors socials de centres oberts(I).....	143
Taula 2.3.	Relació entre dimensions, subdimensions i ítems del qüestionari d'educadors socials de centres oberts(II).....	144
Taula 2.4.	Sistema categorial d'anàlisi entrevista directores centres oberts.....	158

CAPÍTOL TERCER

Taula 3.1.	Descripció mostra: centres, edat i sexe.....	171
Taula 3.2.	Descripció mostra: experiència professional i experiència en col·lectius multiculturals.....	171
Taula 3.3.	Descripció de la mostra: secció de treball dels educadors/es...	172
Taula 3.4.	Descripció de la mostra: nombre de nois i noies atesos i percentatges de nois/es que pertanyen a minories ètniques...	173
Taula 3.5.	Temporització de l'estudi exploratori aplicació d'instruments...	174
Taula 3.6.	Existència de formes de promoure l'accés al centre obert.....	175
Taula 3.7.	Existència de criteris d'inscripció en funció de l'origen cultural..	177
Taula 3.8.	Criteris d'adscripció a les seccions del centre obert.....	179
Taula 3.9.	Valoració proporcionalitat entre nois i noies nous i autòctons.....	179
Taula 3.10	Existència de mecanismes que dificulten l'accés dels nois immigrants.....	180
Taula 3.11.	Propostes pedagògiques específiques per facilitar la incorporació d'infants nous.....	182
Taula 3.12.	Valoració coordinació agents socials icentre obert en l'acollida de nois/es nous/des.....	183
Taula 3.13.	Programació inicial diferenciada per a nois/es nous.....	184
Taula 3.14.	Coneixement i valoració de la importància d'aquests. FACTORS PERSONALS.....	186

Taula 3.15.	Coneixement i valoració de la importància d'aquests. CONTEXT FAMILIAR.....	186
Taula 3.16.	Coneixement i valoració de la importància d'aquests. FACTORS CULTURAL.....	187
Taula 3.17.	Canvis en la dinàmica habitual de centre obert per la incorporació d'infants nouvinguts.....	188
Taula 3.18.	Situacions que es donen en el centre a partir de la incorporació de l'infant nouvingut.....	190
Taula 3.19.	Incorporació de continguts relatius al coneixement de les diferents cultures en els programes educatius i realització d'activitats interculturals.....	191
Taula 3.20.	Objectius de l'educació intercultural.....	193
Taula 3.21.	Situacions que es donen en el grup quan es dóna la incorporació del noi/a nouvingut/da.....	194
Taula 3.22.	Valoració de l'experiència de treballar amb nois i noies de diferents cultures.....	197
Taula 3.23.	Temes de treball en la relació amb les famílies.....	200
Taula 3.24.	Dificultats relació família - centre obert.....	201
Taula 3.25.	Recursos formatius externs i valoració.....	204
Taula 3.26.	Interès per diferents temes formatius per part dels educadors/es dels centres oberts.....	205
Taula 3.27.	Recursos formatius externs en funció de l'experiència de les educadores i educadors.....	206
Taula 3.28.	Valoració dels recursos formatius externs en funció de l'experiència de les educadores i educadors.....	207
<i>CAPÍTOL QUART</i>		
Taula 4.1.	Categorització dels diferents conceptes relacionats amb la Ciutadania.....	217
<i>CAPÍTOL CINQUÈ</i>		
Taula 5.1.	L'evolució de la població estrangera a Sant Boi de Llobregat..	264
Taula 5.2.	Estructura del Programa de Nova Ciutadania de Sant Boi de Llobregat.....	268
Taula 5.3.	Disseny de l'estudi diagnòstic a Sant Boi de Llobregat.....	271
Taula 5.4.	Fonts documentals en l'estudi diagnòstic a Sant Boi.....	272
Taula 5.5.	Criteris de mostreig de les entitats.....	280
Taula 5.6.	Bones Pràctiques a les entitats de Sant Boi.....	294

CAPÍTOL SISÈ

Taula 6.1.	Principals enfocaments en l'avaluació de programes (Greene, 1994). Adaptació de Sandín (2003:178).....	352
Taula 6.2.	Nous models d'avaluació de programes en educació multicultural i necessitats actuals de les quals emergeixen (Bartolomé i Cabrera, 2000).....	359
Taula 6.3.	Característiques de l'avaluació pràctica i l'avaluació transformadora.....	361
Taula 6.4.	Distribució de les tècniques de recollida de la informació en funció de les etapes de l'avaluació participativa.....	373
Taula 6.5.	Classificació de les entrevistes en funció dels destinataris i la fase d'aplicació.....	377
Taula 6.6.	Criteris ètics en la investigació educativa segons Guba (1990).....	398

CAPÍTOL SETÈ

Taula 7.1.	Estadística general dels destinataris de l'entitat 2006/2007 en funció de l'entrada a l'entitat. Font: Memòria 2006-07.CO Don Bosco.....	430
Taula 7.2.	Estadística general dels destinataris de l'entitat 2006/2007 en funció de l'origen dels destinataris. Font: Memòria 2006.co Don Bosco.....	430
Taula 7.3.	Estadística general dels destinataris de la secció infantil (2006/2007) en funció de la secció de treball.....	431
Taula 7.4.	Estadística general dels destinataris de la secció juvenil (2006/2007) en funció de la secció de treball	432
Taula 7.5.	Estadística general dels destinataris de l'aula d'estudi (2006/2007) en funció de la secció de treball	433
Taula 7.6.	Estadística general dels destinataris del Projecte Atlas (2006/2007) En funció de la secció de treball	434

CAPÍTOL VUITÈ

Taula 8.1.	Recull reunions anàlisi exploratori necessitats centre obert.....	476
Taula 8.2.	Objectius Pla d'Acollida pel que fa al treball amb els destinataris	485
Taula 8.3.	Objectius Pla d'Acollida pel que fa al treball amb famílies.....	486
Taula 8.4.	Objectius Pla d'Acollida pel que fa als educadors.....	487
Taula 8.5.	Objectius Pla d'Acollida pel que fa a la institució.....	488
Taula 8.6.	Objectius Pla d'Acollida pel que fa a l'entorn.....	489
Taula 8.7.	Descripció Línia d'actuació 1: Mecanismes de difusió.....	491
Taula 8.8.	Descripció Línia d'actuació 2: Protocol d'entrada i adscripció al centre.....	492

Taula 8.9.	Descripció Línia d'actuació 3: Protocol de derivació.....	493
Taula 8.10.	Descripció Línia d'actuació 4: Detecció de nous casos.....	494
Taula 8.11.	Descripció Línia d'actuació 5: Gestió del lliurat d'espera.....	495
Taula 8.12.	Descripció Línia d'actuació 6: Mecanismes de derivació i coordinació.....	498
Taula 8.13.	Descripció Línia d'actuació 7: Els companys-guia en l'acollida dels adolescents nous.....	499
Taula 8.14.	Exemple estructura desplegament de les accions educatives entorn la interculturalitat i l'educació ciutadana en el marc dels programes del Centre Obert Don Bosco.....	503

CAPÍTOL NOVÈ

Taula 9.1.	Recull reunions elaboració del Programa formatiu dels companys-guia”.....	517
Taula 9.2.	Cronograma inicial equip de treball.....	522
Taula 9.3.	Cronograma final equip de treball.....	523
Taula 9.4	Objectius del programa “Padrins a l'escola” IES Jaume I (Salou).....	525
Taula 9.5.	Tasques dels “padrins” a l'IES Jaume I.....	527
Taula 9.6.	Principals aportacions de la visita a la recerca.....	529
Taula 9.7.	Temes formatius equip de treball.....	531
Taula 9.8.	Exemple del repartiment de tasques bloc 1 del programa formatiu “companys-guia”.....	539
Taula 9.9.	Desenvolupament activitat 1 “Programa de Formació Companys-guia.....	547
Taula 9.10.	Desenvolupament activitat 2 “Programa de Formació Companys-guia”.....	549
Taula 9.11.	Desenvolupament activitat 3 “Programa de Formació Companys-guia”.....	551
Taula 9.12.	Desenvolupament activitat 4 “Programa de Formació Companys-guia”.....	553
Taula 9.13.	Desenvolupament activitat 5 “Programa de Formació Companys-guia”.....	555
Taula 9.14.	Desenvolupament activitat 6 “Programa de Formació Companys-guia”.....	556
Taula 9.15.	Desenvolupament activitat 7 “Programa de Formació Companys-guia”.....	562
Taula 9.16.	Desenvolupament activitat 8 “Programa de Formació Companys-guia”.....	564

Taula 9.17.	Desenvolupament activitat 9 “Programa de Formació Companys-guia”.....	566
Taula 9.18.	Desenvolupament activitat 10 “Programa de Formació Companys-guia”.....	568
Taula 9.19.	Anàlisi de les diferents alternatives d’implementació del Programa de “Companys-guia”.....	575

CAPÍTOL DESÈ

Taula 10.1.	Trobades de l’equip educatiu responsable del programa de companys-guia.....	591
Taula 10.2.	Distribució de les sessions de formació per part de l’equip d’educadors.....	592
Taula 10.3.	Extracte de les entrevistes amb els participants, el centre com espai de referència.....	601
Taula 10.4.	Recursos d’acompanyament segons la visió dels futurs participants al curs de “companys-guia”.....	606
Taula 10.5.	Relació entre les activitats del curs formatiu, la temporització i les persones responsables.....	611
Taula 10.6.	Indicadors d’assoliment dels objectius cognitius-Evidències de les sessions formatives.....	644
Taula 10.7	Millora de la capacitat empàtica.....	647
Taula 10.8	Incidències durant el curs. Actituds disruptives dels participants.....	658
Taula 10.9	Recollida de les valoracions dels participants en funció de les metodologies.....	659

CAPÍTOL ONZÈ

Taula 11.1.	Valoració de la formació/aprenentatge en el procés de recerca per part de les educadores de l’equip.....	699
Taula 11.2.	Valoració de la innovació que suposa la recerca.....	705
Taula 11.3.	Valoració del procés de participació i “empowerment” que suposa la recerca.....	708
Taula 11.4.	Exemples de decisions al llarg del procés de recerca.....	710

ÍNDIX DE FIGURES

CAPÍTOL INTRODUCTORI

Figura 0.1.	Objectius generals.....	44
Figura 0.2.	Estructura dels capítols 1a part de la recerca.....	47
Figura 0.3.	Estructura dels capítols 2a part de la recerca.....	49
Figura 0.4.	Plantejament general de la recerca.....	50

CAPÍTOL PRIMER

Figura 1.1.	La fonamentació teòrica en el marc del disseny de la recerca...	53
--------------------	---	----

CAPÍTOL SEGON

Figura 2.1.	L'estudi exploratori en el marc del disseny de la recerca.....	121
Figura 2.2.	Objectiu específic de la 1a part de la recerca.....	127
Figura 2.3.	Concreció objectius específics de l'estudi exploratori.....	131
Figura 2.4.	Objectius qüestionari educadors socials dels centres oberts.....	134
Figura 2.5.	Objectius generals i específics del qüestionari dels/es educadors/es socials dels centres oberts.....	135
Figura 2.6.	Objectius generals i específics entrevistes responsables centres oberts.....	146
Figura 2.7.	Objectius anàlisi documental.....	154

CAPÍTOL TERCER

Figura 3.1.	L'estudi exploratori dels centres oberts en el marc de la recerca.....	163
--------------------	--	-----

CAPÍTOL QUART

Figura 4.1.	L'educació per a la ciutadania des del teixit associatiu en el marc de la tesi.....	213
--------------------	---	-----

CAPÍTOL CINQUÈ

Figura 5.1.	El teixit associatiu de Sant Boi i l'acollida als adolescents immigrants” en el marc de la tesi	253
Figura 5.2.	Els objectius de l'estudi diagnòstic.....	270
Figura 5.3.	Entrevista amb els agents socials de la zona.....	278

CAPÍTOL SISÈ

Figura 6.1.	La metodologia de l'avaluació participativa en el marc de la recerca.....	345
Figura 6.2.	Objectius específics avaluació participativa.....	348
Figura 6.3.	Tipus d'avaluació associats a l'avaluació participativa	360
Figura 6.4.	Disseny de l'avaluació participativa transformadora.....	365
Figura 6.5.	Tasques principals en el disseny i desenvolupament del programa.....	368
Figura 6.6.	Relació entre les metodologies utilitzades en el procés.....	370
Figura 6.7.	Guió de valoració de les sessions per part de l'educadora. Diari de l'educador responsable i de l'acompanyant.....	388
Figura 6.8.	Criteris de rigor científic segons Guba i Lincoln (1981) per la investigació qualitativa.....	394

CAPÍTOL SETÈ

Figura 7.1.	El camp d'estudi en el marc de la recerca.....	405
Figura 7.2.	Objectius de l'avaluació inicial.....	408
Figura 7.3.	Organigrama recursos personals centre obert Don Bosco 2007/2008.....	422

CAPÍTOL VUITÈ

Figura 8.1.	L'avaluació de necessitats en el marc de la recerca.....	469
Figura 8.2.	Procés elaboració pla d'acollida centre obert i posada en marxa.	472
Figura 8.3.	Els equips de treball de l'avaluació participativa i tasques.....	474

CAPÍTOL NOVÈ

Figura 9.1.	El disseny i desenvolupament del programa de formació de companys guia en el marc de la recerca.....	507
Figura 9.2.	Fonamentació decisió línia de treball a desenvolupar.....	510
Figura 9.3	Línia d'actuació del centre obert, l'acompanyament entre iguals..	512
Figura 9.4.	Comissions de treball C.O. Don Bosco curs 2007/2008.....	513
Figura 9.5.	Model de convocatòria i acta de reunió.....	521
Figura 9.6.	Acords entorn l'organització i la gestió de l'equip de treball.....	521
Figura 9.7.	La formació equip de treball.....	524
Figura 9.8.	Contracte de compromís "Els padrins a l'escola".....	528
Figura 9.9.	Lectures formatives equip de treball de la recerca.....	530
Figura 9.10.	Decisions inicials de l'equip respecte els criteris d'elaboració del programa.....	532
Figura 9.11.	Materials de referència per l'elaboració d'objectius del programa	533
Figura 9.12	Els objectius generals del programa "Companys-Guia.....	534
Figura 9.13.	Objectius generals de la formació a valorar des de l'avaluació de resultats.....	535
Figura 9.14.	Estructura de la formació com a companys-guia i objectius per blocs.....	538
Figura 9.15.	Fitxa guia redacció de les activitats.....	540
Figura 9.16.	Índex del programa formatiu "Companys-guia".....	543
Figura 9.17.	Decisions implementació Programa "Companys-guia".....	577

CAPÍTOL DESÈ

Figura 10.1.	L'aplicació i avaluació del programa en el marc de la recerca.....	583
Figura 10.2.	Organigrama dels recursos personals del Centre Obert Don Bosco 2008/2009.....	587
Figura 10.3.	Configuració de l'equip d'implementació del programa de formació "companys-guia".....	588
Figura 10.4.	Condicions per participar al curs de formació "companys-guia"...	595
Figura 10.5.	Full de compromís dels "companys-guia".....	609

Figura 10.6.	Desenvolupament sessió formativa.....	614
Figura 10.7.	Invitació a l'acte celebratiu.....	615
Figura 10.8.	Diploma del curs "companys-guia" en medi obert.....	616
Figura 10.9.	Fotografia grup participants curs "companys-guia" en medi obert.....	616
Figura 10.10.	Fotografia acte lliurament de diplomes curs "companys-guia".....	617
Figura 10.11.	Dimensions avaluació del procés del curs de formació "companys-guia".....	618
Figura 10.12.	Fonts/estratègies per a la recollida d'informació per a l'avaluació del procés.....	619
Figura 10.13.	Objectius generals i indicadors d'avaluació de l'eficàcia del curs de formació dels "companys-guia".....	641
Figura 10.14.	Estructura constructe participació per part de les educadores responsables i observadores del curs de formació.....	660
Figura 10.15.	Estructura constructe participació per part dels participants del curs de formació.....	661
Figura 10.16.	Exemple de "xarxa personal".....	664
Figura 10.17.	Valoració de l'assoliment de les competències per ser "company-guia".....	668
CAPÍTOL ONZÈ		
Figura 11.1.	L'experiència de l'avaluació participativa en el context de la recerca.....	677
Figura 11.2.	Triangle en la investigació participativa basat en el model de Lewin (1947).....	680
Figura 11.3.	Objectius de la formació en la investigació participativa.....	695
Figura 11.4.	Característiques comunes respecte la formació en el diagnòstic del centre obert i l'equip de treball de la recerca participativa.....	696
Figura 11.5.	Reflexió de l'equip entorn la formació de la recerca.....	700
Figura 11.6.	Dificultats en la dinàmica dels espais de reflexió de l'equip.....	702
Figura 11.7.	Procés reflexiu sobre la possible generalització de la proposta innovadora a altres contextos.....	706
Figura 11.8.	Contribució en aspectes metodològics de l'entitat.....	713
Figura 11.9.	Recordatori d'algunes conclusions de l'estudi exploratori als centres oberts de la província de Barcelona.....	715

CAPÍTOL DOTZÈ

Figura 12.1.	Límits i prospectiva en el context de la recerca.....	743
Figura 12.2.	Classificació dels límits de la recerca.....	745

ANNEXOS CD

A-DOCUMENTACIÓ

- A-I** Projecte educatiu del centre (PEC)
- A-II** Projecte educatiu anual del Centre Obert Don Bosco (PEC)
- A-III** Reglament de Règim Interior (RRI)
- A-IV** Definició de centre obert amb criteris de qualitat FEDAIA
- A-V** Document Marc de les plataformes educatives socials salesianes
- A-VI** Memòria del centre curs 2006/2007
- A-VII** Projecte Educatiu de Centre d'altres centres oberts
- A-VIII** Pla per la Ciutadania i la Immigració de la Generalitat de Catalunya
- A-IX** Programa transversal de Nova Ciutadania de Sant Boi de Llobregat
- A-X** FEDAIA. Memòria seminari infància i adolescència en risc.
- A-XI** Avantprojecte Llei Serveis Socials
- A-XII** Model prevenció i detecció infància en risc
- A-XIII** Conveni infància, joventut, família i altres en risc

B-INSTRUMENTS I DADES DE LA RECERCA

- B-I** Qüestionari estudi exploratori educadors centres oberts província de Barcelona
- B-II** Carta presentació als jutges avaluació externa qüestionari
- B-III** Guió de l'entrevista a les directores dels centres oberts de la província de Barcelona
- B-IV (a-e)** Transcripció de les entrevistes a les directores dels centres oberts
- B-Va** Carta presentació als jutges avaluació externa qüestionari
- B-Vb** Instrument per a la validació del qüestionari per part dels jutges externs
- B-VI** Proposta dels canvis al qüestionari per part dels jutges externs
- B-VII** Guió de l'entrevista als responsables de les entitats del teixit associatiu de Sant Boi
- B-VIII (a-k)** Transcripció de les entrevistes als responsables de les entitats
- B-IX** Diari autoreflexiu de la investigadora
- B-X** Registre de valoració de les educadores de la sessió del programa formatiu
- B-XI** Recull de les fitxes de valoració de les sessions del programa formatiu
- B-XII** Model de convocatòria de reunió
- B-XIII** Convocatòries de les reunions amb l'equip de treball companys-guia
- B-XIV** Model d'acta de reunió
- B-XV** Recull de les actes de reunió amb l'equip durant el procés de recerca
- B-XVI (a-b)** Productes elaborats pels adolescents durant les sessions
- B-XVII** Transcripció entrevista direcció titular del Centre Obert Don Bosco
- B-XVIII** Transcripció entrevista direcció pedagògica del Centre Obert Don Bosco
- B-XIX** Entrevista educadores equip treball curs formació "companys-guia"
- B-XX** Transcripció entrevistes prèvies al curs de formació als participants
- B-XXI** Transcripció entrevistes educadores posteriors al curs de formació als participants

- B-XXII** Transcripció entrevista equip educatiu avaluació procés de recerca
- B-XXIII** Guió del registre observacional
- B-XXIV** Model de consentiment de les famílies per la gravació audiovisual
- B-XXV** Graella valoració de les activitats. Creuament de les diferents fonts d'informació
- B-XXVI** Fotografies

C-MATERIALS ELABORATS PER A LA TESI

- C-I** Material preparatori grup de discussió entorn l'estudi diagnòstic del teixit associatiu de Sant Boi
- C-II** Proposta pla d'acollida
- C-III** Curs de Formació "Company-Guia"
- C-IV** Curt el "hiyab"
- C-V** PPT Sessió 1: Amb qui t'aniries a la fi del món?
- C-VI** PPT "Els processos migratoris I"
- C-VII a** Full de compromís com a company-guia
- C-VIIb** Full de compromís participació a la formació
- C-VIII** PPT presentació pla d'acollida equip educatiu centre obert

Capítol introductori

“Una científica, que vivia preocupada pels problemes del món, estava disposada a trobar els mitjans per disminuir-los. Passava els seus dies al laboratori buscant la resposta als seus dubtes.

Un dia, la seva filla de sis anys, va envair el seu santuari, decidida a ajudar-la a treballar. La científica, nerviosa per la seva interrupció, li va demanar a la nena que s'anés a jugar a un altre lloc. Veient que era impossible de treure-la, la mare va pensar que li havia de donar alguna cosa per entretenir-la. De sobte, es va trobar amb una revista, on hi havia un mapa del món, just el que necessitava. Amb unes tisores, va retallar el mapa en mil trossos, i amb una cinta adhesiva, li va donar tot dient-li: -Com que t'agraden tant els trencaclosques, et dono el món tot trencat per tal que l'arreglis sense l'ajuda de ningú”.

Llavors, va calcular que la petita estaria deu dies en compondre el mapa. Però no va ser així. Passats uns minuts, va sentir la veu de la nena que la cridava -Mare, mare! Ja ho he fet! He aconseguit acabar-ho!

En un principi la mare no s'ho va creure. Va pensar que era impossible que una nena de la seva edat hagués pogut compondre un mapa que no havia vist mai. Desconfiada, la científica va aixecar la vista de les seves anotacions, amb la certesa que veuria el treball propi d'una nena de la seva edat. Per la seva sorpresa, el mapa estava complet.

Tots els trossos havien estat col·locats on tocava. Com era possible? Com la nena havia estat capaç? -Filleta meva, tu no sabies com era el món, com ho vas aconseguir?

-“Mare, jo no sabia com era el món, però quan tu vas treure el full de la revista per retallar-ho, vaig veure que per l'altra banda hi havia la figura d'una persona. Així que vaig donar la volta als trossos i vaig començar compondre la persona, que sí sabia com era. Quan vaig aconseguir arreglar la persona, vaig tornar el full, i vaig veure que havia arreglat el món!”

Introduir aquesta tesi, passa per entendre un complex transcurs de la gestació, posada en marxa i finalització del procés. Per tal de situar al lector, aquest capítol introductori està pensat com a full de ruta per entendre tot l'itinerari realitzat. Podríem dir que l'opció presa, passa, com en el conte, per donar la volta a una realitat molt complexa i amb molts fronts oberts i aterrar-la en un canvi significatiu. Transformant una realitat concreta, propera i coneguda, estarem contribuint a canviar el món.

1. “PREOCUPADA PEL MÓN, PASSAVA ELS SEUS DIES BUSCANT LA RESPOSTA ALS DUBTES...”

L'any 1999 iniciava la meua vida professional al Centre Obert Don Bosco. Durant els anys anteriors havia estat voluntària de la mateixa entitat i a partir d'aquesta vinculació va sorgir l'oportunitat, l'últim any de la llicenciatura en Psicologia, d'incorporar-me com educadora del centre. Aquell any de la meua incorporació començava el primer noi nouvingut al centre, un noi derivat de Càrites de cara a l'activitat d'estiu per després quedar-se a participar en l'activitat global de l'any. En Younes era fill de la Zohra, que portava tretze anys a Catalunya i que ara podia fer la reunificació familiar dels seus fills que vivien a Tànger. A tots ens sorprenia la novetat, en incorporar un noi amb una llengua diferent, amb una altra religió, amb uns trets culturals diferents... Ens hi vam abocar... Era el primer!

Actualment en aquest mateix centre obert participen nois i noies d'una vintena de nacionalitats diferents i representen un 92% del total.

Durant aquest temps en la meua vida professional i personal s'han generat un gran nombre d'interrogants, de dubtes, d'inquietuds als que hem intentat anar donant respostes. Els canvis en el centre (arribada de moltes més procedències, canvis en la convivència del barri, canvis en l'ensenyament, la sanitat...) Reclamaven anar més enllà. D'aquesta forma, des de la més directa de les realitats, sorgia la necessitat de l'estudi i la investigació.

La proposta a la institució per la que treballava de realitzar els cursos de doctorat va ser molt ben rebuda amb un suport tant material, com d'ànim i d'acompanyament. I així començaven els cursos de doctorat en el Departament MIDE de la Universitat de Barcelona. Guiada per un itinerari formatiu força atractiu en educació intercultural, es començava aquesta etapa d'estudis.

Aquells dos anys van estar vinculats indissolublement a la meua vida professional i personal, i no entenc els meus estudis sense la implicació de les experiències externes a la Universitat, com les estades amb l'ONG VOLS al Marroc durant uns quants estius. No constituïen dos móns independents, sinó que comptaven amb uns vasos comunicants que s'alimenten constantment.

Una vegada iniciada la Tesi Doctoral, canviava el meu entorn laboral pel de la formació reglada, i així la meva vinculació amb el centre prenia un altre paper força diferent. La distància que em permetia no tenir un càrrec de responsabilitat al centre combinada amb un coneixement a fons del seu funcionament, obria una nova etapa de generar canvis des de la recerca en aquell context. El fruit d'aquell treball està reflectit en el present informe de Tesi Doctoral.

2. “DISPOSADA A TROBAR ELS MITJANS PER DISMINUIR-LOS...”

Es volen generar canvis de millora, però quins?, cap a on volem dirigir la nostra actuació? Presentem a continuació els objectius generals que marquen la finalitat de la Tesi i que intentaran trobar resposta en el procés de recerca. Cada objectiu respon a una part de l'estructura de la Tesi que descriurem en el proper apartat.

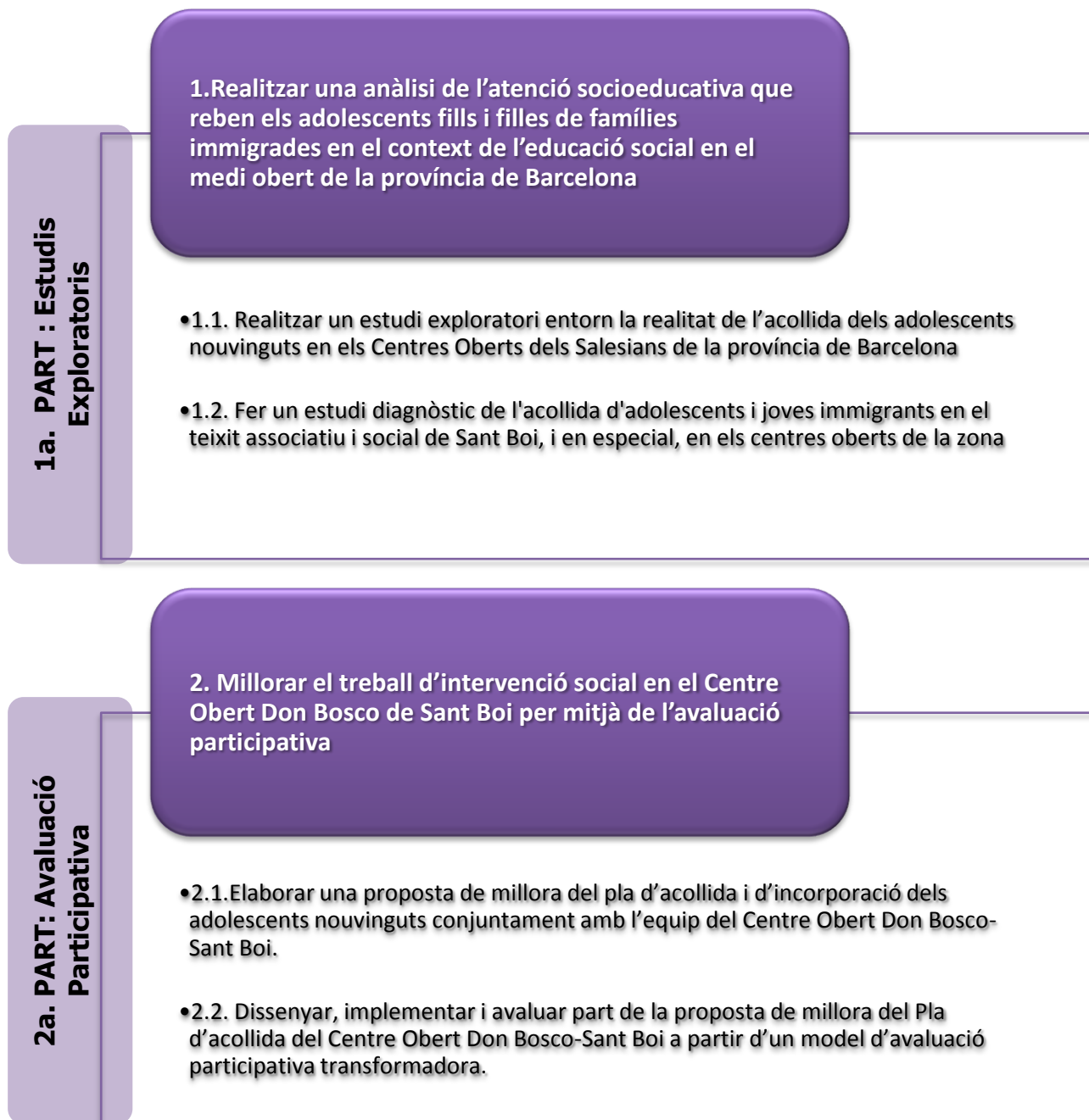

Figura 0.1. Objectius generals

3. L'ESTRUCTURA DE TESI, UN TRENCACLOSQUES RESOLT

Tot i ser conscients que l'estructura que presentem no és habitual en una tesi doctoral, entenem que aquesta proposta és fidel al procés d'investigació seguit. En ell es combinen teoria i pràctica gairebé de forma indissoluble, l'una acompanya l'altra, i l'altra l'enriqueix i arriba a aprofundir-la. Al llarg de l'informe de tesi, trobarem la fonamentació teòrica corresponent en els diferents moments de la recerca pràctica. A continuació descrivim, a grans trets, aquest procés que justifica l'esquelet de la present Tesi.

3.1. QUIN MÓN FET TROSSOS HEM TROBAT?

La tesi està dividida en dues parts amb identitat per elles mateixes, però que juntes expliquen el camí recorregut. La investigació parteix de l'objectiu de realitzar una anàlisi de l'atenció socioeducativa que reben els adolescents fills i filles de famílies immigrades en el context de l'educació social en el medi obert de la província de Barcelona. Per tal de fonamentar aquest estudi exploratori, era necessari analitzar el recolzament teòric que sostenia la proposta d'exploració. D'aquesta forma, la primera part s'inicia tot situant el lector en el marc teòric generat en la intersecció que es crea entre migració, pobresa i adolescència i la resposta que suposa el recurs del centre obert davant d'aquestes necessitats detectades (*Capítol Primer*). Entenem que aquests tres elements són fonamentals per comprendre i guiar el procés diagnòstic inicial.

Aquesta part també inclou una exploració en sis centres oberts de la província de Barcelona (*Capítols Segon i Tercer*). En l'anàlisi s'examinen els principals elements que podien configurar l'atenció dels adolescents fills i filles de famílies immigrades en aquestes plataformes educatives. Entre d'altres factors, la preocupació va girar entorn la realitat de la immigració a l'entitat, la primera acollida, l'atenció a les famílies, la possible modificació dels programes educatius incorporant propostes d'educació intercultural i la formació de l'equip. En el Capítol Segon es presenta l'estudi exploratori, des de la concreció dels seus objectius específics es generen les estratègies de recollida d'informació: un qüestionari dirigit als educadors i una

entrevista en profunditat a les directores dels centres. La memòria d'aplicació dels instruments, així com els resultats obtinguts, estaran descrits en el Capítol Tercer.

La realitat dels centres oberts explorada ens portava a la necessitat d'aterrar aquestes característiques a un entorn concret i a reconèixer el paper d'aquestes institucions socials dins d'un teixit associatiu determinat.

Sant Boi va ser la ciutat escollida per aquest segon estudi diagnòstic (*Capítols Quart i Cinquè*). Amb la consigna de dirigir-nos a allò proper i significatiu, la població triada era evident. La meua proximitat amb la realitat associativa santboiana, els anys d'implicació i compromís en aquest entorn, determinava començar per aquells, que ja d'entrada, tenien un rostre. En el capítol Quart es realitza la fonamentació que avala el procés de recerca posterior. L'educació per a la ciutadania en els contextos d'educació no formal, dóna una estructura sòlida a l'estudi diagnòstic que es descriurà amb posterioritat. Amb un total de 12 entitats de la ciutat i amb alguns tècnics del propi Ajuntament, vam poder realitzar la radiografia de l'acollida i participació dels adolescents nouvinguts al moviment associatiu del municipi. Els resultats d'aquest treball queden recollits en aquest Capítol Cinquè.

Les conclusions extretes de tots dos estudis exploratoris, les podrem trobar a *"Conclusions de la primera part de la recerca"*, amb les repercussions que suposen per la segona part de la investigació. Queden recollides en aquestes les respostes als objectius principals que guien la primera part de la tesi: realitzar un estudi exploratori entorn la realitat de l'acollida dels adolescents nouvinguts en els Centres Oberts dels Salesians de la província de Barcelona i fer un estudi diagnòstic de l'acollida d'adolescents i joves immigrants en el teixit associatiu i social de Sant Boi, i en especial, en els centres oberts de la zona.

Figura 0.2. Estructura dels capítols 1a part

Entre les entitats que van participar en aquests estudis exploratoris, es trobava el Centre Obert Don Bosco amb elements diferenciadors de la resta d'associacions pel que feia a l'acollida de població nouvinguda en la seva proposta educativa. Ens vàrem trobar amb uns índexs de població immigrada atesa molt superiors a la resta de la xarxa d'entitats, i amb iniciatives específiques que intentaven donar resposta a alguns dels interrogants que generava un centre multicultural amb moltes necessitats socials i educatives experimentades.

La decisió de transformar la realitat d'aquesta acollida en el món de l'educació en medi obert, passava per innovar en un espai concret i comprovar que era possible incorporar una proposta per la millora de l'accés d'aquests adolescents nouvinguts a la participació social, i a través d'aquesta, contribuir a caminar cap a la ciutadania de ple dret. La decisió d'aprofundir sobre les possibles respostes d'innovació educativa en educació no formal en el Centre Obert Don Bosco de Sant Boi, marquen l'inici de la segona part de la tesi.

3.2. QUIN ROSTRE CONEGUT HEM POGUT RECONSTRUIR?

Dèiem que la segona part de la tesi parteix de la decisió de realitzar una investigació participativa en el Centre Obert Don Bosco. Des d'un model metodològic que entén que la transformació només es pot fer a partir de donar el protagonisme als que són responsables de la proposta quotidiana, es planteja el marc de la recerca (*Capítol Sisè*). L'avaluació participativa transformadora ens aporta la possibilitat de generar un equip entre teòrics i pràctics on el propi procés de transformació de l'equip en la seva tasca educativa amb els adolescents nouvinguts constitueix objecte de treball.

Conèixer el camp d'estudi (*Capítol Setè*) i fer una avaluació inicial compartida amb l'equip sobre l'atenció socioeducativa que s'ofereix als adolescents fills i filles de famílies immigrades a l'entitat desemboquen en una proposta de pla d'acollida per a l'entitat (*Capítol Vuitè*). Es tracta d'un pla d'acollida molt ambiciós. Compta amb objectius per als infants, les seves famílies, el propi equip educatiu, l'entitat i fins i tot, per a l'entorn. En aquest procés, fins i tot s'arriba a concretar vuit possibles línies d'actuació per als destinataris del recurs.

De nou la complexitat d'un món que cal reduir per fer possible la transformació tangible. El propi equip, com a protagonista del seu procés de canvi i innovació, pren la vuitena línia d'actuació com a base inicial per la incorporació de millores en l'atenció socioeducativa. Dedicar uns mesos a pensar i dissenyar com pot ser aquest somni de l'acompanyament dels adolescents incorporats a l'entitat, després d'un procés migratori recent, per part dels seus propis companys que han nascut en aquest entorn o que van fer aquest procés fa més temps. El producte és un programa formatiu per a preparar els nois i les noies com a "companys-guia" i que puguin fer l'acompanyament entre iguals. Aquest curs està dissenyat des de la metodologia de l'educació social en medi obert i de forma compartida entre l'equip educatiu i la investigadora (*Capítol Novè*).

Una vegada concretada la proposta, cal aplicar-la i avaluar-la de forma participada amb els que han estat els agents actius del procés. L'equip educatiu, els participants del curs i la pròpia investigadora constitueixen les fonts d'informació principals que constaten que el programa respon a les intencions inicials que el van motivar (*Capítol Desè*).

Aquesta avaluació no es pot només cenyir a l'aplicació del programa, recordem que una de les motivacions de la pròpia tesi es relacionava a poder incorporar fórmules noves d'implicació i compromís de l'equip en la transformació de l'entorn. Així es dedica el *Capítol Onzè*, a analitzar la trajectòria que ha portat el propi equip en el conjunt de la recerca i els canvis que aquesta hagi pogut produir en el seu procés d'empoderament.

Les conclusions extretes del procés de l'avaluació participativa, les podrem trobar a "Conclusions de la segona part de la recerca" tot responnent als objectius d'aquesta segona part de la tesi. Per una banda, el d'elaborar una proposta de millora del pla d'acollida i d'incorporació dels adolescents nouvinguts conjuntament amb l'equip del Centre Obert Don Bosco-Sant Boi. I per l'altra dissenyar, implementar i avaluar part de la proposta de millora del Pla d'acollida del Centre Obert Don Bosco-Sant Boi a partir d'un model d'avaluació participativa transformadora.

Per últim, una reflexió sobre els límits i la perspectiva de la recerca queda reflectida al *Capítol Dotzè*, finalitzant la proposta d'investigació realitzada.

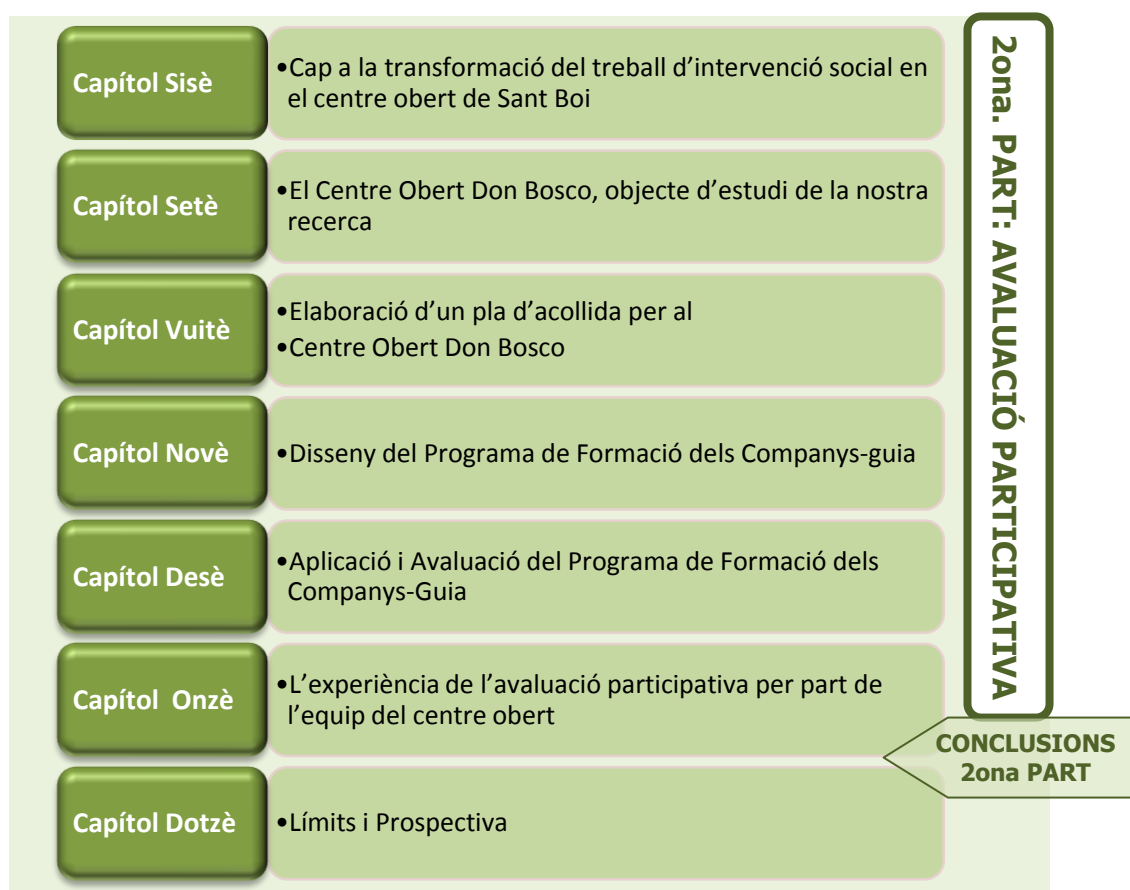
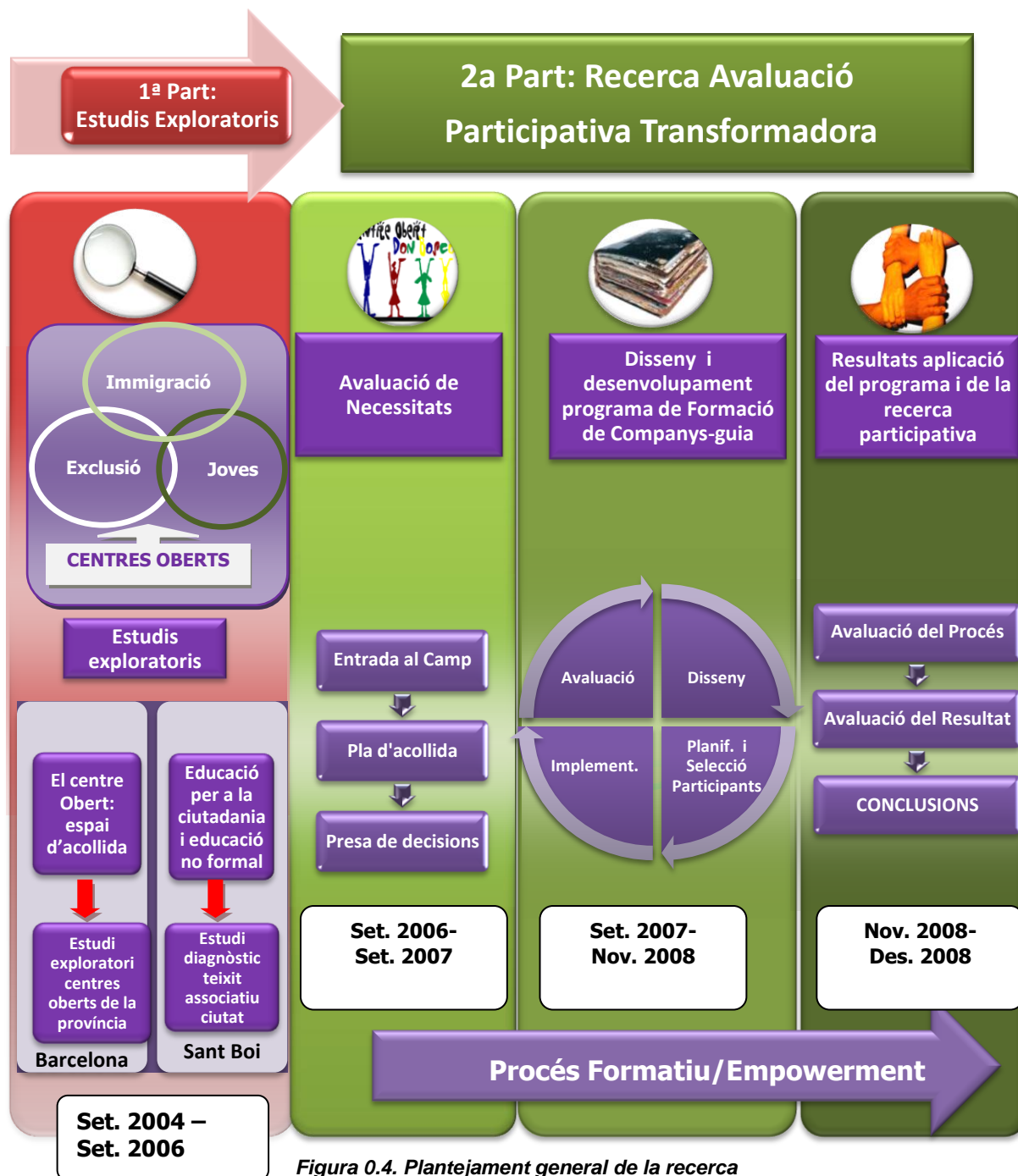

Figura 0.3. Estructura dels capítols 2ona part

3.3. MAPA DE RUTA

Amb l'objectiu de situar el lector en tot moment davant d'aquest complex itinerari de tesi, s'ha optat per representar gràficament les diferents parts i a l'inici de cada capítol recordar a on està situat el procés fins aquell moment. A continuació presentem el disseny complet com a guia o mapa de ruta de la Tesi.

CAPÍTOL PRIMER:
La immigració i l'exclusió social, reptes en el
treball socioeducatiu dels centres oberts

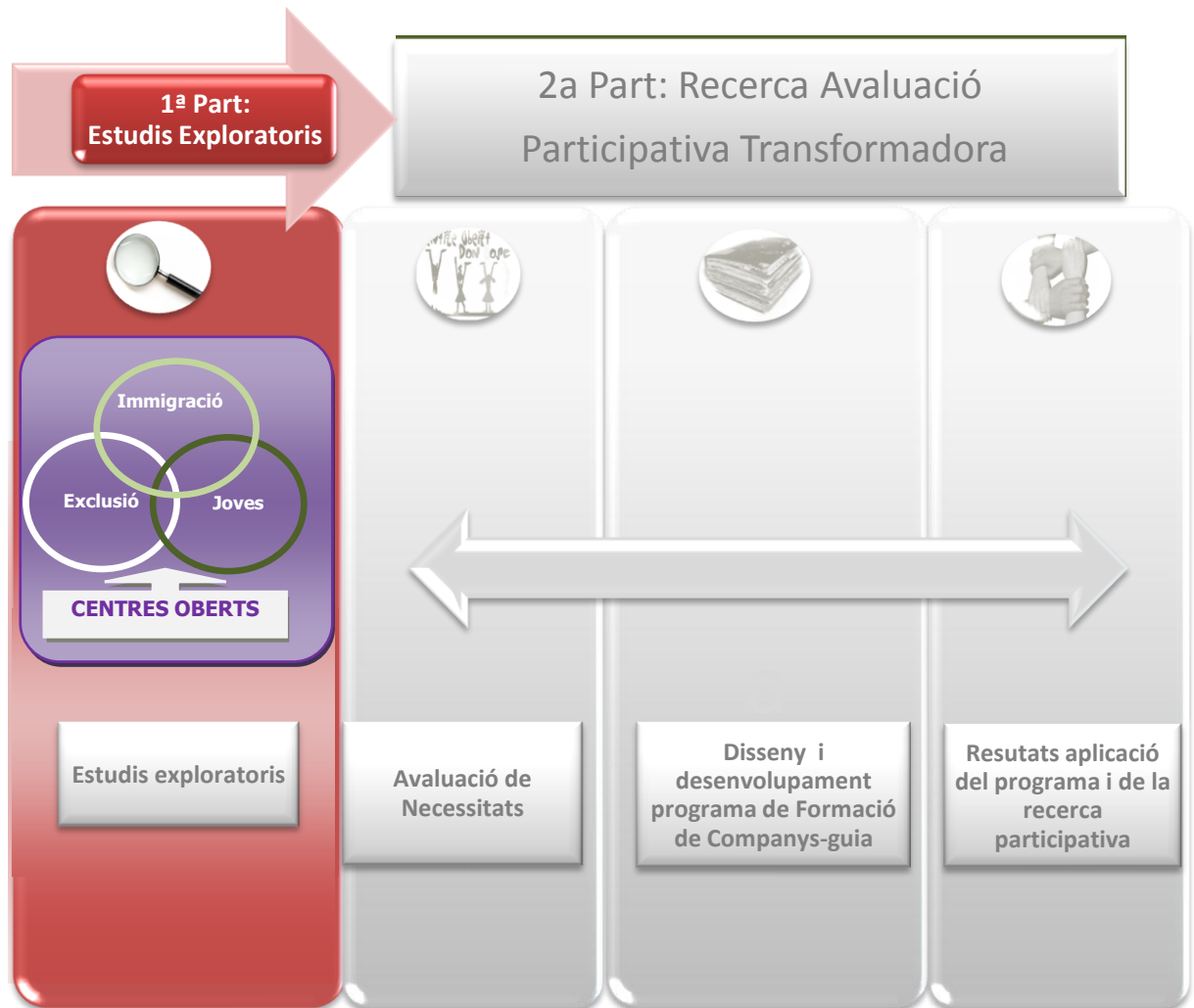

Figura 1.1. La fonamentació teòrica en el marc del disseny de la recerca

1. INTRODUCCIÓ

El fet migratori ha estat un fenomen constant al llarg del segle XX. Tanmateix, en els últims anys, la seva complexitat i diversitat han augmentat en el nostre context. No només pel flux migratori, que presenta una clara tendència a l'augment, sinó també per la diversificació dels perfils d'immigració (edats, formació, expectatives, nacionalitats, problemàtiques personals, orígens diferents, etc.). Aquesta situació implica un repte de diàleg i de convivència entre totes les persones que vivim en un mateix indret, en busca d'una situació d'igualtat de drets per a tots i totes.

En moltes ocasions es valora el fet migratori des de la vessant únicament economicista: l'immigrat és la persona que es trasllada d'un lloc a un altre a la recerca d'una feina i unes condicions de vida econòmicament millors. Des d'aquesta perspectiva, el país d'acollida necessita de mà d'obra en certs sectors que no estan coberts per la població nascuda al país i necessita d'aquesta força de treball. El fet migratori seria, així, un intercanvi de forces entre necessitats creuades.

En contra d'aquesta simplificació, intentem apropar-nos a la realitat d'aquest fenomen, no només des del punt de vista de la persona immigrada com a força de treball, sinó com a realitat multidimensional i complexa que determina el seu desenvolupament i realització personal. Cal també apropar-nos a les diferències que suposa el procés migratori en els diferents membres de la família o segons els contextos d'immigració. En aquest estudi centrem l'atenció en els adolescents i en concret, en el trencament brusc amb la realitat en la qual han crescut que pot dificultar més el procés d'inclusió social. Una vegada analitzada aquesta realitat, descriurem el treball que pot portar el recurs del centre obert amb infants i adolescents en situació de risc social, i més específicament, les vies que s'obren per poder treballar sobre la situació de molts fills i filles de famílies immigrades.

D'aquesta forma el capítol està dividit en quatre parts principals que intentaran desenvolupar aquests elements de forma detallada.

La primera part intenta introduir-nos en aquesta complexitat que envolta el fenomen de la immigració en general. Podrem analitzar els elements històrics i els factors que han afavorit els processos migratoris tal i com els coneixem en la nostra realitat quotidiana.

En una segona part del capítol, posarem en relació els elements que poden esdevenir factors d'exclusió social per molts immigrants. Ens aproparem des de diferents vessants, com són l'econòmica, la laboral, la formativa, entre d'altres.

Una vegada posats en relació els conceptes d'exclusió i d'immigració, voldrem analitzar com es concreten ambdós en la realitat de molts adolescents i joves fills i filles de famílies immigrades en el nostre context més immediat. Aquest treball el tenim desenvolupat en la tercera part del present capítol de tesi.

Per últim, després d'haver realitzat aquesta anàlisi de caràcter sociodemogràfic, voldrem analitzar les opcions que obren els centres oberts per tal d'acollir aquestes realitats tan diverses de joves nous al context de Catalunya. En aquesta quarta part podrem aterrar en les característiques d'aquest servei que el situen en un recurs privilegiat per combatre l'exclusió social de molts d'aquests joves.

2. ELS PROCESSOS MIGRATORIS

2.1. LES MIGRACIONS, HISTÒRIA I FACTORS RELACIONATS

2.1.1. *Migracions i història*

Migrar en el sentit estricte és deixar el territori natal per anar a viure temporal o permanentment en un altre, i aquest comportament forma part del comportament natural de les societats humanes al llarg de la història, tot i que les característiques i condicions poguessin ser diferents.

Per poder aterrar en la realitat d'aquests processos migratoris en el nostre context caldria descriure les diferents fases de les migracions internacionals modernes. Seguint els estudis del col·lectiu Ioé (Colectivo Ioé, 1999) :

1a fase: la colonització europea dels nous territoris d'ultramar va generar tres tipus de desplaçaments diferents:

a) La població europea que emigrà a les colònies d'Amèrica, Àfrica i Oceania i que procedeix de les grans potències del seu temps (Gran Bretanya, Península Ibèrica, França...)

b) El tràfic d'esclaus des d'Àfrica a les colònies d'Amèrica per treballar en les mines i les grans plantacions. Es calcula que empresonats i esclavitzats més de 10 milions d'africans van ser traslladats a terres americanes.

c) Com a conseqüència de la prohibició d'esclaus sorgeixen la necessitat de contractació de mà d'obra, bàsicament asiàtica per treballar, en condicions gairebé d'esclavitud en els Estats Units i Austràlia, com és el cas dels "coolies xinesos" o "indentured workers")

2a fase: De 1850 a 1945

Com un dels elements claus per la formació del mercat capitalista internacional, 50 milions d'europaus es van desplaçar a Amèrica (Estats Units, Argentina,...) buscant una vida millor.

Cal també tenir presents els desplaçaments cap al Magrib i les colònies del Sud-est asiàtic així com les migracions en la pròpia europea (irlandesos i russos cap a Gran Bretanya, polonesos i ucraïnesos cap a Alemanya, italians cap a Alemanya i França...

3a. Fase de 1945 a 1973

Hi ha un canvi significatiu de la balança migratòria. Amb un caràcter marcadament migratori les destinacions principals són els països de centre Europa i els Estats Units. Així gran part del creixement econòmic d'aquests països va ser possible gràcies a l'aportació econòmica que generaren aquests immigrants estrangers.

Els moviments tenen diferents signes: els països de l'Europa perifèrica (Itàlia, Espanya, Iugoslàvia, Portugal, Grècia, Irlanda...) que emigren a països centrals (Alemanya, França, Bèlgica, Gran Bretanya, Suïssa). En general, aquest tipus de desplaçaments són promoguts pels propis països receptors. Tot i que responen a necessitats econòmiques estructurals, aquests desplaçaments s'entenen com temporals i provisionals, i per tant els desplaçats que emigren per a treballar retornen al seu país, i per tant no és necessària la integració social en el medi de desplaçament.

Cal també tenir en compte en aquest període les migracions permanents cap als Estats Units, Canadà i Austràlia, els desplaçaments massius de refugiats polítics (europeus, cubans, vietnamites...) i les migracions econòmiques entre països del Sud, fonamentalment cap a Argentina, Sudàfrica i el Golf Pèrsic.

4a. Fase de 1973 fins l'actualitat.

Els estudiosos han acordat fixat el 1973 (any de la primera crisi del petroli) el límit que marca la davallada del model de creixement de postguerra i l'inici d'un nou ordre econòmic mundial, la globalització, que implica la mobilitat i la flexibilitat de tots els factors productius, i també de la mà d'obra. Es diversifiquen d'aquesta forma les migracions internacionals.

Continuen els fluxos cap als Estats Units, Canadà i Austràlia, però canvien les zones d'origen i les formes. Als països nord-americans arriben principalment llatinoamericans i asiàtics i a Austràlia, hindús i treballadors dels països del Sud-est asiàtic.

A més a més es diversifiquen els fluxos migratoris entre els països del Sud i cal tenir també en compte les migracions de personal altament qualificat (executius, professionals, experts, funcionaris d'organismes internacionals...

2.1.2. Factors relacionats amb les migracions

Podríem dir que les causes per migrar són força complexes i relacionen aspectes individuals, com processos familiars i socials i també contextos polítics i econòmics. A més a més tots aquests factors cal emmarcar-los en els processos de globalització econòmica i cultural. Les migracions han d'analitzar-se en aquest context, tenint presents que l'economia global té les seves pròpies lleis i jerarquies (Malgesini i Giménez, 1997)

Contràriament al que es podria dir, no emigren els més pobres i miserables dels seus respectius països, aquests ni tan sols es poden plantejar aquesta possibilitat. Emigren aquells més forts, els que tenen mitjans per poder-ho intentar. En general les migracions tenen un impacte enorme i positiu tant pels que emigren com pels receptors de l'emigració.

La valoració social dels fenòmens migratoris no dependria ni de les característiques dels emigrats, ni del nombre. Fonamentalment dependria de la història i del projecte polític dels països d'immigració, de les necessitats econòmiques i de la seva estructura productiva.

Per poder-ho explicar el fenomen migratori podem parlar de tres teories explicatives (Colectivo Ioé, 1999)

a) La interpretació econòmica clàssica o del push-pull

Aquesta teoria respon a l'explicació que l'emigració és el resultat del desequilibri demogràfic, econòmic i polític entre països. Parla de factors d'expulsió i atracció. Aquesta teoria està força estesa i habitualment és la que trobem en els mitjans de comunicació. Aquesta teoria presenta una gran feblesa i té un caràcter marcadament econòmic.

b) La teoria del mercat de treball dual

Les migracions es produïrien sobretot per la demanda explícita de treball per part de les societats industrials modernes. No serien tant produïdes pels factors d'expulsió dels països d'origen, com pels factors d'atracció dels països d'acollida, que tenen necessitat de mà d'obra per realitzar determinades tasques que els autòctons dels països rebutgen, o simplement, aquests no estan disposats a realitzar-les en les condicions que s'ofereixen. Solen tractar-se de treballs precaris, perillosos o malament retribuïts, que formen part de l'economia submergida en moltes ocasions.

c) La teoria del sistema global

Aquesta teoria explicaria el sistema econòmic mundial com interdependent i que tendeix inevitablement a l'expansió geogràfica i funcional: els fluxos de treballadors aniria darrera clarament dels moviments de béns i capitals. Es tracta d'una explicació macroeconòmica, i allunyada de les anteriors que situen la decisió d'emigrar en la persona individual.

Parlaríem en aquesta teoria de xarxes migratòries (llaços d'amistat, familiars i comunitaris) que deixen poc espai a l'atzar i els fluxos se solen donaren aquells països que tenen algun tipus de vincle preexistent, de tipus colonial, lingüístic, cultural o econòmic.

En qualsevol cas caldria combinar les diferents explicacions estructurals i les circumstàncies personals i familiars per poder explicar les raons de les decisions d'emigrar de cada persona en concret.

2.2. PERFILS MIGRATORIS I FACTORS D'EXCLUSIÓ

La immigració és un procés cada vegada més diversificat. Això vol dir que les persones que arriben al nostre context presenten moltes diferències entre elles en tant que les causes del procés migratori que estan realitzant són diferents, les formes d'arribar també ho són, les expectatives poden ser ben variades, etc. Aquest fet dificulta la possibilitat d'establir una pauta estable del que suposa el procés migratori, les causes d'aquest i les etapes en les que es pot diferenciar. De qualsevol forma,

intentarem apropar-nos a la realitat més habitual, tindrem en compte que davant de la persona immigrada caldrà personalitzar tot el seu procés.

Pensem que tenir una aproximació a la realitat que viuen moltes de les persones que arriben, pot facilitar l'empatia cap a aquesta persona i la comprensió de la seva experiència vital.

Podríem parlar de diferents perfils d'immigració en funció de les causes que porten a la persona a venir a residir al país. No podem parlar d'una única causa principal explicativa (econòmica, política, demogràfica, cultural...). Per tant les tipologies de les que podem parlar seran tipologies parcials que destaquen un element o altre. Intentarem en les següents línies descriure els criteris de classificació i la diversitat de tipologies conseqüents.

2.2.1. Segons les seves condicions socio-econòmiques

Podem dir que darrera de les causes de la immigració, moltes vegades hi ha un clar condicionament econòmic i social. Segons aquest criteri de classificació, ens trobem amb diferents tipologies d'immigrants:

- **Immigrant amb baix nivell de qualificació:** a causa d'una situació en el país d'origen de dificultats econòmiques, situació laboral molt precària es traslladen al país en busca d'unes condicions econòmiques més adequades. La seva activitat en el nostre país sol trobar-se entre l'atur i l'ocupació en feines poc qualificades o sotmeses a l'economia submergida. En el nostre país solen associar-se a la migració africana, i en especial a la població d'origen magrebí. En qualsevol cas també estan presents persones llatinoamericanes, asiàtiques i de l'Est d'Europa.
- **Mà d'obra qualificada:** a partir dels avantatges que se suposa el fet de venir al nostre país a treballar en la pròpia especialitat. Seria l'exemple de professionals o petits empresaris que es dediquen a sectors poc presents en el país d'acollida. Aquesta realitat es dona amb certa població llatinoamericana o d'altres països europeus
- **Migrants en funció dels capitals transnacionals invertits en el país.** En els últims anys hem tingut un fort increment d'inversions que provenen de països com el Japó o els Estats Units, a les que van unides persones que treballen per aquestes empreses o sectors del seu país d'origen.

- **Jubilats traslladats a les zones turístiques del país.** Moltes persones del Nord d'Europa es traslladen a les illes o a la costa en busca d'unes condicions climàtiques i un entorn més adequat que el del seu país d'origen. Aquest trasllat pot ser permanent o temporal al llarg de l'any i es concentra clarament en algunes zones del país.

Cal prendre consciència que les diferències entre els diferents motius del procés migratori marcarà d'una forma extrema com es realitzarà aquest procés en el país que l'acull. No podem perdre de vista que tots els sectors descrits són persones migrades, no només aquells que es traslladen per raons de precarietat econòmica. Tenim l'experiència en el nostre context com el rebuig a la població estrangera no és tant amb certs sectors de migració com el més turístic o el que té més formació, sinó per aquelles persones en unes condicions socials i econòmiques més difícils. Estem davant per tant d'un rebuig que respon més a condicionaments classistes i econòmics que no pas d'origen cultural, o si més no, d'una forma menys marcada.

L'element social i econòmic marcarà en gran mida el procés migratori de la persona migrada. La seguretat econòmica, la condició social i l'acceptació o rebuig de la població d'acollida dependrà en gran forma de les causes econòmiques d'aquesta immigració.

2.2.2. Segons la distància cultural amb el país d'acollida

Sembla que l'apropament entre les persones que hi conviuen en una mateixa zona pot també venir marcat per la proximitat cultural. Els elements culturals són molt variats i intervindrien moltes variables. Triem el factor lingüístic com un element important a tenir en compte. Hi podríem diferenciar tres grups clars.

- Migrants amb el castellà com a llengua materna
- Migrants que utilitzen llengües ben valorades pel país d'acollida (en el nostre cas podrien ser llengües com l'anglès, el francès, l'alemany...). En general s'identifiquen amb països de l'Europa Occidental, i per tant amb països desenvolupats econòmicament.
- Migrants que parlen altres llengües, com el cas dels migrants que procedeixen d'Àfrica o Àsia.

Sembla que respecte la classificació anterior dels factors socioeconòmics, aquí se'ns proposa una diferenciació entre migrants d'una mateixa categoria socioeconòmica. El fet que, tot i ser migrants econòmics amb baixa qualificació, existeix una forta diferència identificada amb l'idioma i la proximitat cultural. Aquest factor d'accés lingüístic serà determinant en tant que tindran, a priori, molts menys obstacles de relació amb la població d'acollida, tindran un major accés a tot l'espectre formatiu que es pugui oferir en el país.

En aquesta classificació general caldria fer alguns apunts que poden modificar aquesta realitat descrita. Seria el cas de les persones que es traslladen a parts de l'estat com Euskadi, Galícia, Balears o Catalunya, on es disposa d'una altra llengua oficial diferent al castellà. Per tant en aquest cas existeix una necessitat del coneixement d'una nova llengua diferent a la pròpia també en el cas dels països que tenen com a llengua materna el castellà.

També ens podem trobar molts casos de persones marroquines, principalment del Nord del Marroc, que es traslladen al nostre país ja coneixent el castellà, tot i que no sigui la seva llengua materna, degut a la formació rebuda al propi país, l'accés als mitjans de comunicació del nostre país...

Aquest factor lingüístic també determinarà, en gran forma, el procés migratori de la persona nouvinguda, ja que el fet de no dominar la llengua del país pot tenir diferents conseqüències: impossibilitat d'accés a certs tipus de feines, pot provocar que la persona es relacioni amb persones amb les que es pugui comunicar i per tant mantenir cercles de relacions més tancats. La persona es relacionarà amb les persones de la mateixa procedència, amb les que es pot comunicar, les informacions, relacions econòmiques... estaran limitades a aquest col·lectiu.

2.2.3. Segons la condició jurídica i administrativa

És ben clar que respecte la possibilitat d'una bona inclusió en el país i un procés migratori satisfactori per a la persona, és necessari que aquesta persona tingui els drets garantits i certa seguretat personal. Tots els elements relacionats a ser un ciutadà de ple dret com la resta de persones amb les que hi conviu, determina en gran forma les relacions que es donin i la possibilitat d'una vida digna.

Així segons aquesta condició jurídicoadministrativa la persona pot ser:

- Nacionalitzat/da
- Ciutadà comunitari
- No comunitari amb permís de llarga durada
- No comunitari amb permís de curta durada
- No comunitari amb permís temporal, amb una durada inferior a 9 mesos, situació d'anada i tornada, sense dret a residència permanent.
- Sol·licitants d'asil esperant resolució.
- En situació irregular, i per tant, sense dret a poder estar en el país.

La pressió que pot suposar la condició d'irregular en el país, les condicions econòmiques i laborals a les que es troba sotmesa la persona per aquesta situació jurídica pot determinar moltes dificultats en el procés d'incorporació al nou país.

2.2.4. Segons la història comuna entre els països d'origen

La història colonial del país d'acollida amb els països d'origen de les persones immigrades, en moltes ocasions determina el fet de triar aquest com a destí del projecte migratori. Aquest és el cas d'una gran part de Llatinoamèrica, del nord del Marroc, de Guinea Equatorial i de Filipines. És probable que les actituds respecte la població d'acollida puguin variar en funció d'aquests orígens diferents.

2.2.5. Segons la forma religiosa d'origen

La proximitat amb els immigrants que tenen una religió cristiana, i en concret, catòlica, sembla que pot suposar un apropament amb la població d'acollida. Aquest tret en comú pot determinar en gran mesura aquestes relacions que s'estableixen o un apropament mutu.

Amb el resta de religions sembla que també es dona una graduació en aquest apropament, sembla que després del catolicisme ens trobaríem més a prop de la realitat d'altres cristians (com protestants...) i en l'extrem oposat se situaria els musulmans. Semblaria que l'hinduisme o el budisme estarien en un pla de més

indiferència o no tan marcades connotacions. No es tractaria tant d'una distància en aspectes purament teològics sinó més respecte les connotacions culturals i històriques relacionades. Podem afirmar que des de la nostra realitat es podria veure al musulmà com l'estrany, fins i tot el perillós. Certs estereotips heretats de condicions històriques i polítiques determinen certa visió de la persona que arriba.

2.2.6. Segons les xarxes socials establertes en el país d'acollida

En ocasions es conceptualitza el projecte migratori com una decisió individual de la persona, que davant d'una realitat personal pren l'opció d'anar-se a un altre lloc amb condicions econòmiques més favorables. En aquest cas estarem ignorant completament tota la vessant social i d'influència de la comunitat sobre la persona. Aquests factors socials determinen tant la decisió de marxar cap a un nou país, com el lloc on marxar o les expectatives que es poden generar. Els vincles socials entre els països d'origen i d'acollida determinen en gran forma aquest procés migratori. Aquestes relacions entre tots dos països estan determinades per la pròpia història comuna entre les persones que hi viuen que pugui haver. Podríem dir que es poden establir tres tipus:

- **Població establerta per condicions històriques fa molt de temps.** En ocasions ja es dona el fet d'una segona generació i per tant persones vinculades fortament al territori, amb la població del propi país (famílies creades a partir de la unió de persones d'origen cultural diferent, i per tant hi haurà fills de parelles mixtes...). Aquestes xarxes poden ser molt consolidades en el país d'acollida i per tant, una inclusió ràpida en aquest context de la persona que ara arriba.
- **Població antiga però marcada pel predomini d'un dels sexes.** Es dona clarament el fet de persones que han migrat fa molt de temps però en una condició de provisionalitat permanent, no estableixen relacions amb la població d'acollida, el referent familiar està en el país d'origen (marit, muller, fills...) i per tant no existeixen parelles mixtes amb la població d'acollida. Es dona habitualment en casos on la feina té un caràcter determinat clarament pel gènere de la persona. Es poden crear vertaders col·lectius tancats d'homes o dones sols d'un determinat origen cultural respecte la població d'acollida.

- **Població que ha fet el procés migratori fa poc temps.** Encara la població té els familiars més pròxims en el país d'origen, encara les relacions amb la població d'acollida són poc profundes. Per tant la vivència del país d'acollida és bàsicament un lloc on poder aconseguir els recursos econòmics (per tant relacions laborals i econòmiques), mentre tots els aspectes afectius i relacionals estaran en el país d'origen. En la mesura que la família i les relacions no estan en el país on resideix dificulta també la inclusió en el sistema social del país. Per aquest motiu parlem que les reunificacions familiars faciliten aquest procés d'incorporació social total, i que la dificultat jurídica i administrativa en aquest sentit obstaculitza la inserció de la persona migrant.

2.3. EL PROJECTE MIGRATORI I LES SEVES FASES

Davant de la diversitat descrita de les diferents tipologies d'immigrants, seria difícil afirmar que el procés migratori és únic en tots els casos o que segueix una pauta uniforme. Entenem que tots els elements descrits, ens fan adonar que el procés migratori no és només la decisió de marxar a un altre país, sinó la forma d'enfrontar-se a la nova situació i la resolució d'aquesta.

Hem d'apropar-nos a la figura de la persona immigrada de forma multidimensional, tenint en compte tots els factors que interaccionen en el procés. I tal com descrivíem anteriorment no existeix un perfil únic, ja que aquest dependrà de totes aquelles variables descrites: econòmica, jurídica, social, cultural, lingüística...

Per una altra banda, s'han descrit tots els condicionants que poden modificar, i fins i tot, determinar el procés migratori. Cal per una altra banda, fer una mirada al procés personal que fa la persona que emigra. El projecte migratori no és només un fenomen social, sinó que té una vessant psicològica important i amb una història personal en cadascun dels casos, que ens pot ensenyar també un altre element de reflexió entorn al tema que ens ocupa.

Lluny estem d'afirmar que totes les persones immigrades realitzen un mateix procés personal i amb unes mateixes etapes i ritmes. La diversitat és molt gran en aquest sentit, i respon a la mateixa diversitat de la persona. En qualsevol cas, podem fer un apropament a alguns moments que habitualment es donen en la persona que fa aquest procés migratori per tal de comprendre també una evolució en aquest sentit.

Per tant no es tracta d'una qüestió de tot o res, sinó que hi ha tot un camí a recórrer amb diferents etapes que condicionen la vivència d'aquesta experiència de la persona que emigra.

Al llarg de tot el procés migratori, la persona viu una sèrie d'experiències que tenen importants conseqüències emocionals, socials i humanes. En moltes ocasions, aquest fet es tradueix en estrès, depressió, indefinició... L'emigració de persones, famílies o grups constitueix un fort cop no només per a l'individu, que marxa a un altre país, sinó també per a les persones que queden en el país, i que pateixen les conseqüències d'aquest trencament. En ocasions, aquestes persones són persones grans soles, fills o pares... que constitueixen una font de pertorbació emocional per a l'emigrant que pot sentir el dolor d'haver-los deixat.

Seria molt necessari conèixer les característiques dels processos de canvi en el context on es realitzen les migracions i com influeixen aquests en els individus que protagonitzen aquests canvis, per tal d'apropar-nos a la vivència real de la persona.

Encara que les característiques de la societat d'acollida són molt importants, cal destacar que hi ha elements de la pròpia persona que poden facilitar aquest procés. La seva manera de conèixer la realitat, la seva capacitat per resoldre els conflictes, la seva flexibilitat davant situacions noves,... poden facilitar el procés de canvi al que està sotmès.

Generalment, l'emigració s'avalua des de factors externs: què he aconseguit, què tinc, quina és la meua feina, de quin habitatge dispo... Cal també analitzar les necessitats més afectives i personals de qui surt de la seva pròpia família i entorn ja sigui per necessitats socials, econòmiques o polítiques. La pregunta en aquests casos seria si es poden substituir o són similars a les del propi país d'origen. En canvi existeixen substitucions o compensacions que l'individu pot aconseguir i altres que perdrà, que només són possibles en el propi país d'origen. Aquest element es dona, per exemple, en el fet que en moltes ocasions els immigrants tenen durant molt de temps el dubte de quedar-se o tornar-se al país d'origen.

Per tal de poder descriure parts del procés pel qual travessa la persona immigrada, podem recolzar-nos en els treballs de Cox i Saunders¹ que poden ajudar-nos a comprendre millor aquesta realitat.

¹ Treballs descrits en: CARRILLO, M. *et al. Els estrangers a Espanya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1992.

2.3.1. La lluna de mel, creació d'expectatives

La decisió de marxar pot venir motivada per molts elements; principalment la vida en el país d'origen combinada amb les expectatives d'una vida millor per a la persona i per als seus en un altre lloc. Però sembla ben clar que en la gran part dels casos no és una decisió individual, sinó de tot el col·lectiu que rodeja la pròpia persona: família, amistats... Per tant respon no només a unes expectatives personals, sinó a les de les persones més significatives de l'immigrant. D'aquesta forma entendrem en etapes posteriors del procés migratori, com és d'important per a la persona immigrada enviar diners cap al país d'origen i les persones que allà ha deixat, tot i les dificultats econòmiques que estigui vivint en el nou context, o la necessitat de donar certa imatge d'èxit del procés migratori, encara que no sigui del tot real. Imatge que en ocasions, per exemple, es representa a través de la compra de grans regals en anar de vacances al país d'origen, tot i que la situació econòmica no sigui coherent amb aquesta despesa.

Aquesta "Lluna de Mel", altres autors també la descriuen com la de creació de les expectatives davant del fet migratori. S'inicia ja en el país d'origen quan la persona va creant la seva imatge del país de destí. Habitualment aquestes expectatives són molt elevades, amb un gran ventall de possibilitats obertes. Aquests somnis inicials determinaran en gran forma el futur de l'immigrant, condicionaran la forma de percebre el país destí, la població amb la que haurà de conviure, la seva realitat laboral... A més aquesta etapa no únicament es realitza nivell individual, sinó que la família, els amics, l'entorn, generarà també unes expectatives davant d'aquest projecte migratori a les que s'haurà de fer front una vegada al país d'origen.

En aquesta etapa inicial es dona un excés d'informació difícil de comprendre per la pròpia persona. Conèixer la nova realitat que l'espera a la persona es basa en la informació que aquesta tingui, però no només això. Conèixer implica també tenir uns esquemes adients de comprensió, elements que puguin ajudar a estructurar tota aquesta informació. A més a més, algunes vegades, aquesta es basa en fets poc objectius, generada a partir de l'experiència d'altres persones i totes aquelles dades provinents de rumors o informacions poc contrastades. Cal parar especial atenció a la importància en aquest procés dels mitjans de comunicació. Pensem que la globalització ha arribat també a l'accés a la informació, i per tant la imatge dels països del sud respecte la vida en els països del nord es basa força en la informació emesa pels mitjans. Les diferències nord/sud, el gran salt entre una realitat i l'altra es plasma

clarament tant a la televisió, com a la resta de canals de comunicació. Sembla evident les diferències entre les condicions de vida entre un lloc i un altre, entre un indret sense futur i un amb totes les possibilitats a la mà.

2.3.2. Però la realitat és una altra

Però la vivència en el nou país no respon generalment a les expectatives inicials. Les condicions amb les que es troba en el nou lloc l'immigrant que ha optat pel procés migratori per qüestions econòmiques, tal i com es veia en els primers apartats, són força difícils, a nivell laboral, d'accés a l'habitatge, de relació amb la població d'acollida... Es comencen a viure clarament el dolor per l'abandonament del país d'origen, amics, família, treball, estudis... A vegades quan la decisió d'emigrar ha estat motivada per una altra persona o esdeveniments externs al propi individu se sol dipositar la responsabilitat dels primers fracassos en aquests. L'individu es pot sentir despersonalitzat, no s'identifica amb la nova realitat en la que es troba. La imatge de la persona en el país d'origen i la nova imatge no corresponen. Les expectatives inicials d'èxit que s'havia ideat no es donen. Per tant, no compleix amb les seves aspiracions socials. L'estat anímic sol ser depressiu davant d'una realitat conceptualitzada com molt negativa i la manca d'esperança és important. Aquesta etapa d'adaptació a la nova realitat pot tenir una temporalitat molt variable, sempre en funció de condicionaments socials (ja descrits en el primer apartat) i també condicionaments personals. Ens podem trobar persones més o menys flexibles en els propis plantejaments, amb una capacitat assertiva més gran i recursos personals que l'ajudin en tota aquesta etapa.

2.3.3. La necessitat d'adaptació a la nova realitat

En aquesta etapa l'immigrant sembla que assumeix el cost emocional i cultural que implica la seva decisió d'immigrar. També ha pogut veure, potser, alguns avenços en la seva pròpia realitat, un enriquiment de la seva personalitat, l'establiment de noves relacions en el nou lloc de residència, ja sigui amb persones també immigrades o persones autòctones, potser una millora de les condicions socials i econòmiques... És un moment important de convivència amb les persones de l'entorn, que es pot fer més seu i pot haver una certa identificació amb certs elements de l'entorn.

2.3.4. Diferents formes de convivència

Les últimes etapes, segons els autors, que vénen donades pel propi temps d'instal·lació en el país, dependran en gran forma de com es faci el procés d'inclusió (i en altres ocasions d'exclusió) del sistema social del país d'acollida. En 1964 Milton Gordon² va realitzar una classificació per abordar les relacions que s'establien entre la població autòctona i la població immigrant: **l'assimilació, la fusió o melting pot i el pluralisme cultural.**

Pel que fa a la **teoria de l'assimilació** de la població immigrant, troba les primeres expressions en els treballs de l'Escola de Chicago dels anys 20. Posteriorment, la formulació de Gordon va servir de guia per la gran quantitat d'estudis empírics en aquest sentit als EUA. L'assimilació constitueix una proposta d'uniformitat cultural que es basa en l'adequació de l'immigrant a la societat receptora desapareixent la seva condició de "diferent". Aquest procés d'adaptació unilateral recau exclusivament en la població immigrant, que abandonarà la seva cultura i adoptarà la del país d'acollida. La insuficiència d'aquest model radica clarament en l'eliminació de la riquesa de la diversitat cultural, així com qualsevol reconeixement cap a les persones immigrants. Per contra, el seu encert el podríem trobar en el fet que intenta buscar la igualtat de tota la ciutadania, al marge del lloc d'origen (Giménez Romero, 1991)

En aquest model assimilacionista la persona rebutja els elements culturals d'origen i pren els de la cultura majoritària com els vàlids i positius. Nega les seves pròpies arrels i s'identifica amb els nous valors. La realitat d'aquest model és que, en moltes ocasions, aquesta assimilació cultural no va acompanyada d'una real assimilació entre els drets i estatus social de la població immigrada i la població d'acollida, i per tant, no es dona una igualtat en sentit real. Per una altra banda, empobriment cultural és important, degut a la dificultat per poder mantenir els trets d'identitat de la pròpia persona, i en ocasions provocant un fort desarrelament, ja que no és possible la identificació total amb la cultura imperant per les evidents desigualtats que es donen.

² Treballs descrits en: CARRILLO, M. *et al. Els estrangers a Espanya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1992.

El “**melting pot**” s’aferma en els anys 40 i troba els seus orígens en el fracàs de l’assimilació, donat que les minories es resistien a desaparèixer davant la majoria. Aquest nou model implica tant a la població immigrant com a la població autòctona, i busca la creació d’una nova “cultura” construïda per la fusió dels diferents elements culturals (Giménez Romero, 1996). Aquesta fusió, sota la que subjeu el model dels primers colons europeus a Amèrica, no va funcionar. La fusió de les poblacions no es va produir, originant-se un triple “melting pot” de catòlics, jueus i protestants (Herberg, 1955 citat en Jiménez Romero, 1996). La resta de minories no es va barrejar o almenys, no de la forma esperada (Giménez Romero, 1996)

El **pluralisme cultural**, parteix de la idea que ni la població autòctona ni la immigrant volen perdre la seva identitat. Per això, l’adaptació es produeix mitjançant l’adhesió de les persones a uns principis de convivència comuns que no obliguen a perdre les peculiaritats culturals. Així, a diferència dels models anteriors, el pluralisme cultural considera que cap grup ha de perdre la seva pròpia identitat (Jiménez Romero, 1996). Segons De La Torre Díaz (2003), els dos grans principis vertebradors del model pluralista és el reconeixement general de la igualtat de drets, responsabilitats i oportunitats, i el respecte i valoració positiva cap a diferències etnoculturals, lingüístiques, religioses o racials. Tot i aquests dos grans principis, el pluralisme és un concepte complex, d’aquí que diferents autors treballin el terme de forma diferent. Sartori (2001), diferencia entre el pluralisme polític, pluralisme social i pluralisme com a creença, i Panikkar (1990) realitza una aproximació filosòfica, fenomenològica i antropològica del concepte. No obstant, per la seva rellevància, ens interessa la seva distinció entre el pluralisme multicultural i el pluralisme intercultural (De la Torre Díaz, 2003).

El **pluralisme multicultural** protegeix i defensa la diversitat per evitar les relacions de desigualtat que pateixen les cultures minoritàries en relació a la cultura majoritària. En l’actualitat, continua present en la realitat quotidiana i també en el camp normatiu com és l’organització política. En aquest tipus de multiculturalisme, les cultures coexisteixen en un mateix espai, però no es beneficien, ni es comuniquen (Bauman, 2001).

Podríem dir que sota aquest model és possible que la persona mantingui els seus propis trets culturals: llengua, costums, tradicions, formes de relació, etc. Es pot donar el fet que la persona es relacioni de forma gairebé exclusiva amb persones del seu propi origen cultural, sense haver un intercanvi amb la població d'acollida. Pren la postura per conservar la seva pròpia identitat, cohabita amb l'altra cultura, però no s'enriqueix d'aquesta, ni la seva aporta res a la cultura de la població d'acollida. Aquest fet es dona sovint en barris on les relacions socials, els intercanvis econòmics, i fins i tots els temes laborals es donen entre persones del mateix origen. Aquest fet dona en ocasions lloc als anomenats "guetos" culturals, comunitats tancades i identificades per les seves característiques culturals.

El **pluralisme intercultural** combina el respecte a la diversitat cultural amb la igualtat de drets. També defensa la interacció entre persones que viuen en un mateix context i no simplement la coexistència. Per això, a més a més de tenir presents les diferències, valoren les convergències, vincles, interessos, objectius i valors compartits. La contribució que realitza l'interculturalisme es troba en l'aportació de l'èmfasi en el camp de la interacció entre els subjectes o entitats culturalment diferenciats. El nucli de la novetat que aporta sobre la importància de les relacions interètniques, més enllà de les relacions no discriminatòries entre iguals i basades en el respecte, la tolerància, principis aquests assumits per un ideari pluralista. L'interculturalisme posa l'accent en l'aprenentatge mutu, la cooperació i l'intercanvi. El multiculturalisme sembla conformar-se amb la coexistència, o en tot cas, espera que la convivència sorgeixi del respecte i l'acceptació de l'altre. En canvi, des de la perspectiva intercultural, situa la convivència entre diferents en el centre de la proposta.

A tall de resum, podríem dir que en aquest model tant la persona immigrada, com la població d'acollida interaccionen, dialoguen, s'enriqueixen mútuament... Fan un esforç de trobada entre totes dues realitats que doni peu a un creixement per totes dues bandes. Aquesta realitat es pot donar tant a nivell personal (entre dos veïns d'una escala, en el lloc de treball, en relacions més informals) o a nivell col·lectiu (entre associacions, amb la participació ciutadana...)

2.3.5. El mite del retorn o la realitat del retorn

Durant tot aquests processos descrits hi ha una constant que en ocasions es pot donar: la idea del propi immigrant de tornar al país d'origen. Tal i com en un principi es generaven expectatives davant del projecte migratori, també durant l'experiència del propi procés es creen objectius del propi procés migratori. Algunes persones descriuen com aquest projecte migratori té com objecte l'obtenció d'un benestar material, per ell mateix i per la pròpia família, però els aspectes afectius i relacionals es troben al país d'origen. Per tant el procés migratori finalitzaria quan s'obtingués aquest benefici suficient per poder tornar al propi país. En ocasions, en el cas d'immigrants que porten temps ja instal·lats en el nou país, hi ha un fort esforç per mantenir una casa en el país d'origen o un estalvi per a la tornada. Tot i així, en molts casos, aquest retorn es fa cada vegada més difícil; l'obtenció d'un benestar suficient es força difícil en el país d'acollida, cada vegada els llaços amb el nou entorn són més forts, factors com els fills en el país de destí amb una forta vinculació al lloc on han crescut... Dificulten aquesta possibilitat de tornar al país.

3. FACTORS D'EXCLUSIÓ SOCIAL I IMMIGRACIÓ

3.1. EL CONCEPTE DE POBRESA

La pobresa, tradicionalment, ha estat lligada a l'estudi de les desigualtats econòmiques, i associada a les capes de població amb nivells baixos d'ingressos. Però en els darrers temps, els canvis registrats en la nostra societat –tant d'índole econòmica com social i familiar – han arribat acompanyats de nous mecanismes de marginació en els quals uns altres factors, a més de l' estrictament econòmic, actuen com a desencadenants de processos d'exclusió social. Parlar de pobresa avui dia significa aproximar-se a un complex mosaic de realitats que abasten, més enllà de la desigualtat econòmica, aspectes relacionats amb la precarietat laboral, els dèficits de formació, un difícil accés a un habitatge digne, les fràgils condicions de salut i l'escassetat de xarxes socials i familiars, entre d'altres. En aquest apartat, l'anàlisi de la pobresa amplia la seva perspectiva per donar cabuda, dins del concepte d' "exclusió

social", als nous desequilibris que estan emergint. Posteriorment els podrem relacionar amb la realitat de molts joves i les seves famílies en el seu procés migratori.

L'estudi de la desigualtat social ha estat habitualment relacionat al de la pobresa de manera gairebé exclusiva. Generalment, la pobresa s'ha relacionat amb nivells baixos d'ingressos, i habitualment s'ha mesurat mitjançant la renda de les persones o de les llars. En els debats i en els treballs acadèmics, el tema sempre present és el de determinar a partir de quin llindar o nivell específic de renda es pot començar a parlar de pobresa. Així, poden adoptar-se diferents paràmetres o maneres de mesurar la pobresa, tot i que hi ha determinades fórmules bàsiques que tenen més acceptació que altres. Així, s'ha convingut que *"la noció de pobresa relativa fa referència a un nivell d'ingressos inferior a la meitat o a menys de la meitat de la mitjana d'ingressos que perceben en un context concret llars o persones."* (Subirats, 2004) Els ingressos mitjans d'una població determinada en un moment concret del temps és un dels criteris més utilitzats actualment per fixar sota quina situació o nivell una persona es pot considerar pobre. No hi ha, doncs, un criteri universal o absolut, sinó un criteri relatiu, referit al moment en què s'efectua el mesurament i al nivell mitjà d'ingressos en un àmbit territorial determinat. Al marge d'aquest criteri general, al llarg del temps s'han elaborat altres maneres d'aproximació al fenomen de la pobresa en totes les seves dimensions. En aquest sentit, hi ha índexs de pobresa que no tan sols tenen en compte els ingressos, sinó també la despesa, el consum, etc. Actualment, si bé les desigualtats econòmiques continuen sent un factor determinant per analitzar les desigualtats socials, no solen ser l'únic element que es té en compte. No es tracta de deixar de banda el concepte de pobresa, ni de bon tros, sinó més aviat d'ampliar-ne els marges. Nous mecanismes de segregació social han pres cos i sent considerats com a significatius a l'hora d'impedir o dificultar a les persones l'accés al mercat de treball, a l'habitatge, a la formació, etc. Davant la crisi relativa o reconsideració dels models de l'Estat de Benestar, no es pot continuar parlant de la pobresa i dels seus efectes com la causa última de les desigualtats i la integració social. Assistim a nous desequilibris, a noves formes de desigualtat que emergeixen més enllà dels ingressos i que es consoliden com a determinants de la marginació i de la inhibició social, política, econòmica i laboral que pateixen determinats col·lectius i persones. Així, tot i que els ingressos, i per tant les rendes familiars i individuals, continuen sent una font evident de desigualtat social, l'emergència i la consolidació progressiva d'aquests nous factors han conduït a reflectir, mitjançant l'estudi de l'exclusió social, l'existència d'altres pautes de segregació o marginació de sectors cada cop més significatius de la població. D'altra banda, el creixement de noves fonts de desigualtat són tant o més

importants que la renda, com és el cas de la irregularitat administrativa que pateixen un gran nombre d'estrangers sense papers al nostre país, dóna peu a un nou escenari difícil d'abordar si només utilitzem les idees tradicionals molt vinculades a la desigualtat econòmica.

3.2. EL CONCEPTE D'EXCLUSIÓ SOCIAL, INCLUSIÓ SOCIAL I VULNERABILITAT SOCIAL.

El concepte d'exclusió social, en aquest sentit, *“es revela extraordinàriament útil per parlar de totes les situacions en què, més enllà de la privació econòmica, es pateix una privació de la mateixa idea de ciutadania, o, dit d'altra manera, dels drets i les llibertats bàsiques de les persones sigui quin sigui el seu origen o la seva nacionalitat”* (Subirats, 2004).

Des d'aquesta òptica, la pobresa, malgrat ser una constant en moltes situacions d'exclusió, es pot prendre com un factor important de vulnerabilitat social que, unit a altres dificultats, com per exemple, la mala salut, la sobrecàrrega domèstica i familiar o l'atur de llarga durada, pot conduir les persones cap a una situació d'exclusió social de difícil solució.

En conseqüència, amb el concepte d'exclusió social volem abraçar i recollir aspectes de desigualtat propis de l'esfera econòmica, però també molts altres, com la precarietat laboral, els dèficits de formació, la manca d'habitatge digne o la dificultat d'accedir-hi, les precàries condicions de salut, la manca de relacions socials estables i solidàries, la ruptura de llaços i vincles familiars, etc.

Així, doncs, podríem dir que els grans canvis que travessen les societats contemporànies en els àmbits productiu, social i familiar, caracteritzats per una creixent sensació de vulnerabilitat social, justificarien l'ús d'un concepte nou per referir-se a noves formes de precarietat i marginació social, política i econòmica de diferents col·lectius. En moltes persones i grups socials, aquests canvis han modificat profundament les formes de ser i de relacionar-se amb l'entorn i amb els altres. Seguint a Subirats *et al.* (2004), si abans les situacions de desigualtat es produïen de manera que gosàriem qualificar d'ordenada”, afectant col·lectius específics que ja havien desenvolupat pautes pròpies de defensa i d'ajuda mútua, actualment les situacions de manca de béns i serveis són moltíssim més heterogènies i es produeixen de manera més aleatòria, i proporcionen una visió més atomitzada i individualitzada de les problemàtiques, de les causes i de les vies de solució possibles.

Segons Carbonell (1999), la crisi o el replantejament de l'Estat de Benestar i els efectes de la globalització econòmica han conduït a la desprotecció de capes socials cada cop més àmplies. A aquesta reducció o manca de creixement de la cobertura pública davant les noves situacions de desigualtat, cal afegir-hi a més la creixent precarietat en l'àmbit laboral, i també els efectes de la liberalització del mercat de l'habitatge que ocasiona, almenys a les grans ciutats, situacions d'agreuament en les condicions de vida i de desenvolupament dels menys afavorits. Entre aquests col·lectius sovint s'acumulen situacions de mancança econòmica juntament amb altres relatives a la soledat, a l'escassetat de xarxes socials o familiars, a les dificultats d'accés al mercat formal de treball, a la baixa formació, a la mala salut, etc.

Resumint, podríem dir que els canvis que s'han produït en el nostre sistema econòmic i social, i que es troben a la base dels nous processos d'exclusió social, són bàsicament tres:

1. La **fragmentació de la societat** en un seguit de punts clau que fan de la nova realitat un cos social molt més complex i divers. Juntament amb la creixent diversitat ètnica i cultural derivada de les migracions, les respostes polítiques que s'han ofert no han aconseguit afrontar amb èxit la situació jurídica i/o administrativa de moltes d'aquestes persones. D'altra banda, cal considerar l'envelliment progressiu de la població, amb la dependència econòmica i sanitària que això comporta, i el creixent pluralisme en les formes de convivència familiar, ja que això contribueix de manera molt clara a l'emergència de nous grups socials amb dificultats variables d'inclusió social plena.
2. L'impacte de la nova **economia postindustrial** sobre el mercat de treball ha desencadenat la transició cap a un model més basat en la informació i en el coneixement, que en la producció mercantil. Per a molts sectors de la població, aquest canvi econòmic cap a un model de capitalisme menys regulat i més capaç d'aprofitar els avantatges d'una economia "mundialitzada" ha generat l'aparició de nous col·lectius i grups de persones que pateixen directament les conseqüències més negatives de tot plegat. Ha generat, per dir-ho d'alguna manera, *nous "perdedors històrics" en paraules de Subirats (2004)*. En aquest cas es tracta de grups socials com el dels joves, que veuen com les trajectòries lineals i ràpides cap a l'ocupació industrial assalariada i estable, anteriorment tan comunes, han donat pas a

l'emergència d'un ventall de trajectòries d'inserció molt complex, precari i cada cop més dilatat en el temps.

3. La **flexibilitat en els processos de producció** que té lloc en el marc d'aquesta nova economia de la informació ha originat l'aparició d'una ocupació nova però de menys "qualitat" i més precària, mentre s'assisteix a la destrucció d'una part important d'ocupació estable, mitjançant la desregulació laboral de molts sectors que han vist deteriorar les seves condicions laborals i els seus paràmetres tradicionals de protecció social. Podríem, doncs afirmar que aquest conjunt de canvis en l'esfera productiva i laboral es relaciona amb l'aparició de nous espais d'exclusió i de vulnerabilitat social que no afecten exclusivament els joves i les dones, sinó també, dins el conjunt de la població, aquells que tenen més càrregues familiars.

Abans d'entrar a definir amb detall el **concepte d'exclusió social** i les seves implicacions, potser és necessària una mirada prèvia al que s'entén per **inclusió social** i, per tant, dedicar un cert espai a clarificar on ens ubiquem per poder parlar després d'exclusió. Creiem que això és necessari, ja que les fronteres i els límits d'aquests conceptes són, com ja hem esmentat, de naturalesa flexible segons els col·lectius considerats i els paràmetres d'espai i temps en què ens situem.

Segons Subirats (2004) avui podem argumentar que en la nostra societat occidental i postindustrial la plena integració social passa per la participació de les persones en tres eixos bàsics: el mercat i/o la utilitat social aportada per cada persona, com a mecanisme d'intercanvi i de vinculació a la contribució col·lectiva de creació de valor; la redistribució, que bàsicament duen a terme els poders i les administracions públiques, i, finalment, les relacions de reciprocitat que es despleguen en el marc de la família i les xarxes socials.

Tot i poder diferenciar en el pla teòric entre aquests tres eixos fonamentals d'inclusió social, cal tenir present que en cap cas aquests eixos no actuen de manera independent o estanca. Més aviat al contrari. Les desigualtats generades per l'escala jeràrquica de posicions de mercat (i pel no reconeixement de la complexitat de funcions i treballs que aporten utilitat social al conjunt) són reforçades en part per un Estat de Benestar en relatiu declivi mitjançant una redistribució de béns, serveis i

finances estretament vinculada a les contribucions i a les aportacions realitzades prèviament.

Segons el mateix autor, també hi ha clares connexions entre la posició que els individus ocupen en el mercat i les xarxes socials i familiars disponibles. Això últim s'anomena sovint "*capital relacional*", entès com un actiu més, juntament amb l'econòmic o amb el formatiu, a l'hora d'explicar la posició en què es troben les persones i/o els grups socials en la societat o en els diferents camps o espais d'intercanvi. Actualment, les polítiques de resposta de què disposem continuen estant essencialment orientades cap a les pautes de desigualtat característiques d'una societat industrial que anem deixant enrere: polítiques de protecció i d'assistència basades, o amb clars vincles, en el mercat de treball, considerat fins fa poc el principal o gairebé únic mecanisme d'integració social. Per això mateix, aquestes polítiques són poc capaces de donar respostes eficaces a les noves realitats generades per les transformacions econòmiques i socials que ja hem esmentat. Malgrat això, o precisament per això, les accions governamentals consistents a proporcionar garanties socials i de benestar, segons els vincles que les persones tinguin o hagin tingut en l'esfera de mercat, continuen tenint una importància vital. Per tant, totes aquelles persones o grups que troben dificultats en l'accés al mercat de treball o les que, per diferents motius, s'hi puguin veure directament fora o expulsats, patiran amb molta més intensitat els processos d'exclusió social, en no tenir accés regular als drets i a les garanties socials bàsiques que assegura la participació en la producció. La complexitat dels nous processos de marginació i d'exclusió social, en els quals intervenen una multiplicitat de factors d'índole diversa, plantegen situacions noves de difícil resolució si es continuen utilitzant el que podríem anomenar velles receptes, de contingut bàsicament pal·liatiu o assistencial. D'alguna manera, afirmaríem que les polítiques socials que actualment s'estan desenvolupant no són efectives en la reducció dels nous impactes econòmics, socials i culturals que transformen el nostre entorn dia rere dia. Tenim nova economia, noves realitats i nous problemes socials, i velles respostes polítiques.

Aterrem ara en el **concepte d'exclusió social** amb més detall. Aquest és un concepte³ que es va començar a utilitzar inicialment durant els anys setanta a França, si bé no es va generalitzar en el llenguatge de les polítiques públiques i de les ciències socials fins a les dècades dels vuitanta i dels noranta. En aquell moment, l'exclusió

³ (2004): *Un paso más hacia la inclusión social*. Plataforma de ONG's de Acción Social. Colección estudios, Madrid.

social va quedar associada sobretot al concepte de desocupació i a la inestabilitat dels vincles socials. A mitjan 1970, l'administració francesa va fer les primeres aproximacions sobre el percentatge de població exclosa i es van començar a desenvolupar algunes polítiques específiques per a la seva "reinserció". D'aquesta manera es va anar generalitzant el terme en l'opinió pública, en el món acadèmic i en els debats polítics, fins que finalment va ser adoptat a la Unió Europea com a nou eix de la política social de la Unió per superar les insuficiències del concepte de pobresa que, essencialment, s'havia utilitzat fins al moment. A la cimera de Lisboa i Feira del març del 2000 es va oficialitzar el vincle entre el que es considerava un augment imprescindible de la competitivitat de l'economia europea, amb els esforços paral·lels que calia desenvolupar per aconseguir "una Europa inclusiva", entenent que la marginació social era un dels principals reptes amb què s'enfrontava la Unió Europea en conjunt. Les situacions d'exclusió social són el resultat d'una cadena d'esdeveniments reforçats o impulsats per les desigualtats i per les determinacions estructurals del sistema econòmic i social.

El concepte intenta recompondre el permanent dilema de la "qüestió social", de manera diferent, i alhora vol ser capaç de recollir la multiplicació de situacions en què detectem no tan sols desigualtat, sinó també pèrdua de vincles, desafiliació, desconnexió o marginació social. Per tant, el concepte es refereix a un procés de creixent vulnerabilitat que afecta sectors cada cop més amplis del cos social, i que es materialitza en una precarietat creixent a nivell laboral, residencial, econòmic... Així, doncs, podríem dir que l'exclusió social, en la mesura que s'inscriu en la trajectòria històrica de les desigualtats, és un fenomen de caràcter estructural, d'alguna manera inherent a la lògica mateixa d'un sistema econòmic i social que la genera i que l'alimenta gairebé irremeiablement. Ara bé, en un context d'heterogeneïtat creixent, l'exclusió social no implica únicament la reproducció de les desigualtats "clàssiques", sinó que va molt més enllà, i abasta situacions generades per l'existència de noves fractures socials i per la ruptura de les coordenades més bàsiques de la integració: la participació en el mercat productiu, el reconeixement públic i la participació política, i l'adscripció social i comunitària que proporcionen la família i/o les xarxes socials. D'altra banda, l'exclusió social no és tant una situació estable i inamovible com un procés dinàmic que cada cop afecta més persones, i més diverses. En aquest sentit, podem parlar d'exclusió social no tan sols com un fenomen estructural o arrelat en l'estructura econòmica i social, sinó també com un fenomen dinàmic i en constant expansió. A més a més, així com la pobresa s'ha associat a la manca de recursos econòmics, l'exclusió social no es pot explicar segons una única causa o factor, sinó

que precisament es defineix per una acumulació de factors o dèficits que s'interrelacionen i es retroalimenten. Finalment, i atès que l'exclusió social, a més d'un fenomen, és un problema social, les mediacions polítiques i l'acció institucional i social també es poden convertir en elements constituents del mateix fenomen.

L'exclusió social es defineix llavors com una situació concreta fruit d'un procés dinàmic d'acumulació, superposició i/o combinació de diversos factors de desavantatge o de vulnerabilitat social que poden afectar persones o grups, i que generen una situació d'impossibilitat o dificultat intensa d'accedir als mecanismes de desenvolupament personal, d'inserció sociocomunitària i als sistemes preestablerts de protecció social. Dit d'altra manera, Subirats (2004),

“...Hi ha persones que viuen en unes condicions de vida materials i psíquiques que els impedeixen sentir-se i desenvolupar-se plenament com a éssers humans. L'exclusió fa difícil sentir-se ciutadà en la seva projecció concreta en cada context social, sentir-se formant part de la societat de referència.”

L'ús que s'ha fet del terme exclusió al·ludeix als creixents **processos de vulnerabilitat**, de desconexió social, de pèrdua de llaços socials i familiars que juntament amb una combinació variable de causes de desigualtat i marginació, acaben generant situacions que denominem d'exclusió en el sentit que apuntàvem anteriorment. En aquesta mateixa línia, diríem que el concepte de vulnerabilitat social delimita tot un seguit de situacions que es troben presidides per un equilibri social precari que es pot veure transformat en exclusió social mitjançant un procés d'intensificació o d'aparició de nous factors d'exclusió que poden estar relacionats o no amb la resta de factors preexistents. Així, doncs, l'exclusió social implica l'acumulació de factors que, al seu torn, es poden presentar amb intensitats variables. És a dir, la precarietat laboral, per exemple, pot anar des de la feina no qualificada a temps parcial fins a la feina sense drets ni garanties socials en l'espai de l'economia submergida. Alhora, hi ha combinacions de factors que poden accelerar processos o sostenir situacions de les quals és molt difícil sortir. Així, l'escassetat o la feblesa de xarxes familiars i socials unida a una situació de desocupació de llarga durada en una persona adulta pot dur a una situació d'aïllament social greu, i fins i tot de deteriorament en l'àmbit socio sanitari o residencial.

L'exclusió social és, doncs, en la seva manifestació complexa i actual, un concepte integral, que pot prendre forma en qualsevol dels àmbits vitals bàsics de les persones. A més a més, les situacions que desencadena o sosté poden ser d'una gran varietat i gravetat. És per tot això que la perspectiva més adequada per estudiar-la ha de ser flexible i dinàmica i ha de tenir en compte totes les dimensions o àmbits.

3.3. FACTORS D'EXCLUSIÓ SOCIAL I MIGRACIÓ

Intentarem anar concretant i acotant determinats espais bàsics de la vida de les persones en els quals es poden desencadenar més fàcilment processos d'exclusió social i relacionar-les amb el fenomen i els processos migratoris, objecte d'estudi de la present tesi. Segons Bruguè, Goma i Subirats(2002) en el seu estudi "*De la pobresa a la exclusió social*", a grans trets, aquests factors d'exclusió es poden localitzar en els següents àmbits: l'econòmic, el laboral, el formatiu, el sociosanitari, el residencial, el relacional i l'àmbit de la ciutadania i la participació. Dins de cadascun d'aquests espais es poden identificar un conjunt de factors, que es poden donar sols o en combinació amb altres, del mateix tipus o d'altres. En aquest procés d'acumulació, de combinació i de retroalimentació de factors d'exclusió és on es pot observar la relativa flexibilitat i permeabilitat de fronteres entre inclusió, exclusió i vulnerabilitat social, especialment en la població immigrada.

Cal parlar especialment en els processos migratoris que l'exclusió social també té una dimensió espacial. Els processos d'exclusió de les persones nouvingudes s'acompanyen molt sovint de processos de segregació territorial que realimenten la mateixa exclusió. L'estructura i la dinàmica productiva tenen un fort impacte en el territori i en els seus habitants. La localització selectiva de les grans infraestructures públiques de transport i comunicació, els processos de deslocalització industrial cada cop més habituals i la producció basada en la informació i en el coneixement tenen evidentment conseqüències molt significatives no tan sols des del punt de vista ambiental, sinó també de distribució territorial de la població en un mercat de treball de gran fluïdesa. Així, entenem que hi ha un seguit de condicionants contextuais relatius als aspectes mediambientals, socials, culturals i a les polítiques socials, que intervenen directament en els processos d'exclusió social. És per això que, en cada espai vital considerat, cal introduir altres elements procedents d'una mirada més territorial sobre l'exclusió social. És d'aquesta manera que es podrà parlar del "no-

accés” o de “l'accés restringit”, segons Subirats (2004), a determinats serveis públics i als drets de ciutadania.

A més dels àmbits apuntats, la comprensió de l'exclusió social passa per considerar la rellevància de tres grans eixos sobre els quals s'acaben vertebrant les desigualtats socials: l'edat, el sexe i l'origen i/o ètnia. A l'estudi que ens ocupa, aquestes variables i la seva combinació determinaran el procés d'inclusió del jove immigrant i de la seva família al nou entorn. Les investigacions i els estudis empírics realitzats⁴ ens indiquen que aquests tres eixos travessen les dinàmiques d'inclusió i exclusió, reforçant-les i imprimint, en cada cas, característiques o elements propis. Aquests eixos de desigualtat s'entrecreuen amb els factors d'exclusió més diversos, i donen lloc a una multiplicitat de situacions o combinacions concretes possibles. En aquest sentit, les dones, els joves, la gent gran, els immigrants o les persones procedents de països pobres, amb una situació administrativa regularitzada –o no– són els sectors socials més susceptibles a la vulnerabilitat i a l'exclusió social. D'altra banda, les persones que formin part d'aquests grups socials i es vegin afectades per situacions de crisi o fractures familiars també podran trobar-se excloses dels paràmetres generals d'inclusió.

D'aquesta forma intentarem aterrar els diferents factors d'exclusió social amb el fenomen migratori que ocupa el nostre estudi.

3.3.1. L'àmbit econòmic

Dins l'àmbit econòmic podem distingir tres factors essencials d'exclusió en relació a la immigració: la pobresa, les dificultats financeres de la llar i la dependència econòmica de la protecció social. Tots tres són factors complementaris entre si i ens mostren diferents graus, moments o aspectes de l'exclusió econòmica que pateixen moltes famílies nouvingudes al nostre entorn.

Segons Subirats *et al.*(2004), cal relacionar per tant els eixos d'exclusió social amb la multiplicitat de factors que intervenen. A continuació presentem la taula elaborada en aquesta obra per conèixer aquesta classificació que realitzen els autors:

⁴ — (2004): *Un paso más hacia la inclusión social*. Plataforma de ONG's de Acción Social. Colección estudios, Madrid.

L'EXCLUSIÓ SOCIAL DES D'UNA PERSPECTIVA INTEGRAL				
Àmbits	Principals factors d'exclusió	Eixos de desigualtat social		
Econòmic	Pobresa econòmica	Gènere	Edat	
	Dificultats financeres			
	Dependència de prestacions socials			
	Sense protecció social			
Laboral	Desocupació			Ètnia / procedència o lloc de naixement
	Subocupació			
	No qualificació laboral o desqualificació			
	Impossibilitat			
	Precarietat laboral			
Formatiu	No escolarització o sense accés a l'educació obligatòria integrada			
	Analfabetisme o baix nivell formatiu			
	Fracàs escolar			
	Abandonament prematur del sistema educatiu			
	Barrera lingüística			
Sociosanitari	No accés al sistema i als recursos sociosanitaris bàsics			
	Addiccions i malalties relacionades			
	Malalties infeccioses			
	Trastorn mental, discapacitats o altres malalties cròniques que provoquen dependència			
Residencial	Sense habitatge propi			
	Infrahabitatge			
	Accés precari a l'habitatge			
	Habitatges en males condicions			
	Males condicions d'habitabilitat (amuntegament...)			
Relacional	Espai urbà degradat, amb deficiències o mancances bàsiques			
	Deteriorament de les xarxes familiars (conflictes o violència intrafamiliar)			
	Escassetat o feblesa de xarxes familiars (monoparentalitat, soledat...)			
	Escassetat o feblesa de xarxes socials			
Ciutadania i participació	Rebuig o estigmatització social			
	No accés a la ciutadania			
	Accés restringit a la ciutadania			
	Privació de drets per procés penal			
	No participació política i social			

Taula 1.1. L'exclusió social des d'una perspectiva integral

Subirats et al.(2004) "Pobresa i exclusió social. Una anàlisi de la realitat espanyola i europea".
 Barcelona: Fundació La Caixa. pp.22.

Entenem que qualsevol d'aquests factors es poden donar i es donen entre els joves i les seves famílies immigrades al país. Com ja hem dit, els orígens de l'estudi de l'exclusió els trobem en les anàlisis de pobresa. Tot i això, és important considerar que la pobresa d'aquesta població immigrada pot tenir diferents nivells, i que no sempre és determinant en termes d'inclusió o exclusió social, encara que sovint els acompanyi. Així, en una situació d'exclusió social d'una família nouvinguda, la disponibilitat o la manca de recursos econòmics no té per què convertir-se en un factor determinant

d'aquesta mateixa condició. En l'anàlisi de la pobresa de les persones immigrades cal considerar diversos aspectes clau. El primer és si prenem la pobresa com un fenomen objectivament quantificable, o considerem que és més aviat un estat perceptible des del punt de vista subjectiu. Una anàlisi exhaustiva hauria de tenir en compte quantes persones viuen en condicions de mancança econòmica-material, però també quantes persones senten que viuen en aquest estat de mancança, i amb quin fonament es consideren pobres. En aquesta qüestió s'inscriu el debat sobre quines són les necessitats bàsiques que una persona hauria de poder cobrir per no ser considerada pobra.

També hi ha una disjuntiva important entre considerar la pobresa de manera relativa, és a dir, establerta a partir de la situació general de la comunitat, o de manera absoluta, sense tenir en compte el context social concret. En un punt intermedi, encara que no pas exempt de problemes, es podrien situar els intents de mesurar la pobresa de manera absoluta, però sobre la base de criteris que distingeixen diferents necessitats bàsiques per a sistemes socials diferenciats.

En el primer grup (pobresa relativa) se situen la major part d'investigacions, atès que l'accés a les dades té un paper primordial en l'elecció de la perspectiva utilitzada. En el segon grup (pobresa absoluta universal) es poden trobar propostes en els nombrosos treballs d'Amartya Sen⁵, que se centra en les capacitats necessàries o imprescindibles per desenvolupar un seguit de funcions. En el tercer grup podríem situar les anàlisis de pobresa basades en l'establiment d'una cistella bàsica de recursos, on ens hi sentim reflectits en aquest estudi

D'altra banda, parlar de "pobresa" també comporta establir el nivell a partir del qual una persona o una llar és pobra, fixant l'anàlisi sobre llars o persones, etc. En alguns països, l'existència d'una renda mínima de caràcter general ha permès utilitzar aquest tipus de prestació com a llindar de pobresa.

En el cas espanyol, l'absència d'un sistema nacional d'aquestes característiques ha dificultat la utilització d'aquests paràmetres, habitualment coneguts com "llindars legals de pobresa". A més a més, les inconsistències i la manca de

⁵ **Amartya Kumar Sen** (3 de novembre de 1933 en Shantiniketan, Índia) és un economista bengalí, conegut pels seus treballs sobre la fam, la teoria del desenvolupament humà, l'economia del benestar i els mecanismes que subjauen a la pobresa. Va rebre el Premi Nobel d'Economia al 1998 i el Bharat Ratna en 1999. Les principals obres que treballen la classificació esmenada entorn els estudis sobre la pobresa són: Sen, Amartya Kumar (2004). *Nuevo examen de la desigualdad*; Sen, Amartya Kumar; Stiglitz, Joseph Eugene; Zubero Beascochea, Imanol (2007). *Se busca trabajo decente*; Sen, Amartya Kumar (2003). *Sobre ética y economía*; Sen, Amartya Kumar (1979). *Sobre la desigualdad económica*.

criteris clars en l'establiment de les quanties del sistema espanyol de pensions no contributives fa que no serveixi a efectes de calcular l'extensió de la pobresa.

Finalment, sota el nostre punt de vista, els enfocaments que apunten a diferenciar l'estudi de la pobresa de la llar de la de l'individu tampoc no s'han de deixar de tenir en compte, ja que els resultats i la seva interpretació poden variar notablement. Agafar els individus, amaga la distribució de recursos i les mancances en l'interior de la llar, mentre que considerar només la llar amaga les desigualtats existents en aquesta distribució, tal com han demostrat alguns estudis. Els factors d'exclusió en l'àmbit econòmic no s'esgoten amb la pobresa en els sentits de manca o de limitació de recursos de moltes famílies immigrades. Hi ha, com a mínim, dos altres factors: les dificultats financeres i la dependència de prestacions socials que sovint són insuficients per corregir situacions greus de manca econòmica o material. Fins i tot, en el cas de les famílies estrangeres, la impossibilitat d'accedir-hi per la seva condició administrativa o jurídica, constitueix en la gran part de les situacions, el principal factor d'exclusió social.

3.3.2. L'àmbit laboral

Els nous processos productius, els canvis tecnològics i la desregulació laboral han produït un impacte immens en les condicions laborals i en la configuració del mercat de treball actuals. Tot i això, abans d'entrar en la concreció dels principals factors que operen en aquest camp és fonamental subratllar que una anàlisi comprensiva requereix introduir una aproximació al concepte mateix de treball que n'integri totes les manifestacions, més enllà de les formes estrictament mercantils que adopti. D'aquí que s'hagi de tenir en compte formes com el treball domèstic no remunerat o l'ajuda familiar. D'altra banda, tampoc no es pot oblidar que l'ocupació, a més de ser la font bàsica d'ingressos de les persones i, per tant, un mitjà de subsistència, també constitueix un mecanisme d'articulació de relacions socials. D'aquí que la manca o la precarietat en l'ocupació en la població immigrada, que comentàvem abans, tinguin efectes en termes d'exclusió social que van més enllà de la qüestió estrictament econòmica.

L'anàlisi dels processos d'exclusió en l'esfera laboral de la població immigrada comporta la necessitat de distingir entre dos espais: l'accés al mercat laboral (la major o menor condició d'«ocupabilitat» de les persones) i l'exclusió o vulnerabilitat social

derivada de les condicions de treball. La crisi de l'ocupació de les societats capitalistes actuals, agreujada en els anys noranta, s'expressa des de dues perspectives: d'una banda, la irrupció d'una desocupació severa que afecta un sector important de la població immigrada, i de l'altra, una crisi de la qualitat de la nova ocupació amb altes taxes de temporalitat i condicions laborals que mostren un complex mapa de precarietat amb intensitats diverses.

Entre la desocupació i l'ocupació en bones condicions (econòmiques, d'horari, físiques, relacionals, de protecció, de seguretat, etc.) hi ha un ampli ventall de situacions, algunes de les quals poden originar o formar part de processos d'exclusió social de la població immigrada. L'exclusió en l'espai de l'accés al mercat laboral pot adoptar múltiples formes: des de la més clàssica i evident, la desocupació, fins a altres de menys òbvies encara que igualment rellevants com la subocupació que bona part de la immigració econòmica pateix. Tot i això, l'exclusió laboral no s'expressa únicament en la manca d'ocupació, sinó que té relació amb les diverses situacions de precarietat laboral de part d'aquesta immigració.

3.3.3. L'àmbit formatiu

La formació adquireix un paper d'especial rellevància en relació amb l'exclusió social en la mesura que atorga competències per facilitar l'adaptació per a la vida professional, i contribueix al desenvolupament personal i social, sobretot en un context en què el coneixement i la informació ocupen la centralitat de l'espai productiu i social. A la pràctica, l'exclusió formativa pot considerar-se com l'accés al sistema educatiu i el capital formatiu que tenen les persones. En el primer cas, els factors principals d'exclusió serien la inaccessibilitat a l'educació obligatòria que pateixen, per exemple, molts discapacitats, o l'absència d'escolarització en edats en què l'educació té un caràcter obligatori en el cas de part de la població immigrada. D'altra banda, el capital formatiu no tan sols capacita o incapacita les persones en termes d'inserció sociolaboral, sinó que influeix, en gran mesura, en la definició de l'individu que fan els altres i un mateix en un pla moral. La categorització de les persones segons un criteri suposadament basat en elements objectius també classifica les persones segons el seu «valor» implícit, i aquesta discriminació té efectes tant de caràcter simbòlic com pràctic. En aquest espai es poden identificar com factors d'exclusió o vulnerabilitat social: l'analfabetisme o els nivells formatius baixos, el fracàs escolar, l'abandonament

prematur del sistema educatiu i el desconeixement de la llengua que part de la població immigrada pateix.

També es donen les dificultats per al reconeixement de la formació prèvia al procés migratori de part d'aquesta població, dificultats en les convalidacions i manca de reconeixement dels sistemes educatius dels països d'origen poden provocar les dificultats d'accés d'alguns immigrants a utilitzar aquestes titulacions per l'accés al món laboral o per al reconeixement social que aquesta titulació pot suposar.

3.3.4. L'àmbit sociosanitari

La salut, tant en termes d'accés als serveis bàsics universals com en el seu estat i en les seves relacions amb les condicions de vida i treball, és un altre dels àmbits on les desigualtats socials es manifesten amb més força: malalts mentals no diagnosticats que no segueixen cap tractament, persones amb discapacitats relatives no reconegudes, però que els generen dificultats en la seva activitat diària, etc.

La manca d'accés al sistema i als recursos sociosanitaris bàsics és la manifestació més explícita de l'exclusió que poden patir les persones en l'àmbit sociosanitari. D'altra banda, determinades malalties que tenen un caràcter durador i/o difícilment reversible, o que deixen seqüeles, suportaran l'exclusió o el rebuig social amb més intensitat i durada en el temps que altres. Entre aquestes malalties podem distingir, per exemple, les addiccions, les malalties infeccioses, els trastorns mentals greus, les discapacitats i, en general, malalties cròniques que provoquen dependència i trastorns o alteracions de la imatge física que provoquen seqüeles irreversibles. A més a més, en aquests últims casos, la persona que pateix un trastorn mental crònic, que va néixer amb una anomalia congènita o que pateix les seqüeles anatòmiques i funcionals d'alguna altra malaltia o accidents pot patir el rebuig social durant tota la vida per aquests motius, perquè el seu estigma és visible, es pot reconèixer i, en principi, irreversible.

Part de la població immigrada que no té reconeguda la seva presència al país, únicament té accés a l'atenció sanitària d'urgència, i per tant, a un precari accés a la sanitat universal. Aquest pot constituir un altre element d'exclusió social per part de la població nouvinguda i atesa des dels recursos socials, i en concret des dels centres oberts.

3.3.5. L'àmbit residencial

La residència és un aspecte essencial en la vida de les persones i famílies que arriben d'altres indrets al nostre context, i l'exclusió de la família és, moltes vegades, reflex o conseqüència de dificultats patides per les famílies immigrades en altres àmbits, especialment en l'econòmic i el laboral. Tot i això, també existeixen determinades situacions en relació amb l'habitatge que poden ser generadores d'exclusió en altres aspectes de la vida de les persones. A més a més, al marge de l'habitatge per ell mateix, no es poden oblidar els aspectes més vinculats al territori. És a dir, l'entorn o el medi on l'habitatge s'ubica: barris degradats, àrees rurals deshabitades...

L'exclusió social relacionada amb l'habitatge i l'espai urbà té l'origen en un factor generador clau: el caràcter socialment selectiu i segregador dels mercats de sòl i d'habitatge, amb una estructura controlada per una minoria i amb un caràcter marcadament especulatiu, amb una presència pública generalment feble o residual i amb poca atenció als aspectes mediambientals; arribant en ocasions a provocar segregacions entre població autòctona i nouvinguda per qüestions clarament relacionades amb la desigualtat social i les condicions econòmiques d'uns i altres.

A Espanya, els preus de l'habitatge han tingut, al llarg dels darrers 15 anys, un comportament clarament a l'alça. Les pressions de la demanda i els comportaments especulatius han provocat cicles d'encariment per sobre de les taxes d'inflació. Tot plegat ha provocat una crisi d'accessibilitat, és a dir, d'exclusió del mercat immobiliari d'amplis sectors socials, entre el que es troba la població immigrada per causes econòmiques. D'altra banda, a l'exclusió de l'accés a l'habitatge s'hi afegeix la persistència i la constant emergència de barris degradats, habitatges inadequats i habitabilitat sense condicions, que part de la població immigrada pateix. En relació amb el que hem dit, dins l'àmbit d'exclusió de l'habitatge poden assenyalar-se dos grans espais diferenciats a l'entorn dels quals s'agrupen els factors d'exclusió: l'espai de l'accessibilitat i l'espai de les condicions. En el primer es té en compte bàsicament l'exclusió en l'accés a l'habitatge, que pot ser total o parcial. És a dir, cal tenir en compte les situacions d'infrahabitatge i el fet d'estar sense habitatge de part de la població nouvinguda. Així, d'una banda es poden patir problemes a l'hora d'accedir a l'habitatge i, des d'aquesta perspectiva, el no-accés (que es manifesta en la no-disposició d'un habitatge) constituiria el factor d'exclusió més extrem. D'altra banda, també es donen situacions d'exclusió en l'àmbit de l'habitatge produïdes per les seves males condicions. Dins les condicions de l'habitatge distingim tres grans factors d'exclusió: les males condicions de l'habitatge, de l'habitabilitat i les males condicions

ambientals o de l'entorn. Tot i això, les dimensions social i cultural de l'habitatge dificulten l'establiment d'uns paràmetres objectius i universals que ens permetin avaluar-ne objectivament les condicions.

Així, doncs, considerem que la valoració de l'habitatge en termes d'exclusió social només es pot fer partint de l'anàlisi de les condicions generals d'habitabilitat en el context social de referència. Per exemple, la no-disponibilitat d'aigua corrent es pot considerar un factor d'exclusió en la mesura que la situem en un context social on una majoria de la població en disposa fins al punt que esdevé realitat inqüestionable, i la canalització constitueix un servei públic. D'altra banda, pel que fa a l'habitatge, com també passa en altres àmbits, els usos estan molt marcats per l'herència cultural, amb la qual cosa s'introdueix un nou factor de relativisme respecte les lectures que fem de l'origen de la població que analitzem.

3.3.6. L'àmbit relacional

Tant la família com els vincles comunitaris exerceixen de suports per fer front a les situacions de risc i/o vulnerabilitat. En aquest sentit, el deteriorament o l'escassetat de xarxes familiars i socials en alguns casos de processos migratoris pot constituir per ell mateix una forma d'exclusió que transcendeixi la dimensió afectiva, de manera que a vegades es converteix en un mecanisme d'edificació de barreres objectives i subjectives per a la inclusió social de les persones. Hi ha determinades trajectòries d'exclusió en el procés que realitzen les famílies nounvingudes al nostre context que tenen com a eix fonamental la dimensió de les relacions, i altres on les relacions apareixen com a agreujant.

Entre els factors més destacats, el primer remet al deteriorament de xarxes familiars, i al·ludeix a les conseqüències psicològiques i socials dels conflictes i/o a la violència intrafamiliar. El segon factor destacat fa referència a la vulnerabilitat que pateixen determinats nuclis familiars amb una escassetat rellevant de suports i xarxes en un context que no és el propi.

L'entorn familiar és un dels pilars clau del desenvolupament personal, tant des del punt de vista cognitiu com, sobretot, emocional. La importància de la família en termes d'exclusió radica, així mateix, en la funció socialitzadora que exerceix, ja que en el seu si es transmeten i s'aprenen les normes i els principis bàsics de pensament, d'acció i de relació que permetran als individus ser reconeguts i reconèixer-se com a

membres de la societat. La família actua, doncs, com a moduladora de les realitats individuals, tant en sentit positiu com negatiu: pot exercir de suport per contrarestar les desigualtats, però, d'altra banda, també pot actuar com un agent de bloqueig que indueixi a l'exclusió social. El deteriorament de l'esfera més propera a l'individu pot ser el detonant de determinats processos d'exclusió social, o també pot acompanyar trajectòries d'exclusió fruit de circumstàncies d'ordre econòmic, laboral, de salut, etc. En contextos com l'espanyol, on hi ha més feblesa en les estructures de l'Estat de Benestar, la família acaba sent l'únic suport de què disposen les persones. És per aquest motiu, que diferenciem clarament en el nostre estudi aquells menors immigrants que venen acompanyats de la seva família o de referents familiars propers, i aquells que porten endavant l'aventura de forma individual, i que per tant, tenen molts més elements de risc i vulnerabilitat social.

D'altra banda, i al marge de la família, i en especial en els processos migratoris, també es poden tenir en compte com a factors d'exclusió els relatius a l'escassetat o a la feblesa de xarxes socials o de proximitat. Aquestes xarxes són, juntament amb la feina, la família i l'Estat, els pilars de la inclusió social. En conseqüència, la manca o la feblesa d'aquestes xarxes en persones que acaben d'arribar al país pot comportar un aïllament relacional que condicioni o faci més precàries situacions personals i/o familiars d'exclusió produïdes per factors corresponents a altres espais o àmbits socials. És el cas, per exemple, dels adolescents immigrants que han vingut sols, o de nuclis familiars monoparentals d'origen immigrant que han de fer front a les càrregues domèstiques i familiars sense tenir cap mena de suport extern. No pretenem afirmar que una persona en situació d'exclusió social no té cap mena de contacte amb ningú, que no té «llaços», «vincles» o «relacions» amb veïns, coneguts o transeünts, sinó que no disposa del «llaç», del «vincl» social que li permet sentir-se com a «persona»; és a dir, com algú amb identitat pròpia i, alhora, ésser reconegut com un més, com un ciutadà més, amb les seves mancances i limitacions, però també amb els seus recursos i oportunitats.

És en l'establiment de noves xarxes i més fermes, en les que l'estudi que proposem amb la present tesi pretén millorar la incorporació al nou medi dels adolescents immigrants i les seves famílies, des del coneixement proper, la convivència quotidiana i les experiències comunes entre els que acaben d'arribar i els que han nascut aquí o en porten més temps.

3.3.7. L'àmbit de la ciutadania i la participació

Aquest és un àmbit fonamental d'inclusió, atès que remet a la participació social plena dels immigrants en drets i obligacions. En aquest sentit, recull les situacions més explícites d'exclusió, com poden ser les de negació o restricció de l'accés de la ciutadania. D'altra banda, és habitual relacionar la manca de cohesió social amb el nivell de (no-) participació política. Els exclosos socials sovint no tenen veu en el camp polític ni possibilitat d'actuar i influir en el seu entorn més o menys immediat. Les situacions relacionades amb la manca d'accés a la ciutadania, o la privació de determinats drets polítics i/o socials són aquelles en què, per exemple, no es té cap mena d'accés a la ciutadania –els immigrants en situació no regularitzada o sense permís de treball– o els que hi tenen un accés restringit, perquè no tenen la nacionalitat espanyola i no poden, per tant, exercir plenament els drets que la nacionalitat concedeix, tot i que puguin treballar i residir legalment en territori espanyol. A més a més, en les situacions d'estrangeria regularitzada, apareix la qüestió ineludible de l'estigmatització social i/o cultural dels estrangers, que actua al marge de la seva situació jurídica i política.

D'altra banda, la participació política i social pot ser entesa com un element clau en l'engranatge de la inclusió plena o l'exclusió relativa que poden patir determinades persones o grups socials. En aquest sentit, autors com Rosenstone i Ansen (1993) mostren com els fenòmens vinculats a processos d'exclusió, ja sigui aquesta exclusió de caràcter econòmic, laboral, formatiu o d'una altra índole, incideixen directament en la participació en un sentit negatiu, és a dir, en la no-participació. D'aquesta manera, els mateixos autors subratllen que les persones que participen en el camp polític són les que es troben socialment i econòmicament en una millor posició social.

D'aquesta forma la present tesi es dirigeix a millorar aquesta participació social de la població nouvinguda a partir dels adolescents d'aquestes famílies i des dels àmbits que els hi són més propers: activitats atractives als adolescents que puguin facilitar la convivència amb altres nois i noies de la mateixa edat, la participació en la vida social de la ciutat, etc.

4. JOVES, IMMIGRACIÓ I EXCLUSIÓ SOCIAL

En el nostre estudi és bàsic conèixer la realitat dels adolescents fills de famílies immigrades i els perfils possibles que des dels centres oberts s'estan atenent. D'aquesta forma, una vegada descrit el procés migratori, aterrem en la realitat dels fills i les filles de les famílies protagonistes d'aquest procés.

Quan parlem dels infants vinculats al procés migratori no podem parlar, a excepció dels anomenats adolescents menors no acompanyats, que són "immigrants". Diem que en qualsevol cas són fills d'immigrants. La diferència radica en el fet que el propi infant o adolescent no és el subjecte actiu de la immigració, ell o ella no ha pres la decisió de fer aquest procés. Aquest element pensem que és decisiu ja que el projecte migratori anteriorment descrit: elaboració d'expectatives, decisió del lloc on anar, la xarxa de persones de referència en el país d'acollida... Pertany a l'experiència de l'adult, no de l'infant, així que no podem afirmar que el procés serà el mateix que els propis pares o referents adults i el procés d'inclusió tindrà característiques diferents.

Podem dir que aquest col·lectiu no és uniforme, té molts factors que poden determinar la seva consideració. Així a grans trets podríem parlar de tres grups diferenciats:

- **Nois i noies nascuts/des en el país d'acollida, els anomenats segones generacions.** Per tant, infants i adolescents que han crescut ja en el país, han estat escolaritzats d'una forma similar als nois autòctons. Fins i tot en aquest grup es poden incloure aquells que han arribat al país molt petits, tot i que han nascut en el país dels seus pares, però que ha fet tot el procés de socialització en el país d'acollida.
- **Nois i noies que han arribat al país d'acollida en edat ja adolescent,** ja sigui per processos de reagrupament familiar o acompanyant a un familiar adult.
- **Adolescents menors d'edat no acompanyats,** que realitzen el procés migratori sense cap adult de referència que se n'ocupi.

Podríem parlar d'alguns factors que poden afectar el procés educatiu de l'infant i l'adolescent i que en la nostra comprensió de la seva realitat pot ser important tenir en compte.

4.1. LES SEGONES GENERACIONS, EL MANTENIMENT D'UNA ETIQUETA SOCIAL

Diríem que en el cas dels infants i adolescents que han nascut aquí o han vingut de ben petits és on es combinen dos pilars bàsics; per una banda la realitat d'un creixement com qualsevol altre nen o nena, el desenvolupament entre les dues etapes vitals crucials (la infància i l'adolescència) on les tensions entre el fet de continuar sent nen i el de créixer cap a la vida adulta. Per l'altra banda les vivències experimentades en el seu voltant: el procés migratori familiar, la inestabilitat que aquest ha pogut produir, les expectatives generades per la família en el projecte immigratori cap al seu fill/a, les tensions davant d'una realitat diferent... En ocasions també es donen les contradiccions entre les pautes educatives pròpies del país d'origen, diferents a les que imperen en el país d'acollida. Així també els pares se situen entre dos móns diferents que cal reconciliar en la intervenció educativa amb el seu propi fill o filla. Els infants són molt més flexibles que els propis pares, per la seva pròpia vivència del nou país. Així una rigidesa excessiva o un tancament integrista en la defensa dels valors tradicionals, portarà invariablement un conflicte amb el propi entorn.

Davant d'aquesta realitat, l'infant i/o adolescent ha de resoldre el procés de la creació de la seva pròpia identitat, en una etapa on la inseguretat en un mateix pot ser important, el rebuig dels companys o de la societat d'acollida pel seu origen podrà determinar dinàmiques d'exclusió de la pròpia persona. Així, les anomenades segones generacions, han de fer una conciliació entre les dues vessants i crear-se una pròpia identitat entre tots dos móns. Semblaria que en ser d'aquí i haver crescut en aquest context la identificació hauria de ser amb el seu entorn, però l'entorn els identifica com a immigrants i estrangers, i per tant amb unes característiques que marcaran el seu desenvolupament i inclusió social.

4.2. EL PROCÉS MIGRATORI FAMILIAR EN EL NOI O NOIA ADOLESCENT

En el cas del segon grup d'adolescents, els que han fet el procés migratori en edats posteriors; sembla que el trencament bruscat amb la realitat en la que han crescut pot dificultar més el procés d'inclusió social. És probable que el fet de ser adolescent en el seu país d'origen i els adolescents de la nova realitat, on s'allarguen els processos d'infància i adolescència, siguin molt diferents. Després del procés migratori, des d'una realitat on ja eren gairebé adults, passen a un context on encara se'ls demana la continuïtat d'aquesta etapa vital, l'adolescència. En els països

d'origen, habitualment el pas de la infància i la vida adulta sol ser més brusca, una transició més ràpida, que no implica els quatre o cinc anys que en les societats dels països del nord corresponen a una edat intermèdia amb entitat per ella mateixa.

En funció de les possibilitats de poder relacionar-se amb adolescents del propi país l'adaptació serà molt més senzilla. L'acceptació o rebuig d'aquests, l'accés al tipus d'activitats o diversió dels nois i noies autòctons de la seva edat, les possibilitats d'estar amb grups de la seva edat, són factors que determinaran un procés d'inclusió social amb èxit.

Les dificultats en la construcció de la pròpia identitat responen a les tensions entre el que han viscut fins ara i la pròpia realitat, entre el que els agradaria ser i el que se'ls hi demana que siguin. El món que han viscut fins ara no els és útil en el nou context i han de desenvolupar noves estratègies per a la nova realitat. A més a més solen tenir dificultats del propi ambient per a poder sentir-se acceptats de forma completa, se senten rebutjats i jutjats sota el perfil d'immigrant per davant de persona.

4.3. ADOLESCENTS MENORS NO ACOMPANYATS

Donada la realitat d'alguns centres oberts que atenen a adolescents immigrants no acompanyats cal poder fer un especial treball per emmarcar teòricament aquesta realitat.

Des de 1996 aproximadament es produeix a l'estat Espanyol un fenomen migratori nou, l'aparició de menors marroquins indocumentats no acompanyats que passen l'estret clandestinament. En els últims anys s'està donant a conèixer aquesta nova realitat, que va iniciar-se amb la realitat d'uns 30 nois arribats a Andalusia i que ara ja es pot comptar en centenars a l'estat repartits especialment a Andalusia, Madrid, Catalunya i València i que sembla un fenomen en augment. La novetat d'aquesta nova realitat radica en la impossibilitat d'identificar-los amb les característiques dels menors residents amb una família de referència.

Podríem parlar de dues característiques principals d'aquest col·lectiu: la regulació jurídica en la seva condició de menors i la situació de desarrelament en la que es troben.

4.3.1. La regulació jurídica de la condició de menors

En tractar-se de menors d'edat, la situació jurídica en la que es troben és diferent a la de l'immigrant indocumentat major d'edat. Segons l'article 12 del Real Decret 155/1996, "*Els menors estrangers que es trobin en el territori espanyol seran tractats segons el previst en la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant de 1989, ratificada per Espanya en 1990, i tindran dret a l'educació, així com a l'assistència sanitària i la resta de prestacions socials*". Així aquests menors es qualifiquen com menors en situació de desemparament i l'Estat se n'ha de fer càrrec.

4.3.2. La situació de desarrelament

Aquests menors no es poden assimilar als menors amb referents familiars, que han realitzat el procés migratori a partir d'una reagrupació familiar o nascuts en el propi estat. No tenen una família de referència, i per tant, no tenen pautes culturals pròpies per a la inserció. La família és, en la immigració, una facilitadora de la resolució de conflictes, que ofereix identitat i seguretat al noi. Viuen una situació de desarrelament, que és la clau per poder comprendre el seu comportament davant de la realitat que es troben.

La novetat d'aquest fenomen fa que el desconeixement sigui un dels principals problemes per als col·lectius implicats en la seva inserció. No és un grup homogeni, els menors tenen unes motivacions i un perfil variat. És un col·lectiu amb molta mobilitat, i aquesta dispersió dificulta el seu enquadrament.

4.3.3. Tipologia i situació familiar de referència

Segons els estudis fets per Jiménez (2001), entre els menors indocumentats no acompanyats es poden distingir tres situacions en funció de la situació en la que es trobaven en el seu país d'origen abans d'iniciar el procés migratori:

- Menors escolaritzats que viuen amb la seva família i no són nens de carrer.
- Els menors que viuen en un ambient familiar més o menys estable, que passen força temps al carrer, però aquest no és el seu medi de vida.
- Els nens de la cola. Són nens que tenen com a medi de vida el carrer i tenen un fort desarrelament familiar.

En la seva majoria són menors marroquins i algerians entre 12 i 18 anys, tot i que n'hi ha fins i tot de 9 anys. Les ciutats d'origen solen ser Tànger i Casablanca principalment, i en ocasions vénen després d'haver-se traslladat a aquestes ciutats des del camp.

La família és el nucli del teixit social i és el primer graó que entra en crisi en moments de dificultat econòmica i social. Quan la família no pot garantir la supervivència física, psicològica i econòmica dels seus membres no pot complir amb les seves funcions principals, i l'estabilitat social es trenca i els individus han de buscar els camins per poder continuar endavant.

4.3.4. El perfil del trajecte migratori.

Els mitjans de comunicació ens indica que en ocasions en les pasteres interceptades per la Guàrdia Civil es troben menors, però habitualment no és la modalitat més utilitzada. Aquesta sol ser en els eixos dels camins que creuen l'Estret. Alguns intenten aquest pas més d'una vegada.

Les expectatives dels menors són força diverses, alguns volen treballar i enviar diners a la pròpia família, altres no tenen clar les raons d'aquest pas tan important. El principal problema que es troben és la impossibilitat de satisfer el projecte migratori laboral que porten. Una vegada que els nois han estat detectats per la policia a través de protecció de menors, es consideren com a menors en situació de desemparament, són acollits en institucions d'acollida immediata i posteriorment en els centres de llarg internament. El centre d'acollida ha d'exercir la guarda del menor i realitzar els tràmits de documentació.

4.3.5. Condicions d'inserció

Aquest col·lectiu troba moltes dificultats per poder resoldre la seva inserció. Els joves es perceben com "majors d'edat", alguns jugaven un paper important a les seves cases. Per tant el fet d'haver creuat l'estret, emigrar, els fa identificar com adults, força oposats a la seva categoria de menors i la necessitat de ser tutelats. Les seves expectatives laborals no tenen relació amb les activitats formatives que se'ls ofereixen. Es troben amb una resposta legal, menors en situació de desemparament, que els impedeix treballar i que els obliga a una educació formal. El xoc per tant davant de l'objectiu migratori econòmic és força important. Ells se senten com adults i el

tractament del país d'acollida és com a nens. A més a més, un menor sense família tendeix a oblidar els seus referents i se sent agredit per una societat que no el compren i no coneix. No coneixen el país que els acull, ja que la idea prèvia era idealitzada i totalment distorsionada. Encara que en alguns casos parlin espanyol, no tenen un marc de referència adequat a la nova realitat.

Per tant, aquests joves sols, normalment són nois, sense recursos personals, poca escolaritat al seu país, dificultat per a la inserció laboral, amb poc control familiar al seu país, on passaven moltes hores al carrer; fills de famílies nombroses i/o trencades que ja han viscut una crisi anterior a l'emigració, dins del seu nucli d'altres membres, o tot el nucli familiar, i fer-ho del camp a la perifèria de les ciutats més grans, instal·lant-se en zones ja molt deteriorades, on el desarrelament pel que fa a la seva situació és molt gran.); la decisió d'emigrar ha estat d'ells (encara que influenciada per l'entorn, els mitjans de comunicació, les experiències d'altres...) i facilitada en ocasions per la pròpia família. Malgrat que no eren nens de carrers en el propi país, la separació dels familiars, el deteriorament moral i el context de carrer que viuen en el país de destí, els fa propicis a la proximitat de xarxes mafioses que basen la seva influència en les relacions grupals de subsistència delictiva que donen als nois la falsa imatge d'èxit a través de la facilitat de trobar diners.

4.4. ELS ADOLESCENTS NOUINGUTS ATEsos ALS CENTRES OBERTS

Ens endinsem ara en els veritables destinataris de l'objecte del nostre estudi, els adolescents i joves immigrants. Una vegada descrit els diferents factors que intervenen en la definició de situació d'exclusió social, cal aterrar en la vivència i realitat dels adolescents i joves d'aquestes famílies, que seran els destinataris de l'acció socioeducativa de molts centres oberts.

Els processos migratoris de persones amb baixos recursos econòmics, amb diferències culturals destacables, tenen aspectes, components diferents que cal tenir en compte, derivats de l'edat, l'etapa vital en la que es troben, etc. D'una manera especial, cal tenir presents per l'etapa de la que es tracta, als nois i noies adolescents. Des dels centres oberts, els equips educatius es troben per efecte de les polítiques de reagrupament o per la necessitats legals d'estar en el país abans de tenir la majoria d'edat per tenir una sèrie de drets, nois i noies adolescents, sense domini de les llengües que es parlen a Espanya, moltes vegades poc escolaritzats o escolaritzats en

altres sistemes i llengües. Des d'aquesta edat, tal i com analitza Funes (1999), nois i noies amb fortes tensions en la construcció de la seva identitat, així com per contradiccions entre la cultura familiar d'origen i les formes culturals adolescents actuals. La socialització entre iguals i la pressió de grup pròpia dels adolescents també els afecta a ells i apareixen conductes disocials per associació amb els adolescents amb dificultats socials del propi barri.

Com bé assenyala Funes (1999), el col·lectiu dels joves i adolescents nouvinguts no es tracta d'un col·lectiu uniforme. Conjuntament amb les seves diferències com a persones o grups socials, s'han de considerar tres situacions diferents. Com descrivíem amb anterioritat, per una banda, trobem els nois i les noies que han nascut ja en el país d'acollida, i que han madurat, crescut i han estat escolaritzats ja en el nou país. Són nois i noies que en diferents moments de la seva infància han vist alterat el seu entorn familiar per un procés migratori i porten alguns anys ja en el país. Són el que molts anomenen "segones generacions".

En segon lloc, els nois i noies que aterren en els barris en edats en les que en Europa parlem d'adolescència. Són els destinataris de l'estudi que ocupa la present tesi. Per ells suposa assumir en aquesta edat tots els canvis, les crisis i les obligacions d'adaptació dels processos migratori i les de ser adolescents. Especialment els hi afectarà comprovar que els nois de la seva edat del país no semblen iguals a ells, es dediquen a ser adolescents, cosa poc habitual en els seus països d'origen. Aterren un entorn desconegut, amb poques eines per un arrelament ràpid, i descobreixen noves formes d'actuar en la seva edat.

Com descrivíem profundament en anteriors apartats, el tercer grup el conformen els nois i noies que realitzen una aventura migratòria sols, que sense tenir 18 anys, ni familiars coneguts que s'encarreguin d'ells apareixen en els carrers de les nostres ciutats. En ells es poden donar tots els components que comentaven pel grup anterior, però mediatitzats profundament, com ens recorda Jiménez (2003) per l'acció individual d'emigrar, pels esdeveniments del seu itinerari, per les experiències de supervivència passades, pel tipus de separació i ruptura amb les seves famílies, a les contradiccions i xocs amb la realitat adolescents i jove, que per un costat els hi és negada, i per l'altra la imposada, cal sumar la soledat, no només legal. Aquests adolescents no serien els destinataris principals dels centres oberts, ja que la

cobertura social en aquest sentit se situa principalment en centres de primera acollida o centres residencials.

Per tant, per poder descriure el focus principal per entendre que per a molts adolescents immigrants la seva situació és una situació de risc social susceptible de ser atesa des dels centres oberts, ens centrarem en el segon perfil d'adolescent descrit amb anterioritat, aquells que emigren amb les seves famílies en la seva edat ja adolescent. D'aquesta forma anirem descrivint la relació entre aquests factors de risc i l'oferta educativa que els projectes dels centres oberts porten endavant per als seus destinataris.

Carbonell (1999) parla de les "*múltiples tensions*" que afecten a aquests nois a partir dels seus processos migratoris. Per una banda, han de trobar sentit en la nova situació d'adolescència sobrevinguda. Per una altra, han de resoldre els conflictes de fidelitat entre el que els rodejava fins ara i el que han descobert, entre el món dels adults i el món modern, entre el que els hi agradaria ser i el que sembla que és obligat ser, entre el que havien somiat trobar i el que realment està al seu abast. Una sèrie de missions a resoldre, on des del seguiment acurat de l'educador o l'educadora del centre obert, es pot oferir una sèrie de referents positius en aquesta recerca de sentit al seu propi procés vital.

En aquest grup que emigren en edats adolescents amb els seus familiars o per reunir-se amb ells, cal tenir molt present el canvi dràstic que representa en la seva vida en un moment força delicat a nivell personal. Per ells i elles, tots els canvis, les crisis i les obligacions d'adaptació se suposen comunes al procés migratori. A més a més, no només aterren en un entorn desconegut i amb escasses eines per un arrelament ràpid, també han de descobrir i assumir les formes de ser adolescent en el nou entorn.

Per aquest motiu serà necessari una convivència en positiu amb persones de la seva mateixa edat que representin referents en positiu d'aquest arrelament: adolescents autòctons, nois que van immigrar, potser, ja fa més temps, educadors que poden representar referents adults propers... Les experiències vitals que es donen en el centre obert, des de la vivència del temps de lleure, facilitaran aquesta incorporació de forma menys traumàtica i més compartida des del grup d'iguals.

Tot i així, aquesta incorporació no els hi és fàcil, com ens recorda Funes (1999), provenen d'entorns culturals on no estava prevista l'adolescència. Allà es passa des de la infància final a la joventut o vida adulta per simples rituals de pas o de transició. Serà necessari per aquests nois i noies un primer procés d'acomodació:

“Conviure amb altres adolescents i comprovar que poden ser com ells. Dit d'una altra forma, comprovar que ser adolescent en aquest entorn occidental també té els seus atractius i avantatges” (Funes, 1999).

Pels adolescents que acaben d'arribar, els hi dependrà de les possibilitats de relació i d'intercanvi amb altres adolescents, de l'acceptació o rebuig que generin, de les possibilitats reals d'intercanvi que els hi oferiran. Diuen alguns autors, com Essomba (2003), que la clau de l'acollida en la ciutat està en la possibilitat de relacionar-se de manera quotidiana amb altres joves, que els permetin conèixer altres llocs i temps de diversió, com són els espais juvenils. Ser o no adolescent, dependrà de formar part de grups múltiples, que tinguin amics i amigues del país dedicats a ser adolescents. Aquest espai clarament el podem veure identificat en la proposta que des de l'educació no formal ofereix el centre obert, intentant treballar els grups d'adolescents des d'aquests elements referencials i en positiu.

Tot i així, apunta Funes (1999), encara que aquesta incorporació a nous grups d'edat es produeixi, encara hi hauran dificultats per normalitzar les seves adolescències. En primer lloc, estan les dificultats derivades de l'entorn familiar, després la dificultat per ser consumidors i, finalment, apareixen qüestions relacionades amb les tipologies d'adolescents amb les que els hi és possible relacionar-se. Intentarem descriure com aquests reptes formen part de la missió educativa dels centres oberts, i per tant, justificar la proposta de millora en aquests processos d'acollida des de la present tesi.

5. EL CENTRE OBERT: ESPAI D'ACOLLIDA PRIVILEGIADA DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA

Descrivíem en l'apartat anterior el perfil dels adolescents i joves immigrants, que en principi són els destinataris privilegiats en l'entorn dels centres oberts, intentant acotar la definició d'infància en risc o en exclusió social. D'aquesta forma en el següent apartat, volem fer confluïr algunes d'aquestes característiques amb la situació que molts infants i adolescents fills i filles de famílies immigrades viuen en el nou entorn, i que per tant, els fa susceptibles de rebre aquesta atenció social especialitzada.

5.1. ELS CENTRES OBERTS, RECURS AL SERVEI DELS ADOLESCENTS VULNERABLES SOCIALMENT

L'educació social en medi obert va néixer amb l'objectiu de motivar la participació en la vida social i cultural. En el cas de Catalunya es vincula des d'un inici a la realitat del lleure, i principalment en l'àmbit infantil i juvenil. Les persones responsables sorgien del voluntariat i amb un paper fort en el treball per la dinamització social i comunitària durant la dècada dels 70 i 80.

L'acció educativa del Centre Obert vol destinar-se a l'educació sociocultural, en concret a l'educació especialitzada en el medi obert, promovent la presa de consciència dels individus i dels grups enfront d'aquestes situacions i motivant unes experiències que poden facilitar a les persones construir-se des d'elles mateixes.

Les finalitats educatives dels centres oberts es basen en:⁶

- La voluntat de ser una educació integral, treballant totes les dimensions de la persona, des d'una valoració positiva d'aquesta.
- L'especial rellevància de la socialització positiva, la integració, sota una dimensió ètico-moral clara.
- Necessitat d'una relació molt personalitzada.
- Creació d'un ritme diari que garanteixi un seguiment individual a través dels PEI's (Projecte Educatiu Individualitzat).

⁶ **Descripció dels centres oberts extreta del document**
"Definició dels centres oberts. Comissió FEDAIA. (2004)"No publicat.

- Presència de professionals de l'educació.

El Centre es destina als infants i joves en **situació de risc social**, en tant que puguin:

- Formar part d'un medi social desfavorable
- Estar afectats per dèficits o carències greus, especialment les relacions i els educatius.
- Estar desescolaritzats o tenir greus problemes d'adaptació als centres docents.
- Realitzar accions considerades socialment negatives o antisocials: absentisme escolar, fugides de la llar familiar, iniciació en el consum de substàncies tòxiques, comportaments agressius, robatoris...)
- Formar part d'una família amb dificultats: famílies monoparentals, conflictivitat familiar, atur, problemes relacionals, problemes de salut mental, alcoholisme...)

Els **objectius generals** que es proposen des del servei de centre obert són:

- Fer una tasca preventiva que eviti la deterioració de les situacions de risc que envolten l'infant o el jove.
- Realitzar una tasca compensatòria de les deficiències socioeducativa de l'infant.
- Donar suport, estimular i potenciar l'estructuració i el desenvolupament de la personalitat.
- La socialització.
- L'adquisició d'aprenentatges bàsics.
- L'experiència enriquidora i lúdica del temps lliure.
- Seguiment d'higiene i neteja.
- Contacte amb les famílies:
- Col·laboració amb els serveis socials de la zona.
- Participació dels pares en les activitats del centre.
- Participació de les famílies en tasques socioeducativa, adquisició d'hàbits, educació sexual, ...)

5.2. ELS CENTRES OBERTS I ELS INFANTS I ADOLESCENTS FILLS DE FAMÍLIES IMMIGRADES

Segons la descripció del servei de centre obert es deriva la importància d'aquesta oferta educativa en el treball per la convivència i la participació.

En el cas dels infants i adolescents fills i filles de famílies immigrades podríem veure com responen a priori a part dels factors descrits entorn els destinataris d'un centre obert tant pel que es refereix a la necessitat d'un suport al procés escolar de l'infant per les dificultats que pot tenir el fet de ser alumne d'incorporació tardana, temes relacionats amb els aspectes lingüístics i de context social, etc.

No existeixen estudis estadístics entorn el nombre d'infants participants del servei de centre obert a Catalunya. La realitat dels centres i per comparativa, l'afluència d'immigrats a la resta de serveis d'atenció primària, ens porta a trobar-nos amb una realitat amb una forta presència d'infants i adolescents procedents de la immigració degut a la concentració d'alguns factors de risc en aquest procés de socialització.

En el nostre estudi serà necessari un treball a fons sobre quin grau de participació existeix i les conseqüències que se'n deriven.

5.3. ESPAI D'ACOLLIDA PRIVILEGIADA PER A LES FAMÍLIES D'ORIGEN IMMIGRAT

Bona part de la finalitat educativa a la que es dediquen els equips educatius intenten facilitar la funció socialitzadora de la família, compartint amb ells el procés educatiu amb el noi o la noia. Ajuden en el procés de descoberta del món dels adolescents, a fer l'elecció de veure a què dediquen el seu temps, a ajudar al procés d'estudi i orientació acadèmica, fer plans de futur... En el nostre entorn més immediat des del criticisme, la llibertat i la independència, aquests elements xoquen directament amb diferents pautes de socialització que moltes famílies immigrades tenen, des de l'obediència i la repetició d'esquemes més tradicionals.

El xoc cultural de l'adolescent immigrant que es debat entre la tradició i obediència a la família i un nou referent de com fer-se adult, no sempre és viscut de forma positiva des de l'entorn més proper. La percepció per part dels pares de riscs i

amenaces d'un futur poc apropiat, és en el cas de les famílies que no estan en el seu entorn habitual, molt més palesa.

La contradicció entre integrar-se entre els que són els seus iguals i ser rebutjat per la família, mantenir-se fidel als costums familiars i ser rebutjat pel grup d'iguals... Serà positiva i facilitadora de noves alternatives la figura externa i referent per la família que pugui unir ambdues visions i orientar a la família en el nou entorn. En part aquesta és la funció que porten endavant molts agents socials (escola, serveis socials, sanitaris...) i també en l'entorn del centre obert.

Podem dir que no hi ha adolescència sense grup, sense col·lectiu a on pertànyer o sense relació. És necessari que aquests adolescents que s'incorporen al nou medi tinguin la possibilitat de gaudir-ne, compartir estils de vida i empatia emocional. L'eina principal de treball en les plataformes d'educació social era el grup, el treball des de l'ambient educatiu i des de la riquesa del que aporten els iguals. El centre obert combina en el seu treball diari les actuacions individualitzades amb la importància del grup. El grup d'iguals que ofereix el centre, fora de referents acadèmics, i amb la prioritat en la vinculació del destinatari amb el recurs i els companys, ofereix un espai privilegiat a l'adolescent i a la seva família per a la seva incorporació al nou medi. El fet d'organitzar un espai i un temps fora de l'escolar, amb un grup de companys de la mateixa edat, generant interessos comuns i vehiculats i treballats per un equip educatiu qualificat, que de forma paral·lela intervé a nivell familiar facilitant processos de diàleg entre pares/mares i fills/es, sembla un element amb molta força en general, i en especial en famílies que travessen per situacions fortes de canvi.

5.4. ELS CENTRES OBERTS: FLEXIBILITAT I ADAPTACIÓ A LES NOVES REALITATS. CAMP PER A LA INNOVACIÓ PEDAGÒGICA.

El medi obert va néixer com un àmbit específic d'intervenció, arrel de tot un seguit d'experiències educatives molt concretes, que volien complementar i com alternatives, per alguns casos, a l'educació formal. El seu caràcter especial i innovador, va fer que fos un camp d'experimentació i de naixement de continus projectes, responent a les necessitats i problemes de diversos col·lectius en situació

d'exclusió social. D'aquesta manera es van acabar definint abans els programes, que la seva fonamentació teòrica com a espais pedagògics.

Com a espai d'intervenció socioeducativa, el medi obert va ser utilitzat des de dues accepcions diferents:

- a) Per justícia juvenil es corresponia a les intervencions desenvolupades amb menors sobre els quals recauen mesures penals i amb qui el jutge no dictamina internament, sinó altres actuacions compensatòries, habitualment sota la responsabilitat dels Delegats d'Assistència al Menor. Així segons González (1992) en un sentit estricte, tercer grau i medi obert, fan referència al mateix. El règim/medi obert en l'àmbit penitenciari s'aplica als interns que estan classificats en 3er grau, però a la pràctica està relacionat amb l'articulació d'un seguit de recursos socials (laborals, de formació..) permetent assegurar el compliment del Reglament penitenciari i un progressiu règim de vida quotidià en el medi social.
- b) En canvi per les institucions de protecció, feia referència a d'altres tipus d'accions amb menors no infractors que es trobaven en situació de risc social. Constituïa una intervenció socioeducativa fora de l'internament residencial, amb suport de projectes extraescolars, i mantenint a l'infant dins l'àmbit quotidià i el seu entorn familiar. Una acció protectora desenvolupada per diversos programes socioeducatius, amb un vessant compensatori (no exclusiva de tots), i especialment educativa i d'acompanyament personal. Un procés que aprofita la xarxa sociofamiliar, el medi natural de l'infant i l'adolescent i el mateix carrer, com a eines educatives que poden endegar processos de creixement positius pel menor.

La intervenció socioeducativa en el centre obert constitueix la traducció en un seguit d'accions, d'una filosofia de vida, d'uns principis, axiologia, model de persona al que es vol arribar per un procés educatiu. La intervenció és convertir en pràctica tot un ventall de termes abstractes que per si mateixos poden dir moltes coses i al poc temps quedar esgotats en pures paraules. És per això que la qualitat d'un projecte d'intervenció es mesura no en el contingut del seu ideari educatiu, sinó en l'efectivitat

de les seves actuacions. D'aquesta manera Vilar, Planella i Galceran (2003:73), afirmen que:

“els projectes d'acció social no són allò que diuen que fan sinó allò que realment fan.... La resta només són paraules. Per això poden acabar dissimulant la mediocritat de les intervencions justificant-se amb la complexitat dels casos que es tracten”.

Però la intervenció també és mediació en un procés de creixement i transformació personal, un pla de treball per aconseguir que la persona de l'infant o l'adolescent tingui autonomia i recursos per desenvolupar-se i madurar. És una acció ubicada en un context social determinat, amb uns referents, uns llenguatges i uns símbols, profundament arrelats dins una cultura, instrument important per la seva transmissió.

Parlar d'intervenció educativa és complicat, perquè no es pot reduir a un conjunt d'estratègies o tecnologies. No és només l'establiment i el disseny d'un projecte educatiu per a cada persona tenint en compte les seves potencialitats i carències. És també un treball d'equip, de diàleg, de confrontació, de col·laboració, d'obertura, de molta responsabilitat. Un procés on el principal protagonista ha de ser el propi destinatari i subjecte de l'acció, i on els seus educadors assumeixen un paper molt ampli d'acompanyament: facilitadors, referents, moduladors, instructors, coneixedors de la seva situació i exploradors d'un camí que cal recórrer. D'aquesta forma, podem afirmar, que la flexibilitat del projecte és molt elevada, ja que està en funció més de les necessitats directes detectades en els destinataris que en un “currículum” o “pre-format” anterior, poc extrapolable d'altres contextos o dictada des d'instàncies educatives.

Dins del marc d'aquesta tesi, la definició de la intervenció educativa en el medi obert ha de ser un dels centres d'interès per poder respondre millor a un procés de recerca, de síntesi i aprofundiment conceptual. La finalitat d'aquest apartat és poder-hi donar una mica de llum.

5.5. LA NATURA I LES CARACTERÍSTIQUES DE LA INTERVENCIÓ EN ELS CENTRES OBERTS.

Els primers passos de l'educació social i de moltes de les accions socioeducatives històriques, responien a intervencions més o menys individuals, poc estructurades, fetes fora d'una xarxa d'atenció més àmplia, i excessivament lligades a un cert personalisme de l'agent social responsable. Molts autors en aquells moments

varen plantejar la gran dificultat per definir i dissenyar aquesta acció educativa més enllà de les intuïcions i perfils de professionals amb més o menys ganxo. L'elaboració d'un programa i d'una pauta de les estratègies semblava per la natura de la feina impossible (Martinson, 1974).

De Robertis (1993) parla de *model d'intervenció* des de la perspectiva del canvi social, en contraposició al model mèdic, centrat en el tractament i en una pretesa curació social de determinats col·lectius. La intervenció neix de la comprensió de la dinàmica social i psicològica en què es troba la persona assistida, i la determinació d'uns objectius i mitjans per assolir el canvi al que es vol arribar. D'aquesta manera la intervenció va unida als conceptes de canvi (millora de la situació); contradicció (acceptar la complexitat de les situacions i opcions personals amb marcs diferents al nostre); interdependència tenint molt en compte l'entrellat de les relacions socials en la vida dels individus); i d'equilibri dinàmic (reequilibris continus fruit de les diverses ruptures que es donen entre individu i entorn social).

Una altra conceptualització és la proposta de Ross i Fabiano (1995), amb el seu "*Model Cognitiu per a la Rehabilitació*". Aquests autors mantenen la importància de les habilitats cognitives per a la resolució dels problemes interpersonals a través un entrenament sistemàtic del seu ús en les situacions de la vida quotidiana. Rebutgen intervenir sobre aspectes emocionals, personals i d'autoestima, com l'ajut dels iguals o l'increment d'expectatives en àmbits com l'escola o el treball sense, que després, es puguin oferir habilitats per assolir-ho.

Per aquest autor els programes socials recapitulen aquests aspectes canalitzant determinades accions educatives com accions estructurades que tenen com a objectiu afavorir el canvi actitudinal i conductual de les persones que presenten conductes socialment conflictives, que estan desenvolupant actituds de risc o arriben a situacions delictives. Aquest canvi es vol aconseguir incidint en un seguit d'aspectes cognitius que fan referència a realitats quotidianes, relacions humanes i habilitats socials. Es considera que el dèficit a l'adquisició d'aquestes variables cognitives contribueix a mantenir les situacions d'inadaptació.

Per Mondragón i Trigueros (2002), la intervenció psicosocial cerca la realització de canvis dins l'entorn on treballa, especialment en les formes individuals de desenvolupament social. Per això és vital la comunicació i la relació recíproca entre recursos per al canvi i la maduració pel vincle que s'estableix amb els professionals.

D'aquesta manera la intervenció social reuneix tot un seguit d'actuacions de caràcter integral destinades a reduir la marginació i eliminar situacions d'exclusió de col·lectius i territoris amb forts desequilibris estructurals i socials. Per iniciar aquests processos és necessari conèixer la situació dels individus, col·lectius i comunitats a nivell econòmic, social i personal. Aquesta prospecció es realitza a partir d'itineraris personals que cerquen la protecció davant l'exclusió i la integració, disminuint els efectes dels factors de risc, sempre en dependència dels recursos disponibles per fer-ho.

Sedo (1999:46-48) relativitza el fet que la intervenció hagi de dur sempre al subjecte a canvis radicals. Per aquest autor la intervenció suposa un canvi progressiu que tendeix més a la convivència que no al canvi. D'aquesta manera es fa difícil poder valorar d'una manera objectiva els resultats de la intervenció, tenint més en compte una posició ètica que doni cada cop més importància a les llibertats individuals, acceptant les limitacions associades a certs estils de vida dels subjectes. Tot això, perquè sovint no hi ha massa opcions atesa la incapacitat de canviar significativament, i de disposar per a ells mateixos de la capacitat per modificar una situació d'exclusió consolidada de molts anys enrere. En conseqüència cal posar en marxa diferents línies d'intervenció amb metodologia i objectius relativament diferents, en funció de les possibilitats de modificació de la realitat dels usuaris.

Podem concloure, recollint aquestes aportacions, que la intervenció socioeducativa en medi obert amb infància i adolescència en risc social, contempla tot un seguit d'accions i iniciatives plurals, que tenen com objectiu aspectes tant de tipus compensatori, actitudinals i de relació, i també normalitzadors. Entenem per aquesta paraula la fi de l'exclusió que pateixen els subjectes. Desgraciadament les intervencions no poden resoldre, al menys a curt termini i per elles mateixes, problemes estructurals que afecten a la família, o a la situació de context, o a les variables socioeconòmiques que definien la situació de marginació. És per això que la intervenció ha de poder donar prou recursos per iniciar tot un seguit de dinàmiques personals. Aquestes podrien tenir les següents finalitats:

- Aconseguir el mateix nombre d'oportunitats que els seus iguals.
- Capacitar a la persona per prendre consciència de la seva situació.
- Aconseguir interioritzar els mecanismes de resistència i superació, especialment pel que fa referència a recursos personals i habilitats.

- Contactar amb d'altres realitats personals, socials i educatives que l'enriqueixin com a experiència i descobriment més ampli de l'entorn.
- Reduir tensions amb el seu context sociofamiliar més proper.
- Dinamitzar en el subjecte mecanismes de transformació real, amb aportacions constructives a la seva situació, canviant el punt de referència i interpretació de la pròpia realitat cap a paràmetres nous.

D'aquesta manera la intervenció no correspon només a una acció individual, sinó que pels diferents projectes s'intenta també introduir una sèrie de canvis positius dins les situacions més properes al context del menor, especialment el sociofamiliar. Algunes d'aquestes línies podrien ser:

- Reduir dels factors de risc, reduint la seva influència, fins i tot a per la «separació» formal del menor.
- Millorar la situació econòmica de la família amb programes d'inserció laboral i renda mínima.
- Treballar conjuntament amb el nucli familiar l'itinerari de treball del menor, fent-los participar i afavorint també la seva transformació.
- Intervenir en el grup d'iguals que es troben en una mateixa situació, d'una manera força quotidiana i espontània, tot afavorint els processos d'identificació positiva i els estímuls de grup.

Com a resultat la intervenció és un procés més ampli on participen diferents agents socials i educatius, que necessita l'establiment d'itineraris personals i de contínues coordinacions i acords entre els professionals que hi tenen protagonisme.

Traduint aquests objectius més generals de tots els destinataris als adolescents i famílies immigrades atesos pels centres oberts redescobrint els objectius relacionats íntimament amb els objectius de la intervenció educativa descrits: reduir els factors de risc comentats per la població immigrada, millorar les relacions en una família que probablement estigui patint un canvi força radical en aquest procés migratori, la possibilitat de compartir itinerari amb altres adolescents immigrants o amb altres autòctons com a procés d'incorporació, etc. La possibilitat de flexibilitat i d'innovació que permet al servei de medi obert està atent als canvis i poder donar resposta amb certa rapidesa, sense limitacions d'altres estàncies, obre un camp de treball molt ampli per la recerca educativa i la millora constant. Aquesta innovació educativa ha d'anar

apropant cada vegada més les necessitats detectades en aquests joves immigrants i l'atenció socioeducativa que reben, amb la possibilitat d'utilitzar els seus mecanismes d'intervenció educativa habituals adaptant-los i proposant-ne de nous als nous reptes plantejats per aquestes famílies nouvingudes i llurs fills.

5.6. INTERVENCIÓ EN EL MEDI OBERT I ADOLESCENTS NOUINGUTS

Com ja s'ha assenyalat al llarg de diversos apartats del capítol, el treball en medi obert és el recurs molt adequat per treballar un ventall molt ampli dels processos socioeducatius amb els adolescents nouvinguts i les seves famílies. Els criteris per justificar-ho podrien ser variats i força abundants. Dins d'aquest apartat assenyalarem alguns de nous que ajudin a recapitular tot el dit fins ara per aquest punt.

Els principals eixos i mitjans de treball en el centre obert en l'atenció socioeducativa dels adolescents són:

1. Un treball des d'equips educatius professionals en el camp de l'educació en el medi obert, formats des de l'Educació Social.
2. Una organització educativa flexible i adaptada a la pròpia realitat en la que està inserida
3. L'acollida positiva de l'adolescent al centre i al seu grup de referència
4. La intervenció amb el nucli familiar de l'adolescent

5.6.1. L'equip educatiu del centre obert

El fet que la realitat dels centres oberts marqui una certa distància amb els seus referents més propers, com és l'educació en el lleure d'esplais, casals i demés institucions, en part està marcada per la configuració d'un grup professional que treballa des de l'educació social. Es tracta d'educadors que tot i que treballen amb metodologies moltes vegades properes als seus companys del lleure, la realitat és que la implicació de la feina va molt més enllà en el procés d'atenció i seguiment dels infants i adolescents, en especial, d'aquells amb majors situacions de risc, com podria ser el cas de molts immigrants. La formació en profunditat d'aquests professionals permetrà una atenció adequada a realitats migratòries tan complexes com les comentades. Entenem que l'experiència dels equips permet un bagatge acumulat que podrà aportar criteris psicopedagògics positius en aquesta atenció socioeducativa.

L'equip educatiu del centre obert està compost per un director o directora de centre, més els educadors socials corresponents en funció del nombre de nois i noies que hi participen de la plataforma, a raó de 10 destinataris per cada professional. Aquesta ràtio permet un seguiment en profunditat de les diferents casuístiques previstes, segons la descripció de destinataris realitzada.

Entenem que aquest seguiment individualitzat des d'un expert en processos socials, permetrà una intervenció privilegiada amb els adolescents en situacions de risc social i de les seves famílies. És un treball complementari a la tasca que porten endavant altres agents socials com és l'escola, els serveis socials, les entitats de lleure, culturals o d'esports... I en cap cas hi ha una duplictat d'actuacions, ja que el centre obert dedica el seu àmbit de treball en un buit no cobert per cap altre sector social.

5.6.2. Una organització flexible

Moltes vegades en el context escolar es parla de les dificultats d'aquesta institució social de poder respondre a les necessitats socials donat la inflexibilitat d'elements imprescindibles per la seva actuació: el currículum, els límits en l'espai de l'escola, els horaris, la proximitat amb l'entorn... Moltes vegades aquests factors constitueixen obstacles que no permeten l'accés a la intervenció sobre realitats socials molt greus.

Els serveis socials de base, complementaris a l'escola, no disposen d'estructures educatives que puguin combatre les situacions de risc social. Habitualment el treball més que de prevenció, acaba degenerant en situacions de contenció, i no de risc, degut a aquesta manca de recursos.

El lleure i altres organitzacions en aquest camp parlen de la dificultat en la metodologia d'entrada amb aquests casos més complexos. Des del voluntariat és força complicat arribar a aprofundir en situacions molt trencades o amb dificultats socials molt fortes.

Els centres de medi residencial (CRAES, Centres tancats de menors...) tot i disposar de personal preparat en el camp de l'educació social, moltes vegades enyoren la possibilitat de poder treballar en la prevenció d'aquelles situacions que han arribat a degenerar en veritables situacions de desesperació i de pressa de decisions radical, com la separació d'un adolescent de la seva família i el seu entorn natural.

Així el Centre Obert ve a donar resposta al camp socioeducatiu no cobert per cap de les institucions anteriors des d'una implicació directa en l'entorn de l'adolescent i de la seva família, inserit en un barri des de la base i sense la inflexibilitat d'altres institucions, degut a què no respon les seves actuacions a cap currículum preestablert. La flexibilitat i adaptació al medi són les seves raons de ser, i en tant aquesta naturalesa, permet saltar les fronteres d'espais, línies prescrites... i anar a aprofundir en la realitat del propi noi o noia.

Si bé és cert que hi ha una estructura mínima de treball, horaris, espais i planificació que li donen consistència, aquesta estarà en funció de les necessitats detectades al barri en qüestió i a les demandes que volen donar resposta. Podem trobar centres oberts amb espais només de tarda, mentre altres fan serveis d'esmorzar abans d'anar a escola i d'acompanyament a aquesta en els casos d'absentisme escolar. A més a més d'aquesta flexibilitat horària que té com espai principal la tarda, trobem també que pot donar cobertura als espais de vacances (Nadal, estiu, Setmana Santa...) a on la resta d'institucions romanen tancades. Per una altra banda trobem una forta flexibilitat d'espais. No és estrany el treball d'alguns centres oberts i educadors de carrer que desenvolupen les seves activitats en espais oberts i d'ús públic com places, carrers, etc. amb l'objectiu d'arribar a un col·lectiu de destinataris que difícilment entren en les quatre parets de la institució.

El Centre Obert també es caracteritza per una flexibilitat en la seva programació. Tot i que existeixen programes educatius de referència, la seva programació s'adapta a la realitat del grup, amb la possibilitat de canvi sempre que sigui possible. Temes de salut, benestar, habilitats, competències... estan en funció de la realitat d'aquells nois que es volen atendre.

Entenem que aquesta flexibilitat de les plataformes que formen els centres oberts permeten una atenció prou ajustada a les realitats diverses dels adolescents nous i les seves famílies.

5.6.3. L'acollida al centre obert

L'accés al centre obert ve determinada per la zona on viuen els adolescents i el presentar en major o menor mesura situacions que es poden considerar de risc social. Tot i que es contempla la possibilitat de participació de nois/es i adolescents mal anomenats "normalitzats" que accedeixen al centre per gaudir de la proposta educativa, veiem que els destinataris prioritaris són aquells nois amb més dificultats.

L'acollida incondicional, i en especial d'aquells amb condicions de més dificultat, suposen una aposta per atendre aquells amb situacions més complexes i vulnerables. L'atenció inicial a aquests adolescents i les seves famílies, així com l'entrada al centre i l'adscripció als diferents grups haurà de tenir una especial atenció. Es tindrà present des de la gestió dels llistats d'espera de l'entitat fins a l'atenció a les diferències socioculturals i els possibles obstacles idiomàtics en la relació amb alguns destinataris.

Entenem que aquesta acollida presenta diferències importants respecte altres institucions que li són properes, i caldrà explorar en cada entitat els recursos dels que es disposen per a tal fi, ja que no existeixen projectes similars a les aules d'acollida o als mediadors culturals d'altres agents socials per a fer front a possibles dificultats.

5.6.4. La intervenció en el propi nucli familiar de l'adolescent nouvingut al centre obert

L'últim eix principal d'actuació dels centres oberts resulta d'intervenir en el propi nucli familiar i social, el que permet una sincronia entre el procés evolutiu del menor i l'acció dels educadors que tenen la responsabilitat de la intervenció. També possibilita que la família pugui experimentar i vivenciar les propostes d'acció i reflexió que suggereix l'educador i revisar-ne les conseqüències que passen en el propi espai.

Funes (1999) des d'una perspectiva que parteix del principi d'evitar una opció per l'internament, planteja les qualitats i potencialitats que reuneix el medi obert per assumir la tasca d'un seguiment més exhaustiu sempre que aquest sigui possible:

- Ajuda a les persones a sentir-se segures com a tal, facilitant que puguin donar resposta a la seva inseguretat vital i existencial.
- Disposa col·lectivament d'una visió de la diversitat com a riquesa i no com amenaça a l'estabilitat.

- Té en compte les dificultats socials de les persones a l'hora de donar resposta als problemes.
- Refusa l'exclusió social i poden acceptar sense dificultats els mecanismes que la produeixen.
- Treballa els aspectes relacionals, perquè creu que viure en societat suposa aportar i rebre, cedint en determinats aspectes i tractant de fer comunitat.

Però Funes, per un altre costat, també és conscient de les limitacions de la intervenció en medi obert, i n'assenyala alguns aspectes problemàtics a tenir en compte:

- La relació entre educació i control com un equilibri necessari comporta grans dificultats en la seva aplicació.
- Conjuntar medi obert i resolució de necessitats que requereixen una acció educativa o terapèutica molt intensiva.
- La definició dels recursos intermedis en els casos de traspàs de l'àmbit residencial a l'espai obert, units a la resolució de les necessitats de subsistència de l'infant o de la seva família en aquesta darrera situació.

La veritat és que, malgrat algunes limitacions, el treball educatiu en medi obert reuneix tot un seguit de possibilitats i riqueses que el signifiquen com una de les intervencions a tenir molt en compte a realitzar amb l'adolescent nouvingut en risc social. Ajudarà a obtenir la seva confiança treballant des de la seva realitat, tot confiant en la millora dels seus recursos. Respectant les situacions d'urgència i externes al menor que poden justificar el seu internament, cal plantejar-se si abans es compleix la responsabilitat i coherència amb la utilització de tots els recursos disponibles i propers a la família i al menor per reconduir la situació assegurant el manteniment de la seva presència en el propi medi.

6. A TALL DE RESUM

Els factors històrics relacionats amb els processos migratoris determinen la complexitat del fenomen que vivim en el nostre context. La multiplicitat de situacions tenen com a conseqüència la possibilitat de trobar un gran nombre de perfils diferents entre les persones immigrades. En especial, ens hem detingut a poder diferenciar circumstàncies concretes de la realitat de molts adolescents fills i filles de famílies immigrades en l'entorn europeu.

Posteriorment, hem pogut analitzar els conceptes de pobresa, d'exclusió i de vulnerabilitat social, per veure com es poden donar en la població immigrada en l'àmbit econòmic, laboral, sanitari i formatiu, entre d'altres. Aquesta anàlisi determina la necessitat d'una atenció social específica que pugui pal·liar situacions d'injustícia social greu entre la població immigrada, en especial en el nostre estudi, en els adolescents i joves d'aquestes famílies.

Davant d'aquesta realitat, el centre obert es presenta com un espai de socialització positiu i de treball contra l'exclusió que pateixen habitualment nois i noies nouvinguts. La professionalització del camp dels centres oberts i la formació dels seus educadors, la flexibilitat de la seva organització, l'acollida incondicional als adolescents i a les seves famílies, generen la descripció d'un recurs amb moltes respostes a una situació de forta vulnerabilitat social.

El Camp d'actuació dels centres oberts a Catalunya és l'educació dels infants i joves en situació de risc social. Com a finalitat té, en línies generals, oferir una acció formativa de prevenció i promoció per a un grup de nois i noies en situació de risc social, a partir de la necessitat que es descobreix en els nois i noies de 6 a 18 anys, com a conseqüència del fracàs escolar, la desmotivació pels aspectes formatius i de promoció i la seva situació de risc que tot això comporta, després d'un seguiment personalitzat.

A partir d'aquesta realitat, els centres es proposen accions per tal que es pugui trencar amb aquesta situació i aquests infants i joves puguin viure d'una manera lliure, responsable i créixer en la seva pròpia autoestima.

En els últims anys el nombre de nois i noies vinguts de països extracomunitaris ha augmentat en un percentatge molt elevat en els centres oberts. No es disposa de dades exactes, però, en bona mida, els equips educatius fan una demanda explícita de la necessitat formativa que aquesta nova realitat els ha despertat. En general el treball d'acollida d'aquests nois i noies no té una especificitat en els centres oberts. Aquest recurs educatiu es dirigeix a la població general ja sigui immigrada o no. En moltes ocasions podríem valorar que l'equip educatiu realitza la seva tasca general sense tenir presents uns objectius o mitjans específics en aquest sentit.

Si bé és cert que els equips d'educadors i educadores dels centres oberts mantenen en general una sensibilitat especial per als nois i noies d'incorporació tardana i que intenten donar la millor de les acollides a aquests infants, trobem una gran diversitat de criteris en els diferents equips i per una altra banda, aquesta atenció està molt en funció del ritme que el propi centre obert imposa en el dia a dia. Això dóna lloc a situacions no previstes des del projecte que s'han de resoldre amb cada nova família atesa des del centre obert. Aquestes noves situacions provoquen malestar per no comptar amb elements de treball en el moment i genera interrogants entorn la intervenció a realitzar.

Per una altra banda, actualment la situació demogràfica ha patit una forta transformació els últims deu anys. Aquest fet suposa que les noves incorporacions cada vegada són més ja que augmenten les famílies nouvingudes a les diferents àrees d'influència. Per tant, l'acollida que es realitzava abans d'una forma poc reglada, molt pautada per les relacions informals i la situació de cadascun dels infants, ara queda desbordada per les diferents situacions i casuístiques no previstes des dels equips.

Al factor descrit anteriorment sobre l'augment del nombre d'infants que s'incorporen als centres oberts, hem d'afegir la diversitat de la població nouvinguda als recursos. D'aquesta forma, actualment les nacionalitats que conviuen en els centres oberts són força diverses, amb molta variabilitat no només de països sinó de circumstàncies en el propi procés migratori, que determina clarament la situació dels

infants que s'acullen: persones amb familiars de referència a la zona, persones sense referents, de diferents nivells d'alfabetització i de comprensió idiomàtica.

Tal i com diu Miguel Siguan *“la investigació sobre l'emigració, en qualsevol de les seves formes, només té una justificació possible: conèixer millor el fet immigratori en totes les seves facetes per tal de proposar mesures adients per tal que la incorporació dels immigrants en la nova societat es faci conjugant la satisfacció de les seves necessitats en tota la seva extensió amb l'equilibri i el desenvolupament de la societat a la que s'incorporen”*(Siguan, 2003:73)

Tot seguint aquesta premissa, la proposta d'estudi exploratori del camp que ens ocupa aniria dirigida a conèixer la realitat quotidiana dels centres oberts des de la perspectiva de la diversitat cultural i la incorporació dels adolescents fills de famílies immigrades al nou context i en concret a un recurs social específic com són els centres oberts. Tot intentant valorar les necessitats que es generen per al procés de proposta investigadora posterior.

Aquest capítol obre el camí per explorar si es dóna aquesta feina en la quotidianitat dels centres oberts del nostre entorn. Ens podem preguntar: com és la formació dels educadors responsables dels centres oberts? Es generen espais de convivència amb la població autòctona? És real aquesta flexibilitat dels programes educatius en l'acollida d'adolescents nous? Com s'intervé en l'àmbit familiar? Aquesta anàlisi de caràcter exploratori ens podrà donar la base en la determinació de possibles àrees deficitàries i del treball encara pendent per millorar d'aquesta atenció socioeducativa en el medi obert.

CAPÍTOL SEGON:
Estudi exploratori:
Els centres oberts i l'acollida a la població immigrada.
Objectius i metodologia

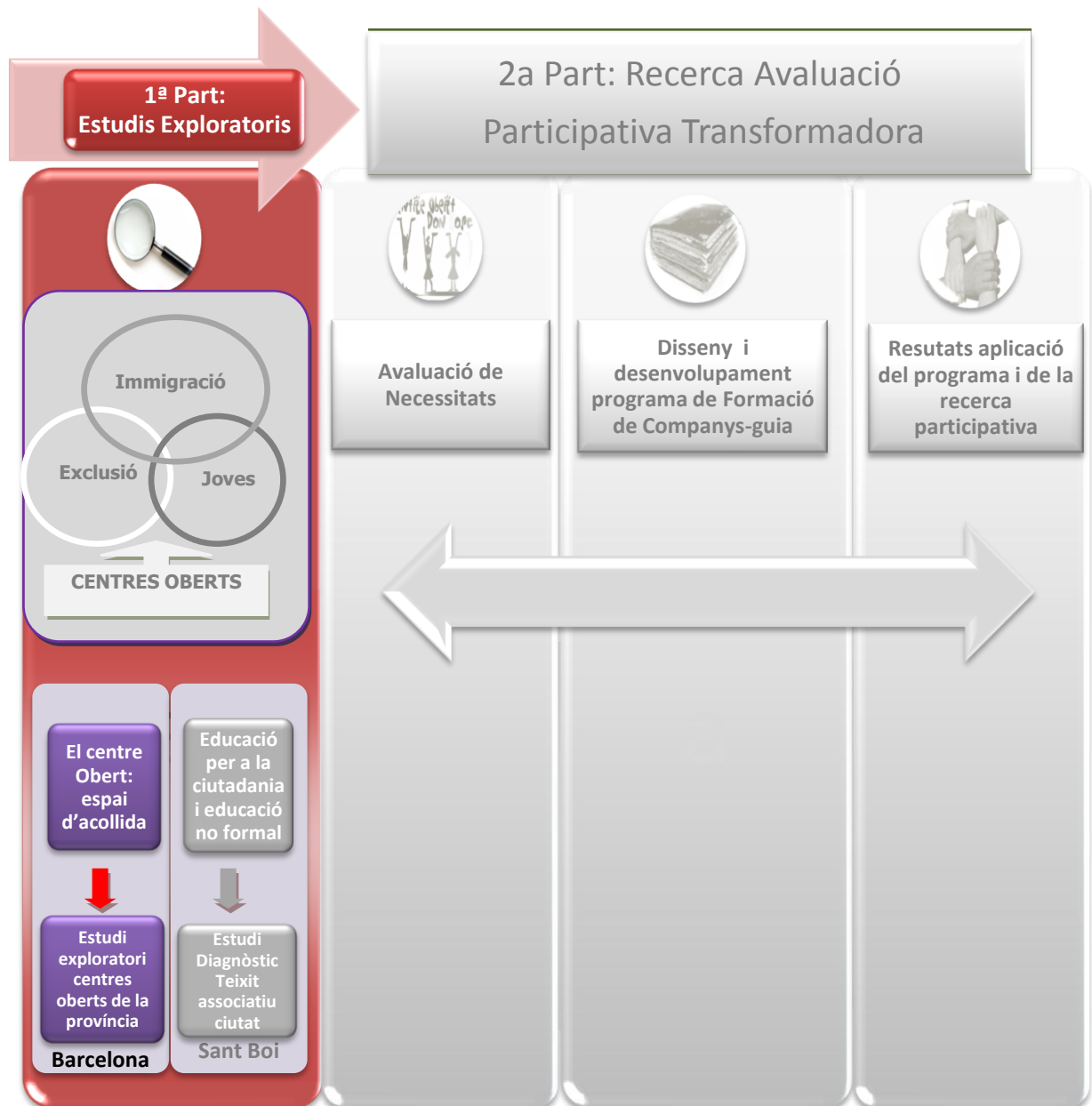

Figura 2.1. L'estudi exploratori en el marc del disseny de la recerca

1. INTRODUCCIÓ

En aquest capítol, ens endinsem en el món dels centres oberts i en concret, com aquests realitzen l'acollida d'aquests nous destinataris fills i filles de famílies immigrades. A partir de les necessitats detectades en aquest procés d'acollida, podrem anar aterrant en l'objecte d'estudi i la proposta transformadora d'aquesta realitat. D'aquesta forma caldrà contextualitzar el plantejament de problema. Analitzarem quins són aquests possibles factors de risc social d'adolescents fills i filles de famílies immigrades. Definirem, per tant, els reptes per una innovació pedagògica que atengui des de la qualitat aquestes necessitats. Arribarem a la conclusió de la manca de treballs realitzats sobre aquest camp concret de recerca, i la necessitat que es genera d'un estudi exploratori inicial dels centres oberts i les seves necessitats que la present tesi intenta pal·liar.

El cos important del capítol correspon a la definició dels diferents elements que han marcat l'aspecte metodològic d'aquest estudi exploratori dels centres oberts per poder mostrar els resultats obtinguts en el proper capítol. En concret, revisarem tant els objectius, com la metodologia de treball, així com els instruments de recollida d'informació i l'anàlisi d'aquesta.

2. NECESSITAT DE PROPOSTES INNOVADORES EN L'ATENCIÓ SOCIOEDUCATIVA EN MEDI OBERT

L'educació social en medi obert va néixer amb l'objectiu de motivar la participació en la vida social i cultural. Així, les funcions d'aquesta van dirigides fonamentalment a tres línies principals, diferents entre elles, però en moltes ocasions complementàries (Besnard, 1990):

- **Funció socialitzadora:** dirigida tant a les persones de forma individuals com als grups dels que en formen part.
- **Funció lúdica:** el seu marc és l'horari corresponent al lleure, i així, aquesta dimensió d'animació sociocomunitària és un element important.
- **Funció de regulació social:** Tot treballant entorn els elements de risc i els dèficits socials i culturals generats per la societat.

“L'acció educativa del Centre Obert vol destinar-se a l'educació sociocultural, en contret a l'educació especialitzada en aquest medi obert, promovent la presa de consciència dels individus i dels grups davant de situacions de risc social i motivant experiències que poden facilitar a les persones construir-se des d'elles mateixes.”⁷

Els centres oberts són un servei que s'inclou dins de l'Atenció Social Primària a Catalunya. La seva obligatorietat territorial i la seva funció social està legislada i regulada per part de la Generalitat de Catalunya. Tot i així, és una realitat diversa al llarg de la geografia catalana. Els centres oberts es diferencien entre ells per molts motius, entre d'altres, per la seva naturalesa jurídica. El fet de ser un centre públic o d'iniciativa social suposa l'accés o restricció a uns determinats recursos materials i humans. També existeixen divergències pel que fa a les condicions laborals del personal contractat, o les responsabilitats assumides per uns educadors i altres. El context social on es troba el centre determinarà també la configuració dels grups de destinataris i la inserció en el territori corresponent. Aquests són només alguns

⁷ Extracte del document elaborat per la comissió de centres oberts de la FEDAIA

d'aquests elements que generen un camp força heterogeni i que provoca desigualtats importants entre entitats.

Tot i aquesta diversitat de centres, hi ha nuclis de preocupació comuna, analitzats des de les diferents plataformes que aglutinen a les entitats. Entre algunes d'aquestes taules de reivindicació i millora del sector trobem FEDAIA (Federació d'Entitats d'Atenció a la Infància i l'Adolescència) que compta amb una comissió específica de treball en centres oberts, o ECAS (Entitats Catalanes d'Acció Social) amb comissions de treball amb entitats que treballen amb infants i adolescents nouvinguts. Aquests són només dos exemples de la necessitat que tenen els centres de fer força comuna i treballar per trobar punts convergents des d'on millorar les condicions del sector.

Analitzant els processos seguits per aquestes taules del tercer sector i les formacions generades, podem comprovar una preocupació important per millorar la qualitat educativa dels projectes. Les situacions de risc social ateses poden ser diverses, i entre elles, ens trobem amb la realitat que molts adolescents nouvinguts pateixen en la seva incorporació al nou context. El desarrelament, la manca d'un marc de comprensió de la nova realitat, el trencament amb el seu procés de socialització amb el canvi de lloc de residència, dificultats idiomàtiques, manca de referents en la societat d'acollida, rebuig en ocasions per part de la població amb la que conviu, etc. Són vivències que poden ser objecte de treball des de l'oferta educativa en medi obert.

No es disposa de dades quantitatives del volum de nois i noies atesos per la totalitat de centres oberts del territori, ni les composicions d'aquests grups de destinataris. Es tracta d'un camp encara incipient que no disposa de recursos per realitzar aquest tipus d'aproximacions. El cens que disposa l'Administració és incomplet i únicament respon a aquells centres que hi depenen directament de la Generalitat. Tan sols disposem d'indicadors indirectes que ens poden donar peu a adonar-nos de la importància en aquestes plataformes de la incorporació de famílies nouvingudes a l'oferta educativa.

Cal emmirallar-se en el paral·lelisme que ens pot oferir el context escolar en els últims anys en el treball amb població multicultural. Des de l'educació formal s'han generat múltiples estudis tant de caràcter diagnòstic com de proposta d'innovació educativa per un augment progressiu en l'arribada de nois i noies d'altres països.

Aprendre dels estudis proposats en el món escolar pot donar pautes de reflexió i de guia en un procés d'investigació encara per fer en l'educació no formal especialitzada.

L'estudi exploratori que presentem és una petita aportació que vol fer una anàlisi de necessitats a partir de l'experiència en l'atenció d'adolescents nouvinguts en alguns centres oberts de la província de Barcelona. Sense pretensions de generalització de resultats, sí que poden ser una mostra de la realitat que molts equips educatius viuen quotidianament amb l'arribada de nous veïns als barris on desenvolupen la seva tasca.

3. PRESENTACIÓ I DISSENY DE L'ESTUDI EXPLORATORI

3.1. CONCRECIÓ DELS OBJECTIUS GENERALS DE LA 1A PART DE LA INVESTIGACIÓ EN L'ESTUDI EXPLORATORI

Davant dels reptes que es plantegen en l'atenció socioeducativa dels adolescents nouvinguts en l'educació en medi obert, proposem la realització d'un estudi exploratori que pugui aprofundir en la realitat que dia a dia viuen els equips educatius del nostre context.

L'objectiu principal d'aquest estudi exploratori i els seus objectius específics són⁸:

Objectiu Específic de la 1a Part de la recerca 1.1.:

“Realitzar un estudi exploratori entorn la realitat de l'acollida dels adolescents nouvinguts en els Centres Oberts dels Salesians de la província de Barcelona.

- 1.1.1 Conèixer les necessitats socioeducatives dels adolescents fills/es de famílies immigrades destinataris de l'acció dels centres oberts
- 1.1.2. Conèixer la repercussió de la proposta educativa dels centres oberts en les necessitats reals tant dels/les adolescents immigrants/des com en el teixit social d'acollida

Figura 2.2. Objectiu específic de la 1a part de la recerca

3.2. MARC METODOLÒGIC DE L'ESTUDI EXPLORATORI

La proposta que presentem s'inclou dins de la categoria **d'estudis exploratoris**. D'acord amb Kerlinger (1983), els estudis exploratoris busquen fets sense l'objectiu de predir les relacions existents entre les variables. S'utilitzen en les

⁸ Mantenim la numeració dels objectius establerta des del capítol introductori

situacions, com la que ens ocupa en aquesta investigació, on pràcticament no es disposa d'informació o en les que no s'ha investigat profundament anteriorment. En aquest tipus d'investigacions el propòsit és "preparar el "terreny" (Dankhe, 1986).

En concret l'estudi exploratori dels centres oberts s'inclou dins de la categoria **d'estudis descriptius**, ja que té com a propòsit la descripció de situacions que puguin ser representatives en el camp d'estudi de la tesi doctoral. Així, diríem que aquests estudis descriptius busquen definir les propietats i descriure les característiques i perfils importants de les persones, els grups, les comunitats o qualsevol fenomen sotmès a anàlisi (Hernández, Fernández y Baptista, 2003). L'estudi descriptiu es relaciona amb una sèrie de qüestions i mesura la informació sobre cadascuna d'elles per descriure el que s'ha investigat.

Així, en aquest primer estudi exploratori, definirem aquells nuclis que, a partir d'una anàlisi del marc teòric realitzat, orienten els punts fonamentals en els que es vol aprofundir.

3.3. DISSENY DE L'ESTUDI EXPLORATORI EN ELS CENTRES OBERTS

En la següent taula presentem les fases principals d'aquest estudi exploratori amb les tasques a realitzar, així com la temporització prevista per cadascuna d'elles.

FASE	TASQUES A REALITZAR	TEMPORALITZACIÓ
Fase I <i>Fonamentació de l'estudi i entrada al camp</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Formulació d'objectius generals i específics ▪ Coneixement del camp i contactes amb els responsables de les entitats, acord de col·laboració amb la recerca 	(Setembre 2004- Desembre 2004)
Fase II <i>Elaboració dels instruments de recollida d'informació</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Elaboració del qüestionari als educadors dels centres oberts ▪ Elaboració de l'entrevista als responsables dels centres oberts 	(Gener 2005- Març 2005)
Fase III <i>Aplicació d'instruments i recollida de dades</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Entrada al camp ▪ Aplicació dels qüestionaris als educadors dels centres oberts ▪ Aplicació entrevistes als responsables de les entitats ▪ Revisió documental dels centres 	(Abril 2005- Juny 2005)
Fase IV <i>Conclusions de l'estudi exploratori i línies de recerca que se'n deriven</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Revisió de les dades a la llum de la investigació entorn l'educació intercultural ▪ Propostes de recerca i millora en el camp 	(Juny -Juliol 2005)

Taula 2.1. Disseny de l'estudi exploratori als centres oberts de la Província de Barcelona

3.4. ESTRATÈGIES DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ

Per desenvolupar l'estudi exploratori que presentem està previst l'ús de tres estratègies principals de recollida d'informació:

- Elaboració d'un **qüestionari** dirigit a educadors i educadores que treballen a centres oberts de la província de Barcelona,
- Elaboració d'una **entrevista en profunditat** als responsables d'aquestes plataformes educatives
- **Anàlisi documental** de les diferents entitats estudiades.

En tant que la descripció metodològica del procés de tesi estarà ubicat en el capítol sis del redactat de la present tesi, remetem al lector a aquest espai on s'inclouran la fonamentació teòrica de l'ús de les tècniques de recollida d'informació emprades durant tota la investigació.

En aquest segon capítol ens limitarem a la descripció del disseny de l'estudi exploratori, del procés de construcció dels instruments i dels criteris de rigor científic que els acompanyen.

4. CONCRECIÓ DELS OBJECTIUS ESPECÍFICS DE L'ESTUDI EXPLORATORI

L'objectiu general previst des del disseny de la tesi doctoral per aquesta 1a part de treball "**Realitzar un estudi exploratori entorn la realitat de l'acollida dels adolescents nous en els Centres Oberts dels Salesians de la província de Barcelona**" es concreta en els següents objectius específics, que a la seva vegada aterren en la determinació d'un segon nivell de concreció, ja en el propi estudi exploratori.

1.1.1 Conèixer les necessitats socioeducatives dels adolescents fills/es de famílies immigrades destinataris de l'acció dels centres oberts

- Identificar les variables que poden condicionar l'atenció socioeducativa dels nois i noies en el centre obert.
- Detectar les necessitats formatives i de millora en l'atenció socioeducativa de col·lectius multiculturals en medi obert

1.1.2. Conèixer la repercussió de la proposta educativa dels centres oberts en les necessitats reals tant dels/les adolescents immigrants/des com en el teixit social d'acollida

- Descriure els procediments d'acollida i l'atenció socioeducativa dels infants i adolescents d'origen en el servei del centre obert.
- Aprofundir en la relació entre centre obert i família de l'infant d'origen immigrant
- Conèixer l'organització del centre obert multicultural i l'adaptació que es realitza de la seva programació educativa.

Figura 2.3. Concreció objectius específics de l'estudi exploratori

5. DESENVOLUPAMENT DE LES ESTRATÈGIES DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ

L'estudi exploratori compta amb tres fonts de recollida d'informació:

1. Aplicació d'un **qüestionari exploratori** als educadors i educadores dels centres oberts explorats amb cinc focus d'atenció prioritària:
 - a. Descripció general del centre
 - b. Descripció del procés d'adscripció de l'infant al centre
 - c. Organització del centre multicultural i adaptació de la programació
 - d. Intervenció amb les famílies dels nois/es
 - e. Assessorament extern i ajudes específiques per l'acollida de nois/es nous/noves

2. **Entrevistes en profunditat** als responsables i directors/es dels centres oberts explorats amb els següents sis focus d'atenció prioritària:
 - a. Procés històric de l'entitat i canvi en els seus objectius
 - b. Canvis en l'equip educatiu i repercussió a la dinàmica de l'entitat
 - c. Canvis en les característiques dels destinataris del centre obert i repercussions en la dinàmica de l'entitat
 - d. Necessitats detectades en l'atenció dels adolescents nous/noves
 - e. Necessitats detectades en l'atenció de les famílies immigrades a la zona.
 - f. Necessitats formatives i d'assessorament extern.

3. **Revisió de la documentació** generada pels centres:
 - a. Projecte Educatiu de Centre
 - b. Anàlisi de les necessitats zona (realitzat per cada centre obert)
 - c. Memòria de l'entitat

Amb els aquests cinc focus d'atenció prioritària:

- a. Descripció del context d'actuació de l'entitat
- b. Evolució històrica de l'entitat
- c. Canvi en la composició dels grups de destinataris
- d. Recursos personals i materials emprats en l'atenció socioeducativa dels adolescents nouvinguts
- e. Detecció d'objectius específics en l'acollida de la població nouvinguda

5.1. EL QÜESTIONARI ALS EDUCADORS SOCIALS DELS CENTRES OBERTS

Per tal d'aturar-nos a descriure la finalitat que cerca el qüestionari plantejat per als educadors dels centres oberts, ens és obligat fer referència als últims apartats del capítol anterior de la tesi. En aquests es descriu de forma teòrica diferents elements pels quals creïem que el centre obert, com a plataforma d'educació social, era un espai privilegiat d'atenció als adolescents immigrants i a les seves famílies en el nostre entorn, així com un espai possible d'innovació pedagògica.

Breument hem de recordar els diferents pilars que sostenien aquesta descripció. Els centres oberts eren institucions amb una flexibilitat organitzativa que permetia atendre als adolescents nouvinguts des d'una perspectiva força diferent d'altres institucions socials. Parlàvem dels mecanismes d'entrada a les entitats i de l'acollida privilegiada a aquells amb més necessitats. A més a més, incorporàvem el factor de l'equip de professionals del món de l'educació que hi donaven resposta amb una formació específica en el camp i per últim, insistíem en el treball amb els nuclis familiars de referència dels infants i adolescents participants del centre obert.

La finalitat de l'estudi exploratori, i en concret del qüestionari que presentem, serà el de portar aquestes característiques teòriques principals al plànol de la pràctica quotidiana, així com detectar les necessitats o obstacles per fer-les realitat.

A continuació descriurem els objectius principals que persegueix el qüestionari als educadors dels centres oberts i els objectius específics que es volen assolir. Posteriorment, disposem dels detalls del procés de disseny de l'instrument

que ens ocupa i una descripció del propi qüestionari. Per últim hem inclòs els criteris de rigor científic que l'acompanyen.

5.1.1. Objectius generals i específics del qüestionari

Els objectius principals del qüestionari als educadors socials dels centres oberts explorats provenen directament del disseny de l'estudi exploratori i són els següents:

1. Identificar les variables que poden condicionar l'atenció socioeducativa dels nois i noies en el centre obert
2. Detectar les necessitats formatives i de millora en l'atenció socioeducativa de col·lectius multiculturals en medi obert
3. Descriure els procediments d'acollida i l'atenció socioeducativa dels infants i adolescents d'origen en el servei del centre obert
4. Aprofundir en la relació entre centre obert i família de l'infant d'origen immigrat
5. Conèixer l'organització del centre obert multicultural i l'adaptació que es realitza de la seva programació educativa

Figura 2.4. Objectius qüestionari educadors socials dels centres oberts

A la següent taula posem en relació els objectius anteriors amb els específics del qüestionari que poden concretar molt més les finalitats d'aquest instrument de recollida d'informació dels educadors socials dels centres oberts:

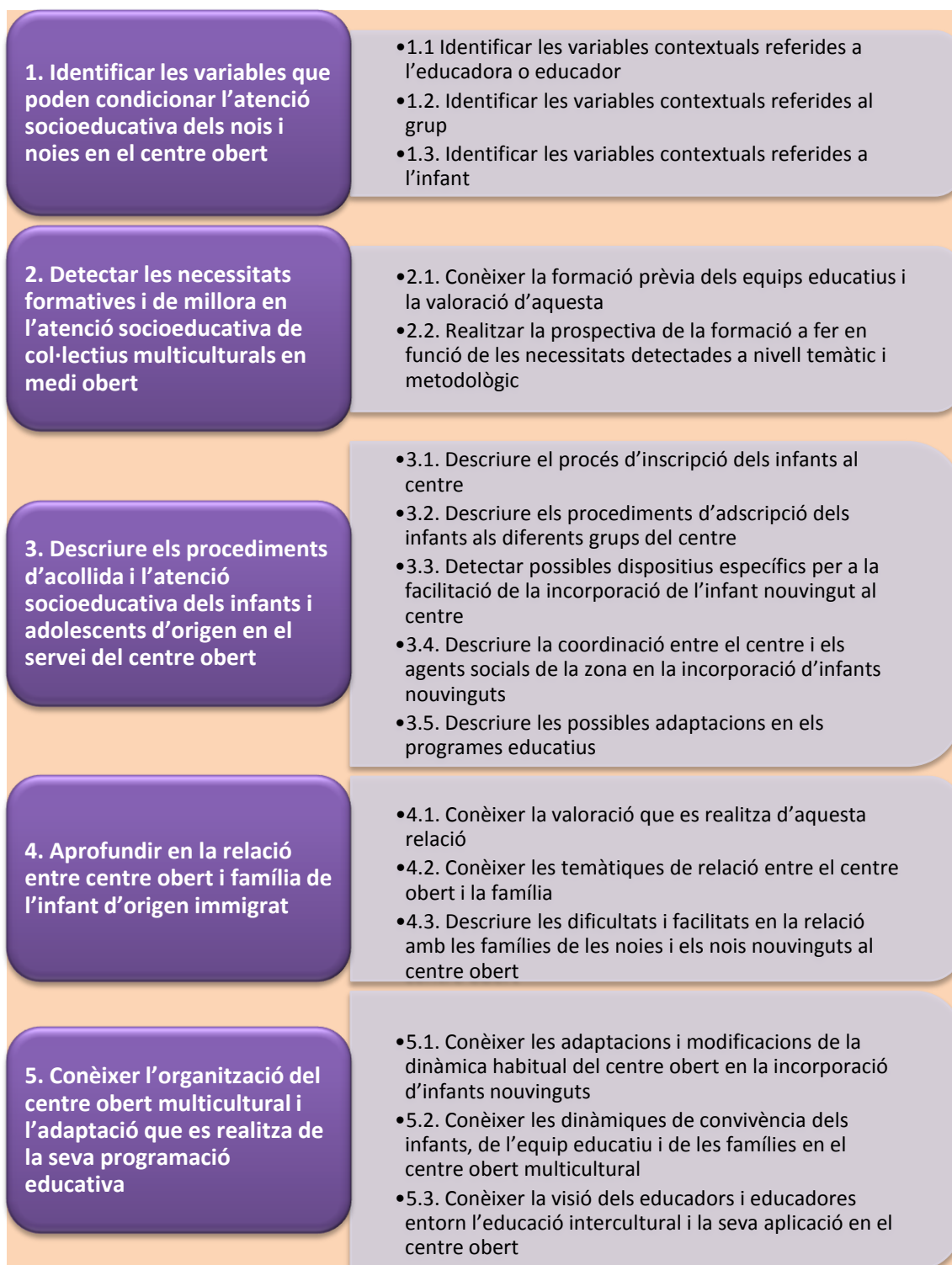

Figura 2.5. Objectius generals i específics del qüestionari dels/es educadors/es socials dels centres oberts

5.1.2. Fonamentació metodològica de l'ús del qüestionari

El qüestionari és un procediment considerat clàssic a les ciències socials per a l'obtenció i registre de dades. La seva versatilitat permet utilitzar-lo com a instrument d'investigació i com a instrument d'avaluació de persones, processos i programes de formació. És una tècnica d'avaluació que pot abastar aspectes quantitius i qualitius. La seva característica principal radica en que per enregistrar la informació sol·licitada als mateixos subjectes, aquesta té lloc d'una forma menys profunda i impersonal que l'entrevista però també arriba a una població més àmplia, ràpida i econòmica.

És per aquest motiu que en la nostra recerca es reserva el qüestionari per la població d'educadors socials, que és un nombre ja significatiu de persones i es reserva l'entrevista, per anar a més profunditat, als directors dels centres oberts, menors en nombre. Tot i que, com ja veurem, existeixen altres motivacions en l'ús de l'entrevista en aquests casos, més enllà de l'element únicament numèric.

Les **dades** que es poden obtenir amb el qüestionari pertanyen a quatre categories segons Sierra Bravo (1988):

1. Fets (dades actuals) relatius a:

- a) al domini personal dels individus que formen el grup social estudiat.
- b) al domini de l'ambient que els rodeja
- c) al domini del seu comportament (reconegut o aparent)

2. Dades subjectius: com les opinions, a les que cal sumar els nivells d'informació, d'expectació...

3. Actituds, motivacions i sentiments

4. Cognicions, és dir, índex de coneixement sobre els temes estudiats en el qüestionari.

Podrem comprovar com en el qüestionari als educadors socials dels centres oberts, destacaran les tres primeres classes de dades exposades.

En funció de la tipologia de preguntes en el qüestionari elaborat, aquestes es poden classificar en (Sierra Bravo, 1988):

1. **Segons la forma de formular-se**, poden ser preguntes *tancades o obertes*. En el qüestionari que ens ocupa, trobarem de totes dues naturaleses.
2. **Segons el contingut al qüestionari** que proposem trobarem preguntes de *fets, d'opinions, d'identificació, d'aspiracions, d'expectatives de futur i de motivacions*, segons la classificació de l'autor consultat.
3. **Segons la seva funció en el qüestionari**, podrem trobar preguntes de *caràcter substantiu* (aquelles que es refereixen directament a l'objecte d'estudi) i de *control* (per confirmar dades que s'havien donat amb anterioritat)
4. **Segons de les possibilitats i limitacions en les preguntes**, podrem trobar en el qüestionari construït tant *preguntes tancades* (es treballaran preguntes precises de l'objecte d'estudi) i *preguntes obertes*. Aquestes últimes, tal i com anuncien Schuman y Presser (1981), ens permetran conèixer el context del subjecte que respondrà al qüestionari i poder oferir, després de les preguntes categoritzades, un espai obert on poder matissar, aprofundir o completar les respostes anteriors.

5.1.3. Disseny del procés de construcció del qüestionari

A continuació descrivim el procés seguit en la construcció de l'instrument de recollida de dades en el context dels centres oberts en funció de la seqüència establerta per Marín Ibáñez (1985):

1. Determinar amb precisió quin tipus d'informació necessitem (recollit als objectius específics explicats a apartats anteriors)
2. Seleccionar els aspectes més rellevants per obtenir la informació
3. Decidir la modalitat de qüestionari adequada
4. Efectuar una primera redacció
5. Sotmetre-la a crítica d'experts
6. Posar-la a prova en un grup experimental
7. Reelaborar-la i establir els procediments per la seva aplicació

Per últim, descriurem cadascuna d'aquestes tasques en l'estudi exploratori que ens ocupa.

5.1.4. Construcció del qüestionari inicial

Davant la manca de referències d'investigació en el món dels centres oberts, va ser necessari buscar recerques amb objectius similars als pretendes per la nostra exploració en altres camps d'actuació. L'escola sembla el paral·lelisme educatiu més proper amb una gran nombre d'estudis al respecte. En concret, la investigació realitzada pel Grup de Recerca en Educació Intercultural (GREDI) de la Universitat de Barcelona "Diagnostico a la Escuela Multicultural"⁹ representa per al nostre estudi exploratori una important guia de treball.

Entre els anys 1992 i 1994 aquest grup de recerca planteja un estudi en profunditat de la situació dels nois i noies fills i filles d'immigrants estrangers en l'educació primària, així com les condicions prèvies per l'elaboració d'un projecte educatiu multicultural i els models d'educació multicultural. A partir de la complementarietat entre una enquesta i un estudi etnogràfic es treballà l'anàlisi de la percepció i actituds del professorat i els models educatius que emergien de la pràctica docent en les aules multiculturals. També es va treballar entorn les necessitats formatives detectades en el professorat per tal d'elaborar models de formació del professorat en educació multicultural. Aquest treball també va aportar temes d'un diagnòstic del context familiar dels nois i noies d'origen estranger, incloent els valors i el nivell d'integració a l'aula.

El qüestionari exploratori emprat per aquella recerca en les escoles d'educació primària constitueix el punt de partida en la construcció de l'instrument del nostre estudi. Així es respecten entre ambdós recerques les dimensions principals d'exploració i alguns dels indicadors utilitzats. A continuació farem una descripció d'aquestes dimensions i el motiu principal per incloure-les dins de l'exploració.

5.1.5. Les dimensions del qüestionari

Aquestes dimensions segueixen els propis objectius de la recerca i estan ordenats i desenvolupats de forma similar al seu estudi de referència en el món

⁹ Bartolomé M. et al. (1997). *Diagnóstico a la escuela multicultural*. Barcelona: CEDECS.

escolar. L'estructura del qüestionari es desenvolupa a partir de cinc dimensions principals: variables contextuais condicionants de l'atenció socioeducativa (referent a objectiu 1), Assessorament i ajudes específiques per a l'acollida de nois/es nouvinguts/des (referent a l'objectiu 2), Procediments d'acollida i programació inicial amb nois i noies nouvinguts/des (referent a l'objectiu 3), Organització del centre multicultural i adaptació de les programacions (referent a l'objectiu 4), Treball amb les famílies dels nois i noies d'origen immigrant (referent a l'objectiu 5). A continuació desenvoluparem la seva definició i el que entenem per cadascuna de les dimensions del qüestionari.

a. Variables contextuais condicionants de l'atenció socioeducativa

El centre obert per definició s'insereix en un territori concret i intenta donar respostes a les necessitats dels infants i joves que hi viuen. La composició d'aquest entorn determinarà la composició dels grups de destinataris i les demandes que aquests poden representar. Les variables contextuais no es limitaran exclusivament a variables externes, sinó que ens interessaran variables internes que caracteritzin el centre: nombre d'educadors, nombre de participants, distribució de sexes, horaris, composició dels grups... Que determinaran l'organització i proposta educativa de l'entitat.

b. Assessorament i ajudes específiques per a l'acollida de nois/es nouvinguts/des

Aquesta dimensió intenta agrupar aquells ítems dirigits a conèixer les necessitats formatives dels educadors socials de les entitats i les modalitats de formació preferibles.

c. Procediments d'acollida i programació inicial amb nois i noies nouvinguts/des

Entenem per procediment d'acollida el conjunt de mesures educatives que l'entitat té previstes davant de l'entrada de nous destinataris en el centre, en especial d'aquells nois i noies fills i filles de famílies immigrades d'un país estranger. S'inclou dins d'aquestes mesures les estratègies de difusió de l'entitat, procés d'adscripció, arribada al grup per part de l'infant o l'adolescent i el treball d'aprofundiment en la realitat inicial del nou destinatari.

d. Organització del centre multicultural i adaptació de les programacions

Dins d'aquesta dimensió es vol incloure tots aquells canvis i modificacions en l'estructura habitual de l'entitat que facilitin l'acollida a nous destinataris d'origen cultural divers, així com les propostes que facilitin la convivència i construcció conjunta de nous projectes futurs entre tots els nois i noies tenint present la seva diversitat cultural. En aquest apartat s'inclouen totes les adaptacions i propostes d'innovació en els programes educatius que es porten endavant des de l'entitat amb aquesta finalitat.

e. Treball amb les famílies dels nois i noies d'origen immigrant

En tant que la intervenció en el sistema familiar de referència dels nois i noies és un tret fonamental en l'actuació dels centres oberts, en aquesta dimensió s'inclou la descripció del treball amb la família que es realitza des de l'entrada dels destinataris a l'entitat. Hi trobem elements com la comunicació amb la família, la relació entre les diferents famílies autòctones o no, i les possibles dificultats de relació en funció de l'origen cultural, etc.

5.1.6. Procés de validació del qüestionari

La versió inicial del qüestionari va ser sotmesa al procés de validació interna pel procediment de jutges externs i d'una validació externa mitjançant l'aplicació d'una prova pilot.

a) Validació interna: valoració de jutges externs

Per tal de poder validar l'instrument, es va sotmetre el qüestionari a l'anàlisi de dos tipus de jutges externs diferents. Per una banda la revisió per part de dues investigadores expertes, i per una altra banda, una validació per part de pràctics amb experiència en el camp de l'educació social.

- **Revisió per part d'experts en el camp metodològic**

Es va comptar amb la valoració realitzada per dues doctores expertes en aspectes metodològics en el camp de la investigació educativa amb gran experiència en recerques d'aquestes característiques.

- **Experts en el camp pràctic dels centres oberts**

Es va demanar la col·laboració de tres persones conegudes en profunditat del camp dels centres oberts de Catalunya. Es va tenir molt en compte el fet que els nivells d'anàlisi entre elles fos diferent. Per una banda, un dels jutges externs ens podia donar la visió del rol d'assessor extern a plataformes d'educació social, sense tenir actualment cap responsabilitat directa sobre un centre obert concret, sinó que es realitzen tasques de suport als equips que sí que la tenen. Per una altra banda, els altres dos jutges tenen una implicació directa sobre els centres oberts, un desenvolupant una tasca de responsabilitat i coordinació de diferents centres i l'altra, una persona que treballa directament en un centre obert en la pràctica quotidiana. Són diferents nivells de concreció que podien enriquir força les aportacions.

Per tal de facilitar als jutges externs la seva valoració i que poguessin donar resposta de forma telemàtica, es va construir un "qüestionari" paral·lel entorn la versió pilot del qüestionari que ens ocupa. A través del programa Microsoft Excel es van construir tres planes de resolució entorn els temes que semblaven més importants de valoració. Disposem en l'annex 4 d'aquest qüestionari de valoració externa de jutges.

Els indicadors de valoració que es reclamaven als jutges eren els següents: valoració de la redacció correcta de les diferents preguntes del qüestionari, adequació de les categories als indicadors (calia treure algun? Afegir-ne? Agrupar de forma diferent?, entorn la longitud del qüestionari, si el disseny i format eren adients i per últim es demanava una valoració global metodològica i de contingut. Les aportacions dels jutges externs de la versió pilot la tenim a disposició en els annexos del capítol.

b) Validació externa : La prova pilot

Una vegada realitzats canvis en el qüestionari inicial sobre les aportacions realitzades pels jutges externs es va fer una **aplicació pilot** a educadors de la plataforma educativa social dels Salesians de Sant Boi de Llobregat. Aquests, no realitzen tasques com educadors del centre obert que té l'entitat, però anteriorment havien tingut aquesta funció. Actualment realitzen tasques en els projectes annexos al centre obert (Aula d'estudi, Projecte Atlas d'acollida a infants nous, Projecte de Tropical Bar de prevenció de drogodependències). D'aquesta forma es va intentar no

provocar mort metodològica dels del centre obert de Sant Boi i posteriorment podrien incorporar-se a la mostra de la investigació.

En total es va fer una prova pilot amb 5 educadores que van haver de respondre al qüestionari com ho farien posteriorment els educadors de la mostra. Es van recollir els dubtes i problemes que detectaven del qüestionari.¹⁰

Es van incorporar alguns dels suggeriments proposats pels jutges i per les aportacions de la prova pilot. El qüestionari definitiu per l'aplicació en els diferents centres oberts la trobem a l'annex 3.

c) Validesa i fiabilitat del qüestionari definitiu

Després que l'instrument va ser sotmès a diferents proves per establir la seva fiabilitat i validesa (judici d'experts i aplicació pilot), i poder realitzar els reajustaments necessaris. La validació del contingut es va portar a terme a partir dels jutges externs descrits, establint la lògica de les dimensions, subdimensions i indicadors ja descrita anteriorment.

La fiabilitat es defineix per la constància en la mesura obtinguda, és a dir, mostra el grau en què l'opinió dels subjectes és consistent entre si, quan valoren un objecte diferent a l'altre. L'índex estadístic que fem servir per la seva valoració és el de l'Alpha de Cronbach. El qüestionari aplicat als educadors dels diferents centres va revelar una fiabilitat mitja de (0,79), per tant, una fiabilitat satisfactòria alta.

5.1.7. Qüestionari definitiu

En aquest apartat es presenta el contingut i l'estructura de la versió definitiva del qüestionari mitjançant l'especificació de les seves dimensions i subdimensions. Les preguntes de l'instrument s'expliquen en l'ordre numèric que apareixen en el qüestionari.¹¹

¹⁰ Veure annexos del Capítol 2: Annex II.1 i II.2

¹¹ Disposem del model de qüestionari definitiu a l'annex B-I

DIM.	SUBDIMENSIONS	INDICADORS	ÍTEM
1. Variables contextuais	Variables contextuais en referència a l'educador	- Sexe	1
		- Edat	2
		- Experiència com E.S.	3
		- Experiència col·lectius multiculturals	4
- Seccions de treball		5	
Variables contextuais en relació al grup i al procés d'adscripció	- Proporcionalitat entre nois/es nous/noves i autòctons/es	11	
	- Nombre de destinataris del grup	6	
2. Procediments d'acollida i programació inicial	Criteris d'adscripció dels destinataris	- % de destinataris que pertanyen a minories ètniques	7
		- Criteris d'inscripció	8
		- Promoció de l'accés a nois/es immigrants/des	9
		- Criteris d'adscripció al grup	10
	Valoració inicial de la situació del noi/a nouvingut/da al centre	- Dificultat d'accés al recurs	12
		- Coneixement dels factors personals	17.1
		- Coneixement del coneixement familiar	17.2
		- Coneixement dels factors culturals	17.3
		- Importància conèixer situació personal, familiar i cultural	17.1 17.2 17.3
	Variables que intervenen en la programació inicial i acollida del noi/a nouvingut/da	- Presència de dispositius específics per a la incorporació de nois i noies d'origen immigrant	13
- Coordinacions externes amb els agents socials		14	
- Adaptacions de la programació inicial diferenciada per a nois/es nous/noves/des		15 /16 19/20 25/26	

Taula 2.2. Relació entre dimensions, subdimensions i ítems del qüestionari d'educadors socials de centres oberts(I)

DIM.	SUBDIMENSIONS	INDICADORS	ÍTEM
3. Organització i Programacions	Canvis en el centre obert en funció de la incorporació d'infants i adolescents nous/noves	- Tipologia dels canvis que es produeixen amb la incorporació	18 19
		- Canvis que es donen en funció de la variable: coneixement de l'idioma vehicular per part de l'infant nouvingut i el temps d'incorporació en relació a l'atenció educativa	20 24
	Educació intercultural amb la totalitat dels destinataris	- Objectius de l'educació intercultural	23
		- Presència de programació entorn l'educació intercultural	21 22
		- Experiències i situacions interculturals en el context del c.o.	24.k 24.l 24.m 24.n
		- Valoració experiència de l'educador/a	27
4. Treball amb les famílies	Descripció i valoració de la relació famílies d'origen immigrant- centre obert	- Temes entorn els que gira el treball amb les famílies	29
		- Dificultats que es donen en el treball amb les famílies	30
		- Valoració subjectiva relació entre família-centre obert	28
		- Comparació relació entre famílies d'origen immigrant i famílies autòctones	31
		- Existència de pautes d'aproximació a les famílies del centre	32
5. Necessitats Formatives	Recursos utilitzats	- Freqüència d'ús dels recursos externs	33
		- Valoració de l'efectivitat dels recursos emprats	33
	Detecció de les necessitats d'ajuda o assessorament extern	- Descripció de les ajudes o assessoraments que haguessin estat necessaris	34
		- Temes d'interès per a la formació futura	35

Taula 2.3. Relació entre dimensions, subdimensions i ítems del qüestionari d'educadors socials de centres oberts(II)

5.2. L'ENTREVISTA ALS RESPONSABLES DELS CENTRES OBERTS

Els resultats obtinguts del qüestionari aplicat als educadors socials en els centres oberts explorats necessita d'una visió de caràcter més global. Davant de la foto fixa generada de les respostes d'aquests professionals, cal relacionar les dades extretes amb la totalitat del projecte educatiu que porta endavant l'entitat. Els factors històrics i d'evolució del centre obert, així com la lectura necessària de les línies de fons aplicades en cadascun dels serveis visitats, no estan recollides en el qüestionari i poden ser una bona font d'informació en aquesta exploració inicial del nostre camp d'estudi. Per tant, amb una voluntat de complementarietat a l'instrument emprat i d'aprofundiment en algunes variables, sorgeixen els objectius generals i específics de l'entrevista realitzada als responsables dels centres oberts.

5.2.1. Objectius generals i específics de l'entrevista als responsables

1. Aproximar-nos al procés històric de l'entitat i els possibles canvis d'objectius davant de nous reptes socials com és el fenomen de la immigració	<ul style="list-style-type: none">•1.1. Identificar les variables històriques i d'evolució de la pròpia entitat: canvis més significatius, ampliació o reducció de serveis, canvis en els objectius de l'entitat•1.2. Identificar els canvis més significatius en l'entorn més proper al centre obert, principalment en referència a l'arribada de persones immigrades a la zona
2. Conèixer els canvis en els equips educatius i la repercussió d'aquests en la dinàmica de l'entitat	<ul style="list-style-type: none">•2.1. Recollir el procés evolutiu de l'equip educatiu del centre: incorporació de nou personal, canvis de plantilla, intervenció del personal voluntari•2.2. Valorar la repercussió d'aquests canvis en la qualitat de la proposta educativa de l'entitat
3. Conèixer els possibles canvis en les característiques dels destinataris del centre obert i la seva repercussió en la proposta educativa de l'entitat	<ul style="list-style-type: none">•3.1. Descriure el procés d'inscripció dels infants al centre•3.2. Descriure els procediments d'adscripció dels infants als diferents grups del centre•3.3. Detectar possibles dispositius específics per a la facilitació de la incorporació de l'infant nouvingut al centre•3.4. Descriure la coordinació entre el centre i els agents socials de la zona en la incorporació d'infants nouvinguts•3.5. Descriure les possibles adaptacions en els programes educatius
4. Detectar possibles necessitats en l'atenció dels adolescents nouvinguts a l'entitat	<ul style="list-style-type: none">•4.1. Descriure el procés d'inscripció dels infants al centre•4.2. Descriure els procediments d'adscripció dels infants als diferents grups del centre•4.3. Detectar possibles dispositius específics per a la facilitació de la incorporació de l'infant nouvingut al centre•4.4. Descriure la coordinació entre el centre i els agents socials de la zona en la incorporació d'infants nouvinguts•4.5. Descriure les possibles adaptacions en els programes educatius
5. Conèixer les necessitats detectades en l'atenció a les famílies immigrades a la zona	<ul style="list-style-type: none">•5.1. Conèixer la valoració que es realitza d'aquesta relació•5.2. Conèixer les temàtiques de relació entre el centre obert i la família•5.3. Descriure les dificultats i facilitats en la relació amb les famílies de les noies i els nois nouvinguts al centre obert
6. Detectar possibles necessitats formatives i d'assessorament	<ul style="list-style-type: none">•6.1. Conèixer la formació prèvia dels equips educatius i la valoració d'aquesta•6.2. Realitzar la prospectiva de la formació a fer en funció de les necessitats detectades a nivell temàtic i metodològic

Figura 2.6. Objectius generals i específics entrevistes responsables centres oberts

Com podem valorar una bona part dels objectius estan compartits amb l'instrument anterior. En tant que es tracta d'una proposta de recollida d'informació que corrobora i complementa les dades obtingudes del qüestionari als educadors dels centres oberts, pren molt de sentit aquesta coincidència en part dels objectius en l'entrevista als responsables de les diferents entitats.

5.2.2. L'entrevista com a estratègia de recollida d'informació

Tal i com defineixen Bartolomé i Sandín (2001), l'entrevista, al costat de l'observació, es la principal estratègia de recollida de dades en la metodologia qualitativa, ja que permet un contacte directe entre la/l'investigador i la persona entrevistada, i completa el coneixement de la realitat doncs aporta aspectes que no són directament observables, com sentiments, impressions, emocions... Al llarg de la nostra tesi doctoral serà una metodologia altament utilitzada, tant en la fase exploratòria com en la segona part de la recerca. Així en aquest apartat la caracteritzarem, essent la primera vegada que apareix formalment en el redactat de la nostra tesi i quedarà descrita per a etapes posteriors de la investigació.

L'entrevista està considerada com la tècnica més poderosa per comprendre el punt de vista d'altres persones (Fontana i Frey, 1994:361). L'entrevista en profunditat representa una tècnica de recollida d'informació basada en un procés artificial de comunicació per un estudi analític o diagnòstic, on la persona investigadora pretén trobar el que és important i significatiu des de la perspectiva de la persona investigada (Ruíz Olabuénaga, 1999:165-166). La recerca de la perspectiva de la persona entrevistada és un element clau, que distingeix la tècnica. Tal com afirma Patton (1987:109) el propòsit d'entrevistar a algú es permetre'ns entrar en el seu punt de vista, el que Patton anomena, *perspectiva interna*.

Tota entrevista necessita un grau d'intimitat i familiaritat que afavoreixin una relació comunicativa artificial i que promogui que la persona expliqui els seus successos des del seu propi punt de vista. Aquesta naturalesa comunicativa i relacional de l'entrevista, fan que sigui una tècnica molt complexa que reclami les habilitats de l'entrevistador.

Destaquen tres elements que poden ajudar-nos diferenciar i classificar els tipus d'entrevista. Seguirem les proposades per Ruiz Olabuénaga(1999:168):

- *Criteri 1:* Quantitat de persones amb les que s'aplica simultàniament (**entrevistes individuals o grupals**)
- *Criteri 2:* Temes sobre els que treballa l'entrevista (únic o diversos): (**Entrevista holística o enfocada.**)
- *Criteri 3:* Nivell de flexibilitat de l'entrevista: **entrevistes no estructurades, estructurades o semiestructurades.** Segons Patton (1987) serien quatre categories, ja que inclou **l'entrevista informal** de generació espontània, **l'aproximació de guió d'entrevista** (de seqüenciació, organització i formulació de preguntes flexibles), **l'entrevista estandarditzada oberta** (on la seqüenciació i formulació de les preguntes estan prèviament determinades) i finalment **l'entrevista tancada quantitativa**, on estan categories de resposta prefixades.

Com els propis autors de referència afirmen, en funció dels objectius perseguits i les febleses i forteses de cada tècnica, és recomanable un tipus o altre d'entrevista. En el nostre cas en funció de les fases i per tant, dels objectius d'aquestes s'ha optat per diferents tipus d'entrevista. És important distingir les entrevistes en funció dels objectius a assolir i d'aquelles informacions que es valoren com a necessàries: expectatives, situació actual, valoració de canvi i satisfacció de la intervenció.

Processos que intervenen en el procés de l'entrevista

Abans de descriure de forma detallada les característiques de l'entrevista realitzada a les directores dels centres oberts, volem destacar tres grups de processos amb els que ens hem enfrontat per poder realitzar l'entrevista de forma exitosa: processos de comunicació, processos de recollida d'informació i processos de registre d'informació; tal i com distingeix Ruiz Olabuénaga, 1999:174-189)

- **Els processos de comunicació social** amb la persona entrevistada són de vital importància per poder fer front amb èxit l'entrevista: mitjançant aquests processos podem fomentar l'interès, la motivació, la confiança... L'empatia, la capacitat de persuasió i la potenciació de la comunicació no verbal, poden ser mecanismes que afavoreixin un clima afectiu favorable en l'entrevista; així com, evitar formes d'invasió amb preguntes massa directes o provocadores a l'inici de la trobada o de judici de valor negatiu a la persona... adoptar actituds autoritàries, paternalistes, inquisidores... Són elements que poden incidir negativament en el procés d'intercanvi comunicatiu.

Tal i com adverteix Fontana (1994), és fonamental considerar per la comprensió comunicativa la diversitat lingüística i cultural de les persones participants.

- **Els processos de recollida de la informació** suposen extreure el significat a la persona entrevistada. Per això proposem utilitzar la “bola de neu” on cada tema s’expandeix segons les dades obtingudes a les preguntes anteriors, i mitjançant l’embut comencem per temes més generals i arribem a temes més específics. A les entrevistes s’han fet servir algunes tècniques que faciliten aquests processos com són:

- La *captació*: fa referència a l’estratègia d’iniciar l’entrevista amb una pregunta oberta, general, però centrada, que permeti certa percepció de control per part de la persona entrevistada i que progressivament pugui fer elaboracions més detallades. Cal mostrar certa sensibilitat als missatges de la persona, així com actuar contra la tendència d’eliminar preguntes inútils o reiteratives, concretant en els aspectes més significatius. Caldrà per tant, repetir, resumir, construir i sistematitzar periòdicament les principals idees proposades per la persona entrevistada.

- La *indagació*: funciona en els moments de bloqueig o interrupcions. Les causes d’aquest poden ser molt variades: distracció, desinterès, el tema s’ha acabat, etc.) i és necessari detectar-les per poder actuar-hi en conseqüència. És convenient saber esperar el moment oportú, sense interrompre la persona, sense trencar silencis que puguin tenir càrregues d’informació o de reflexió.

- El *control*: cal que l’entrevistador afavoreixi la validesa de la informació recollida, a través del control sobre les cites i les dades, les possibles inconsistències o ambigüetats, algunes llacunes d’informació, així com davant d’amenaques potencials a l’entrevista com el desinterès, el cansament o el sentit comú propi que pot donar lloc a conclusions primerenques, desviacions i fàcils interpretacions.

- El procés de **registre de la informació** constitueix un altre element clau que pot tenir repercussions en l’entrevista. En aquest sentit, proposem sempre que sigui possible, una apropiada presa mecànica (gravadora) que ens permeti conversar lliurement, encara amb risc de treure certa espontaneïtat.

Sota aquests principis, s'han elaborat els processos de recollida d'informació mitjançant la tècnica de l'entrevista en funció dels destinataris. En aquesta fase exploratòria, l'entrevista a les directores dels centres oberts de la província de Barcelona, respon al model d'una entrevista individual en profunditat holística de caràcter semiestructurat. A partir dels resultats extrets des dels qüestionaris als equips educatius dels centres oberts, es va portar endavant aquesta entrevista que aprofundia en algunes de les dades més significatives, corroborava resultats o dotava d'una explicació a dades que podien cridar l'atenció. Per tant, tenia una missió clarament complementària a les dades de caràcter més quantitativa dels qüestionaris i d'aclariment i d'ajustar els resultats obtinguts.

5.2.3. Disseny del procés de construcció de l'entrevista

Dèiem que es tracta d'una entrevista individual en profunditat holística de caràcter semiestructurat. A continuació descrivim el procés seguit en la construcció de l'instrument de recerca que té com subjectes d'exploració els responsables dels centres oberts explorats:

1. Fonamentació teòrica de l'instrument
2. Elaboració dels objectius generals i específics de l'entrevista
3. Construcció del guió d'entrevista
4. Valoració per part de jutges externs experts en metodologia d'investigació
5. Valoració per part de jutges externs del camp de l'educació social
6. Prova pilot amb una antiga directora de centre obert, valoració i modificacions de l'entrevista
7. Construcció del guió d'entrevista definitiu.

5.2.4. Construcció del guió d'entrevista inicial

En tant que el guió d'entrevista es va realitzar amb posterioritat a la construcció dels qüestionaris, és evident la seva identificació amb la major part de les dimensions a les que responia aquell instrument metodològic. Tanmateix, algunes dades necessàries per a l'estudi exploratori es valoraven difícilment mesurables en la resposta a un qüestionari tancat als educadors dels centres. Era necessària la visió d'una persona amb visió històrica de la pròpia entitat que pogués donar raó de

l'evolució tant de l'entitat, com del seu equip així com dels canvis sociodemogràfics esdevinguts en el seu entorn.

Particularment, la construcció del guió inicial es va basar en les preguntes tancades formulades en el qüestionari, ara transformades en un format semiobert i la creació de nous interrogants de les dimensions prèviament no explorades.

5.2.5. Les dimensions de l'entrevista

Les dimensions principals de l'entrevista als responsables dels centres oberts són: :

- **Les variables històriques i d'evolució de la pròpia entitat** (referent a l'objectiu 1)
- **Canvis significatius en l'entorn més proper al centre obert** (referent a l'objectiu 1)
- **Procés evolutiu de l'equip educatiu del centre** (referent a l'objectiu 2)
- **Canvis en la composició dels grups de destinataris de l'entitat** (referent a l'objectiu 3)
- **Assessorament i ajudes específiques per a l'acollida de nois/es nous/noves** (referent a l'objectiu 2)
- **Procediments d'acollida i programació inicial amb nois i noies nous/noves** (referent a l'objectiu 3)
- **Organització del centre multicultural i adaptació de les programacions** (referent a l'objectiu 4)
- **Treball amb les famílies dels nois i noies d'origen immigrant** (referent a l'objectiu 5)

Remetem al lector a l'apartat de les dimensions del qüestionari als educadors socials del present capítol (punt 5.1.3.1.) per tal de poder consultar la definició de les dimensions compartides amb el guió de l'entrevista. A continuació únicament farem referència a aquelles que incorporen elements de novetat respecte a l'instrument anterior.

a. Variables històriques i d'evolució de la pròpia entitat

A l'entrevista interessa aprofundir en l'origen del propi centre obert, els objectius que el van impulsar i com aquests han pogut canviar en funció dels canvis contextuais esdevinguts. De manera semblant, en aquesta dimensió caldrà analitzar els canvis en el propi equip educatiu i dels rols de responsabilitat, podrem analitzar

aquestes influències en elements com la continuïtat dels programes, aspectes formatius, etc.

b. Canvis significatius en l'entorn més proper al centre obert

La realitat que envolta cada centre obert condiona la seva proposta educativa, en tant, que per definició aquest recurs social s'insereix en una determinada comunitat social i intenta donar respostes a les necessitats que hi detecta. Canvis significatius respecte el tipus de població que viu al barri, l'origen cultural d'aquesta, la composició sociodemogràfica... determinaran les possibles modificacions en el propi programa educatiu de l'entitat.

c. Procés evolutiu de l'equip educatiu del centre

Si bé és cert que al qüestionari es reflectien algunes variables internes de l'equip (edat dels educadors i educadores, temps de treball en el camp educatiu, temps de dedicació al centre obert actual...), els canvis esdevinguts en aquest sentit els últims anys no hi queda constància amb aquesta foto fixa que suposen els resultats del qüestionari. Així el responsable de l'entitat pot donar compte de l'estabilitat/inestabilitat de l'equip, canvis significatius com el creixement o disminució d'aquests recursos personals, etc.

d. Composició dels grups de destinataris de l'entitat

Tal i com vèiem reflectit a l'apartat anterior, aquesta dimensió introdueix a l'estudi exploratori la dimensió de canvi en el temps respecte la visió actual que reflecteix el qüestionari dels educadors. En aquesta dimensió pretenem conèixer com han estat els canvis en els últims anys en referència a la composició dels grups d'infants i adolescents als que el centre obert vol donar resposta.

El guió de l'entrevista pivota sobre els següents punts importants en aquesta diagnosi, tal i com podem observar en l'annex corresponent.¹²

- Programació inicial i l'acollida.
- Procediments d'acollida i programació inicial amb noies i nois nouvinguts.

¹² Veure annex B-III

- Organització centre obert multicultural i adaptació de la programació.
- Intervenció amb les famílies dels nois i noies nouvinguts al centre.
- Assessorament i ajudes específiques per l'acollida de nois/es nouvinguts/des.

Com podem observar la resta de dimensions de l'entrevista (formació d l'equip educatiu, intervenció amb les famílies, adscripció de l'infant al centre obert i modificacions en el programa educatiu en funció del grup de destinataris multiculturals) es tracten de les mateixes dimensions ja descrites i justificades a l'apartat del qüestionari als educadors dels centres i ara personalitzada des del punt de vista dels responsables dels centres oberts.

La construcció de l'entrevista beu de les fonts del propi qüestionari. En tant que és una entrevista per a extreure els detalls que de forma general probablement donaven els educadors i poder contrastar la informació. Així, podem observar com els diferents ítems troben una pregunta, de caràcter molt més obert a l'entrevista.

De nou el centre obert Don Bosco de Sant Boi, va realitzar la passació de la prova pilot de l'entrevista per assegurar-nos de no cometre errors. En aquest cas no va haver cap rectificació de la proposta inicial.

5.3. LA REVISIÓ DOCUMENTAL

Seguint a Del Rincón *et al.* (1995), l'anàlisi de documents és de gran utilitat per obtenir informació retrospectiva i referencial sobre una situació, un fenomen o un programa concret i pot ajudar a complementar, contrastar i validar l'obtinguda amb la resta d'estratègies de recollida d'informació.

Es tracta d'una activitat sistemàtica i planificada que consisteix a examinar documents escrits que abasten una àmplia gamma de modalitats. La descripció del procés metodològic l'hem reservat per ser treballat en el capítol sis, referent a la metodologia del nostre treball, conjuntament amb els treballs de la resta de la recerca.

Aquesta anàlisi de la documentació dels centres oberts permet una major comprensió de la importància que se li atribueix a la qüestió de l'acollida de la nova població i de l'educació intercultural que es porta endavant en la pròpia entitat. En

aquest sentit, hem pogut estudiar a fons els següents documents dels centres oberts amb els que hem treballat en aquesta fase exploratòria.

5.3.1. Objectius de l'anàlisi documental en l'estudi exploratori dels centres oberts

Els objectius que guiaran l'anàlisi dels documents descrits queden recollits al següent quadre.

1. Identificar les variables que poden condicionar l'atenció socioeducativa dels nois i noies en el centre obert
2. Descriure els procediments d'acollida i l'atenció socioeducativa dels infants i adolescents d'origen en el servei del centre obert
3. Conèixer l'organització del centre obert multicultural i l'adaptació que es realitza de la seva programació educativa

Figura 2.7. Objectius anàlisi documental

Podem observar que els tres objectius s'identifiquen amb dimensions ja descrites pels altres dos instruments d'exploració. Entenem que aquesta anàlisi documental complementa les anteriors estratègies d'anàlisi i pot corroborar algunes de les dades de les conclusions treballades amb educadors i directors de les entitats. Entenem que la formalitat que tenen per ser documents escrits pot donar pes a l'estudi pel fet d'haver reflexionat i treballat conjuntament. Efectivament, reflectir per escrit tant una anàlisi conjunta de la situació dels centres oberts i el seu entorn, com imaginar la proposta de treball que hi doni resposta, significa un treball conjunt dels agents implicats, una reflexió important i una presa de decisions al respecte. Entenem que es tracta, doncs, de dades que poden reflectir amb fidelitat la realitat d'aquestes entitats.

5.3.2. Els documents¹³

L'anàlisi documental, com tècnica de recollida d'informació, s'ha portat endavant en totes les fases del procés d'investigació amb finalitats diferents; en aquesta primera fase que ens ocupa, amb finalitats clarament exploratòries de situar el

¹³ Podem disposar dels documents referenciats als annexos de la tesi (ANNEX A-I, A-II, A-III, A-IV i A-V) Documentació del centre)

camp de treball de la recerca i en les fases d'elaboració i valoració dels programes previstos per a la millora de l'atenció socioeducativa dels adolescents nouvinguts al centre obert.

A continuació descrivim els documents oficials treballats:

a. PROJECTE EDUCATIU DE CENTRE (PEC)

L'estudi d'aquest document que representa els plantejaments educatius generals de les entitats, així com aspectes organitzatius i de gestió, ens permet una aproximació clara a la realitat i bases de la pròpia plataforma educativa. Cal tenir presents que compta amb una contextualització del marc global on es troba l'entitat fins la concreció del propi centre obert. Des d'aquest dibuix de l'entitat ens és molt més fàcil situar-nos del funcionament, així com de l'horitzó que el propi centre es marca per assolir i que serveix de motor a la realitat quotidiana que es viu.

b. PROGRAMA EDUCATIU ANUAL DE CENTRE

Aquest document facilitat des de les entitats facilita l'aproximació a la concreció educativa i planificació tant pedagògica com temporal de les activitats i tallers que el centre portarà durant l'any a terme. Es preveuen també aquelles activitats de caràcter més extraordinari, que només es donin un cop anualment o de caràcter bianual, per tal de tenir presents tant la temporalització de la feina a fer per l'equip educatiu, com la compatibilitat amb la resta d'activitats de l'entitat.

c. REGLAMENT DE RÈGIM INTERIOR (RRI)

L'estudi d'aquest document pretén analitzar les conviccions i directrius per a la regularització de la convivència del centre. Recull aspectes com les mesures que es prendran en situació de conflictes, funcions dels òrgans que componen el propi centre, els drets i deures dels usuaris de l'entitat... Aquesta documentació ens aporta el marc d'actuació i ens situa respecte les responsabilitats i canals on treballar des de la proposta de recerca que es realitza i per tant, una bona visió de l'anàlisi de necessitats en aquesta fase.

d. DOCUMENT "Criteris de Qualitat dels centres Oberts" FEDAIA¹⁴

Els centres oberts de la Província de Barcelona amb els que hem treballat participen de forma activa en la FEDAIA (Federació d'Entitats d'atenció a la Infància a

¹⁴ ANNEX A-IV

l'Adolescència), en forma part de la seva comissió de centres oberts que va donar fruit l'any 2004 a un document que pretén fixar el model de referència del que hauria de ser un centre obert a Catalunya. Fa referència al marc legal dins de la Nova Llei de Serveis Socials de Catalunya.

e. DOCUMENT: “PLATAFORMES D'EDUCACIÓ SOCIAL SALESIANES”¹⁵

La Inspectoria Salesiana de Barcelona a la que pertany els centres de la mostra, ha generat diferent documentació que ve a dissenyar les línies pedagògiques i organitzatives de les entitats que hi formen part, i constitueixen un marc referencial vinculant clar per part del centre obert que ens ocupa. Ens aporta elements d'anàlisi i d'estil educatiu de la pròpia plataforma: destinataris privilegiats de l'entitat, models educatius de referència, metodologia de treball, educació en valors, etc. Directament relacionada amb la proposta de treball que l'equip educatiu de centre realitza.

6. L'ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ

En el següent apartat procedim a descriure les formes d'anàlisi de la informació en funció de la naturalesa numèrica (dades de caràcter quantitatiu) o narrativa/textual (dades de caràcter qualitatiu)

6.1. ANÀLISI DE DADES DE NATURALES NUMÈRICA

Les dades obtingudes mitjançant el qüestionari són un material que hem de descriure i interpretar a través dels procediments necessaris i pertinents que ens portin a extreure el significat de les dades, en relació al problema i els objectius plantejats a l'inici de la recerca. A través de l'anàlisi de dades intentarem donar sentit a la informació obtinguda a través dels qüestionaris.

Segons Martínez (2002), pel tractament de les dades obtingudes, els qüestionaris amb preguntes tancades se sol realitzar una anàlisi estadística que ajuda a resumir i relacionar grans quantitats d'informació. A partir de generar les taules de freqüències i desviacions corresponents es va poder procedir a una anàlisi descriptiva d'aquestes i interpretar els resultats descrits en el proper capítol de la tesi. L'anàlisi es va realitzar amb el suport de l'aplicació del programa informàtic per a dades de tipus quantitatiu SPSS (Statistical Package for Social Science) per a Windows. Aquest

¹⁵ ANNEX A-V

programa ens ha permès codificar i generar la matriu de respostes buidades des dels qüestionaris i obtenir els indicadors estadístics corresponents.

Hem seguit un procés d'anàlisi de les dades quantitatives de cinc passes bàsiques per analitzar els resultats del qüestionari als educadors (Martínez, 2002):

1. **Codificar les respostes**
2. **Crear una matriu i buidar els qüestionaris**
3. **Fer un recompte de respostes per cada pregunta i calcular els indicadors estadístics corresponents.**
4. **Elaboració de gràfiques de variables individualment**
5. **Estudi de relacions entre variables (taules i gràfiques)**

6.2. ANÀLISI DE CONTINGUT¹⁶

Pel tractament de les dades de caràcter qualitatiu extretes de les entrevistes amb els responsables dels centres oberts i de l'anàlisi documental hem seguit el procés descrit per Miles i Huberman (cit. a Bartolomé, 2001) a través de tres fases principals: **reducció de dades, exposició de dades i obtenció de les conclusions.**

a. Reducció de dades: implica seleccionar, focalitzar i abstrere les dades brutes en unitats de significat que anomenem categoria de contingut d'acord a uns criteris temàtics determinants. Les operacions que ocupen aquesta fase són les de *categorització* (divisió i simplificació del contingut a unitats o categories d'acord a criteris temàtics) i la *codificació* (assignar a cada unitat de contingut el codi propi de la categoria en què s'inclou).

En aquesta recerca les informacions que hem recollit a través de les entrevistes han estat transcrites en processador de textos i s'ha efectuat la codificació i reducció de dades mitjançant l'ajuda del programa informàtic d'anàlisi qualitativa, ATLAS-TI, tant a nivell de la categorització de la informació com en el procés d'organització i estructuració de les dades segons el sistema categorial. Aquesta aplicació informàtica

¹⁶ Remetem al lector al capítol sis de la present tesi dedicat a aspectes metodològics on trobarem desenvolupada la fonamentació teòrica del tractament de les dades de caràcter qualitatiu utilitzat en diferents fases de la tesi que presentem.

ens ha aportat diagrames conceptuals on representar gràficament les relacions entre les categories i altres elements.

El sistema categorial utilitzat per l'anàlisi se'n deriva de les dimensions i subdimensions de l'entrevista. A tall de recordatori incloem a continuació una taula amb les categories principals d'anàlisi:

DIMENSIONS	CATEGORIES
1. Variables contextuais	Variables històriques de l'entitat
	Canvis significatius en l'entorn més proper al centre obert
	Procés evolutiu de l'equip educatiu del centre
	Variables contextuais del centre
	Composició dels grups de destinataris de l'entitat
2. Procediments d'acollida i programació inicial	Criteris d'adscripció dels destinataris
	Valoració inicial de la situació del noi/a nouvingut/da al centre
	Variables que intervenen en la programació inicial i acollida del noi/a nouvingut/da
3. Organització i Programacions	Canvis en el centre obert en funció de la incorporació d'infants i adolescents nouvinguts/des
	Educació intercultural amb la totalitat dels destinataris
4. Treball amb les famílies	Descripció i valoració de la relació famílies d'origen immigrat-centre obert
5. Necessitats formatives	Recursos utilitzats
	Detecció de les necessitats d'ajuda o assessorament extern

Taula 2.4. Sistema categorial d'anàlisi entrevista directores centres oberts

b. L'exposició de les dades: correspon en la reunió organitzada de la informació de cara a poder extreure conclusions. Els procediments gràfics, com mapes conceptuals, poden mostrar la informació verbal recollida, permet veure relacions entre les categories, es poden veure més clarament els vincles entre dades i per tant facilitar la interpretació.

c. Obtenció de conclusions: es tracta de la recerca de regularitats, patrons, explicacions i l'establiment de conjectures fonamentals.

7. A TALL DE RESUM

Els centres oberts com a àmbit de recerca encara incipient, troba en aquest estudi exploratori una via per poder aprofundir en aquelles variables que estan determinant l'atenció socioeducativa que reben els adolescents i les seves famílies en aquestes plataformes educatives.

Els objectius van dirigits a poder aproximar-nos a una realitat fins ara poc coneguda en el món de la recerca educativa. Aquest estudi exploratori obre les portes per tant, a un nou camp d'investigació amb necessitats d'innovació educativa per poder donar respostes a una realitat de destinataris força canviada en els últims anys.

Les bases metodològiques de l'estudi exploratori entorn els centres oberts de la província de Barcelona queden recollides en aquest segon capítol, obrint la porta als resultats que s'exposaran en el proper. Caldrà reconèixer els objectius generals i específics d'aquest estudi exploratori en les dades obtingudes a través de les diferents estratègies metodològiques presentades: qüestionaris als educadors i educadores, entrevistes als responsables dels centres oberts i l'anàlisi documental.

CAPÍTOL TERCER:
Estudi Exploratori:
Els centres oberts i l'acollida de la població immigrada.
Resultats

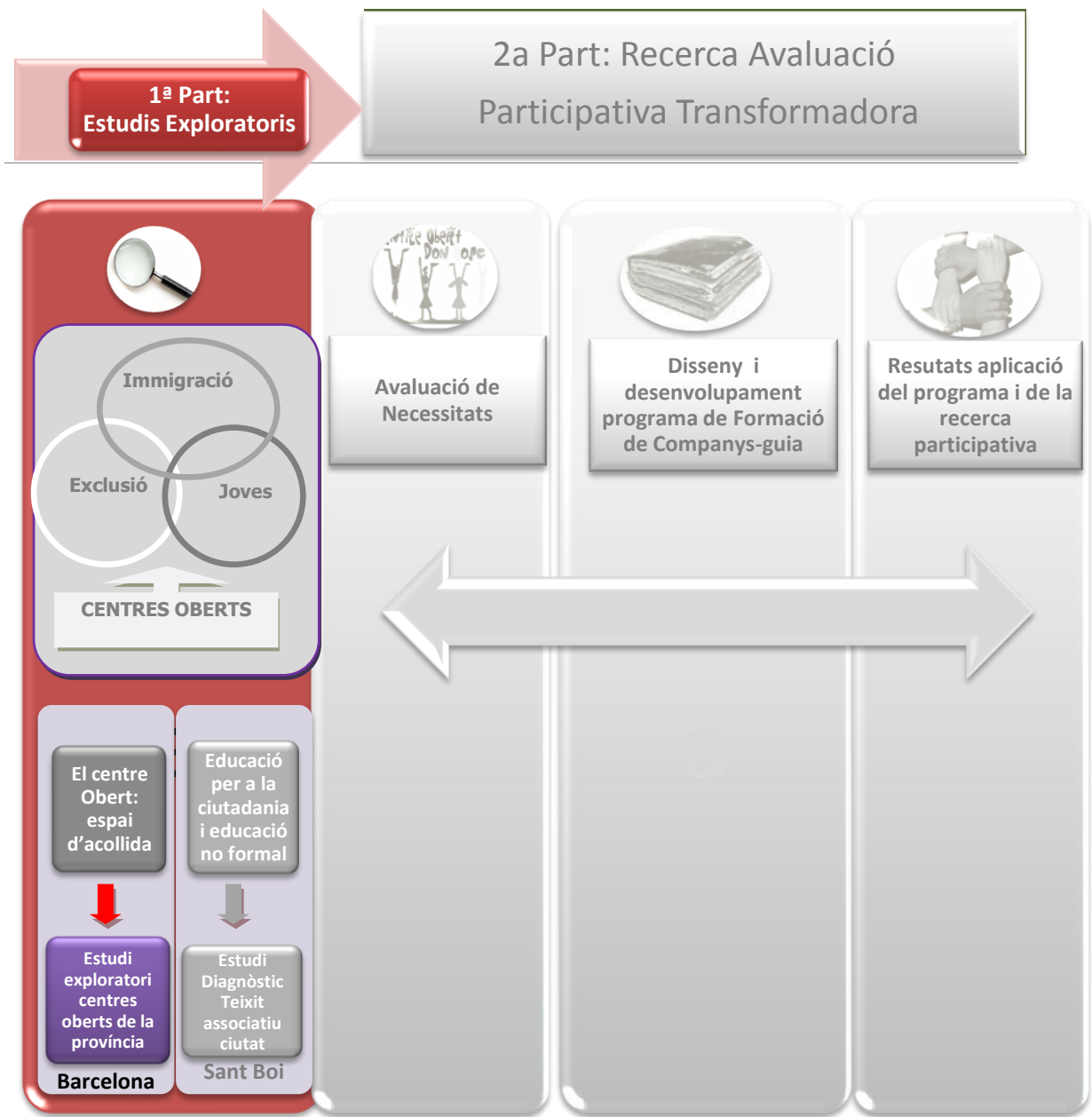

Figura 3.1. L'estudi exploratori dels centres oberts en el marc de la recerca

1. INTRODUCCIÓ

Aquest tercer capítol aprofundeix en el primer objectiu general de la present tesi, tot donant continuïtat al treball realitzat en els anteriors. Recordem que aquest objectiu general es concretava en dos objectius específics als que intentarem donar resposta en el present capítol:

- 1. Conèixer les necessitats socioeducatives dels adolescents fills/es de famílies immigrades destinataris de l'acció dels centres oberts***
- 2. Conèixer la repercussió de la proposta educativa dels centres oberts en les necessitats reals tant dels/les adolescents immigrants/des com en el teixit social d'acollida***

En els capítols previs, hem pogut descriure quins són els destinataris principals dels centres oberts i quines són les línies pedagògiques que proposen aquestes plataformes educatives de medi obert. Entenem que aquestes mateixes formes de treball amb la població general corresponen també a la proposta educativa que es fa als nois i noies adolescents nouvinguts/des que s'incorporen a les diferents entitats.

Fem memòria dels principals pilars en el que se sostenien les metodologies de treball amb els adolescents nouvinguts en aquest tipus d'entitats trobem: l'acollida inicial, la programació inicial i adscripció als grups, l'organització del centre multicultural, la intervenció amb les famílies dels nois/es i l'assessorament i ajudes específiques per a l'acollida de nois/es nouvinguts/des.

En tant que aquestes dimensions poden ordenar els elements que volem analitzar dels centres oberts de la província de Barcelona, dotaran d'estructura els diferents apartats del nostre estudi exploratori i també, dels instruments de recollida d'informació emprats en aquest treball.

Tot seguint aquesta mateixa estructura, ens endinsem ara en els resultats obtinguts i les interpretacions d'aquests a la llum del marc teòric proposat. Serà aquest capítol el que pugui ajudar a establir una adequada anàlisi de necessitats de l'objecte d'estudi que guii la recerca posterior.

2. MEMÒRIA DE L'APLICACIÓ DE L'ESTUDI EXPLORATORI

2.1. EL PRIMER CONTACTE AMB ELS RESPONSABLES DE LES PLATAFORMES D'EDUCACIÓ SOCIAL SALESIANES

A l'inici de l'estudi, al gener del 2004, tot just quan despuntaven les possibles vies de treball del tema triat per a la investigació, es va convocar una reunió amb el responsable de les Plataformes d'Educació Social Salesianes a Catalunya, Rafel Gassol, i el seu secretari tècnic, Paco Estellés. La reunió tenia la intenció de fer una primera aproximació a la possibilitat de realitzar la recerca en el marc d'aquesta institució educativa que agrupa un bon nombre de plataformes d'educació social amb un ideari comú i amb una línia pedagògica clara de treball.

En aquella reunió es van presentar els objectius de l'estudi i es va demanar el consentiment per poder continuar endavant. Va ser una proposta ben acceptada i generadora de motivació. Es van comprometre a facilitar l'entrada als centres i van oferir l'ajuda que fos necessària. Posteriorment va haver altres trobades per tal d'informar del procés seguit i poder anar incorporant elements de millora en l'estudi.

Semblaria que aquesta resposta tan positiva correspon directament a la preocupació de la institució, principalment en els últims cinc anys, d'aprofundir en el tema de l'acollida d'adolescents nous i el treball educatiu entorn la interculturalitat en els diferents serveis que dirigeix. Durant l'any 2004 els responsables dels serveis i les comissions de treball havien proposat formacions específiques per als diferents equips educatius, espais de xerrada, seminaris i grups de reflexió. Respecte aquestes propostes, no existeix cap element d'avaluació posterior. D'aquesta forma, potser aquest estudi exploratori correspon a respondre els

interrogants que la pròpia institució ja es feia, de com es realitzava l'atenció socioeducativa dels adolescents nouvinguts i les seves famílies.

Durant tot el procés d'estudi, tant els responsables de les plataformes d'educació social com el seu secretari tècnic, han donat suport i han fet un seguiment adequat al procés que se seguia, facilitant els espais i la col·laboració de les persones implicades en l'estudi exploratori.

2.2. LA PROPOSTA A LES DIRECCIONS DELS CENTRES OBERTS

Tot i tenir l'aprovació i suport dels responsables de la coordinació dels centres oberts, l'estudi exploratori aterra en la realitat de les diferents plataformes educatives, i per tant, ens interessava molt poder tenir un compromís en el treball per part dels responsables de base i dels treballadors dels centres. D'aquesta forma, es va ser molt curós en la presentació de l'estudi i en la incorporació dels suggeriments que els diferents equips educatius poguessin fer.

Les directores dels centres oberts de la Inspectoria dels Salesians de Barcelona es van reunir de forma mensual al llarg del curs 2004/2005 per tal de poder coordinar la seva tasca, establint criteris de treball conjunt i disposant d'un espai de reflexió de les línies de futur dels centres. Anys anteriors, aquesta coordinació era molt més feble, relegada a dos o tres trobades, gairebé testimonials, de seguiment dels treballs en els diferents centres, marcant línies generals dels diferents serveis. Aprofitant aquest espai on compartir les realitats dels centres es va presentar aquest estudi, deixant oberta la possibilitat d'aportar altres suggeriments.

Es van fer servir dues reunions, la primera per la presentació de l'estudi exploratori i la segona per realitzar la proposta metodològica. Cal dir que des d'un inici la resposta va ser especialment positiva. Els comentaris giraven entorn de la necessitat que existia als centres de realitzar propostes de futur en ferm, els grans dubtes que es plantejaven en la pràctica quotidiana, etc.

Únicament un centre de la Inspectoria salesiana va trobar dificultats per acceptar la proposta. Aquestes responien bàsicament a dues realitats. La primera pertocava a la important càrrega de feina de l'equip educatiu durant aquell curs. Els

canvis de rols dins de l'equip determinaven un curs molt complicat per introduir nous elements als ja existents. La segona dificultat apuntada per la directora derivava de la composició dels grups del centre, configurada gairebé en un 95% per nois i noies d'un sol grup ètnic, el gitano, ja que no existeix una realitat en el seu barri d'infants nouvinguts. D'aquesta forma la directora del centre va portar al seu equip la proposta i la decisió que es va transmetre era que en aquell moment per a ells no era un tema prioritari, que no havien realitzat cap reflexió en aquest sentit i que creien que per la situació del centre actual no estaven en condicions de poder col·laborar. D'igual forma no tancaven la possibilitat que en un futur es pogués comptar amb ells en un treball d'aprofundiment. Quedava, doncs, fora d'aquest primer estudi exploratori un dels centres proposats inicialment.

2.3. L'APLICACIÓ DE LES DIFERENTS ESTRATÈGIES DE RECOLLIDA DE DADES EN ELS CENTRES OBERTS

Després de la presentació en el context de les reunions de coordinació entre les direccions, es va concretar un dia per tal de poder fer l'aplicació dels qüestionaris i la realització de les entrevistes a les directores responsables dels centres oberts. Tots els centres van fixar un dia i es va poder arribar a un acord amb certa facilitat i molta flexibilitat per ambdues parts.

La Inspecció dels Salesians de Barcelona disposava el curs 2004/2005 de set centres oberts repartits a la província. Degut a la, ja comentada, denegació de la proposta per part d'un dels centres es tenia la intenció de realitzar l'estudi en un total de sis centres. Finalment un dels centres va quedar exclòs de l'estudi pel que fa a la passació dels qüestionaris (no a l'entrevista en profunditat) per dificultats en les dates acordades i la baixa de la directora de l'entitat la qual liderava el contacte amb l'estudi exploratori.

En resum, es van realitzar sis entrevistes en profunditat a directores de sis centres oberts de la província de Barcelona i es van aplicar un total de 20 qüestionaris a educadors i educadores socials treballadors i treballadores d'aquests recursos educatius d'atenció primària especialitzada.

L'aplicació dels qüestionaris es va realitzar sempre en dimarts a la tarda durant els mesos d'abril i maig de l'any 2005 i es va portar a terme a la seu dels diferents centres oberts. Tots els educadors i educadores de l'equip es trobaven en una mateixa sala, separats prudencialment. En aquell espai se'ls explicava les finalitats de l'estudi i les condicions que s'havien de donar per respondre el qüestionari de forma correcta. No es van permetre comentaris entre els propis educadors i educadores, ja que es va insistir molt que es tractava d'un qüestionari personal i per tant que ens interessava força les respostes que individualment cadascun d'ells ens podia aportar. Se'ls oferia la possibilitat de preguntar qualsevol dubte que tinguessin.

També se'ls va insistir que era completament lliure la possibilitat de contestar o no al qüestionari, ja que no tindria cap mena de repercussió personal per a ells. Cap dels educadors ni educadores va optar per no respondre, i l'actitud va ser de col·laboració i d'interès per la proposta.

La mitjana de temps de resposta va ser de 45 minuts. Van haver preguntes entorn alguns ítems al llarg de l'aplicació per part dels enquestats i es van poder solucionar totes satisfactòriament. Cap de les preguntes tenia un caràcter nuclear i els dubtes tenien molt més a veure amb haver llegit de forma incorrecta l'enunciat o amb qüestions de forma del qüestionari.

2.4. IMPLICACIONS ÈTIQUES EN L'ESTUDI EXPLORATORI

En aquesta memòria de l'aplicació dels diferents instruments de l'estudi exploratori, cal considerar les implicacions ètiques particulars de la metodologia d'investigació (Sandín, 2000), citat a Sandín (2003) pàg. 207:

a) Consentiment informat

Els subjectes de la investigació han estat informats sobre el tema de la investigació, d'on parteix aquesta i les possibles conseqüències que es podrien derivar en un futur. Les educadores i educadors i les directores de les entitats, van participar de forma voluntària en l'estudi, sense cap tipus de coerció, una vegada que ja se'ls havia explicat la fonamentació de la investigació i les conseqüències que se'n

derivaven de l'estudi. Són persones adultes i autònomes i per tant aptes per donar aquest consentiment.

b) Privacitat i confidencialitat

S'ha mantingut la confidencialitat de la informació obtinguda per garantir la privacitat i la intimitat dels educadors i educadores. No hi ha resultats que poguessin donar peu a cert patiment o incomoditat. Es va acordar amb ells la difusió de les dades garantint el seu anonimats.

3. MOSTRA DE L'ESTUDI EXPLORATORI

Els centres es troben situats a Barcelona i la seva perifèria. Es troben en barriades força deprimides, amb sectors de població en una situació d'exclusió social important. D'aquesta forma, la situació dels centres oberts per la seva naturalesa prioritza aquest tipus de zones, on les problemàtiques socials que pateixen gran part dels veïns responen a grans índex d'atur, manca de recursos i dificultats econòmiques, problemes d'habitatge, nivell de formació molt baix i desarrelament cultural. Posteriorment en la investigació, es realitzarà tot un treball d'aprofundiment de les condicions contextuais dels centres per tal de poder conèixer aquesta realitat.

La població d'aquesta investigació correspon a tots els educadors i educadores dels centres oberts de la Inspectoria dels Salesians de Barcelona que arriben a ser uns 35 educadors i educadores. Per la mort experimental comentada a l'anterior apartat, la mostra finalment es va situar en 20 persones amb les característiques que descriurem a continuació.

3.1. RESPECTE EL SEXE I L'EDAT,

Com podem observar a la taula sobre el tema sexe, veiem que hi ha una preeminència entre les dones (en concret n'hi ha un 65% per sobre d'un 35% dels homes). Respecte l'edat podem afirmar que el gruix important d'educadors i

educadores se situa en edats compreses entre 25 i 35 anys, amb una proporció de la mostra d'un 80%.

	Masculí			Femení	
	<i>Edat</i>				
	Menys de 25	entre 25 i 35	més de 35	menys de 25	entre 25 i 35
TOTAL	5%	25%	5%	10%	55%

Taula 3.1. Descripció mostra: centres, edat i sexe

3.2. RESPECTE L'EXPERIÈNCIA PROFESSIONAL I L'EXPERIÈNCIA AMB COL·LECTIUS MULTICULTURALS,

	Experiència professional com educador/a social		
Experiència en col·lectius multiculturals	Educadors/es novells (<5 anys d'experiència)	Educadors/es experts (>5 anys d'experiència)	% TOTAL
menys d'1 any	3(15%)	1 (5%)	4 (20%)
0-2 anys	3(15%)	3 (15%)	6(30%)
3-5 anys	3(15%)	1 (5%)	4(20%)
6-8 anys	0%	5 (25%)	5(25%)
més de 8 anys	0%	1 (5%)	1 (5%)

Taula 3.2. Descripció mostra: experiència professional i experiència en col·lectius multiculturals

Respecte el perfil com a professionals de l'educació social, podríem parlar que es tracta d'equips mixtes que combinen persones que acaben d'incorporar-se al plànol professional com a educadors socials, i per tant amb poca experiència també pel que fa al treball educatiu amb grups multiculturals, amb persones amb un bagatge important (més de 6 anys) en l'àmbit de l'educació social. Podríem parlar que hi ha un 55% de la mostra que fa més de 6 anys que treballa en aquest camp i per tant, existeix aquesta compensació entre el personal més nou i les persones que tenen una certa experiència al camp. Aquest fet serà força important a tenir en compte en alguns

objectius del nostre estudi, com per exemple el plantejament de l'aspecte formatiu en una realitat d'equips educatius com aquesta.

Cal destacar un fenomen important: és el fet que entre els educadors, tot i portar més de 6 anys en l'àmbit professional de l'educació social, només un 45% parla que fa 5 anys o menys que té experiència amb grups multiculturals, fins i tot un 36% parla que fa menys de 3 anys que hi està treballant amb aquesta tipologia de grups.

Aquest fet ens porta a parlar d'una realitat relativament nova que fa 3 o 4 anys que s'està donant amb força en els centres oberts. Caldrà estudiar com, en aquest breu temps, els centres oberts s'estan organitzant en aquest sentit i quina és la vivència d'aquesta realitat en el dia a dia.

3.3. RESPECTE LES SECCIONS D'EDAT DE TREBALL (RECORDANT QUE ELS/LES EDUCADORS/ES PODEN ESTAR EN MÉS D'UNA SECCIÓ):

Secció en la que treballen	Freqüència
SECCIÓ 6-8 ANYS	13 (65%)
SECCIÓ 9-11 ANYS	12(60%)
SECCIÓ 12-14 ANYS	10(50%)
SECCIÓ 14-16 ANYS	13(65%)
SECCIÓ 16-18 ANYS	3(15%)
SECCIÓ +18 ANYS	2(10%)

Taula 3.4. Descripció de la mostra: secció de treball dels educadors/es

Respecte les seccions en les quals treballen les educadores i educadors de la mostra, podem afirmar que hi ha un cert predomini de treball amb les edats que corresponen a l'escolarització obligatòria, deixant de forma més marginal el treball amb els nois i noies majors de 16 anys. Caldrà observar les diferències que es puguin donar entre la realitat dels grups amb edats més primerenques, que corresponen bàsicament a edats de Primària, respecte els grups de noies i nois adolescents.

3.4. RESPECTE EL NOMBRE I LA COMPOSICIÓ DELS GRUPS QUE ATÉN EL CENTRE

% de nois i noies de minories ètniques						
menys de 10 nois i noies per secció	entre 10-20 nois i noies per secció			més de 20 nois i noies per secció		
	menys 10%	entre el 10 i el 30%	entre 30 i 60%	entre 60 i 80%	menys 10%	entre el 10 i el 30%

Taula 3.4. Descripció de la mostra: nombre de nois i noies atesos i percentatges de nois/es que pertanyen a minories ètniques

Podem observar diferències significatives d'unes seccions a les altres, hi ha una especial preeminència de nois i noies nous/es en les seccions d'entre 10 i 20 infants, arribant a quotes del 40%.

4. TEMPORITZACIÓ DE L' ESTUDI EXPLORATORI

Recordem que el temps necessari per a poder respondre els qüestionaris va ser d'uns 45 minuts. D'aquesta forma es va aprofitar el dia de desplaçament al centre per aplicar els qüestionaris i poder mantenir l'entrevista en profunditat amb la directora del centre d'aproximadament 90 minuts.

NUM.	CENTRE	DATES PASSACIÓ
		Qüestionari i Entrevista
1	C.O. DON BOSCO- Sant Boi	Dimarts, 14 de març 2005
2	C. O. MATARÓ	Dimarts, 11 d'abril de 2005
3	C.O. CIUTAT MERIDIANA-CRUÏLLA	Dimarts, 18 d'abril de 2005
4	C. O. MARTÍ-CODOLAR	Dimarts, 25 d'abril de 2005
5	C. O. DON BOSCO-BARCEONA.	Dimarts, 6 de juny 2005
6	C.O. "El Casalet"-(Només entrevista direcció)	Dimarts, 13 de juny 2005

Taula 3.5. Temporització de l'estudi exploratori aplicació d'instruments

5. RESULTATS DE L'ESTUDI EXPLORATORI¹⁷

5.1. L'ARRIBADA DEL/LA NOI/A NOUINGUT/A AL CENTRE OBERT

Recordem que l'objectiu principal de l'estudi exploratori era realitzar una anàlisi de l'atenció socioeducativa que reben els/les adolescents fills i filles de famílies immigrades en el context de l'educació social en medi obert. Ens plantejàvem a l'inici de l'estudi la importància del primer moment d'arribada del noi o noia d'origen immigrant al recurs educatiu que representa el centre obert. Fins i tot, des del qüestionari i l'entrevista anem a l'inici de tot: com arriba l'infant al centre? Existeixen mecanismes que facilitin aquesta inscripció?

Segons les educadores i educadors informants, en la major part dels casos, un 70%, no existeix cap forma de promoure l'accés al centre d'aquests infants. De fet, si aprofundim una mica més i analitzem les respostes obertes sorgides en aquesta pregunta 8, veurem que en 6 casos, que representen el 30% del total, es parla que es facilita l'accés al centre evitant els possibles problemes econòmics que poguessin haver pels pagaments de la inscripció al centre o de les activitats que es realitzen.

Per tant, podríem parlar que els nois i noies d'origen immigrant que arriben als centres oberts ho fan per les vies habituals de qualsevol noi i noia de la zona, sense que hi hagi cap preferència per la seva incorporació al centre.

	Frequència
Sí, existeixen formes de promoure l'accés	6(30%)
No existeixen formes de promoure l'accés	14(70%)
Total	20

Taula 3.6. Existència de formes de promoure l'accés al centre obert

¹⁷ Podem trobar els resultats a les entrevistes a les directores dels centres oberts i als qüestionaris dels educadors socials a l'ANNEX B-IV i B II, respectivament.

D'aquesta realitat se'ns deriven algunes preguntes que vam traslladar a les directores dels centres oberts: tenen els infants i adolescents nouvinguts la mateixa informació i recursos d'accés que els nois i noies que ja hi viuen en el barri? Les famílies nouvingudes tenen els mateixos referents de participació social que les famílies que ja hi vivien en el barri? La major part de les directores afirmen que la forma de conèixer l'entitat és el boca a boca a través de la resta de família o a través dels serveis socials de la zona. En aquest sentit, en la totalitat de les entitats comenten que, per part dels serveis socials s'informa a totes les famílies amb el perfil de destinatari de l'actuació del centre obert. Pel que fa al coneixement a partir de la resta de nois i noies que participen al centre, en els tres centres amb més presència de població immigrada aquest canal funciona fins i tot amb més intensitat que amb la població autòctona. Semblaria que els canals de comunicació informal estan més activats dins de la comunitat immigrada que en la població autòctona. Ens comenta una de les directores:

“En el nostre centre sembla que el que més va costar va ser l'arribada dels tres primers marroquins, a partir d'allà i una bona experiència de treball amb ells, el difícil va ser posar uns criteris per poder regular l'entrada i no formar ghettos. El boca a boca en la comunitat marroquí i llatina del barri funciona perfectament.” (E2C2)¹⁸

La qüestió anterior sobre la inscripció de l'infant en el centre obert, va molt lligada a l'existència, una vegada que els infants sol·liciten l'entrada a l'entitat, d'uns criteris d'incorporació d'aquests nois i noies. Es planteja la possibilitat d'establir uns criteris davant els llistats d'espera habituals en els centres oberts. Hi hauria una prioritització d'uns casos davant d'altres. D'aquesta forma se'ls plantejava a les educadores i educadors del centre l'existència de criteris al respecte.

¹⁸ Les referències a les entrevistes i qüestionaris de l'estudi exploratori respondran a aquesta abreviatura: E:Entrevista, Q:Qüestionari, C:Centre amb el nombre al costat que li correspongui, per tant ExCx o QxCx)

Existència de criteris d'inscripció d'un noi o noia en funció del seu origen cultural		
		Freqüència
Vàlids	Sí, existeixen criteris d'inscripció	3(15%)
	No existeixen criteris d'inscripció	16(80%)
	Total	19(95%)
Perduts	Sistema	1(5%)

Taula 3.7. Existència de criteris d'inscripció en funció de l'origen cultural

La resposta sembla contundent. Un 80% dels casos comenta que no existeixen criteris d'inscripció. Per tant, l'entrada al centre es determina en funció de l'ordre d'arribada.

En un 15% es parla d'uns criteris generals d'inscripció. Se'ns comenta la prioritització en funció de la gravetat del cas. Hi ha una major entrada d'aquells casos amb situacions familiars, socials i escolars més desfavorides. Però, en qualsevol cas, no es prioritza la inscripció en funció de l'origen cultural del noi o la noia.

Les entrevistes amb les directores dels centres oberts explorats reafirmen aquesta idea extreta dels qüestionaris, tot i que intueixen que en algun moment serà necessari haver de replantejar aquesta manca de criteris que tinguin en compte aquesta variable d'origen cultural:

“No ho havia pensat mai... Potser serà necessari més endavant, sinó potser hi ha algunes cultures que mai no accediran a l'entitat... O potser altres ho col·lapsaran tot, com ara amb la pujada de gent marroquí” (E5C5)

“En alguna etapa de la nostra història hem estat el “centre dels moros” i hi havia gent que no volia venir per aquest motiu. Poc a poc s'ha anat regulant i entrant gent d'altres països i gent nascuda aquí. No hi ha res per escrit, però es pot regular de forma informal” (E1C1)

L'estudi documental realitzat dels documents facilitats per les diferents entitats ratifica l'afirmació de les directores i educadors i educadores del centre de la manca de documentació escrita on es recullin els criteris d'admissió en el centre obert. En tots els Projectes Educatius de Centre (PEC's) trobem l'existència d'un apartat on s'especifiquen els destinataris prioritaris de l'entitat, però no mecanismes de discriminació positiva o de diferenciació en funció de l'origen cultural en aquesta

entrada. Potser sí que descriuen la població immigrada com a possible destinatària del centre obert, però no els mecanismes que es poden fer servir per arribar-hi:

Exposem l'extracte del PEC del centre 5 pel que fa als destinataris de l'entitat:

“Les famílies a les que dirigim la nostra actuació són:

*- **Famílies desestructurades**, famílies monoparentals o senceres que pateixen dins el nucli familiar agressions, problemes d'addicció, problemes psicològics...*

*- **Famílies desestabilitzades**: amb greus problemes econòmics, ja que els hi costa molt accedir al món laboral, degut a la manca de formació necessària i de coneixements. La majoria tenen un baix nivell cultural. Així l'atur és un greu problema de la majoria de les famílies del barri, en les que només un dels caps de família treballa tenint una feina no estable, i amb molts casos sense contracte ni ingressos fixos (venda ambulant, dones de neteja,...).*

*- **Famílies novingudes** amb problemes d'adaptació social, cultural..., famílies dividides amb manca de referents, sense recursos econòmics i sense poder comprendre moltes de les noves costums ni obligacions legals, molt preocupats per aconseguir papers i sense rebre cap ajut per part d'entitats o administracions.*

*Aquestes situacions familiars acostumen a ocasionar en els nens/es problemàtiques com: baix rendiment escolar, absentisme escolar, problemes de sociabilitat, problemes psicològics, agressivitat, pèrdua de valors i hàbits d'higiene, desatenció familiar amb carències afectives greus... dificultant el seu ritme normal cap a la seva normalització en el desenvolupament com a persona i la seva integració en la societat” **Extracte del PEC. Centre Obert Don Bosco- Barcelona Parròquia Meridiana**¹⁹.*

Posteriorment al procés d'inscripció al centre obert del noi o noia d'origen immigrant, es plantegen els processos d'adscripció a les diferents seccions amb les que funciona el recurs. Ens trobem els següents resultats pel que fa a aquests processos d'adscripció:

¹⁹ Document complert: ANNEX A-VII

Adscripció en funció del % de nous nens	3 (15%)
Adscripció en funció de la disponibilitat de reforç	7 (35%)
Adscripció en funció de les característiques del grup	10 (50%)
Adscripció en funció de l'edat del noi/a	19 (95%)

Taula 3.8. Criteris d'adscripció a les seccions del centre obert

Podem observar que en un 95% dels casos el criteri fonamental d'adscripció a una secció seria l'edat del noi o noia. Es prioritza que l'infant que s'incorpora ho faci amb el grup que li correspon per l'edat, més que no **pas** per altres qüestions. Tot i així, trobem alguns matisos a aquest criteri. En ocasions es combina aquest criteri d'adscripció amb les característiques del grup (en un 50%) o amb la disponibilitat de reforços (en un 35%). De forma més marginal ens trobem amb tres casos que parlen d'una adscripció en funció de la proporcionalitat de nois i noies nous nens/des en el grup d'edat.

La següent qüestió que es plantejava girava entorn de la proporcionalitat que existeix entre els nois i noies d'origen immigrant i els infants autòctons.

	Freqüència
Proporcionalitat adequada	16 (80%)
No proporcionalitat adequada	4 (20%)
Total	20 (100%)

Taula 3.9. Valoració proporcionalitat entre nois i noies nous nens i autòctons

Podem observar que existeix una valoració general que la proporcionalitat és adient. Aquesta pregunta disposava d'un apartat on es deixava un espai obert on l'educadora o educador podia explicar les raons d'aquesta idoneïtat. Tots els comentaris giraven entorn a dos pols: "és adequat, perquè respon a la realitat del barri" (60% dels educadors) o "és adequat, perquè està proporcionat entre infants nous nens i infants autòctons" (35% dels educadors).

Per últim, pel que fa l'apartat del procés d'adscripció de l'infant al centre, es preguntava als educadors i a les educadores, per la possible existència de mecanismes que dificultessin l'entrada dels infants d'origen immigrat al centre.

	Frequència
Existeixen mecanismes que dificulten l'accés	2 (10%)
No existeixen mecanismes que dificulten l'accés	18 (90%)
Total	20(100%)

Taula 3.10. Existència de mecanismes que dificulten l'accés dels nois immigrants

Podem observar com les educadores i educadors es decanten per parlar de la inexistència d'obstacles d'accés dels nois i noies nouvingudes al centre obert. Per tant acceptaríem que els mecanismes que es plantejaven com a possibilitats (dificultats d'informació i difusió, connexió amb la comunitat de persones immigrades, la manca de derivacions...) no es donen. En els dos únics casos que es parla d'aquestes dificultats parlen de:

“Els mecanismes de dificultat per l'accés al centre és la manca de connexió amb la comunitat de les persones autòctones” [Q3C1]

“Falta informació, monopoli de les places per part dels autòctons, falta d'eines socials” [Q6C2]

Es tracta de respostes donades en centres diferenciats, el primer des del Centre 1 i el segon comentari des del Centre 2. D'igual forma, els companys i companyes d'aquests educadors/es no contempen aquests obstacles com a rellevants.

Connectant el marc teòric, fem referència als estudis d'Alegre i Herrera (2000) en la seva investigació sobre els serveis socials en la província de Barcelona, la inexistència de mecanismes que facilitin l'accés dels nois i les noies immigrades als diferents recursos que s'ofereixen des de la zona. En el cas dels centres oberts, els qüestionaris són definitoris, arriben per les mateixes vies que qualsevol altra noia o noi de la zona que vulgui participar. Aquesta dada és ratificada per la totalitat d'entrevistes a les directores dels centres oberts i per la inexistència d'algun document que reculli criteris diferenciats en aquest sentit. Podríem dir que, els educadors i les directores no

valoren dificultats en les famílies i els seus fills en l'accés als recursos. Posteriorment, en alguns ítems, se'ns comenta, amb una freqüència força elevada, el fet que les grans dificultats amb les famílies venen derivades d'obstacles en la comunicació i informació, a més de les diferents concepcions dels pares i mares per entendre un concepte de l'educació i participació diferent del seu país d'origen en el nou medi.

Si aquestes dificultats es donen amb els infants i adolescents que han aconseguit arribar a participar del centre obert, encara es donaran amb més intensitat en aquelles famílies que no tenen cap informació sobre la existència d'aquest servei educatiu, que potser no saben llegir en l'idioma del país d'acollida, que no tenen molta relació amb els seus veïns que porten més temps vivint en el barri, que potser no tenen referents de participació en entitats o associacions en el seu país d'origen... Serà difícil que puguin arribar a fer la demanda del recurs. Precisament els infants d'aquestes famílies semblarien més vulnerables, degut a aquestes condicions sociofamiliars, que els nois i les noies que són capaços d'accedir-hi.

Recordem com Funes (2000) ens definia diferents tipologies de migrants en funció dels vincles amb el país d'acollida. Part de la població immigrada concebia la vivència del país d'acollida com la d'un lloc on poder aconseguir els recursos econòmics (per tant relacions laborals i econòmiques), mentre que tots els aspectes afectius i relacionals estaran en el país d'origen. En la mesura que la família i les relacions no estan en el país on resideix, es dificulta també la inclusió en el sistema social del país on viuen. Per aquest motiu parlem que les reunificacions familiars faciliten aquest procés d'incorporació social total, i que la dificultat jurídica i administrativa en aquest sentit dificulten la inserció de la persona migrant.

Per la mateixa raó, podem valorar que si la visió que tenen del país d'acollida és un lloc on tenir treball durant un temps i aconseguir els recursos que els hi calen per a tornar al seu país d'origen, els objectius principals de la família no aniran dirigits a potenciar la participació dels menors en recursos de socialització i participació com són els centres oberts. Tot i així, aquestes famílies amb menors vincles relacionals són les més vulnerables davant de l'aïllament que pot suposar les seves condicions migratòries.

El fet que els centres oberts no disposin de dispositius que afavoreixin aquesta incorporació dels infants i adolescents fills i filles d'aquesta tipologia de famílies suposa un obstacle força gran per arribar a treballar amb aquells nois i noies amb uns factors de risc més elevats.

5.2. ELS PROCEDIMENTS D'ACOLLIDA I PROGRAMACIÓ INICIAL AMB NOIES I NOIS NOUINGUDES I NOUINGUTS.

Responent l'objectiu específic de l'estudi exploratori b.1.: "**Descriure els procediments d'acollida i l'atenció socioeducativa dels infants i adolescents d'origen immigrant en el servei de centre obert**", es planteja la possibilitat d'analitzar el model d'acollida que es disposa als centres en la incorporació de l'infant a l'entitat. Entre els diferents indicadors plantejats, pren importància el marc en el qual es desenvolupa aquesta acollida: possible ús de protocols d'acollida, elaboració de documentació específica o presència de projectes que marquin les línies de treball.

Així, la pregunta 13 del qüestionari dels educadors i educadores dels centres oberts fa referència a aquestes propostes pedagògiques específiques per a la incorporació d'infants i aboca els següents resultats:

Existeixen objectius específics en el PEC	8(40%)
Existència del Protocol d'Acollida	7(35%)
Reunions específiques amb les famílies immigrades	1(5%)
Ús del servei de mediadors culturals	0(0%)
Ús del servei de traducció	0(0%)
Projectes específics per a nouvinguts	0(0%)

Taula 3.11. Propostes pedagògiques específiques per facilitar la incorporació d'infants nouvinguts

Com es pot observar destaca el fet de no disposar d'elements específics per l'acollida de nois i noies d'origen immigrant al centre obert. Bàsicament es compta en un 40% dels casos amb objectius específics dins del Projecte Educatiu de Centre (document que existeix en tots els centres oberts) i només en un 35% es disposa d'un Protocol d'Acollida. Veiem com altres serveis de mediació i de traducció no es donen en cap dels centres.

Per tal de corroborar la informació donada pels educadors i educadores de les plataformes, creuem aquestes dades amb l'entrevista realitzada per les directores de les entitats a les quals corresponen aquests educadors i educadores. Elles afirmen de nou l'existència d'aquestes referències en el PEC i en un dels centres, també l'existència d'un protocol d'acollida:

"Fa dos anys que el vam redactar (en referència al protocol d'acollida) ja que calia endreçar el procés. Només vam posar per escrit el que ja fèiem i potser vam introduir alguna idea nova. És molt senzill, no teníem grans pretensions. És d'ús intern"[E5C5]

"En el PEC està com fem l'entrada dels nois al centre i està el tema dels immigrants. Fa tres anys que ho tenim, però no hem avaluat com funciona" [E1C1]

A continuació se'ls hi plantejava la valoració de la coordinació entre el centre obert i els agents socials de la zona en el procés d'acollida del noi o la noia.

	Freqüència
Bona coordinació	15 (75%)
Mala coordinació	5 (25%)
Total	20(100%)

Taula 3.12. Valoració coordinació agents socials i centre obert en l'acollida de nois/es nouvinguts/des

Recordem que aquesta pregunta anava acompanyada amb la possibilitat de respondre en format obert sobre les raons d'aquesta valoració positiva o negativa. S'ha pogut extreure aquestes respostes dels que realitzaven la valoració positiva:

"Hi ha bona coordinació amb els agents socials perquè hi ha molt bona relació, donen força informació que ajuda a conèixer a cada infant" [Q17C 4]

“Bona coordinació amb els agents socials del barri: no només afavoreixen la seva entrada, sinó que es realitza l'acompanyament i seguiment, tant de l'infant com de famílies” [Q16C4]

“La coordinació amb els agents és adequada, donen una altra realitat que complementa la feina que fem des del c.o.” [Q3C1]

En canvi, en els casos que es valora de forma negativa aquesta coordinació, es reclama un altre tipus de relació amb els agents socials de la zona.:

“No es valora positivament la coordinació amb els agents externs, no hi ha massa contacte amb ells.” [Q11C3]

“Respecte la coordinació amb els agents socials: encara no deriven del tot” [Q5C2]

De qualsevol forma, la coordinació sembla en la majoria dels casos força positiva i valorada en la incorporació dels infants i adolescents nous al recurs de centre obert.

En el model d'acollida, es configura com a fonamental el fet de conèixer si existeix programació inicial diferenciada per als infants nous al centre obert, i en quins programes educatius es dona aquesta adaptació. Així en les preguntes 15 i 16 del qüestionari s'abordava aquesta qüestió.

Programació inicial diferenciada per a nous:	Freqüència
Només per a alguns	14(70%)
▪ Adaptació del programa de suport escolar	8(40%)
▪ Adaptació del programa de tallers i expressió	2(10%)
▪ Adaptació del programa d'higiene i salut	1(5%)
▪ Adaptació de les sortides i colònies	1 (5%)
▪ Adaptació del programa d'estiu	2 (10%)
▪ Adaptació del programa de NNTT²⁰	1 (5%)
▪ Adaptació del programa d'HHSS²¹	0 (0%)
▪ Adaptació del programa de valors	0 (0%)
▪ Adaptació de les setmanes temàtiques	1 (5%)

Taula 3.13. Programació inicial diferenciada per a nois/es nous/des

²⁰

NNTT: Noves Tecnologies

²¹

HHSS: Habilitats Socials

Els educadors i educadores socials han valorat en un 70% que es dona adaptació, però tan sols en alguns casos. En preguntar-los directament per a quina tipologia d'infants es dona aquesta adaptació i per què, es decanten per afirmar que es dona quan aquests tenen problemes de llenguatge i comunicació. Quan aterrem a concretar en quins aspectes es dona aquesta adaptació, veiem que la proporció és poc important en la majoria de programes educatius (setmanes temàtiques, noves tecnologies, sortides i colònies, etc.). Trobem potser una excepció en el programa de suport escolar, que arriba a un 40% dels casos, probablement vinculada als aspectes acadèmics.

Les entrevistes amb les directores del centre reafirmen la idea, en tots els casos, que aquesta adaptació es realitza davant de les dificultats per un idioma diferent. Aquesta resposta es dona en totes les entrevistes realitzades. Per tal d'exemplificar aquest fet recollim a continuació una mostra:

"Al reforç és evident que cal fer algunes modificacions per a què els adolescents nous tinguin cabuda... Materials diferents, formes de treballar..." [E2C2]

"Ho fem a cuina, a informàtica, quan marxem... Es té molt en compte i es fan molts canvis en les programacions quan hi ha nois d'altres països. Fils conductors..." [E4C4]

En els objectius plantejats per la investigació, pren una especial importància el coneixement de la realitat del propi noi o noia per poder realitzar la possible adaptació. D'aquesta forma semblaria important saber el coneixement que els educadors i educadores tenen dels infants i adolescents nous, entorn els factors personals, familiars i culturals que determinaran aquesta realitat del noi o la noia. A més cal també saber la valoració que realitzen els educadors i les educadores del fet de conèixer aquests factors.

Així en la pregunta 17 es plantegen diferents ítems que descriuen els factors personals, familiars i culturals que possiblement serien importants per una bona adaptació de la programació inicial i de continguts.

FACTORS PERSONALS	Curs escolar		Nivell de català		Nivell de castellà		Diagnòstic de les seves capacitats	
	coneixement	importància de conèixer-lo	coneixement	importància de conèixer-lo	coneixement	importància de conèixer-lo	coneixement	importància de conèixer-lo
Gens	1(5%)			1 (5%)		1(5%)	3(15%)	
Poc	1(5%)		5 (25%)		(20%)		5(25%)	
Força	7 (35%)	9(45%)	11(55%)	13(65%)	(30%)	12(70%)	11(55%)	10(50%)
Molt	10 (50%)	11(55%)	4(20%)	6(30%)	(50%)	4(25%)	1(5%)	10(50%)

Taula 3.14. Coneixement i valoració de la importància d'aquests. FACTORS PERSONALS

En general podem observar com hi ha un fort coneixement dels educadors i educadores socials respecte els factors personals que presenta el noi o la noia nouvingut/da. Clarament podem situar els valors del coneixement entorn el curs escolar, el nivell de català i el nivell de castellà superant el 75% en la major part dels casos entre el força i el molt. Per últim veiem que ítems com el “diagnòstic de les capacitats” queda en un nivell força inferior, contemplant un 60% de la totalitat entre el força o el molt, i queda un 40% que expressa que li manquen coneixements en aquest sentit. En canvi li donen molta importància (50% força i un 50% molt) a tenir aquest coneixement. Per tant, hi hauria un desnivell entre el coneixement que té l'educadora o l'educador sobre les capacitats de l'infant i el que a ella o ell li agradaria tenir.

La resta d'indicadors queden més o menys compensats, i només en casos més minoritaris es parla de manca d'informació entorn la realitat de la noia o el noi nouvinguda/t

CONTEXT FAMILIAR	estructura familiar		Rols i normes de convivència		lloc de procedència		Any que van emigrar	
	Coneix.	importància de conèixer	Coneix.	importància de conèixer	Coneix.	Importància de conèixer	Coneix.	Importància de conèixer
Gens	3(15)%		1(5%)				2(10%)	
Poc			7(35%)		5(25%)	4(20%)	4(20%)	3(15%)
Força	14(70%)	7(35%)	11(55%)	11(55%)	5(25%)	9(45%)	9(45%)	7(47%)

Taula 3.15. Coneixement i valoració de la importància d'aquests. CONTEXT FAMILIAR

Respecte el coneixement que té l'equip educatiu del context familiar en el que ha crescut el noi o noia que ha realitzat un procés migratori, podem observar que hi ha un fort coneixement tant de l'estructura familiar i els rols de convivència com de les circumstàncies, lloc i temps durant el que es va realitzar el procés migratori. Observem un percentatge petit d'educadors/es que tenen un coneixement inferior en aquest sentit, però li donen molta importància al fet de tenir aquestes dades.

Importància de conèixer els factors culturals dels destinataris i les seves famílies								
	Costums		Creences religioses i morals		Formes de vida		Valors	
	coneix.	Import. de conèixer	coneix.	Import. de conèixer	coneix.	Import. de conèixer	coneix.	Import. de conèixer
gens	2(10%)		2(10%)	3(15%)	2(10%)		1(5%)	
poc	11(55%)		10(50%)		13 (65%)		13(65%)	1(5%)
força	4(20%)	11(55%)	6(30%)	9(45%)	3(15%)	12(60%)	3(15%)	12(60%)
molt	3(15%)	9(45%)	2(10%)	8(40%)	2(10%)	8(40%)	3(15%)	7(35%)

Taula 3.16. Coneixement i valoració de la importància d'aquests. FACTORS CULTURALS

Respecte el coneixement de la resta de factors (personals i familiars), aquests prenen una importància significativa més alta a l'hora de valorar-los. Els percentatges resultants són evidents, tots superen el 90% entorn la importància de tenir-los i en canvi en la major part dels casos, aquest coneixement és valora amb nivells de "gens" o "poc". Ens trobem davant d'una mancança reconeguda per l'equip educatiu, que valora que disposen de molt menys coneixement del que els hi agradaria tenir. Respecte la importància d'aquest coneixement, destaquen especialment les formes de vida (un 73,70% diu que té un coneixement baix d'aquest) o els valors del noi o noia immigrant/da (un 68%); que comparats amb els índexs que mostren la importància de conèixer-los queden força descompensats.

Com a conclusions podríem dir que hi ha una presència molt baixa de propostes pedagògiques específiques que facilitin la incorporació d'infants i de joves d'origen immigrant. Per tant, el treball d'acollida que s'està realitzant amb la població immigrada que s'incorpora al centre obert sorgeix d'un treball del dia a dia, sense reflexions posades per escrit o acords explícits per part de l'equip educatiu. Únicament es disposa en alguns casos d'objectius explícits en el Projecte Educatiu de Centre. Trobem una absència gairebé total d'altres mecanismes d'acollida en l'acció educativa.

En general existeix una bona coordinació amb els agents socials de la zona. Es valora positivament l'aportació que realitzen a la derivació i seguiment dels infants i joves nouvinguts al recurs en la primera incorporació d'aquests al centre.

Les adaptacions en els diferents programes educatius és molt baixa en aquesta acollida inicial. No es diferencien objectius o activitats adaptats en aquest primer moment quan s'incorpora el noi o la noia al centre obert.

Les educadores i els educadors valoren el fet de tenir un bon coneixement entorn els factors personals, familiars i culturals del destinatari de l'acció educativa. S'aprecia un desnivell important entre el coneixement que tenen sobre costums, creences i valors dels nois i noies d'origen immigrant i el que els hi agradaria tenir.

5.3. L'ORGANITZACIÓ DEL CENTRE OBERT MULTICULTURAL I ADAPTACIÓ DE LA PROGRAMACIÓ

L'apartat que presentem a continuació respon a l'objectiu específic b.3. **“Conèixer l'organització del centre obert multicultural i l'adaptació que es realitza de la seva programació educativa”** de l'estudi exploratori que ens ocupa. Es pretén poder descriure els canvis i possibles adaptacions que s'han donat en els centres oberts, a partir de la incorporació en els últims anys de nois i noies fills i filles de famílies immigrades, i poder saber com s'organitzen les entitats en aquest sentit.

Ens interessa saber, en un primer moment, si s'han produït canvis en les dinàmiques habituals amb la incorporació de nois i noies nouvinguts i nouvingudes.

Canvis en les dinàmiques habituals d'incorporació nouvinguts	no mai	10(50%)
	si, quan venen per primera vegada	3(15%)
	Sí	7(35%)
Canvis en la primera acollida		2(10,50%)
Adaptació a noves activitats i programes educatius		2(10,50%)
Incorporació d'estratègies educatives		8(42,10%)
Diferent coordinació agents socials		1(5,30%)
Diferent organització diferenciada pel que fa al temps i espai		0(0%)
Perduts sistema		1(5%)

Taula 3.17. Canvis en la dinàmica habitual de centre obert per la incorporació d'infants nouvinguts

Podríem dir que les dades parlen d'una divisió, gairebé a parts iguals, entre els que comenten que la incorporació de nois i noies d'origen immigrat no ha suposat cap canvi en la dinàmica habitual del centre obert i aquells que comenten que sí. Dins d'aquest segon grup podem diferenciar dues subgrups: una petita part que parla de canvis principalment quan hi arriben infants nouvinguts per primera vegada, i una part més àmplia, fins al 35% del total, que afirmen que es donen canvis en les dinàmiques habituals del centre obert.

En les entrevistes amb les directores del centre trobem respostes força contundents per part d'aquells centres on els ha suposat un gran canvi el fet d'incorporar persones d'altres països. Presentem a continuació alguns exemples:

“Ens vam adonar que calia fer alguna cosa el primer any que pel Ramadán el centre es buidava i ens quedaven sense nens... Ara és diferent, però fins arribar a trencar el dejuni aquí amb els companys i fer el canvi d'horari del centre han passat moltes proves d'organització al mig” [E1C1]

“És que ho has de fer... No queda una altra. Les formes d'atendre, els horaris, la flexibilitat,... T'has d'organitzar si vols donar un bon servei i entendre al xaval i a la seva família” [E3C3]

Així, aquesta qüestió intenta aprofundir en tant que volem conèixer en quins aspectes es donen aquests canvis. Des del qüestionari es proposen algunes possibilitats que ens poden ajudar a l'anàlisi:

5. *Canvis en la primera acollida:* Ens interessava saber en quina mida l'organització habitual canviava pel fet de realitzar una primera acollida als infants i adolescents que s'hi incorporaven. Observem que aquests canvis són molt marginals, tan sols un 10,50% ens comenta que, suposa un canvi en les dinàmiques del centre, l'arribada i acollida inicial de l'infant.
6. *Adaptació o noves activitats i programes educatius:* en aquest segon ítem, més dirigit a la programació d'activitats, veiem que la tendència continua essent semblant. Tan sols un 10,50% ens comenta que es donen canvis en les activitats pel fet de tenir nois i noies de diferents orígens culturals.
7. *Incorporació d'estratègies educatives:* Aquest és l'indicador que destaca més respecte la resta. Un 42,10% afirma realitzar ajustaments en les estratègies que fa servir en la dinàmica habitual del centre obert. Diríem, connectant amb la pregunta prèvia, que no existeixen grans canvis en la programació de les activitats habituals però que es dona una presentació i intervenció pedagògica diferenciada, incorporant noves estratègies educatives.
8. *Diferent coordinació amb els agents socials:* tan sols es dona en un 5,30% el fet de realitzar canvis en la coordinació externa amb els agents socials de la zona.
9. *Organització diferenciada pel que fa a l'espai i el temps:* No es dona en cap cas diferències en aquest sentit.

	Bon coneixement de l'idioma	Insuficient coneixement de l'idioma
Fa les mateixes activitats, però menor exigència	7 (35%)	6(30%)
Fan activitats específiques preparades per ells/es	1 (5%)	2(10%)
Activitats de socialització per tal de facilitar l'accés	10 (50%)	4(20%)
Ajustaments en la metodologia	4 (20%)	3(15%)

Taula 3.18. Situacions que es donen en el centre a partir de la incorporació de l'infant nouvingut

Ens interessaven saber les situacions que es donen a nivell del grup en funció del coneixement de l'idioma que té el noi o la noia. Destaca, amb un 50%, la resposta que afirma treballar fonamentalment activitats de socialització per tal de facilitar la integració en el grup dels nois i noies que s'incorporen, principalment quan tenen dificultats amb l'idioma. Aquest percentatge baixa fins a un 20% quan els infants tenen un bon coneixement idiomàtic.

També cal destacar com en un 35% dels casos els nois i noies amb un baix nivell de coneixement de l'idioma realitzen les mateixes activitats que els altres, però amb un nivell d'exigència menor. No molt lluny, es troba el percentatge del 30% que correspon a aquesta mateixa situació tot i que els infants tenen un bon coneixement de l'idioma.

En un 20% dels casos es parla d'ajustaments en la metodologia en funció de les diferències ètnicoculturals si els infants no coneixen l'idioma. Aquest percentatge baixa fins al 15% quan tenen un bon coneixement de la llengua.

De forma molt residual, es programen activitats específiques preparades per als nois/es. Aquesta resposta és força coherent amb apartats anteriors que ens parlen de nivells molt baixos d'adaptació dels programes educatius.

<i>Activitats d'educació intercultural i de coneixement de les diferents cultures</i>		
Haver continguts de diferents cultures en els prog. educat.	No	1(5,30%)
	Sí, de les cultures dels nois del grup	8(42,10%)
	Sí, de qualsevol cultura	10(52,60%)
Fer activitats d'educació intercultural	Sí fem activitats interculturals	10(58,80%)
	Pèrdua sistema	1(5%)

Taula 3.19. Incorporació de continguts relatius al coneixement de les diferents cultures en els programes educatius i realització d'activitats interculturals

Davant dels ítems que exploren la introducció en la programació general de centre de continguts relatius al coneixement de les diferents cultures (pregunta 21), trobem que en la gran part dels casos (un 95,2% de les persones que han contestat la pregunta) es veu necessària una incorporació d'aquests elements multiculturals a la programació. Sobre les cultures referents en aquesta programació, les persones preguntades es troben clarament dividides: un 42,10% parlen de la necessitat

d'introduir les cultures dels propis nois que participen de les activitats del centre, i un 52,60% és partidari d'introduir continguts sobre qualsevol cultura.

Respecte les activitats en educació intercultural que porten a terme, hi ha una majoria que afirma realitzar activitats d'educació intercultural en la seva programació (un 58,80%). A més a més, en aquest apartat existia la possibilitat d'introduir de forma oberta els tipus d'activitats que es realitzen:

"Ho plantegem com a centres d'interès que duren tot el curs o durant uns mesos"

"A l'espai de competències socials i assemblea" [Q7C2]

"Cuina intercultural, coneixement d'altres cultures, tallers.." [Q3C1]

"Centre d'interès, estudi del país, fires gastronòmiques, participació de pares i mares." [Q17C4]

"Jornades gastronòmiques, jocs inter i multiculturals, coneixent-se geogràfica i religiosa, coneixements de les tradicions populars..." [Q17C4]

"Activitats interculturals: jornades gastronòmiques, jocs d'arreu del món, jocs geogràfics..." [Q20C2]

Podem afirmar, gràcies a aquesta pregunta 22, que la major part dels centres parla de la realització d'activitats interculturals amb la totalitat dels nois i noies del grup del centre obert. Aquestes activitats tenen en alguns centres caràcter ocasional (tallers, fires gastronòmiques...) i en altres, un caràcter més global (com a centre d'interès, dins del treball de la competència social i de la dinàmica de l'assemblea). Com s'observa, aquestes activitats van molt dirigides al coneixement de les cultures del centre (coherentment amb les respostes de la pregunta anterior) i no tant a altres objectius de l'educació intercultural. Per aquest motiu, fora bo conèixer quins són aquests objectius que guien l'educació intercultural segons el criteri dels educadors i educadores dels centres explorats.

Així la pregunta 23 ve a respondre aquesta qüestió,

Objectiu de l'educació intercultural: compensar dèficits	8(40%)
Objectiu educació intercultural: conservar referents culturals	9(45%)
Objectiu educació intercultural: conèixer cultura grups minoritaris	11(55%)
Objectiu educació intercultural: fusionar models culturals	15(75%)
Objectiu educació intercultural: lluitar contra desigualtats	12(60%)

Taula 3.20. Objectius de l'educació intercultural

Trobem un espectre força ampli en les respostes donades. De fet, no podem parlar d'un model clar sobre que suposa l'educació intercultural per aquests educadors. Tres de cada quatre ens parlen de la importància de treballar per la fusió dels models culturals, tot i que hi ha un 45% que comenta que es busca conservar referents culturals.

En un percentatge també força alt, un 60%, afirmen que aquesta educació intercultural va dirigida a lluitar contra les desigualtats. En un 55% comenten la preocupació que hi ha per centrar l'educació intercultural sobre la cultura dels grups, i en menor mesura, a compensar dèficits (40%).

Podem afirmar que no existeix un model clar de referència d'educació intercultural als centres. Semblaria que tots aquests objectius sonen com a vàlids o positius però no hi ha una línia de treball en educació intercultural. Aquesta pregunta 23, ve a confirmar d'altres anteriors que ens parlaven de la manca d'una reflexió dels equips (manca de documentació elaborada o de treball específic en aquest camp) on els conceptes i la reflexió de la direcció del treball pedagògic en educació intercultural encara no està feta. Les respostes d'aquesta forma es presenten com a incoherents entre elles i comptabilitzant objectius gairebé contraposats.

A continuació, centrem la nostra anàlisi en les situacions que es donen quan s'han incorporat infants nous al grup o secció. En la pregunta 24 del qüestionari podrem trobar les referències explícites al respecte.

SITUACIONS QUE ES DONEN EN LA INCORPORACIÓ	inici incorporació				ja incorporat			
	gens	poc	força	molt	gens	poc	força	molt
Dedicació temps extra de l'educador/a	1 (5%)	5 (25%)	10 (50%)	4 (20%)	4(20%)	10(50%)	4(20%)	2(10%)
Pren temps de l'educador/a per entendre el grup	3(15%)	7(35%)	5(25%)	5(25%)	10(50%)	6(30%)	4(20%)	
Ritme més baix per part de la resta del grup	4(20%)	11(55%)	1(5%)	4(20%)	12(60%)	3(15%)	5(25%)	
Aïllar-se en el grup cultural	5(25%)	5(25%)	4(20%)	6(30%)	8(40%)	8(40%)	1(5%)	3 (15%)
Exclusió de l'infant nouvingut per part dels nois/es autòctons	5(25%)	13(65%)	1(5%)	1(5%)	9(45%)	8(40%)	3 (15%)	
Conflictes en el relacions dels nois/es	7(35%)	11(55%)	2 (10%)		8(40%)	10(50%)	2(10%)	
Acceptació dels pares/mares autòctons	2(10%)	4(20%)	5(25%)	9(45%)	2(10%)	3(15%)	6(30%)	9(45%)
Falsos estereotips i prejudicis	11(55%)	3(15%)	4(20%)	2(10%)	6(30%)	8(40%)	4(20%)	2(10%)
Comprensió i tolerància		4(20%)	10(50%)	6(30%)	2(10%)	2(10%)	6(30%)	10(50%)
Estimula el treball de l'educador/a		2(10%)	9(45%)	9(45%)			12(60%)	8(40%)
Convivència real diferents cultures	9(45%)	2(10%)	4(20%)	5(25%)		2(10%)	10(50%)	8(40%)
Enriquiment mutu entre nois i noies	2(10%)	4(20%)	6(30%)	8(40%)		6(30%)	8(40%)	6(30%)
Projecte en comú	2(10%)	4(20%)	6(30%)	8(40%)		6(30%)	8(40%)	4(30%)

Taula 3.21. Situacions que es donen en el grup quan es dona la incorporació del noi/a nouvingut/da

En aquesta pregunta 24 del qüestionari ens interessa força conèixer les situacions amb les que es troben els educadors i educadores amb la incorporació d'infants i adolescents nouvinguts al servei del centre obert.

Pel que fa a la dedicació de temps extra per part de l'educador o l'educadora a l'inici de la incorporació de l'infant al centre, s'observa que hi ha una forta tendència a parlar que *"en molta o força mesura"* es dona aquesta situació (en un 70%). Tot i així, aquest percentatge clarament s'inverteix quan l'infant porta un temps al centre. Només un 30% parla de dedicació extra quan el noi o noia ja està incorporat.

Tot i aquesta dedicació extra de l'educador, la valoració de les possibles conseqüències de restar temps a la resta dels nois/es és força baixa (75% parlen que es troben poc o gens amb aquesta situació) a l'inici de la incorporació de l'infant al centre. Tampoc no es detecta un ritme més baix en les activitats per part de la resta del grup (75%).

Pel que fa a les relacions en el grup d'iguals, es detecta a l'inici de la incorporació del noi o noia nouvingut una certa tendència a relacionar-se amb el grup cultural (50%), que una vegada incorporat es dona en un baix percentatge (20%). Podríem parlar d'una certa obertura a la resta de grups culturals quan l'infant porta més temps en el centre obert.

Aquesta idea es reforça amb un ítem posterior (24) on les educadores i educadors diuen (comenten....) que es donen dificultats en la convivència real entre els nois i noies just quan el noi o noia s'incorpora (70%) i que baixa a un 10% quan la noia o el noi ja està incorporat al recurs educatiu.

Les situacions d'exclusió dels nois i noies que venen de fora, així com la conflictivitat en les relacions és gairebé anecdòtica, amb percentatges molt baixos (10-15%).

Ens interessa també el context d'aquestes relacions entre iguals, i per exemple s'observa quina és l'acceptació per part de la resta de famílies de la incorporació d'infants i adolescents nouvinguts a la realitat de centres oberts. S'observa una clara acceptació per part dels pares i les mares de la resta de companys i companyes del centre obert. Se situen en percentatges molt elevats, augmentant quan l'infant ja porta temps incorporat al servei (75%).

Respecte la presència d'estereotips i prejudicis negatius en el centre, el 30% responen que es dona "força" o "molt" quan s'incorpora l'infant o quan ja està incorporat. Les educadores i educadors parlen d'una bona comprensió i tolerància entre els nois (en un 80% de les respostes). Sembla que es reforça la idea que no existeixen conflictes per aquest motiu en els diferents centres i sí una convivència positiva entre els infants.

Respecte donar un pas més endavant en aquesta convivència cap a un treball d'enriquiment mutu entre els nois i noies i la realització de projectes en comú on la diversitat és un valor afegit, els resultats entre ells s'identifiquen clarament, i ens aboquen unes conclusions força clares: en un 70% de les respostes als qüestionaris aquests elements es donen poc o gens.

Pel que fa als elements que faciliten la incorporació dels nois i noies nous en la dinàmica del centre obert, recollits a la pregunta oberta 25, trobem molts punts que coincideixen entre les respostes. Agrupades entre elles destaquem les següents, amb alguns exemples extrets dels qüestionaris:

- **Homogeneïtzació dels nois/es nous i els nois/es autòctons/es:**

“El fer una àmplia acollida, tractar a tots/es per igual” [Q1C1]

“Veure que no donem importància a l'origen i que estimem a tots per igual” [Q20C4]

“Elements que faciliten la incorporació: bona predisposició que tenen per integrar-se a la dinàmica del centre i del grup” [Q19C4]

“No ens importa l'origen” [Q9C4]

“Tots els nens reben el mateix tracte i això facilita el treball” [Q17C4]

“La normalització, abans que nous són infants” [Q17C4]

- **Treball de seguiment personalitzat:**

“El treball constant i l'observació per veure com es relaciona” [Q4C1]

“La relació de proximitat educador/infant” [Q16C2]

“Seguiment individual, que el noi/a senti que hi ha una persona propera i de referència amb qui comptar i que li dedica temps” [Q10C3]

- **Treball de la quotidianitat:**

“Els espais d'esbarjo i de temps lliure en comú [Q4C1]

“El treball grupal que ajuda la socialització del noi/a en ésser un espai de relació diari” [Q5C1]

“Qualsevol espai (acollida, tallers, assemblees)” [Q8C2]

- **Treball amb les famílies:**

“Facilitat de contacte amb les famílies” [Q6C2]

“Les famílies ens coneixen per altres famílies. També per la relació del centre amb la seva escola i amb serveis socials que deriva” [Q2C1]

- **Reconeixement de la cultura de l'infant:**

“Coneixement de la cultura de l'infant” [Q16C4]

“L'interès per la seva cultura” [Q17C4]

“Potenciar el coneixement i l'intercanvi cultural en el grup” [Q17C4]

“Integració de nous valors en la dinàmica del centre” [Q16C4]

Es pot valorar una certa diversitat entre les persones que responen el qüestionari, però el plantejament semblaria que respon als instruments pedagògics propis del recurs del centre obert (socialització, seguiment personal, treball de la quotidianitat, etc.). Potser hi ha dues tendències que sortirien del plantejament més general de centre: per una banda la **tendència a l'homogeneïtzació** (55%) i, per una altra, un 40% que parla d'un **reconeixement de la cultura de l'infant** com un element que facilita la incorporació al centre. No hi ha cap dels educadors o educadores que hagi respost ambdues possibilitats alhora. Per tant semblaria que existeix una clara divisió en el grup respecte a quina és la forma d'aproximació a la cultura del destinatari.

Respecte la pregunta 26, referida als elements que dificulten la incorporació de l'infant al servei de centre obert també podem trobar diferents grups de respostes:

4. *Dificultats de comunicació i llenguatge (80%)*
5. *Dificultats per baix nivell escolar (40%)*
6. *Dificultats per la diferent forma d'entendre l'educació de les famílies d'origen immigrat (35%)*

Pel que fa a la valoració de l'experiència del treball amb els nois i les noies de diferents cultures, trobem que, en general, s'observa una vivència positiva en el treball amb ells i elles, que podria aportar un indicador d'una bona predisposició general de les educadores i educadors en el seu treball amb grups multiculturals en el present i el futur. La present taula respon a aquesta valoració:

Valoració de l'experiència del treball amb nois/es de diferents cultures	Problemàtica	1(5%)
	Satisfactòria	5(25%)
	Molt satisfactòria	14(70%)

Taula 3.22. Valoració de l'experiència de treballar amb nois i noies de diferents cultures

Com a conclusió d'aquest apartat que gira entorn "l'organització del centre obert multicultural" es pot dir que els resultats són contundents. En general no existeixen adaptacions en la proposta que es realitza des del centre obert davant la incorporació de nois i noies d'origen immigrat. S'aprecia una certa preocupació pel que fa als aspectes acadèmics i de suport escolar, però en la resta de programes educatius no hi ha eines d'aproximació a la realitat de l'infant. La proposta educativa,

que esborra les diferències entre els infants, segons els propis educadors, facilita la incorporació de l'infant al centre obert.

Per tant, és una proposta d'assimilació de les possibles diferències que poguessin tenir els infants a la cultura majoritària. Recordem que les situacions d'enriquiment mutu, de coneixement d'altres cultures o de la incorporació de l'eix de l'educació intercultural, quedaven relegades a un segon pla. Aquestes es basen en activitats puntuals, de tall multiculturalista, amb activitats de contingut de tipus "folklòric" al llarg del curs.

La conflictivitat per qüestions culturals és baixa en els centres, i es parla d'un respecte i una tolerància mútua, d'una acceptació entre les famílies, els infants i els centres. Les activitats d'educació intercultural passen a ser propostes puntuals cenyides a elements força folklòrics (jornades gastronòmiques, jocs o dies especials). De fet, la definició dels objectius d'aquesta educació intercultural queda força difusa donant unes respostes gairebé contraposades sobre el que aquesta significa.

Les adaptacions que clarament és realitzen en els centres es donen en un plànol individual amb el noi o noia i les seves dificultats personals. Es dona satisfactòriament un seguiment personal important amb els diferents casos, intentant ajustar la intervenció socioeducativa a cada circumstància. Aquestes adaptacions són viscudes, en bona part dels casos, com una dedicació extra de l'educadora o l'educador. Però, en qualsevol cas, no es veuen com una amenaça per a la dinàmica habitual del grup o un menor rendiment per part d'aquest.

Podem arribar a la conclusió que es realitza una doble proposta educativa a cavall entre l'assimilació i el multiculturalisme. L'atenció a aquesta diversitat es realitza de forma individualitzada i viscuda com un esforç extra del propi educador o educadora. Aquest treball individualitzat es valora com molt positiu. Es té una gran quantitat d'informació entorn el noi o la noia de caràcter individual: nivell acadèmic, nivells de coneixement de l'idioma, coneixement del seu entorn familiar més proper...

En resum, es podria parlar que aquest és el nivell de treball de la diversitat en el centre: el treball individualitzat. Està altament treballat pels centres, amb una valoració de la seva qualitat força elevada. Conjuntament a aquest patró

assimilacionista conviuen elements de caràcter pluricultural, on es tenen en compte les cultures dels nois i noies que pertanyen al grup, però de forma parcial i puntual: setmanes especials, jocs concrets...

En canvi, es disposa de poca informació sobre elements de caràcter més social o cultural (costums, normes, valors, trets religiosos). No existeixen plantejaments globals o transversals d'aquesta rica diversitat (parlem d'indicadors d'immigració entre el 30 i el 60%). El treball sobre l'enriquiment mutu entre el propi grup d'infants o la proposta del treball de projectes en comú entre els diferents grups culturals, encara és una realitat força incipient. L'educació cap a la ciutadania com un model ofert des de la Pedagogia de la Inclusió pertany encara a un repte a treballar.

5.4. LA INTERVENCIÓ AMB LES FAMÍLIES DELS NOIS I DE LES NOIES

El treball amb els nois i les noies del centre obert no s'entén sense l'atenció social al seu entorn més immediat, i principalment, al seu context familiar. La família de l'infant es converteix en destinatària de l'acció del centre obert com a membre de la comunitat educativa i com a via de treball pel desenvolupament positiu del propi infant o adolescent. Ens interessa saber com és aquesta aproximació des de l'entitat i quins serien els obstacles en aquesta relació per tal de detectar els elements de millora i els punts forts de suport a l'acció educativa.

Als destinataris del qüestionari se'ls plantejava, en un primer moment, una valoració general de la seva relació des del centre obert amb les famílies de referència dels nois i noies nouvinguts/des. D'aquesta forma, obteníem els següents resultats: en un 95% dels casos es parlava d'una bona relació entre el centre obert i la família de l'infant. Recordem que en aquesta qüestió es disposava d'un apartat obert per a la resposta per poder ampliar la informació demandada:

"És positiva perquè s'ha pogut establir una relació força propera i de "tu a tu" [Q1C1]

"Han dipositat confiança en el c.o. i estan oberts envers els educadors/es" [Q2C1]

"Et tenen com un referent" [Q5C2]

"El centre és referent educador per a les famílies, hi ha diàleg, intercanvi i proximitat." [Q16C4]

"No valoro positivament la relació amb la família, perquè sempre es podria fer més" [Q11C3]

En bona part dels casos, parlen de la referència que suposa el centre obert per moltes de les famílies dels nois i noies d'origen immigrat. De fet aquesta relació directa entre centre i família semblaria on els educadors troben més satisfacció exercint com a facilitadors del procés del noi o de la noia en el seu context més immediat, com és el familiar.

A continuació en el qüestionari s'aterrava en aquesta relació i els temes sobre els quals girava la intervenció educativa familiar del centre obert. Els resultats els presentem a continuació:

Tema de la relació amb la família: procés educatiu del noi/a	19(95%)
Tema de la relació amb la família: problemes externs al centre	12(60%)
Altres temes de relació amb la família	5(25%)

Taula 3.23. Temes de treball en la relació amb les famílies

Podem observar com de forma completament coherent amb la finalitat educativa de la relació entre centre obert i família, el tema principal de treball és el procés educatiu que porta endavant el noi o la noia. En el 95% dels casos, aquest és la qüestió fonamental. Però no hem de perdre de vista que a més a més d'aquesta temàtica, veiem que el centre també treballa amb la família problemes externs al propi centre. Per últim, veiem que en un 25% dels casos es parla que es treballen altres temes, entre les respostes obertes ens trobem: "*demandes d'informació i ajuda per fer tràmits*" o "*alguns aspectes de caire familiar*". Parlaríem que la relació amb la família surt dels temes immediats de centre obert i es treballa també sobre els aspectes contextuals.

En les entrevistes amb les directores dels centres, aquesta preocupació per les famílies dels nois i noies va clarament més enllà del procés educatiu de l'adolescent. Situacions laborals, d'habitatge, de recursos socials... solen ser temes de treball des del centre tot i que no correspongui als objectius principals de l'entitat:

"No saben on recórrer. Nosaltres estem en el seu dia a dia... a qui li han d'explicar?... Doncs has de tenir clares algunes referències dels recursos de la zona per tal de poder derivar i orientar correctament... És com si féssim de pont" (E2C2)

"És com si tu tinguessis totes les respostes... Potser és l'espanyol que tenen més a prop i per tant el que tenen a mà per demanar i compartir coses" (E3C3)

"Parlar de com va al cole, què passa amb els amics, el metge... És el "pan nuestro" de cada dia... Venen molt" (E5C5)

Respecte les dificultats que ens trobem en la relació entre el centre obert i les famílies, els resultats obtinguts són els següents:

Hi ha dificultats en la comunicació amb la família	12 (60%)
Hi ha falta d'interès per part del centre en la relació amb la família	4(20%)
Hi ha falta d'interès per part de la família	8(40%)
Dificultats d'horari	14(70%)
Manca de cultura de participació per part de la família	10(50%)
Manca d'implicació de la família en l'educació del fill/a	3(15%)
Hi ha diferències en la relació amb les famílies nouvingudes/autòctones	11(55%)

Taula 3.24. Dificultats relació família - centre obert

Les dificultats en aquesta relació estan força repartides entre els diferents indicadors presentats. Destacaria, per una banda, els obstacles que suposen els horaris incompatibles entre centre obert i les famílies (probablement situacions laborals, horaris llargs de feina...). També podríem dir que les dificultats de comunicació (probablement relacionades amb les diferències lingüístiques i, com veiem en apartats anteriors, sense disponibilitats de serveis de traducció i mediació) es configuren com el segon gran obstacle en la relació centre obert – família.

En un tercer lloc, entrarien aspectes que impliquen el tarannà propi de les famílies: manca d'interès per part de la família i la manca de cultura de participació en el procés educatiu dels nois i noies. Tots dos factors molt vinculats entre ells.

D'aquesta forma ens interessaria molt conèixer si aquests factors es donen en general amb totes les famílies dels nois i noies del centre obert o es troben diferències entre les nouvingudes i les autòctones. Aquest és el motiu de la presència de la pregunta 31 del qüestionari. Així trobem que en un 55% dels casos els educadors i educadores parlen de diferències importants entre unes i les altres, i a la pregunta oberta que se'ls hi proposa responen:

"La diferència principal és que veig més a les famílies dels nens/es autòctons/es que a les nouvingudes" [Q1C1]

"La comunicació és més intensa per tal que coneguim com és el centre i puguin participar." [Q2C1]

"Les famílies nouvingudes realitzen demandes de caire més generalista" [Q6C2]

"Explicar per separat les coses amb molta més atenció" [Q18C4]

"En alguns casos la manca de comunicació i una massiva demanda d'ajuda" [Q19C4]

Les diferències principals entre unes famílies i altres, autòctones i nouvingudes, corresponen més a les circumstàncies que rodegen la realitat de les famílies immigrades: possibles problemes amb la llengua d'acollida, problemes de coneixement del funcionament dels serveis... que impliquen un major esforç per part de l'entitat i d'elles mateixes en aquesta relació centre obert- família.

Per últim, es qüestionava sobre la sistematització i reflexió formal del propi centre d'aquesta aproximació a les famílies d'origen immigrant. Podem veure com un 90% dels centres no disposen de pautes que regulin aquesta relació entre família i centre obert i que, consegüentment, aquesta relació entre centre obert i famílies es realitza de forma informal, sense una estratègia de treball amb elles, tot i les dificultats que en la qüestió anterior es plantejaven.

En el marc teòric es recollien algunes de les conclusions que Alegre i Herrera (2000) feien entorn la participació dels nois i les noies immigrades en els recursos de lleure i s'afirmava que la participació de les seves filles i els seus fills en les plataformes socials de la zona afavoria la participació dels adults de la família en el sistema social. És a dir, els obligava a la relació amb altres, a la participació d'iniciatives, a l'obertura a noves persones... El centre obert al respecte suposa una oportunitat per a les famílies de les usuàries i usuaris d'accedir a un recurs que no

només educa als seus fills i les seves filles, sinó que els hi proporciona una possibilitat de creació de vincles amb la població d'acollida nova.

En les respostes aportades pels educadors i les educadores dels diferents centres oberts, aquesta realitat és palesa. Podem observar com els temes de relació amb els educadors i les educadores surten del que seria el procés educatiu del seu fill o filla, cap a temes més relacionats amb el seu context social o familiar o a problemàtiques completament externes. Pensem que d'aquesta forma el centre obert pot ser un recurs d'atenció a inquietuds de les famílies molt importants, a les quals cal donar resposta. És evident, per tant, que aquesta creació de vincles fomenta la convivència i la incorporació de les famílies al nou medi.

Tot i aquesta tasca tan important que realitzen els centres oberts d'intervenció familiar, es continuen trobant certes dificultats com les de comunicació per diferències idiomàtiques i de referents culturals. Sembla que aquestes plataformes d'educació social no disposen, o no en fan servir, recursos que poguessin pal·liar aquests entrebancs. Els serveis de traducció o mediació no s'utilitzen gens, tot i presentar aquestes dificultats.

Essomba (1998) parla de la necessitat d'una certa estructuració dels recursos socials en l'acollida de nois i noies immigrants/des. La possibilitat de crear plans d'acollida o dispositius específics que facilitessin una acollida a la globalitat del noi o noia i l'estandarització i ordenació de la intervenció per part de tot l'equip d'educadors i educadores facilitaria el treball que es porta endavant i proporcionaria una gran qualitat, sempre i quan aquesta fos fruit de la reflexió de la pròpia institució. L'organització dels centres pluriculturals que estem analitzant ens parlen d'una certa situació, **encara**, de manca de reflexió del fet migratori i de la convivència entre diferents cultures, no s'estableixen mecanismes del centre per facilitar aquesta relació i establir treballs de qualitat en aquest sentit. Altrament, es troba en un moment incipient que compta amb la molt bona voluntat dels educadors i les educadores i un sentit gairebé intuïtiu de com ha de ser aquesta intervenció en el centre obert multicultural.

5.5. L'ASSESSORAMENT I AJUDES ESPECÍFIQUES PER A L'ACOLLIDA DE NOIS I NOIES NOUVINGUTS/DES

Els instruments utilitzats en l'estudi exploratori pretenen conèixer la formació realitzada fins el moment i la valoració que es fa per part dels educadors i educadores del centre obert, amb la perspectiva de saber la prospectiva formativa que es planteja en un futur a partir de les necessitats detectades.

D'aquesta forma, en el qüestionari als educadors i educadores, les preguntes 33, 34 i 35 van dirigides a conèixer el treball formatiu ja realitzat i en les seves modalitats i les necessitats que es detecten.

	Utilitzats				Valoració efectivitat			
	gens	poc	força	molt	gens	poc	força	molt
ús seminaris, jornades formatives	3(15%)	12(60%)	5(25%)		3(18,80%)	12(75%)	1(6,30%)	
grups de treball	14(70%)	5(25%)	1(5%)		3(30%)	3(30%)	4(40%)	1(10%)
cursos especialitzats	13(65%)	7(35%)			3 (30%)	2(20%)	3(30%)	2(20%)
materials didàctics preparats	7(35%)	7(35%)	6%(30%)		1(7,10%)	2(14,30%)	9(64,30%)	2(14,30%)
bibliografia sobre diferents cultures	7(35%)	11(55%)	2(10%)		2(14,30%)	4(28,60%)	7(50%)	1(7,10%)
bibliografia per als educadors/es	11(55%)	9(45%)			3(23,10%)	5(38,50%)	5(38,50%)	
assessorament per part de personal especialitzat	6(30%)	10(50%)	4(20%)		1(6,70%)	5(33,30%)	4(26,70%)	5(33,30%)

Taula 3.25. Recursos formatius externs i valoració

Si seguim els resultats exposats a la taula, podem apreciar en general un baix ús de recursos externs formatius i que es realitza una baixa valoració d'aquests. Destaquen l'ús de cursos especialitzats (65%) i en menor mida es fa ús de materials didàctics preparats (30%) o seminaris i jornades formatives (25%). La valoració dels cursos és d'un 50% entre força i molt. Hi ha una divisió entre els que pensen que són efectius i els que pensen que no ho són. En canvi els materials didàctics preparats tenen una valoració molt positiva (78,40%).

La resta de recursos presenten una efectivitat molt baixa, destacant sobre altres ítems la importància de l'assessorament per part de personal especialitzat.

Pel que fa a l'ajuda o assessorament que valoraven com a necessària, dividim les respostes en quatre categories bàsiques:

- Necessitat d'assessorament extern de l'acollida de nois/es nous/noves 7 (35%)
- Contacte amb persones d'altres cultures, conèixer els seus hàbits i costums 5 (25%)
- Formació en temes legislatius 3 (15%)

Pel que fa als temes formatius d'interès, trobem els següents resultats:

Interès per la formació sobre la realitat cultural i trets específics	9 (50%)
Interès per la formació sobre el procés d'acollida al centre obert	12 (60%)
Interès per la formació en el treball pedagògic en realitats multiculturals	16 (80%)
Interès per la formació en interculturalitat	11 (55%)
Interès per la formació en interreligiositat	8 (40%)
Interès per la formació en altres temes formatius	2 (10%)

Taula 3.26. Interès per diferents temes formatius per part dels educadors/es dels centres oberts

En general es detecta un fort interès pels diferents temes formatius proposats. Destaquen el treball pedagògic en realitats multiculturals i el procés d'acollida de l'infant. Qüestions formatives més de fons, de reflexió sobre interculturalitat, interreligiositat o formació de la realitat cultural i trets específics, tenen un interès més baix.

Respecte l'apartat d'altres temes formatius, únicament un parell de persones proposen la formació en temes legislatius com a element important per realitzar una bona acollida de les famílies immigrades.

Per tal de poder comprovar si hi ha una relació entre l'experiència de l'educador o educadora en els centres oberts i la seva formació, s'han creuat les dades de formació i d'identificació de les variables referents a l'educadora o educador. Es pot parlar de dues tipologies d'educadors i educadores en aquest sentit. Per una banda tenim, els que porten un cert temps en els centres oberts, amb uns anys d'experiència amb col·lectius de persones immigrades i que ja han participat d'algunes jornades formatives o cursos especialitzats. Aquests realitzen una valoració intermèdia dels recursos emprats i en tot cas demanden clarament un assessorament extern de la pràctica quotidiana més directa.

Per una altra banda, tenim els educadors i les educadores novells/es (menys de 5 anys de professió) amb una formació en el camp intercultural molt baixa i amb una motivació de cara a la formació molt positiva. Són persones amb una valoració positiva del temps que porten treballant amb col·lectius de nois i noies de diferents cultures amb una capacitació formativa baixa.

	Educadors/es novells (menys de 5 anys d'experiència en centre obert)				Educadors/es experimentats (més de 5 anys d'experiència en centre obert)			
	Gens	Poc	força	molt	gens	poc	força	molt
ús seminaris, jornades formatives	3(15%)	6 (30%)				6(30%)	5(25%)	
grups de treball	9 (45%)				5(25%)	5(25%)	1(5%)	
cursos especialitzats	9(45%)					11(55%)		
materials didàctics preparats	7(35%)	2(10%)				5(25%)	6(30%)	
bibliografia sobre diferents cultures	6(30%)	2(10%)	1(5%)		1(5%)	9(45%)	1(5%)	
bibliografia per als educadors/es	7(35%)	2(10%)			4(20%)	7(35%)		
assessorament per part de personal especialitzat	6(30%)	3(15%)				7(35%)	4(20%)	

Taula 3.27. Recursos formatius externs en funció de l'experiència de les educadores i els educadors

Valoració efectivitat	Novells				Experimentats			
	gens	poc	força	molt	gens	poc	força	molt
ús seminaris, jornades formatives		8(50,4%)	1(6,30%)		3(18,80%)	4 (25,6%)		
grups de treball			4(40%)	1(10%)	3(30%)	3(30%)		
cursos especialitzats			2(20%)	1(10%)	3 (30%)	2(20%)	1(10%)	1(10%)
materials didàctics preparats			7(50,05%)	2(14,30%)	1(7,10%)	2(14,30%)	2(14,30%)	
bibliografia sobre diferents cultures	1(7,10%)	2(14,30%)	5(35,5%)			2(14,30%)	2(14,30%)	1(7,10%)
bibliografia per als educadors/es	1(7,7%)	5(38,50%)	3(23,10%)		2 (15,4%)		2 (15,4%)	
assessorament per part de personal especialitzat	1(6,70%)	5(33,30%)	1 (6,70%)	1(6,70%)			3 (20,10%)	4(26,80%)

Taula 3.28. Valoració dels recursos formatius externs en funció de l'experiència de les educadores i educadors

Aquestes conclusions coincideixen amb l'anàlisi que realitza Xavier Besalú, en el seu treball "Diversitat Cultural i Educació" de l'any 2002 on comenta la deficitària formació que es dona en les Universitats entorn l'educació intercultural, relegades a ser assignatures optatives i amb baixa valoració en els plans d'estudis.

Així les demandes de formació en aquest camp neixen de la presa de consciència de la transformació de les característiques dels usuaris dels recursos, de les dificultats de comunicació amb les famílies i els seus fills i filles, les dificultats pràctiques per aconseguir els objectius programats, noves necessitats, nous estils d'aprenentatge... Es demanda una formació eminentment pràctica (a través de l'assessorament de la pràctica quotidiana, tècniques, estratègies, materials). També hi ha una certa demanda per aquells elements més específicament culturals dels nois i noies que s'atenen i de les seves famílies. Aquesta proposta formativa per una altra banda presenta alguns perills com l'enfortiment de les diferències entre grups i els estereotips culturals.

Sota el paraigua que ens proporciona la proposta d'una educació per a la ciutadania, es veu necessari incloure en aquestes demandes més urgents que realitzen els educadors i les educadores, la possibilitat que ells mateixos puguin discernir quins són els vertaders problemes, i construir una base d'anàlisi que pugui construir propostes, estratègies i recursos per a la convivència social quotidiana.

6. A TALL DE RESUM

Dèiem a la introducció que el nucli principal d'aquesta primera part de la tesi era endinsar-nos i aprofundir en el camp dels centres oberts i en concret, l'atenció socioeducativa que plantegen per als infants i adolescents fills i filles de famílies immigrades; presentem a continuació les principals conclusions d'aquest estudi exploratori inicial.

Els centres oberts estudiats es troben en zones amb situacions socials molt desfavorides ja que la seva tasca principal és la de lluitar contra l'exclusió social que pateixen part de la població que hi viu en aquests sectors. En aquest context social cal fer una radiografia amb les principals conclusions extretes a l'estudi:

c) Es constata que hi ha una presència molt baixa de dispositius específics que facilitin la incorporació d'infants i de joves d'origen immigrat. Conseqüentment, el treball d'acollida que s'està realitzant amb la població immigrada que s'incorpora al centre obert sorgeix d'un treball del dia a dia, sense reflexions posades per escrit o acords explícits per part de l'equip educatiu. Tot just es disposa en alguns casos d'objectius explícits en el Projecte Educatiu de Centre. Trobem una absència gairebé total d'altres mecanismes d'acollida en l'acció educativa.

d) Freqüentment, existeix una bona coordinació amb els agents socials de la zona. Segons l'estudi realitzat, els equips educatius valoren positivament l'aportació que realitzen a la derivació i seguiment dels infants i joves nous al recurs en la primera incorporació d'aquests al centre.

e) Ordinàriament, les adaptacions en els diferents programes educatius és molt baixa en aquesta acollida inicial. No es diferencien objectius o activitats adaptats en aquest primer moment, quan s'incorpora el noi o la noia al centre obert.

f) Segons l'estudi realitzat, les educadores i els educadors valoren el fet de tenir un bon coneixement entorn els factors personals, familiars i culturals del destinatari de l'acció educativa. S'aprecia un desnivell important entre el coneixement

que tenen sobre costums, creences i valors dels nois i noies d'origen immigrant i aquell que els agradaria tenir.

g) El fet que els centres oberts no disposin de dispositius que afavoreixin aquesta incorporació dels infants i adolescents fills i filles d'aquesta tipologia de famílies suposa un obstacle força gran per arribar a treballar amb aquells amb uns factors de risc més elevats.

h) Ens trobem davant propostes institucionals d'assimilació de les possibles diferències que poguessin tenir els infants a la cultura minoritària. Recordem que les situacions d'enriquiment mutu, de coneixement d'altres cultures o de la incorporació de l'eix de l'educació intercultural, quedaven relegades a un segon pla. Aquestes es basen en activitats puntuals, de tall multiculturalista, amb activitats de contingut de tipus "folklòric" al llarg del curs.

i) Les dificultats en la relació família- centre obert estan força repartides entre els diferents indicadors presentats. Destacaria, per una banda, els obstacles que suposen els horaris incompatibles (probablement situacions laborals, horaris llargs de feina...). També podríem dir que les dificultats de comunicació (probablement relacionades amb les diferències lingüístiques, i com veiem en apartats anteriors, sense disponibilitats de serveis de traducció i mediació) es configuren com el segon gran obstacle en la relació centre obert – família. En un tercer lloc entrarien aspectes que impliquen el tarannà propi de les famílies: manca d'interès per part de la família i la manca de cultura de participació en el procés educatiu dels nois i noies. Tots dos factors molt vinculats entre ells. Sembla que aquestes plataformes d'educació social no disposen, o no en fan servir, recursos que poguessin pal·liar aquests entrebancs. Els serveis de traducció o mediació no s'utilitzen gens, tot i presentar aquestes dificultats.

j) Segons aquesta anàlisi de necessitats, les demandes de formació en aquest camp neixen de la presa de consciència de la transformació de les característiques dels usuaris dels recursos, de les dificultats de comunicació amb les famílies i els seus fills i filles, les dificultats pràctiques per aconseguir els objectius programats, noves necessitats, nous estils d'aprenentatge...

k) Les peticions dels educadors i les educadores que han participat de la recerca, demanen una formació eminentment pràctica (a través de l'assessorament de

la pràctica quotidiana, tècniques, estratègies, materials). També hi ha una petició per treballar elements més específicament culturals dels nois i noies que s'atenen i de les seves famílies.

Hem recuperat algunes de les principals conclusions d'aquest anàlisi de necessitats. D'aquesta forma i sota el paraigua que ens proporciona la proposta d'una educació per a la ciutadania, es veu necessari incloure en aquestes demandes més urgents que realitzen els educadors i les educadores, la possibilitat que ells mateixos puguin discernir quins són els vertaders problemes, i construir una base d'anàlisi que pugui construir propostes, estratègies i recursos per a la convivència social quotidiana.

En tant que una de les característiques principals que defineixen la realitat dels centres oberts és la inserció en un territori concret, i que, tal i com es veu en aquest estudi exploratori inicial, l'entorn de l'entitat determina també la proposta educativa que porta endavant amb els infants i adolescents nous a la zona, serà imprescindible aterrar l'estudi en un espai concret.

Sabem que la proposta que es faci en un entorn amb un alt índex d'immigració segurament distarà força d'entorns més monoculturals. Creiem que en funció de l'oferta educativa complementària a l'escolar, l'arribada als centres oberts probablement serà diferent.

D'aquesta forma constatem que aquest estudi inicial resulta insuficient per poder copsar tota la realitat que afecta a aquesta acollida que el centre obert realitza. El teixit associatiu serà un factor determinant per tal de poder valorar quines necessitats existeixen en la zona d'actuació i quines coordinacions en la derivació, seguiment i valoració del procés d'incorporació dels adolescents nous al barri o a la població en concret.

Queda obert, per tant, aquest estudi exploratori a la necessitat d'aterrar-lo en una realitat concreta, en un entorn que permeti valorar altres variables externes al centre obert que estan influenciant la proposta educativa que desenvolupa, en especial, amb els adolescents fills i filles de famílies immigrades.

CAPÍTOL QUART:
L'educació per a la ciutadania des del teixit
associatiu

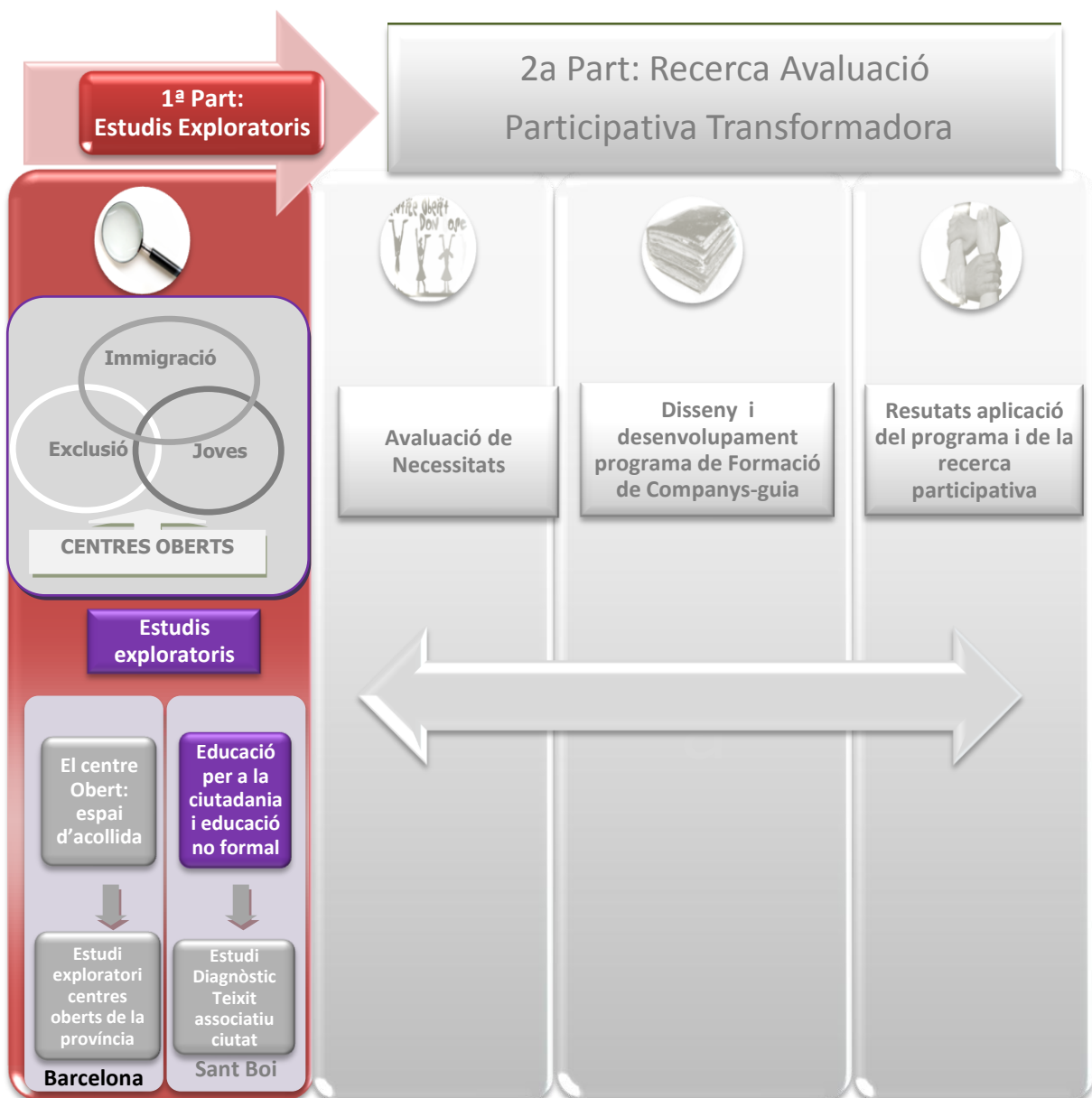

Figura 4.1. "L'educació per a la ciutadania des del teixit associatiu" en el marc de la tesi

1. INTRODUCCIÓ

L'arribada de la població nouvinguda a un nou entorn, viu l'acollida des de diferents nivells. Aquesta incorporació passa pels aspectes més generals, com són els administratius, legals i jurídics, fins als elements de l'acollida personal.

En el capítol volem centrar la nostra atenció sobre la importància d'un d'aquests nivells d'acollida i la seva implicació en la incorporació de la població immigrada al nou entorn, el treball des del teixit associatiu. A l'estudi exploratori descobriem la necessitat de concretar l'actuació del centre obert en un entorn i determinar quin era el seu paper. Per aquest motiu, aterrem el treball en una xarxa social, la de l'associacionisme de Sant Boi de Llobregat, que ocuparà els propers capítols.

Fonamentarem aquesta decisió en l'oportunitat que ofereix el teixit associatiu en el treball per l'educació per a la ciutadania. L'associacionisme és un espai, no només d'acollida, sinó d'exercici del que vol dir participar, construir conjuntament, tenir i exercir drets i deures socials, compartir espais de decisió, etc. Elements tots ells que venen a traduir què vol dir ser ciutadà en la nostra societat avui dia. Serà necessari contemplar el context teòric i la nostra base en altres autors que han reflexionat sobre l'exercici d'aquesta ciutadania i l'educació dels seus membres per assolir-la. Entenem que hem de partir de la pròpia definició d'educació per a la ciutadania, per posteriorment reflexionar com l'educació no formal hi té un paper molt important i com les polítiques públiques poden dinamitzar el teixit social en el treball amb la població nouvinguda.

2. L'EDUCACIÓ PER A LA CIUTADANIA I EL CONTEXT EDUCATIU NO FORMAL

Actualment la classificació tradicional de socialització primària i secundària que responsabilitza la família i l'escola, respectivament, del seu desenvolupament, entren en crisi substancialment. Des d'aquesta perspectiva més tradicional entenem que la família actuava aportant els valors de referència, les visions de la realitat, la forma de vida, la seguretat, l'afecte... L'escola en canvi, incidia en aquesta socialització dotant al noi o la noia de continguts culturals i coneixements. És evident que davant de la societat actual de la informació i el coneixement, aquesta classificació és insuficient. La importància dels mitjans, i les influències socials, comparteixen l'espai de socialització. De forma progressiva aquests canvis en la realitat social, econòmica, cultural estableixen nous mitjans educatius i socialitzadors que trenquen amb aquesta classificació tradicional.

Dins d'aquest nou panorama, l'educació pren una importància cabdal. Serà necessari formar les persones per poder crear, transmetre i aplicar aquests coneixements ara molt més complexos. Així socialment ens trobem amb reptes que exigeixen canvis més enllà de l'educació formal.

Els diferents agents que formen part de la comunitat, tenen un paper molt important en aquesta educació al llarg de tota la vida. Per poder formar contra la desigualtat social i per aconseguir una cohesió social, caldrà una formació cap a una ciutadania crítica i solidària. Per assolir el que propugna la UNESCO: una educació amb l'objectiu fonamental d'"aprendre a ser" o d'"aprendre a conèixer", "aprendre a fer" i "aprendre a conviure", serà necessari posar l'accent en formar les persones des d'aquesta educació per a la ciutadania.

2.1. L'EDUCACIÓ PER A LA CIUTADANIA

El desenvolupament i la implantació de processos participatius i de societats democràtiques dóna peu a parlar de la ciutadania. Aquesta la definim com el conjunt de qualitats que identifiquen persones d'un lloc que inclou un conjunt de drets i deures i comporta un compromís entre elles i els valors que defensen. Suposa una valoració

moral, ja que es valora positivament aquell que respecta les normes establertes, i té un contingut afectiu, ja que suposa una implicació emotiva amb els contextos i persones que comparteixen els mateixos plantejaments.

Són molts els autors que han profunditzat en el concepte d'educació per a la ciutadania. D'aquesta forma, fem referència al treball de Cabrera (...) a on es realitza una classificació sobre la diferent nomenclatura utilitzada pels autors en el concepte de "Ciutadania":

Concepte de Ciutadania	Autors representatius	Dimensió que destaquen
Ciutadania cosmopolita	A. Cortina	Superar les fronteres de la comunitat política nacional i transnacional.
Ciutadania Global	Bank, 1997 Steve Olu, 1997, Oxfam	Ciudadans del món, Equitat Sostenibilitat Responsabilitat Respecte al valor de la diversitat
Ciutadania responsable	Consejo de Europa, 1988, 2000 Bell, 1991 Spencer y Klug, 1998	Sentit de pertinença a una comunitat Compromís social Responsabilitat social
Ciutadania activa	Consejo de Europa, 1988, 2000 Osler, 1998, 2000 Bárcena, 1997	Consciència de pertànyer a una comunitat. Identitat comunitària Implicació i compromís per millorar la comunitat
Ciutadania crítica	Giroux, 1993 Mayordomo, 1998 Inglehart (1996)	Compromís per construir una societat més justa Reconstrucció social Conjugar estratègies d'oposició amb altres de construcció d'un ordre social
Ciutadania Multicultural	Kymlicka, 1995 Carneiro, 1996	Drets col·lectius Respecte Solidaritat
Ciutadania intercultural	Cortina, 1999	Diàleg entre cultures No recrear-se en las diferències Respecte a las diferències, però reconeixement de les diferències que no són respectables. Comprendre altres cultures és indispensable per comprendre la pròpia.
Ciutadania diferenciada	Joung, 1990	Respecte a la diversitat Drets col·lectius
Ciutadania democràtica Ciutadania social	Carneiro, 1999 Cortina, 1999	Justícia social: drets i deures socials per a tots. Lluita contra els fenòmens d'exclusió Igualtat d'oportunitats i equitat.

Taula 4.1. Categorització dels diferents conceptes relacionats amb la Ciutadania

Centrarem la nostra atenció en el treball de Carneiro (1999), que resumeix les dimensions de la nova ciutadania en les següents:

- **Ciutadania democràtica**, que implica a tots en el funcionament de les institucions i que proporciona eines informatives i formatives que ho fan possible. Es reconeix com a central el valor de l'ésser humà i la seva dignitat, fonamentant-lo en els drets humans i llibertats fonamentals. Es dóna força importància a una cultura de la pau.

- **Ciutadania social**, correspon a la consciència en cada ciutadà dels seus drets i els seus deures. Inclou una actitud proactiva i col·laborativa davant els reptes existents. Comporta una noció de justícia, en tant que hi ha una igualtat d'oportunitats dins de la societat democràtica que condueix a un imperatiu de justícia social compromesa amb la defensa dels més febles.

“El refuerzo del espíritu de comunidad tiene como base un inequívoco deber de participación en la libre iniciativa social y en la responsabilidad de promover el progreso del asociacionismo en todos los frentes y en todas las direcciones en que puede responder genuinamente a necesidades de las poblaciones. Ejercer la ciudadanía es, en esta medida, vivir la solidaridad como camino y meta de acumulación de capital social. Es aceptar el reto del desarrollo de las competencias críticas que propician la capacidad de vivir en armonía con los otros” (Carneiro, 1999: 13).

- **Ciutadania paritària**, amb l'objectiu de la no discriminació per qüestió de gènere en temes com l'accés als diferents nivells d'estudis, les ocupacions, el respecte a les opinions i altres factors de discriminació.

- **Ciutadania intercultural**, amb l'objectiu d'establir una cultura de la pau en la que la construcció de la identitat es construeixi en diàleg entre cultures i des de la diversitat.

- **Ciutadania ambiental**, respectuosa amb l'ecosistema i compromesa amb la seva preservació.

“La ciudadanía ambiental es parte necesaria de la educación cívica y moral, en orden a la conquista de una frontera avanzada de ciudadanía que tiene sus cimientos sobre valores de comportamiento y éticos relacionales de los hombres entre sí y con la naturaleza viva o inanimada, cuya diversidad hay que proteger con mucho cuidado” (Carneiro, 1999:16)

Així, independentment de l'origen social, cultural i geogràfic, i sense discriminació per opció religiosa, política... o de les situacions personals, tots els ciutadans d'una societat es comprometen a respectar i desenvolupar uns determinats valors que tenen a veure amb els drets individuals i col·lectius. Tenen una importància nuclear els valors col·lectius com la col·laboració, el compromís, la cultura del diàleg i la solidaritat.

Per tant, serà necessària una formació que garanteixi aquestes actituds, comportaments, competències i valors. Dèiem que no es tractava de formar en un contingut, sinó que es tracta d'un procés dinàmic, desenvolupat en diferents nivells, que proporciona a les persones un sentiment fort de pertinença a la comunitat i exigeix la participació lliure i conscient de tots els seus membres per a la resolució dels problemes públics que els hi afecten. S'haurà d'incidir en els aspectes interculturals (és a dir, reconeixement mutu entre les diferents cultures que configuren la nostra societat plural), i en treballar per una actitud activa i responsable i crítica, contra els processos d'exclusió de la nostra societat.

Des de l'educació hem de poder garantir l'accés a aquesta proposta de ciutadania de totes les persones que formen el context social en qüestió. Seran necessàries propostes educatives que per un costat permetin detectar les necessitats educatives, tant dels nois com dels seus educadors, i per una altra seran necessaris programes, processos i recursos que donin resposta a aquestes necessitats.

En una visió àmplia de l'educació per a una ciutadania intercultural, activa, responsable i crítica caldrà treballar inicialment pel desenvolupament d'un **sentiment de pertinença** a una comunitat determinada, des de la més propera (per exemple el propi barri) fins a la més llunyana (una pertinença a la població mundial). Segons Bartolomé (1999), es pot potenciar aquest sentiment a partir de la creació d'ambients educatius que afavoreixin el sentiment de pertinença des d'una pedagogia de la inclusió. També serà necessari incorporar estratègies educatives, treballades des d'un enfocament sociocrític a partir d'una pedagogia de l'equitat.

Complementàriament, en aquesta educació per a la ciutadania, serà necessari el treball en la formació de **competències ciutadanes**, que segons Bartolomé (2003) es porta endavant a partir de:

1. Comprensió dels **problemes i assumptes públics** que afecten a la nostra comunitat
2. El coneixement dels nostres **drets i responsabilitats**, així com del funcionament pràctic d'una democràcia.
3. L'assumpció de **valors clau** en el desenvolupament de la ciutadania: llibertat, justícia, equitat, solidaritat, reconeixement i valoració de la diferència, diàleg, participació i responsabilitat social.
4. L'adquisició d'una **competència comunicativa intercultural** així com del judici crític davant els problemes socials i polítics.
5. Per últim, serà necessària una formació en el **desenvolupament d'habilitats per a la participació** efectiva, així com la potenciació de canals reals on portar-los a terme.

Així aquesta participació en la construcció col·lectiva del projecte social, implica afavorir processos i canals per a què grups culturals que habitualment no accedeixen al poder, puguin tenir l'oportunitat de ser escoltats i treballar en aquests espais comuns. Seran necessàries estratègies d'empoderament que garanteixin la implicació dels col·lectius socials que promoguin aquest tipus de ciutadania.

2.2. LA PARTICIPACIÓ, IMPRESCINDIBLE EN L'EDUCACIÓ PER A LA CIUTADANIA

A l'apartat anterior enuncïàvem que lluny de la definició de caràcter més polític de "ciutadania", es trobava el component de sentiment de pertinença d'una persona a una comunitat. Per tal que una persona es consideri a ella mateixa com a ciutadana cal que es generi un procés de construcció social a través de les relacions entre els membres d'aquella comunitat i s'aporti una identitat col·lectiva (Eurocite, 1999). Aquesta identitat cívica no es crea a partir de conceptes teòrics, sinó sobre el propi exercici com a ciutadà, des de la pròpia participació en la comunitat.

Segons Soriano *et al.*(2002) les propostes de formació actuals per a la ciutadania insisteixen en anar més enllà d'un aprenentatge cognoscitiu o actitudinal, per desenvolupar capacitats ciutadanes relacionades amb la pràctica i la participació. Les raons, segons els autors, poden ser diferents i algunes que recollim com a principals són:

- Crear una identitat cívica a partir de les diferents identitats culturals suposa un repte important per a l'educació en contextos culturals homogenis. Serà necessari desenvolupar habilitats de diàleg intercultural i d'enfrontament davant de possibles conflictes que es puguin donar entre les diferents cultures que hi conviuen en un indret.
- Davant de les dificultats de motivar els joves en espais de participació política o del fonamentalisme d'alguns sectors, és necessari poder desenvolupar una ciutadania activa que trenqui amb aquestes possibles amenaces contra la democràcia.
- Per últim, destaquem la importància de desenvolupar una ciutadania responsable que des del desenvolupament del sentit de pertinença a una comunitat i de consciència ciutadana, pugui generar un compromís de defensar i millorar la seva pròpia comunitat des dels diferents nivells de treball (local, regional, nacional o transnacional) des del respecte pels Drets Humans i del medi que el rodeja.

Per tant, no és tracta de reconèixer només la ciutadania com un estatus, sinó del desenvolupament d'un sentiment de pertinença a través de la participació. Un dels elements fonamentals del que anomenem "ciutadania activa" és la creació de condicions favorables per tal que els ciutadans i ciutadanes puguin participar a diferents àmbits de la seva societat; la participació és la palanca que possibilita l'exercici de la ciutadania, permetent la gestió d'una societat democràtica. La participació activa dels ciutadans i ciutadanes en projectes comuns pressuposa la creació d'espais, instruments, mecanismes i temps que possibilitin una veritable cultura participativa, on les persones tinguin capacitat per autogestionar iniciatives d'interès comú amb implicacions a la seva vida quotidiana. Per tal que la participació esdevingui fonament de la ciutadania activa, doncs, cal que es fonamenti en processos de presa de decisió i d'autonomia.

Segons Soriano *et al.*(2002), l'educació per una ciutadania activa i responsable es concreta en la clara convicció que la participació ciutadana en els "assumptes públics" és necessària per afrontar en l'actual societat els següents aspectes:

- Enfortir la democràcia, els seus mecanismes i institucions
- Servir com instrument contra la marginació i l'exclusió social
- Desenvolupar un sentit de compromís social

2.2.1. La participació ciutadana com un valor de la democràcia

La salut de les democràcies, segons Galdston (1991), depèn no tant de la justícia de les institucions sinó del sentit d'identitat, de les habilitats per tolerar l'altre, treballar junt a persones diferents, desitjar participar de processos públics, de la sensibilitat cap a la justícia i el compromís en una justa distribució dels recursos. Aquesta afirmació ha estat recollida per Kymlika en autors posteriors (1996) tot reafirmant la importància del desenvolupament de la ciutadania.

És evident que el ple desenvolupament de les societats democràtiques requereix, inexorablement, ciutadans amb valors ètics, responsabilitat social i competències cíviques, amb la plena consciència dels problemes culturals, ambientals i socials que afecten la societat.

La ciutadania i les organitzacions de la societat civil desenvolupen un rol central en la construcció democràtica, en el control de la gestió del govern, en l'expressió de demandes i en l'enfortiment del pluralisme que tota democràcia hauria de promoure i necessitar. Tot i les dificultats que pot haver en l'acceptació de la societat civil com a àmbit de participació, la seva importància és cabdal.

Així, la participació ciutadana i la responsabilitat social són objectius essencials per a garantir i consolidar aquesta democràcia. Tenen una funció educativa, que permet a la ciutadania guanyar experiència democràtica i desenvolupar el sentit de comunitat. Els ciutadans són conscients de les seves responsabilitats, estan informats i són capaços de participar en la presa de decisions i en el debat públic. La democràcia necessita de ciutadans que vulguin col·laborar en la construcció i en la millora de la vida col·lectiva. Els municipis, per exemple, poden jugar un paper molt rellevant en l'àmbit local, generant vincles estrets entre els seus membres, promovent xarxes i potenciant el sentiment de pertinença, d'identificació i consciència de formar part d'una comunitat local- global.

Algunes actuacions que poden ajudar a relacionar la ciutadania amb l'enfortiment democràtic podrien ser:

1. Fomentar la capacitat de participació dels ciutadans. Suposa crear els instruments educatius necessaris per proporcionar el coneixement i facilitar l'accés als ciutadans per fer ús dels propis recursos de la comunitat. També

es pot incloure el desenvolupament de processos on es pugui exercir la capacitat de decidir, controlar, etc.

2. Afavorir la consciència ciutadana per assumir compromisos i responsabilitats.
3. Promoure xarxes entre persones i grups presents en la comunitat.

Les diferents institucions (Ajuntaments, Diputacions, moviments veïnals, etc.) poden promoure processos formatius relacionats amb l'exercici de la ciutadania. Processos orientats al desenvolupament de capacitats socials dels diferents col·lectius ciutadans, que permeten prendre consciència dels problemes comuns i elaborar plans d'acció per fer-ne front.

També serà necessari estimular moviments socials plurals que enriqueixin el teixit social, de tal forma que la comunitat es transformi en un espai i agent educatiu de primer ordre, que promogui i faciliti l'acció col·lectiva com a instrument d'aprenentatge comunitari i que potenciï la participació, el diàleg i el compromís en una acció educativa crítica i transformadora. Segons Gentili (2000) la societat civil pot convertir-se en la millor escola de ciutadania. Posteriorment analitzarem algunes experiències, com les ciutats educadores, que posaran a la pràctica aquest objectiu principal descrit.

2.2.2. Contra l'exclusió social, participació

La ciutadania s'ha articulada de forma tradicional des del binomi exclusió-inclusió, constituint-se, en la major part de les ocasions, en un concepte exclouent que evidenciava els privilegis, drets i límits d'un davant dels altres. Avui en dia, el concepte s'ha capgirat completament i com assenyala Borja i Castells (1997-371) *"no hi ha ciutadania si existeix l'exclusió social, si es constitueixen ghettos de població, sinó es toleren diferències i identitats de grup, si es tolera la intolerància"*. Així la ciutadania es repensada des de la pertinença a la comunitat, entesa com el desenvolupament de persones compromeses amb la recerca d'un projecte just i obert a la diferència. Així, Zapata-Barrero (2004:104-105), indica que cada vegada constatem que existeixen persones que no tenen els nostres mateixos drets, però viuen entre nosaltres. Siguin quines siguin les justificacions que es donin, l'objectiu del concepte de ciutadania actual és remetre contra aquesta desigualtat.

Els processos de fragmentació, diferenciació i exclusió social que pateixen les societats, dificulten la construcció d'una ciutadania plena que requereix de pràctiques

socioeducatives que garanteixin a les persones l'exercici d'un conjunt de drets, entre ells el de la inclusió o incorporació social. La participació dels ciutadans en la societat els allunya d'aquesta desigualtat, els permet exercir els seus drets o lluitar per ells. L'exclusió d'aquesta participació social en canvi, perpetua situacions d'injustícia i de manca d'accés als recursos previstos per als ciutadans d'aquella societat.

2.2.3.El desenvolupament d'un sentit de compromís social a través de la participació

En tercer terme, la participació de la ciutadania permet generar mecanismes que facilitin la identificació dels diferents membres de la mateixa comunitat amb un sentiment comú i la creació de vincles entre els seus membres. Així els drets i els deures no signifiquen cap formalitat, sinó l'exercici efectiu de la participació en la construcció d'una identitat i d'un ordre polític democràtic des de la responsabilitat.

La creació de xarxes socials entre diferents ciutadans des de l'objectiu comú de millorar les condicions per a desenvolupar-se com a persones per part de tots els seus membres tenen diferents graus d'implicació. El compromís social neix des de petits gestos de participació diària, fins a grans implicacions ideològiques i de lluita compartida. Des del concepte de ciutadania el sentit de comunitat creix i es generen noves fórmules de participació social i de compromís amb aquest entorn.

2.3. EDUCACIÓ PER A LA CIUTADANIA I CONTEXTOS EDUCATIUS NO FORMALS

Aquesta educació per a la ciutadania que hem definit, habitualment, s'adscriu als contextos d'actuació formalitzats, principalment l'escola. Tot i així, la formació per a la participació social desborda el marc escolar per avançar en accions col·lectives que utilitzen diferents plataformes socials com poden ser les ONG's, les diferents tipus d'associacions, les comunitats de veïns, etc. Com assenyala Cruz (2000: 267) :*“La acción colectiva es uno de los vehículos sociales más importantes para reconocer la existencia de la ciudadanía”*.

Potser l'èmfasi actualment no es posi tant en l'exercici formal d'aquesta participació, sinó en formes de caràcter innovador com alternativa a aquest poder de caràcter institucional.

Podríem parlar de les campanyes de conscienciació ciutadana, programes educatius, desenvolupament comunitari, programes d'animació sociocultural o formació per a l'ocupació... Es tracta d'un camp molt extens, obert a la intervenció interdisciplinària a partir d'actuacions formatives en l'àrea social, cultural i econòmica. L'origen pot ser des de l'Administració Pública, però també des d'altres institucions, col·lectius i entitats.

Els últims anys, segons Gairín (1999), ha suposat l'ampliació d'aquest camp d'intervenció educativa segons les noves demandes socials, culturals, econòmiques i altres necessitats socials.

Les aportacions de l'educació no formal en aquesta nova realitat que estem vivint, les analitza Martinell (1998) en aquestes evidències:

- Hi ha una tendència clara de perllongar les necessitats de formació en més àmbits, horaris, espais i etapes del desenvolupament humà fora del sistema educatiu reglat.
- El concepte de temps de lleure canvia, cada vegada es considera que hi ha més possibilitats educatives i socials i no només és un temps passiu, de consum o de distracció.
- Certes problemàtiques socials, com és l'exclusió social, la integració de minories, la multiculturalitat, etc. reclamen una intervenció educativa, a més a més d'intervencions socials i assistencials, que permetin evolucionar i dotar de noves habilitats les persones que mantenen situacions desfavorides.
- Altres problemes relacionats amb els joves com la manca d'incorporació al món laboral, que provoquen un creixement de programes i serveis sense estar directament vinculats al context formatiu reglat.

Conseqüentment, es constata que cada vegada més les estructures socials avancen cap a la consolidació d'organitzacions canalitzadores de la participació social. Conjuntament a aquestes propostes, existeixen respostes que intenten donar sentit i endreçar aquesta realitat. Ens trobem amb noves normatives recents, propostes investigadores, intercanvi d'experiències, etc. Segons Gairín (1997), podem classificar els camps d'intervenció en els següents:

- **L'educació compensatòria**, ve a complimentar situacions de partida no resoltes. Compren la coneguda educació d'adults, també l'educació de grups

diferencials i a vegades exclosos, i serveis socioculturals. Així podem incloure programes d'alfabetització, ampliació de coneixements, de reinserció, per a immigrants, per zones rurals allunyades dels centres formatius, etc.

- **L'educació per a l'acció i la participació social.** Podríem incloure iniciatives que neixen de l'entorn més proper, com el lloc de feina, el centre cívic o el centre cultural, però que s'amplia fins a considerar els agents socials. Implica així com agrupacions polítiques i socials (com les associacions de veïns, partits polítics...), associacions culturals i educatives (com les universitats populars...), associacions professionals (col·legis professionals, sindicats...), cercles de participació, xarxes de comunicació, etc.

- **L'educació per a l'oci i el lleure,** que inclou les institucions relacionades amb el camp de l'animació sociocultural i el desenvolupament comunitari, com poden ser casals d'avis, centres excursionistes, ludoteques, etc.

- **Educació i feina,** que incideix en les institucions de formació professional, formació ocupacional, programes de garantia social, formació a l'empresa, escoles taller, cooperativisme, etc.

Directament amb els fonaments de l'educació per a la ciutadania es troba el fet que remarca Gairín (1997), que cada vegada es consolida la tendència a confiar l'educació dels sectors exclosos de la nostra societat a les organitzacions socioeducatives no formals.

Volem ara parar atenció en trobar trets comuns entre aquestes organitzacions que es dediquen a l'educació no formal, amb l'objectiu d'obrir el camp d'estudi que ens ocupa en el present capítol. Seguint l'estudi realitzat per Gairin *et al.* (2002) i presentat en el Congreso Interuniversitario de Organización de Instituciones educativas (VII CIOIE), on citava l'estudi fet per Tomás (1997), trobem que els trets comuns solen ser:

- Aquestes entitats d'educació no formal no estan sotmeses a paràmetres comuns. Cada organització és diferent: objectius diferents, usuaris diversos, tasques molt diferents.

- Solen sorgir d'iniciatives de grups o col·lectius de la societat, sense vinculació inicial directa amb l'Administració.
- Tenen una tecnologia poc elaborada.
- Tenen poc incorporada la cultura avaluativa i el treball sistemàtic.
- Solen combinar els treballadors professionals amb els voluntaris o personal no professionalitzat.
- La tipologia de professionals és molt variada al propi centre, el que dificulta l'ordenació de tasques i responsabilitats.
- Hi ha una manca de formació organitzativa.
- Es busquen solucions organitzatives a mesura que es troben els problemes.
- Tenen un baix nivell de formalització, procediments i regles molt generals, normalment informals i no escrites.
- La seva estructura d'autoritat és dispersa i en xarxa, en front de la possibilitat d'una no concentració.
- El seu estil de lideratge és col·laboratiu, delegatiu i tolerant davant de l'ambigüïtat (en front de la jerarquia i l'autocràcia)
- Incideixen en processos formatius però no poden donar títols
- El seu finançament inestable està al marge dels pressupostos generals de l'educació formal.
- Presenten un gran dinamisme evolutiu.

De fet podríem parlar d'estructures que es mouen en la fase inicial i en el context de l'organització social (associacions culturals, centres de lleure...) i altres ja comencen a burocratitzar-se i en alguns casos a escolaritzar-se (formació ocupacional, educació a la presó...)

Aquest nivell diferent de desenvolupament que s'acompanya d'una falta d'experiència organitzacional, d'un grau de formalització baix i d'altres factors, pot explicar les problemàtiques que han descrit els autors: situacions confuses i difuses, barreja d'interessos individuals i col·lectius, professionals i personals, inestabilitat de plantejaments, alta dependència de variables polítiques i de circumstàncies socials, baixos recursos, excessiva dependència del voluntariat, etc,

Tot i així, els trets essencials i positius que defineixen aquest teixit social són la voluntarietat i la llibertat de pertinença, fets que determinen una dinàmica concreta de funcionament basada en una certa obertura i participació, aquests aspectes contribueixen a la socialització i al manteniment de relacions entre les persones.

D'entrada, sembla que aquests grups poden oferir més caliu integrador als joves immigrants que no pas l'Administració, els organismes de la qual són artificials i creats de manera forçada.

Altres característiques específiques prou significatives d'aquestes institucions són la flexibilitat, a causa dels canvis continus a què es veuen sotmeses, i també la concepció ben arrelada com a espais de creixement personal. Aquestes entitats abasten grans àrees d'actuació que toquen aspectes fonamentalment ideològics (polítics, sindicals, d'estudiants, ecologistes, de solidaritat i cooperació, etc.) o de diversió (esportius, de lleure, clubs, etc.) i hom es pot qüestionar la idoneïtat i el grau d'integració d'aquests joves immigrants en algunes d'elles. La dificultat que les entitats presenten enfront de la interculturalitat podrien centrar-se en l'excessiu aferrament a paràmetres de pensament occidental, tant de contingut com de forma. Essomba (1998) afirma *"que fins i tot els valors de l'esforç personal o de la competitivitat, propis d'una entitat esportiva, són reflex d'una particular manera d'entendre la realitat"*. Aquest etnocentrisme es concreta en els eixos següents:

- a) Tota acció escomesa conté una proposta de valors comú a totes elles (eficàcia, efectivitat, optimització, etc.).
- b) Existeixen uns canals molt específics de formació i de promoció dels quadres dirigents.
- c) La voluntarietat de les accions condiciona uns requeriments previs, com són el temps lliure, una certa solvència econòmica i un determinat grau de maduració personal i social.

En el nostre context més immediat a la província de Barcelona, podem trobar alguns signes d'aquesta important relació entre l'educació per a la ciutadania i l'associacionisme, entre d'altres presentem alguns exemples:

- Els **Plans Comunitaris** són un important instrument de participació ciutadana, donant especial importància al paper dels ciutadans i ciutadanes (individualment o a través de les seves organitzacions socials i ciutadanes) amb el

suport de les Administracions, com a agents organitzadors i estructuradors del seu propi barri. Des d'aquesta perspectiva, es porta a terme un gran esforç d'educació en valors, en la mesura que es treballen conjuntament aspectes que afecten a les qüestions bàsiques de desenvolupament del barri, amb la participació de tota la comunitat.

- El **nombre d'associacions de Barcelona** que porten a terme activitats d'educació no formal és molt elevat. Aquestes activitats juguen un paper important en l'educació en valors, en la mesura que fomenten les pràctiques participatives i potencien els valors de solidaritat, igualtat i respecte entre els seus membres.

- Tot i el desenvolupament i extensió del **moviment associatiu** es detecten mancances en quant al desenvolupament de l'associacionisme en tots els sectors de la comunitat educativa. La relació entre associacions i món escolar és encara bastant dèbil.

- Hi ha un nombre considerable de **joves** que manifesten interès per l'associacionisme, però no es correspon amb el volum de joves que pertanyen o participen activament a una associació. S'observa poca participació entre la joventut en l'associacionisme polític o sindical mentre que augmenta l'interès per les associacions de caire humanitari o de cooperació internacional. Un dels motius principals que al·leguen els joves davant la seva manca de participació és la falta de temps.

- Es manifesta una **manca d'accions dels poders públics** encaminades a facilitar els canals de participació dels ciutadans i ciutadanes. Manca adequació entre Administracions i Associacions.

- L'ús i aplicació de **les noves tecnologies de la informació i la comunicació** pot ser un instrument per implicar a un major nombre de persones en la pràctica participativa. Cal tenir en compte, no obstant, algunes de les tendències que es manifesten en el seu ús. La utilització de les noves tecnologies (telèfons mòbils, internet) per part dels joves genera canvis en les formes de relació i comunicació. Tot i els efectes positius que comporta, s'han presentat situacions de "perversitat" que dificulten les relacions "cara a cara" i l'establiment de vincles de solidaritat entre els joves. L'accés diferencial a les noves tecnologies pot provocar riscos d'exclusió social, així com l'aparició de noves formes de desigualtat. Els graus diferencials d'accés i maneig de les noves tecnologies generen el perill de la fractura digital, accentuant les

diferències entre els "inforics" i els "infopobres", entre aquells que poden adaptar-se a la nova situació i aquells que es converteixen en "analfabets tecnològics".

L'obertura real i directa, que permet una interacció enriquidora dels projectes particulars, és probablement una de les assignatures pendents de les entitats juvenils del nostre país. Segons Essomba (1998) aquest objectiu de l'obertura de les associacions per a l'acollida en positiu dels adolescents nouvinguts i les seves famílies té diferents nivells d'intervenció:

a) ***Obertura a nivell de debat intern sobre la immigració i la integració.***

Posar el tema sobre la taula de les entitats juvenils ja suposa un primer pas d'avançada per diversos motius: d'una banda el tema es fa present i d'altra, el diàleg que en pugui sortir és en si mateix una altra eina important que cal tenir en compte si hom considera la importància de deixar expressar les resistències al canvi com un factor essencial per reconduir la percepció i l'acció col·lectiva d'un grup vers noves fites.

b) ***Descentrament de l'entitat en el contingut: acceptar la interdependència de plantejaments.*** L'especialització en un àmbit específic d'actuació, la complexitat creixent del context social fan més difoses les fronteres entre les entitats i palesen una necessitat de plantejaments integrals i globalitzadors. Cal apostar per un descentrament funcional que permeti els nouvinguts al nostre país poder trobar un lloc significatiu des d'on els sigui possible desenvolupar llur integració amb més seguretat.

c) ***Descentrament de l'entitat en l'estructura: aprendre a treballar en equip amb altres associacions.*** Una assignatura pendent de les entitats juvenils legalitzades amb l'arribada de la democràcia és la instauració d'organismes de coordinació i representació eficaços i reals que permetin impulsar projectes de suport i avançada per als seus membres, molt més enllà de la tasca aconseguida pels consells de joventut. Revitalitzar els espais de trobada de les diverses entitats amb perspectives d'avançar en un descentrament estructural pot ser garantia d'aprendre a treballar amb col·lectius ben diversos, com els d'immigrants, per exemple.

d) **Portar la veu a la societat d'allò que es creu.** Obrir-se als mitjans de comunicació i donar a conèixer la voluntat d'integració dels joves immigrants significa mostrar a la societat una capacitat d'iniciativa en un terreny que resulta difícil. A més, la presència i el reconeixement públics pot suposar un reforç a nivell intern, però cal evitar sempre el sensacionalisme i la notícia fàcil que exigeix, tant de l'entitat com dels professionals de la comunicació, una ètica transparent i rigorosa.

Podem concloure, així, que, des d'un punt de vista global, les entitats d'educació no formal apareixen com una font adequada de recursos per a la integració dels joves immigrants, tot i que no cal perdre de vista les dificultats abans esmentades inherents a la seva complexa situació.

2.4. MARC POLÍTIC I EXPERIÈNCIES PRÀCTIQUES EN EL NOSTRE CONTEXT

L'educació per a la ciutadania, tot i tenir diferents nivells d'actuació pel que fa a l'àmbit de participació, troba en l'espai local i proper un camp privilegiat on exercitar de forma tangible els avenços que pot suposar en la lluita pels drets i deures de tots els membres d'aquella comunitat.

La participació és directa, els vincles que es generen són rics i pròxims, els agents interlocutors comparteixen espais, experiències, influències... Elements que configuren i faciliten un teixit social ric i generador de relacions igualitàries.

Per poder potenciar aquesta participació del teixit social, el nostre entorn compta amb un marc polític que intenta estimular aquests espais de trobada, de millora en l'acollida, la igualtat entre els ciutadans, sigui quin sigui el seu origen, i les polítiques d'acomodació d'aquesta població.

En primer lloc, farem referència al marc polític català i a la proposta que realitza el govern de la Generalitat amb el seu Pla de Ciutadania i Immigració (2005-2008). La seva concreció en el Pla Local de Sant Boi de Llobregat la podem trobar descrita en el proper capítol cinquè, on s'analitza el context d'aquesta població.

Per emmarcar el plànol municipal serà necessari poder exposar l'experiència de "les ciutats educadores" com a mostra de la riquesa de noves vies de treball en l'àmbit de l'educació respecte el fenomen de la immigració en l'àmbit local.

2.4.1. Pla de Ciutadania i Immigració 2005-2008²²

El 28 de juny de 2005, el Govern de la Generalitat de Catalunya va aprovar el Pla de Ciutadania i Immigració 2005-2008 que reuneix tot un conjunt de principis, objectius, prioritats i programes que actuaran sobre l'impacte de l'arribada de la població immigrant a Catalunya. A més, cal tenir en compte que les polítiques que s'han desenvolupat a partir d'aquell moment s'han pensat a partir d'aquest pla, com són els Plans Municipals de Ciutadania i Immigració, que marquen les polítiques municipals en aquesta matèria en el nostre context i que posteriorment analitzarem.

El Pla de Ciutadania i Immigració basa la seva posada en marxa en tres línies estratègiques principals d'actuació respecte el fenomen de la immigració i la convivència en una població multicultural, com és la catalana: polítiques d'acollida, polítiques d'igualtat i polítiques d'acomodació. A continuació realitzem una breu descripció del que comporta cadascuna d'elles.

A. Polítiques d'acollida

El Pla de Ciutadania i Immigració parteix de la següent anàlisi en aquesta línia estratègica:

"L'arribada de la població estrangera s'ha de gestionar amb previsió i amb una política anticipativa. La primera imatge, el primer contacte, les primeres relacions que una persona rep de la societat d'acollida la condicionen en la seva visió que pren del lloc on ha arribat, en la cohesió social i la plena incorporació social d'aquesta persona al país. L'arribada és, doncs, un dels moments clau per a les persones. Dur a terme una bona política d'acollida que englobi tant la primera acollida com la que es faci des dels diferents sistemes, serveis i equipaments garantirà que la informació i el coneixement que n'obtingui la persona nouvinguda sigui l'element indispensable per a promoure la seva plena autonomia al més ràpidament possible." (Pla de Ciutadania i Immigració (2005:53)

²² Podem consultar el Pla de Ciutadania i Immigració 2005-2008 a l'ANNEX A-VIII

És per això que el Pla de Ciutadania i Immigració pretén impulsar mecanismes que permetin seguir itineraris que garanteixin el coneixement de l'entorn, el coneixement de la llengua, la formació laboral i, quan sigui necessari, l'acolliment residencial. S'inclouen dins d'aquesta línia estratègica alguns programes com són: les aules d'acollida dels instituts, programes en l'acollida a l'àmbit sanitari, programes d'assessorament jurídic i programes de coneixement lingüístic, entre d'altres.

B. Polítiques d'igualtat

Un cop passat aquest primer moment d'acollida, l'establiment més o menys permanent d'aquestes persones comporta haver de dur a terme una sèrie de polítiques d'igualtat per tal d'equiparar progressivament les persones immigrades a la categoria de ciutadà, i garantir la igualtat d'oportunitats i reduir a la mínima expressió qualsevol situació de desavantatge, ja que la diferència de drets i deures són uns dels reptes prioritaris que planteja el Pla de Ciutadania i Immigració. Aconseguir que totes les persones que viuen a Catalunya se sentin catalanes i siguin considerades com a tals garantirà una societat més cohesionada i integrada. Així aquesta línia estratègica del Pla de Ciutadania i Immigració divideix les seves polítiques d'igualtat en quatre eixos:

- Facilitar l'accés en igualtat de condicions als serveis i els recursos, millorant-los i adequant-los, quan calgui.
- Formar els professionals en l'atenció de persones de contextos culturalment diversos.
- Promoure la participació dels ciutadans d'origen immigrant a la vida social, cultural, esportiva, econòmica i política, així com en els espais de participació i diàleg amb les administracions del país, com a agents actius.
- Promoure la millora, si cal, de la seva capacitació individual, bé sigui en l'àmbit lingüístic, el laboral o l'acadèmic.

C. Polítiques d'acomodació

Les polítiques d'acomodació tenen com a objectiu principal gestionar les relacions entre tots els ciutadans, i comporten dirigir les zones públiques d'interacció (gestió de l'espai públic i de la diversitat) i promoure el coneixement mutu.

Així, les polítiques d'acomodació segueixen dos eixos principals:

- **La gestió de la diversitat** en els sistemes educatius, sanitaris i socials, entre altres, on cal donar respostes adequades tenint en compte interessos diferents, tot informant correctament el conjunt de la ciutadania per tal de disminuir la percepció preferencial que erròniament creuen que tenen els ciutadans d'origen immigrant.
- **La sensibilització del conjunt de la població** i, sobretot, de la que demostra menys empatia, davant la realitat canviant, amb la millora del coneixement.

Entre d'altres programes per portar-les endavant podem trobar: la incorporació de nous elements en els plans educatius d'entorn i la formació de professionals de la Sanitat, de l'Educació, de Seguretat, etc.

A partir d'aquest Pla més general d'àmbit autonòmic, es desenvolupen els plans locals de ciutadania i immigració en els diferents municipis. Per tal de centrar-nos en el context més immediat de l'estudi de tesi, presentarem en el proper capítol el Pla Local de Ciutadania i Immigració de l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat, on es desenvoluparà l'estudi diagnòstic de la present recerca.

2.4.2. Les ciutats educadores

Aterrant en el nostre context, en els darrers anys s'han portat a terme diferents processos de reflexió sobre l'educació en valors i la ciutadania activa a la província de Barcelona. D'aquesta manera, hi ha voluntat d'aglutinar o sintetitzar les aportacions fetes a partir d'aquests treballs, prenent com a punt de partida alguns documents teòrics que constitueixen el marc de referència bàsic de l'educació en valors a Barcelona, com són el Projecte d'Educació en Valors (PEV) de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB) i el Fòrum d'Educació en Valors desenvolupat en el marc del Projecte Educatiu de Ciutat. Destaquem així, davant d'altres estructures, fòrums i trobades l'experiència de les **ciutats educadores**.

Des del concepte de ciutadania ample enunciat en els apartats anterior, la ciutat representa un dels millors espais per la formació de la participació ciutadana, i és aquí, en el context de la ciutat, on es desenvolupa el moviment de les "ciutats educadores". Es tracta d'una proposta educativa que cerca integrar l'educació formal, no formal i informal, a través del diàleg i la cooperació. Es trenca així amb la rigidesa

d'un sistema educatiu tradicional on els joves no interactuen amb els adults ni amb la gent gran.

Les ciutats educadores inicien el seu procés formalment a Bolonya l'any 1994, tot i que hi havien treballat des del 1990. La seva definició la podem trobar feta per la pròpia Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE) amb la següent formulació:

“La ciudad educadora es una propuesta integradora de la vida ciudadana que concierne a gobiernos locales, pero también a todo tipo de instituciones y asociaciones públicas y privadas. Su objetivo es trabajar conjuntamente con sentido educativo en el desarrollo de políticas y actuaciones que impulsen la calidad de vida de las personas, su compromiso con el espíritu de ciudadanía y los valores de una democracia participativa y solidaria.”²³

L'objectiu principal de la ciutat educadora és el coneixement i la identificació de la ciutat per promoure l'acció participativa i transformadora de tots els ciutadans i ciutadanes. El coneixement i la identificació de la ciutat es fa a partir de dos tipus de programes: les ofertes educatives orientades a descobrir i conèixer la ciutat i els programes que es refereixen a la ciutat com a marc de referència de problemes i possibles solucions.

En l'actualitat hi ha un gran nombre de ciutats associades a aquest moviment, entre les quals es troba com a referent important del nostre context immediat Barcelona i també Sant Boi de Llobregat, amb una implicació menor. Recordem que Sant Boi correspondrà al marc de l'estudi diagnòstic de la nostra tesi entorn el teixit associatiu de la ciutat i per tant ens interessa força poder aprofundir en les implicacions de participació ciutadana en les que es troba immersa. La ciutat hi pertany a l'Associació des de l'any 1996 i participa de forma activa del seu Banc de Bones Pràctiques amb una experiència desenvolupada a la ciutat: “l'Associació Al-Farah”. Aquesta associació treballa des de la participació de dones d'origen estranger en activitats força diverses, entre d'altres l'educació física, l'alfabetització i tallers diversos.

Hem volgut també aprofundir en les experiències compartides per altres ciutats pel que fa a la participació, l'associacionisme i la immigració, com a dimensions que poguessin definir algunes propostes. Hem pogut analitzar 42 experiències

²³ **Extracte de la “Carta de las Ciudades Educadoras” (Asociación Internacional de Ciudades Educadoras, 2005)**

intercanviades entre les ciutats educadores basades en el treball en xarxa per arribar a projectes d'educació per a la ciutadania entre la població autòctona i la nouvinguda. Per tal d'aprofundir i enriquir-nos d'alguna de les propostes, hem classificat aquestes experiències de participació ciutadana en les següents:

1. Propostes dirigides a l'acollida inicial: es tracta d'actuacions que pretenen millorar les condicions d'incorporació de les persones que s'incorporen de nou a la ciutat establint serveis d'orientació, incorporació a la xarxa social i dels serveis que disposa la pròpia ciutat. Entre d'altres podem destacar algunes experiències com: "Viens chez moi-Ginebra" basada en l'acollida dels nois i noies a l'escola i l'atenció en els seus idiomes d'origen; "Almara-Reus" que basa la seva experiència en l'ajuda en primera acollida de les dones immigrades a la ciutat i "Integraciones-Torí" que intenta coordinar tots els serveis de la ciutat en l'acollida de la nova població.

2. Propostes dirigides a l'intercanvi entre cultures: aquesta categoria aglutina el major nombre d'experiències compartides des del banc de l'Associació. Les vessants culturals a compartir són diverses: costums, tradicions, aspectes religiosos, aspectes de caire lúdic, etc. Però, totes elles comparteixen la dinàmica de generar espais de trobada de les diferents cultures que componen aquella ciutat. Destaquem les experiències de "Móstoles Multicultural- Ciutat de Móstoles", el "Centre de Recursos Multicultural- Lisboa" i el "Servei de diversitat cultural de la biblioteca pública Sant Pau- Santa Creu- Barcelona".

3. Propostes dirigides a generar propostes interculturals amb tota la població: Són aquelles experiències que es basen en generar o construir quelcom nou a partir de l'intercanvi, la convivència i l'aportació de totes les persones que hi participen sigui quin sigui el seu origen cultural. Així, ens trobem en el banc de recursos de l'AICE experiències tan interessants com: "Barrios del Mundo –Barcelona" generant anàlisi i producció de noves iniciatives amb joves del Casc Antic de la ciutat a partir de les problemàtiques trobades al seu entorn més immediat. Altres experiències interessants són: "Educació Participativa entre iguals- Chieri" o "l'Aula Intercultural- Saragossa" que persegueixen aquests espais de reflexió conjunta i de construcció d'una convivència intercultural.

3. EL TEIXIT ASSOCIATIU EN EL CONTEXT DE CATALUNYA

Els intensos canvis socials dels últims anys, canvis que han afectat tots els àmbits de la vida de les persones, exigeixen que s' hagin de cercar noves formes per resoldre les necessitats personals i col·lectives. Els nous reptes socials requereixen redefinir la distribució dels serveis de benestar, els canals de participació política i la xarxa de relacions personals. La nova distribució de rols dins les famílies, la individualització dels models de vida i la provisió de serveis des de la iniciativa privada generen noves demandes, algunes de les quals, generalment les no solvents o les minoritàries, s'atenen des del tercer sector o des de l'associacionisme, de manera que les entitats es converteixen en una última xarxa d'atenció social. Aquest, clarament, seria el cas dels centres oberts, objecte d'estudi de la nostra tesi.

Aquesta nova configuració social fa que les entitats del tercer sector passin a ser considerades com un agent clau per a la redistribució de les responsabilitats i entrin a formar part de l'escena pública amb més rellevància de la que tenien tradicionalment. Per a les entitats, aquesta nova consideració suposa uns reptes importants, tant des del punt de vista estratègic com operatiu.

Per atendre els nous reptes cal prendre en consideració un marc més ampli, que interpel·la al conjunt dels agents socials. La resolució òptima dels grans reptes socials exigeix que els diferents sectors presents en la societat busquin maneres de combinar esforços i col·laborar. Segons com es plantegi aquesta redistribució de responsabilitats, els resultats portaran a un Estat del Benestar reforçat, a una democràcia més complerta i a l'establiment de relacions de confiança, o, pel contrari, la societat s'allunyarà d'aquestes característiques. El tercer sector, tal i com es pronosticava en les teories sobre el nou Estat del Benestar, havia d'apropar els serveis als usuaris, incrementar-ne la qualitat i afavorir la implicació dels afectats. També havia de contribuir a limitar la burocratització d'alguns serveis, a disminuir costos, a augmentar el pluralisme, a personalitzar la intervenció, i a redescobrir el compromís personal i l'ètica del treball. El repte és, doncs, assegurar que la redistribució de rols entre sectors porti a la consecució de millores i no pas a la desatenció o a la desresponsabilització de la provisió i el control dels serveis. Partint d'aquestes

premisses, el moment actual a Catalunya exigeix una reflexió conjunta dels actors interessats en les polítiques socials per definir cap on es va i cercar propostes de mesures concretes en el nostre context. En aquest sentit, la col·laboració entre sectors és un dels reptes socials estratègics. En la societat relacional les competències es van definint a partir d'ajustaments mutus i continus. La distribució de rols, si no té present la globalitat, pot portar a la desatenció i a l'augment de persones excloses del sistema i dels conflictes.

Si el nou context comporta noves necessitats i noves demandes i s'espera que el tercer sector realitzi un rol rellevant, cal preguntar-se si aquest sector està en situació de fer front a aquests reptes i de contribuir a la resolució o reducció dels problemes col·lectius. D'entrada, el tercer sector ha de combinar tres funcions: la prestació de serveis, el paper polític i ser un espai relacional. Ser un espai relacional pot ser considerat tant un objectiu com una conseqüència del mateix fet d'associar-se, i per tant, presenta poca complexitat. Combinar els altres dos rols, servei i participació, pot ser més conflictiu: la prestació de serveis treu temps i condiona la possibilitat de realitzar propostes i d'actuar com a agent d'articulació d'interessos i de protesta. Cada una d'aquestes funcions requereix establir mecanismes organitzatius concrets, proveir-se de recursos i adquirir les capacitats necessàries, condicions que no sempre estan a l'abast de les petites i mitjanes entitats, que constitueixen, precisament, la major part del sector. Una possible manera de fer front a aquesta situació pot ser l'especialització de funcions per entitats, fent que a nivell agregat el sector realitzi les tres funcions alhora.

Aquesta possible diferenciació podria facilitar el tracte que reben les entitats i uns marcs de treball més clars en el context de Catalunya. Els factors de canvi que més influència tenen sobre les entitats són els que estan relacionats amb els nous models d'assistència, els canvis en el perfil d'usuaris i les polítiques socials públiques en el nostre context. Aquests canvis es viuen com a progressius, tot i que es produeixen a un ritme prou ràpid. L'impacte d'aquests canvis en el funcionament intern de les entitats es viu amb preocupació, ja que es considera que per fer front als nous reptes s'han d'allunyar d'una certa manera de fer.

Mantenir les característiques del sector és una qüestió important per a les entitats: en general, les organitzacions no consideren positiu convertir-se en empreses, perdre la independència, i reduir el paper dels equips de voluntariat. Les entitats senyalen la pèrdua d'aquests trets d'identitat com a un perill al qual témer. Les entitats

funcionen amb les seves lògiques, i es troben que han de respondre a reptes que suposen modificar la manera de funcionar, sense que, sovint, es faci una reflexió de les implicacions que hauran d'assumir.

En els aspectes de la gestió analitzats en algunes recerques²⁴ s'han trobat diverses dicotomies i decalaixos entre els seus trets i les expectatives posades. D'aquests, n'hi ha dos que són especialment significatius ja que fan referència a dos dels pilars que sustenten les organitzacions del tercer sector, i són: la diferència entre l'interès que s'atorga a la participació i la seva pràctica real en la presa de decisions; i la importància que es dóna al voluntariat i la poca sistematització i la manca de recursos instrumentals adequats que es destinen a la seva gestió.

3.1. EL TEIXIT ASSOCIATIU I LA PARTICIPACIÓ SOCIAL

Una de les característiques que distingeixen la cultura associativa a Catalunya és el component de participació i democràcia interna que la caracteritza des del seu origen. Els canvis en els sistemes de gestió van acompanyats, molt sovint, de l'adopció de maneres de fer cada vegada menys participatives. El paper dels socis actualment és molt limitat i l'espai per a la participació no sempre té el pes que, teòricament, hauria de tenir. El paper dels associats a l'assemblea està infravalorat i el paper dels usuaris és molt feble, com a conseqüència d'una tendència generalitzada a adoptar sistemes de presa de decisions més àgils. Aquest element és primordial en la nostra recerca, ja que un dels elements en l'educació per a la ciutadania correspon a la pràctica en el context més immediat de mecanismes de participació i construcció conjunta del projecte col·lectiu. Especialment en les persones novingudes al nou entorn, on la participació en el context polític i social queda relegada a aquests espais de teixit social en no ser, molt sovint, ciutadans amb plens drets (com el dret de votar, per exemple).

La participació aporta un valor imprescindible en la tasca associativa, però la

²⁴ Algunes de les recerques consultades són:

- Pujol, P. (2003). *Entorn en transformació i tercer sector*. Tesi Doctoral inedita. Barcelona: UAB.
- Bonal, X., Essomba, M.A. i Ferrer, F. (2004) *Política educativa i igualtat d'oportunitats. Prioritats i propostes*. Barcelona: Mediterrània.
- Subirats, J. i Albaigés, B. (Coord..) (2006). *Educació i comunitat. Reflexions a l'entorn del treball integrat dels agents educatius*. Finestra oberta, 48.

provisió de serveis necessita d'agilitat operativa. Així, trobem que la participació es pot considerar un valor a la baixa. Les entitats en el nostre entorn més immediat estan prioritzant la consecució de resultats, amb o sense participació. Trobem per exemple en la investigació de Pujol (2003) que quan es pregunta a les organitzacions per la participació, tenen dificultats per definir el concepte, acotar els seus límits i exposar les metodologies pràctiques que utilitzen.

3.2. EL VOLUNTARIAT I LA FORMACIÓ

La segona dicotomia que apareix és que malgrat que els resultats de recerques àmplies indiquen que s'incrementa el nombre de persones voluntàries, a les entitats es considera que hi ha una reducció de les persones disposades a donar el seu temps i a comprometre's en un projecte, i les que ho fan, desenvolupen la seva tasca d'una manera menys estable (Pujol, 2003). La dificultat per incorporar i mantenir voluntariat, especialment jove, és una situació que es repeteix en entitats de diferents camps de treball. Aquesta contradicció es pot explicar per diversos factors: que hi ha hagut un canvi en el concepte voluntariat, fent que gent que ja col·laborava anteriorment i que no s'anomenava voluntària, ara sí que ho faci; o bé que les expectatives que han generat les polítiques i la publicitat institucional de promoció del voluntariat han fet creure a les entitats que rebrien una allau de sol·licituds per col·laborar sense haver de fer cap esforç en la comunicació, la definició de polítiques de personal i les tasques de gestió que això implica. La contradicció també es pot deure a causes internes, una de les quals pot ser que les entitats no deixen espai per la implicació, per la qual cosa la gent disposada a col·laborar cerca alternatives en els moviments no formalitzats o muntant iniciatives pròpies. En el cas concret de les entitats de lluita contra l'exclusió, com és el cas dels centres oberts que ocupen la nostra recerca, el poc interès per incorporar voluntaris pot estar influït per l'alt nivell de professionalització dels seus equips humans.

Aquestes dues situacions, poca participació i manca de voluntariat, posen en quarantena dos trets essencials de les entitats. Si es perd el component de voluntariat i es perd el component de la participació, fins a quin punt es pot dir que les entitats segueixen sent entitats? es pregunta M.A. Essomba²⁵ en el seu article. Probablement

²⁵ Essomba (2007) *"Els xiquets i els jòvens emigrants en les activitats de lleure: cap a un model solidari i integrador"*. Xerrada en el marc de de les jornades sobre Immigració i Joves de l'Institut Valencià de la Joventut (IVAJ) per l'escola d'animadors Juvenils (2007)

estaríem davant d'empreses de serveis (encara que amb figures jurídiques associatives), que tot i que poden fer una feina molt interessant, haurien perdut el component d'articulació d'interessos. Amb aquests dilemes es veu que les fronteres entre sectors es van difuminant.

3.3. LA FLEXIBILITAT I ADAPTACIÓ ALS CANVIS DEL TEIXIT ASSOCIATIU

Per l'objecte d'estudi de la nostra investigació, ens interessa aprofundir en la flexibilitat i adaptació del teixit associatiu, per analitzar la seva permeabilitat als canvis que pot suposar l'acollida dels adolescents fills i filles de famílies immigrades. En les recerques que hem pogut analitzar, se'n desprèn també que els mecanismes de gestió de les entitats estan poc sistematitzats: en el dia a dia, se sustenten i es coordinen a partir de xarxes relacionals informals. La clau d'aquestes xarxes és el contacte entre persones, cosa que les fa molt riques de relació, però molt febles davant del canvi de persones que encapçalin les iniciatives. Les entitats depenen del moment concret i de la identificació de certes persones amb l'organització, cosa que dificulta processos de millora. La poca sistematització de la gestió comporta, junt amb la manca de sistemes d'avaluació i de control econòmic, una falta d'informació objectiva per poder comunicar els resultats, una sensació d'inseguretat legal i una dificultat de ser transparents.

Els mecanismes de gestió utilitzats permeten que les organitzacions del tercer sector realitzin una contribució a la societat que d'una altra manera no seria possible. El tipus de funcionament s'ha d'analitzar dins la seva lògica, ja que els sistemes de gestió depenen dels trets organitzatius, i els trets organitzatius estan marcats pels sistemes de gestió. És a dir, els sistemes existents responen a uns factors que les condicionen i els fan possibles. Hi ha una dicotomia que permet defensar la idoneïtat dels sistemes existents: per una banda són entitats a les que s'atribueix una flexibilitat organitzativa, però al mateix temps presenten resistències al canvi. Per tant, la flexibilitat no vol dir que estiguin mancades de mecanismes, sinó que aquests hi són, i com a tals són difícils de canviar, ja que són resultat de l'essència i la voluntat dels associats, i responen a unes intencions i preferències concretes. Els decalajos provenen d'un increment de les demandes sense haver tingut en compte les capacitats ni haver considerat la naturalesa de les entitats, com seria el cas de l'acollida de la població immigrada. Fet que deixa entreveure que la derivació respon més a la urgència de resoldre els problemes actuals que a un mitjà qualificat idoni a partir d'una anàlisi

detallada de les condicions necessàries per oferir una prestació amb uns estàndards acceptats. La derivació es fa sense haver establert acords sobre les condicions per assegurar un bon nivell de qualitat.

3.4. LES ASSOCIACIONS I LES RELACIONS AMB L'ENTORN

Recordem que voldrem analitzar la situació de la xarxa del teixit associatiu en una realitat concreta, ens aturem ara a poder analitzar com són aquestes relacions segons el marc que ens ofereixen algunes recerques prèvies. Pel que fa a les relacions amb l'entorn, aquestes estan considerades com a molt importants dins el tercer sector, segons afirma Pujol (2003). Les organitzacions dediquen molta energia a establir contactes amb altres entitats, sense que en resulti, de moment, una xarxa que defensi i promogui el sector, especialment davant l'Administració i l'opinió pública. Així, i tot i les relacions existents, un dels fets que més preocupa al sector és l'atomització de les entitats. Cada vegada hi ha més entitats treballant de manera més aïllada. Aquesta situació comporta més competència entre elles per accedir a uns recursos que no han augmentat de manera proporcional. Hi ha moltes iniciatives per reforçar el treball en xarxa, però cap és prou robusta per poder representar o defensar el sector. No hi ha possibilitat d'acció conjunta a l'hora d'afrontar problemes i de fer front al tracte que, a vegades, reben per part del sector públic. Un exemple, segons Pujol (2003), seria el tracte fiscal que afavoreix a un tipus molt determinat de forma jurídica com és el cas de fundació i organització declarada d'utilitat pública.

Les federacions tenen el repte d'enfortir el seu paper i d'estructurar-se entre elles. Hi ha àmbits millor coordinats i estructurats que altres, però en conjunt no hi ha una integració de xarxes, cosa que posa en qüestió l'eficiència, eficàcia i imatge del sector. A més d'aquesta dificultat, i probablement lligat a ella, apareix un fenomen nou: la competència entre entitats, tant per la recerca de recursos, com per captar usuaris. Aquesta situació qüestiona i hipoteca, alhora, les possibilitats del treball en xarxa. Un dels factors clau per fer front als nous reptes, el treball interassociatiu, és doncs un punt de debilitat del sector. Caldrà analitzar aquesta situació en el teixit associatiu en concret com a camp d'estudi de la recerca i analitzar les possibilitats de millora en aquest sentit que permetin una coordinació major en l'acollida dels adolescents i joves nouvinguts a la població.

3.5. EL TEIXIT ASSOCIATIU DEDICAT A L'EDUCACIÓ DAVANT DEL FENOMEN DE LA IMMIGRACIÓ

L'educació en l'àmbit no formal des del teixit associatiu ha nascut i ha crescut al llarg del segle passat, i en el cas de Catalunya ha donat lloc a la configuració de propostes diversificades que, des d'una identitat pròpia, han perseguit de fons aquesta noció de ciutadà crític i conscient. Iniciarem aquest apartat aterrant en aquest teixit associatiu dedicat a l'educació no formal que pugui obrir portes, al final de l'apartat, a una possible línia de treball amb els infants i adolescents nouvinguts en aquest context educatiu.

3.5.1. L'educació en el lleure com a moviment social

Una primera tendència que ha pres forma en el marc de l'educació en el lleure és la d'entendre la seva acció des d'una vessant de moviment social. L'educació en el lleure, des d'aquesta perspectiva, no vol limitar-se a un paper subsidiari del desenvolupament social sinó que se sent protagonista i motor en allò que podem entendre com la transformació social. Els infants i joves participen de les activitats en un doble sentit, a curt i llarg termini. A curt termini, les accions educatives entronquen directament amb la satisfacció de necessitats de l'entorn social que es consideren prioritàries des de l'escala de valors pròpia com són el medi ambient, la solidaritat, l'establiment de xarxes de relació social... A llarg termini, l'objectiu és la preparació de persones amb una elevada competència social que siguin capaces d'ocupar llocs de responsabilitat en la societat i des d'aquests espais poder anar teixint el projecte de valors i de civisme que els caracteritza. Es tracta de la dimensió més comunitària de l'educació en el lleure i fonamenta la seva estructura majoritàriament en el voluntariat. En el rerefons d'aquesta perspectiva rau un sentit últim de missió social fortament compromesa amb una lectura de canvi de la realitat social.

3.5.2. L'associacionisme educatiu

Una segona tendència ha estat l'associativa. L'educació en el lleure s'entén i es promou com una forma concreta d'associacionisme que pretén transformar el temps lliure en temps educatiu. Des d'aquesta perspectiva s'és molt conscient de la importància de la missió educativa. La resta d'institucions socials amb un fort component educatiu, com són l'escola i la família, es troben actualment en crisi, en

procés de resituar el seu rol i la seva funció social, i l'educació en el lleure se sap un espai i un temps privilegiat per a proporcionar una educació que de vegades hi queda poc representada. En aquest sentit, l'educació en el lleure se situa com una peça del complex engranatge de les societats educadores, de les comunitats que comprenen que l'educació del segle XXI serà una educació desinstitucionalitzada i articulada en xarxes complexes de recursos, d'agents i de propostes, i que cobrirà tots els aspectes i tot el cicle vital de les persones, segons Essomba (2007). Es tracta d'una perspectiva que, des de la col·laboració i la cooperació en un marc de valors cívics determinats, atempta directament contra el creixement equilibrat i el benestar de les persones individuals com a millor garantia d'una societat i d'un avenir millor.

3.5.3. Les entitats com a organitzacions prestadores de serveis a la comunitat

Es tracta d'una tercera tendència de l'educació en el lleure que ens recorda com, sovint, aquesta iniciativa social també persegueix la cobertura de mancances estructurals en sectors socials que es troben en situació de risc. És habitual, doncs, que des de l'educació en el lleure es pretengui oferir un suport assistencial a la cura dels infants i adolescents que la resta d'institucions educatives no poden proporcionar atesa la complexitat de les condicions econòmiques, laborals i socioculturals d'una part important de la població. D'aquesta forma, l'educació en el lleure pren el seu caràcter més professional, perquè les exigències de l'entorn al qual pretén donar resposta així ho demana, i resulta una eina de primer ordre a l'hora de fomentar contextos en què el civisme té dificultats d'establir-se, no per motius ideològics sinó estructurals. Aquesta educació en el lleure garanteix que molts infants i adolescents s'acostin a l'interculturalisme d'una altra manera durant el temps extraescolar vinculat a l'escola, o que aquests mateixos infants i adolescents trobin un espai de qualitat en comunitats, barris i pobles on la pròpia dinàmica social no ha pogut generar recursos socioculturals que enriqueixin el temps de lleure de la població més jove. Segons Essomba (2007:4)

“Sovint aquesta aproximació de l'educació en el lleure frega el límit amb el treball social, però no per això deixa de tenir un sentit plenament cívic, tant per la funció social que desenvolupa com pel mateix contingut axiològic de la seva proposta.”

3.5.4. L'educació en el lleure i el treball amb la població nouvinguda

En aquesta proposta sobre el treball amb la població immigrada en les entitats que es dediquen a l'educació en l'àmbit no formal seguirem la proposta que realitza Essomba (2007). Les estratègies educatives i d'aprenentatge que un centre d'educació en el lleure pot desenvolupar, segons l'autor, per tal d'assolir el respecte a les identitats culturals, la lluita per la igualtat social i el combat contra la discriminació en un marc social intercultural se situen en tres nivells integrats de complexitat:

- **Coneixement i descoberta de l'altre.** L'educació en el lleure suposa un espai privilegiat per a dur a terme una educació intercultural basada a promoure la curiositat i l'obertura envers noves realitats culturals. A diferència dels centres escolars, no existeixen límits ni prescripcions provinents d'un currículum tancat sinó que el temps lliure ofereix l'oportunitat d'incorporar la diversitat cultural com un contingut fonamentador des d'una perspectiva actualitzada, connectada amb la realitat immediata d'infants. Explorar, investigar la riquesa de les múltiples formes que l'ésser humà ha adoptat per a interpretar la vida i adaptar-s'hi activament és un objectiu que es troba d'acord amb aquest nivell.

- **Reconeixement i vincle amb l'altre.** Més enllà del coneixement, l'educació en el lleure pot proporcionar oportunitats perquè els infants i els joves participants també puguin desenvolupar una aproximació, no només cognoscitiva sinó també afectiva, a tots els elements relacionats amb la diversitat cultural. Posseir una actitud de reconeixement davant de la diversitat en general, i cultural en particular, facilita que el contacte amb realitats diferents a la pròpia puguin ser contemplades de prop mitjançant un procés empàtic que desperta el gust per trobar-se en un marc intercultural a tot nivell (tant micro com macro), i que facilita l'establiment de vincles amb elements simbòlics i subjectes que es defineixen a si mateixos com a portadors d'una identitat distinta a la de l'altre.

- **Gestió de la convivència amb l'altre.** El coneixement i el reconeixement, però, tenen sentit si els contextualitzem en un marc aplicat a la vida quotidiana, és a dir, a la convivència. Segons Essomba (2007:4):

“La dimensió més comportamental de la naturalesa humana cal que també sigui contemplada, precisament com un tercer element que dinamitza, integra i dóna sentit a tot allò que pensem i ens fa sentir la diversitat cultural. De gestionar la convivència en marcs de pluralitat cultural, se n'aprèn i per aquest motiu l'educació intercultural en temps de lleure pot resultar un marc molt propici per a experimentar aquest aprenentatge, en un clima d'acció pedagògica que promogui projectes densos i intensos en matèria d'activitats que posen a prova els diferents recursos personals i col·lectius dels grups pluriculturals.”

4. EL CENTRE OBERT EN RELACIÓ A LA RESTA DEL TEIXIT ASSOCIATIU

Els objectius de la present tesi es dirigeixen a posar en relació la intervenció educativa i social del centre obert amb el teixit social del seu entorn, en tant que permet als participants del propi centre ampliar la seva xarxa de relacions i la seva participació social i ciutadana. Cal partir per tant, de les finalitats educatives del centre obert, que ens porten a la funció més social i de participació comunitària.

Les estratègies d'actuació sempre parteixen d'un àmbit sobre el que es pretén intervenir a partir d'uns objectius. Per Colom (1992:140-144) girarien entorn de sis centres de gravetat que ens permeten posar en relació les funcions del centre obert amb el seu context social i comunitari, i per tant, també amb el teixit associatiu al que pertany.

1. Sobre l'individu i el grup: inclou les actuacions a nivell individual (psicològiques, pedagògiques, de diagnòstic, terapèutica, d'ajuda...) com les que es donen a nivell grupal, com activitats ocupacionals o de lleure.

2. Sobre la família, generadora de part de la problemàtica del menor. Cal tenir una informació correcta de les situacions perquè les mediacions en cas de conflicte siguin les més encertades possibles o la intervenció d'orientació sobre la família sigui adient.

3. Sobre l'escola: amb una coordinació de programes de reeducació, lluitant contra el fracàs escolar o l'absentisme. L'escola es converteix en un recurs comunitari on s'integra la problemàtica general de barri.

4. A nivell de barri: atenent i coneixent els diferents serveis i institucions que existeixen al barri per utilitzar-los com a mecanismes d'integració dels infants i adolescents a la seva pròpia comunitat.

5. En el món laboral: desenvolupament de diferents activitats per a l'assessorament per a la recerca de feina, la formació a través de tallers, el seguiment dins l'àmbit laboral.

6. Sobre la societat en general: conscienciar a tota la societat, agents socials, institucions..., entorn de la necessitat de cercar entre tots la solució per als problemes que afecten especialment a les situacions de risc social.

González Sánchez (1999: 102-105) en la seva reflexió entorn de les aportacions que l'animació sociocultural pot fer en el medi obert i l'educació social especialitzada, creu que «la intervenció amb menors des de l'animació sociocultural pretén incidir en la comunitat, en els col·lectius, tractant de donar resposta a la problemàtica del menor, centrant el seu discurs d'intervenció en un context social més ampli i no focalitzant la problemàtica només en el menor com a únic responsable de la seva situació, ja que no és ell únicament responsable de la seva conducta, sinó que també ho és la comunitat social». Esmenta les quatre estratègies que caracteritzen l'actuació del centre obert com a metodologia social amb col·lectius d'exclusió social des del teixit associatiu al que pertany:

1. **La presa de consciència:** en el sentit crític de la paraula, per fer que les persones participin en la seva pròpia educació, assumint un compromís per transformar la pròpia realitat social.

2. **Participació:** el procés d'animació es desenvolupa per la participació de tots els subjectes, tan com a persones, i com a comunitat. Les persones s'han de convertir en agents actius del seu propi desenvolupament, han de ser protagonistes responsables en les situacions i decisions socioeducatives. D'aquesta manera podran prendre realment les decisions.

3. **Territorialització:** l'animació sociocultural dels centres oberts possibilita el coneixement del medi, dels contextos concrets i amb grups socials que tenen la pròpia cultura, del territori real on es desenvolupa la intervenció socioeducativa. Facilitarà el disseny de les estratègies i programes.

4. **Recursos:** la intervenció social i comunitària del centre obert en el seu teixit associatiu possibilita la creació de recursos i l'optimització dels existents, dins de l'estratègia de la transformació de la realitat existent per a superar-la, realitat on els col·lectius desenvolupen tot el seu potencial i incideixen en el seu entorn de manera positiva, crítica i solidària.

Així, per aquesta autora, González Sánchez (1999:109), és necessari «que un plantejament socioeducatiu, reeducatiu i preventiu de l'educació social especialitzada aposti per una metodologia que impulsi la motivació, la dinamització i la participació de les persones en el seu procés socialitzador i culturitzador; una metodologia que possibiliti hàbits de participació social i cultural que portin a un desenvolupament personal millor, a una transformació de la realitat sociocultural, i a una millora de la qualitat de vida dels individus i grups dins la societat».

El treball de l'estudi que presentem va dirigit a poder impulsar aquests objectius des del centre obert arribant a tot l'àmbit comunitari i teixit social, amb la finalitat de connectar el menor nouvingut amb tots els recursos i possibilitats que el nou entorn li facilita. D'aquesta forma, la tesi intenta buscar fórmules d'accés per als adolescents nouvinguts a tota la gamma de possibilitats de participació amb el nou context des de la intervenció educativa en l'educació no formal.

5. A TALL DE RESUM

A continuació fem un recull d'idees claus aprofundides al llarg d'aquest quart capítol que han de tenir la seva continuïtat en el disseny de la investigació

1. La importància del teixit associatiu en el **treball de l'acollida als joves i adolescents nouvinguts al nou entorn**. Es tracta d'un espai privilegiat per a poder treballar la construcció de la pròpia identitat i de poder impulsar l'educació per la ciutadania des de l'àmbit de l'educació no formal. Els seus instruments de treball seran diferents als del marc escolar i caldrà aprofundir en com es porta a la pràctica. Hem analitzat les dificultats habituals amb les que es troba el sector i també les potencialitats. Caldrà aterrar aquesta caracterització en el marc concret de treball.

2. La importància de concretar un **marc el més proper possible**. Tot havent revisat múltiples investigacions al respecte, serà necessari poder analitzar com l'entorn i el teixit associatiu del centre obert objecte d'estudi de tesi interactua amb aquest i condiciona el seu treball de "normalització" de les situacions de risc de molts adolescents nouvinguts. A partir dels treballs previs, tenim l'orientació de quins aspectes seran necessaris analitzar per tal de poder fer un bon estudi de necessitats i de potencialitats del teixit associatiu a Sant Boi de Llobregat.

3. Caldrà determinar les **possibles vies de treball conjunt entre centre obert i teixit associatiu de la zona** en l'establiment de complicitats dirigides a proporcionar una millor acollida als adolescents que s'incorporen a la zona i poder establir itineraris d'educació per a la ciutadania en el context de població.

CAPÍTOL CINQUÈ:
El teixit associatiu de Sant Boi i l'acollida als
adolescents immigrants

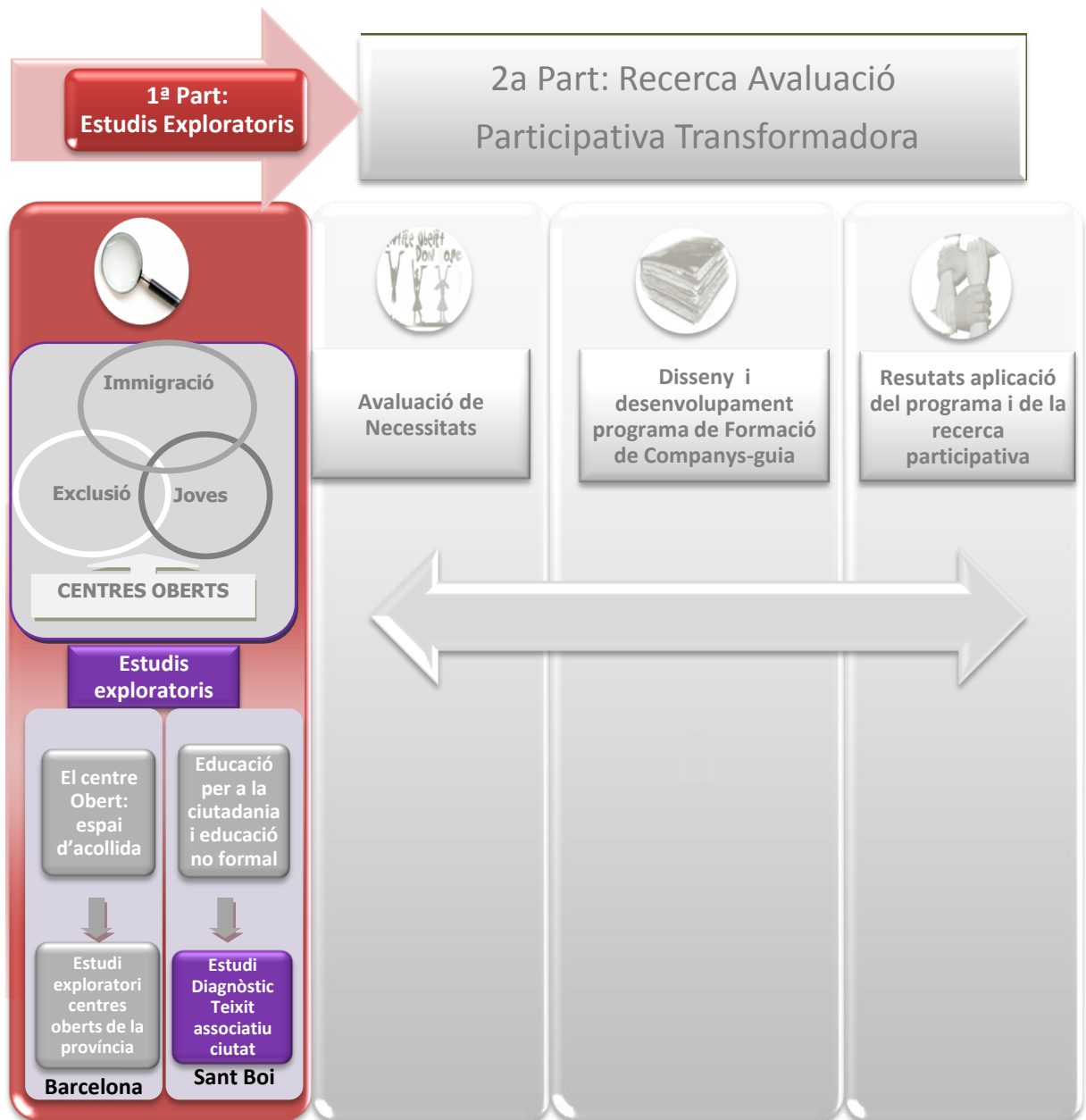

Figura 5.1. "El teixit associatiu de Sant Boi i l'acollida als adolescents immigrants" en el marc de la tesi

1. INTRODUCCIÓ

Els resultats de la investigació d'exploració diagnòstica del tercer capítol ens han permès detectar com s'estava treballant l'acollida de nens i joves immigrants en els centres oberts en la província de Barcelona així com les necessitats de formació més urgents per als equips. També s'han constatat diferències en les mesures adoptades pels centres en funció del volum de població immigrant que havien d'atendre i del context en el qual estaven situats. En aquest sentit, es va plantejar la necessitat de realitzar estudis diagnòstics més comprensius, centrats en contextos socials determinats, que permetessin donar resposta a les necessitats d'acollida de població adolescent i jove immigrada.

En concret, ens interessa millorar l'atenció social i educativa que reben aquests adolescents des del centre obert en un context. Per a tal fi, serà necessari conèixer la realitat social que l'envolta, i estudiar les seves potencialitats i febleses. Aquest tipus de plataforma social cal entendre-la des del teixit associatiu en el que està inscrita i que determina la seva funció social. Els recursos dels que disposa el centre obert en el seu entorn i les sinèrgies que es poden produir, probablement tindran una repercussió en la qualitat de l'acollida que es planteja per la població nouvinguda a la zona.

El Centre Obert Don Bosco de Sant Boi és l'entitat escollida per al desenvolupament de la segona part de la present tesi doctoral. La vinculació històrica de la investigadora amb el propi centre, la implicació activa en el procés d'exploració i diagnosi i la predisposició de l'actual equip per incorporar elements innovadors que millorin l'acollida que es fa des d'aquesta plataforma educativa, van ser els tres elements fonamentals que van determinar el context de la recerca en aquesta població del Baix Llobregat. Prèviament a aquestes propostes de millora, va ser necessari realitzar una anàlisi diagnòstica del context de la investigació entorn el teixit associatiu de la zona i possibles experiències pràctiques positives que estimulessin el procés d'innovació. Aquesta diagnosi és la que presentem en aquest capítol cinquè, responent al segon objectiu específic de tesi: **“Fer un estudi diagnòstic de l'acollida d'adolescents i joves immigrants en el teixit associatiu i social de Sant Boi, i en especial, en els centres oberts de la zona”**

Aquest objectiu general es concreta en tres de caràcter més específic que guiaran el capítol que ara introduïm, que intenten aprofundir en un context més acotat, el de Sant Boi de Llobregat; en la realitat sociodemogràfica on tindrà lloc el desenvolupament de la segona part de la recerca de tesi.

2. MARC DE L'ESTUDI DIAGNÒSTIC

2.1. CONTEXTUALITZACIÓ HISTÒRICA DEL FENOMEN MIGRATORI AL BAIX LLOBREGAT

La comarca del Baix Llobregat, a la que pertany el municipi de Sant Boi de Llobregat, s'ha caracteritzat, des de fa dècades, per un creixement sostingut de la població gràcies, en gran mesura, per l'arribada d'immigrants. La seva situació geogràfica, formant part de l'àrea metropolitana de Barcelona, així com, el seu actiu teixit productiu, han estat factors decisius perquè la comarca hagi esdevingut un pol d'atracció pels moviments migratoris.

Els fluxos migratoris a la comarca es van generalitzar sobretot durant el segle XX, tot i que a la segona meitat del segle XIX, amb l'inici del desenvolupament de l'àrea metropolitana, el Baix Llobregat ja va començar a rebre immigrants fruit de l'èxode rural català, bàsicament eren individus que provenien de Ponent i del Camp de Tarragona, així com també van haver-hi immigrants del País Valencià i d'Aragó.

Però, va ser a partir dels anys seixanta quan el fenomen migratori va començar a desenvolupar-se de manera notòria, primer una immigració procedent de pobles del sud de l'Estat espanyol, principalment d'Andalusia i Extremadura i, posteriorment, a mitjans dels anys vuitanta, l'inici de la immigració extracomunitària. I és la immigració de les darreres dècades, la comunitària i la extracomunitària l'objecte d'estudi de la nostra investigació.

El Baix Llobregat s'ha caracteritzat en aquest període per un creixement econòmic més elevat respecte a la mitjana espanyola. Aquesta comarca va desenvolupar una forta industrialització amb grans fàbriques i plantes industrials. Així, la comarca va començar necessitar mà d'obra per la indústria, però aquests llocs de

treball, no són els únics que es van començar a ofertar a la comarca, ja que també hi havia un sector agrícola important que necessitava treballadors de temporada.

El creixement dels fluxos migratoris pel creixement econòmic i productiu que va viure la comarca va afavorir un desenvolupament a l'esfera urbanística, demogràfica i cultural, aspecte que també es va veure afavorit per la seva localització geogràfica a l'entorn metropolità i industrial de Barcelona.

2.2. GRANS ETAPES DELS FLUXOS MIGRATORIS CONTEMPORANIS A LA COMARCA

Podem categoritzar els diferents fluxos migratoris contemporanis al Baix Llobregat en tres etapes diferents²⁶:

1) Segona meitat del s. XIX. Aquesta etapa respon a l'aparició de l'àrea metropolitana de Barcelona, la qual creixia per la industrialització que s'hi estava desenvolupant. Va rebre immigrants de l'èxode rural català provinents de Ponent i de les terres del Camp de Tarragona, així com també d'àrees del País Valencià i d'Aragó. Els immigrants tenien com a destinació Barcelona i el Baix Llobregat se'n va beneficiar de manera indirecta.

2) Des de la Primera Guerra Mundial fins a l'inici de la Guerra Civil. En aquest període, el qual coincideix en gran part amb el període d'entreguerres, Catalunya va viure una etapa d'expansió i creixement econòmic molt important. Va arribar una onada migratòria considerable provinent de l'àrea mediterrània i del sud-est peninsular. En aquesta segona fase, el nombre de nous arribats a la comarca va ser superior en relació a la fase anterior.

3) Inici Guerra Civil fins els anys 80. Amb anterioritat a aquesta data, es va produir un estancament dels processos migratoris fruit de la Guerra Civil i de les seves dramàtiques conseqüències polítiques, econòmiques i socials. El Pla d'Estabilització de l'any 1959 va iniciar un nou període d'immigració. La saturació de l'espai barceloní, va ser clau en l'augment del flux cap a la comarca. Amb les crisis econòmiques dels anys setanta, els fluxos migratoris van finalitzar i, fins i tot es va produir un flux en la

²⁶ Recaño, J. (2000). *La immigració al Baix Llobregat. L'onada migratòria dels anys 60*. Barcelona: Centre d'estudis demogràfics.

direcció oposada, un flux de retorn dels immigrants del sud-est de la península als pobles d'origen.

Segons els estudis entorn la immigració en el Baix Llobregat consultats²⁷, fins a la dècada dels anys vuitanta, van ser els andalusos el col·lectiu que va emetre més efectius, arribant al seu punt àlgid a la dècada dels seixanta, quan la immigració andalusa suposava un 54,4% de la població nouvinguda a la comarca.

La immigració andalusa a partir de la dècada dels anys setanta comença a minvar i a ésser superada en nombre per la població nascuda fora de l'Estat.

Els extremerys també tenen un pes important en la composició de la població immigrada al Baix Llobregat, entre 1960 i 1980 suposaven entre un 12,4 i un 13,2% del total de població que arribava. La immigració de pobles de l'Estat Espanyol, després d'unes dècades de gran immigració, es redueix de manera molt significativa, així, passen de representar un 90,2% durant la dècada dels setanta, a un 66,9% del total de la població immigrada a la dècada següent.

4) Anys 80 fins l'actualitat. Durant la dècada dels vuitanta s'inicia una nova tendència, l'arribada d'immigrants extracomunitaris. Les causes d'aquest flux migratori la trobem en la conjuntura político-econòmica. La crisi del petroli va implicar dures reaccions als països europeus, i una d'elles es va produir en l'àmbit de les polítiques d'immigració. Una de les respostes a la crisi va suposar un enduriment de les condicions d'entrada dels treballadors estrangers a alguns països europeus. Això va implicar que part dels fluxos de migrants es quedessin a Espanya, que fins a llavors corresponia més a un lloc de pas que no a un destí per part dels immigrants que provenien de països del Sud.

La nova migració de països extracomunitaris té unes característiques més heterogènies que en els períodes precedents. D'una banda hi ha la població procedent de la resta de la Unió Europea, amb unes condicions econòmico-socials generalment més òptimes derivades, majoritàriament, de tenir la ciutadania, i de l'altra trobem el col·lectiu de migrants que provenen de fora de la Unió Europea els quals responen a un perfil sociolaboral més diversificat.

²⁷ Recaño, J. (2000). *La immigració al Baix Llobregat. L'onada migratòria dels anys 60*. Barcelona: Centre d'estudis demogràfics.

A partir dels anys noranta, es va produir un canvi important en les característiques dels immigrants extracomunitaris, ja que es van iniciar els processos de reagrupament familiar. Dèiem en el primer capítol, quan caracteritzàvem diferents perfils de població immigrada que el reagrupament familiar és un indicador d'estabilització de la població immigrant. Per tant, durant els anys noranta hi ha una nova tendència, es deixa enrere una immigració eminentment de treballadors i prolifera una immigració de famílies; un fet que modifica la fisonomia de la immigració al Baix Llobregat.

El fet que predominés la immigració masculina en aquesta dècada, es fonamenta per la doble característica industrial i agrícola de la comarca. Aquesta va esdevenir en un dels atractius de la corrent migratòria masculina, principalment del col·lectiu provinent del Marroc. Aquesta migració era reforçada, en gran mesura, per raons de parentesc o veïnatge, així, és habitual trobar grans concentracions d'immigrants procedents d'un mateix poble o zona en una mateixa localitat. En el cas de la població marroquina, aquestes concentracions es troben a municipis com Viladecans, Gavà, Sant Vicenç del Horts o Olesa de Montserrat, una població provinent principalment de la zona del Rif (nord-est marroquí, províncies de Nador i Alhucemas).

A partir de l'any 1992, es va consolidar i estabilitzar el fenomen de la immigració al Baix Llobregat. El període va començar amb una recessió econòmica que va afectar l'estructura industrial i va retardar el ritme de creixement econòmic, encara que la repercussió sobre l'economia de la comarca va ser inferior respecte a la d'altres comarques de Catalunya.

La nova immigració d'aquesta dècada dels noranta i inici del segle XXI no té un perfil concret. Amb anterioritat, hi havia un predomini clar de la immigració marroquina però, a poc a poc, va deixar pas a més heterogeneïtat de països d'origen, com els procedents de l'Amèrica del Sud i Central o els provinents de l'Europa de l'Est. Així, en aquest període que continua fins l'actualitat, trobem una gran varietat de situacions personals, familiars i sociolaborals de la població immigrada que dificulta una generalització en les característiques que la poden definir.

2.3. PRINCIPALS CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA AL BAIX LLOBREGAT

La població estrangera del Baix Llobregat representa un 8,3% del total de la població estrangera de Catalunya l'any 2004. Dels 642.846 estrangers de Catalunya, 53.151 són de la comarca. L'any 2000, els estrangers a la comarca representaven un 9,1% de la població estrangera de Catalunya. El percentatge d'estrangers del Baix Llobregat respecte als estrangers de Catalunya, tot i l'augment sostingut d'estrangers a la comarca, ha anat disminuint des de l'any 2000.

Al Baix Llobregat, l'any 2000 hi havia 16.501 estrangers, els quals representaven el 2,4% de la població. L'any 2004 hi havia 53.151 estrangers, que suposen un augment de 36.650 persones respecte l'any 2000 i representen un 7,2% del total de la població comarcal. L'increment més elevat del nombre d'estrangers d'un any a un altre es va produir de l'any 2001 al 2002, quan la variació va ser del 45,7%; en valors absoluts, els estrangers van augmentar en 10.398 persones.

Quan analitzem la procedència de la població estrangera, un 39,7% dels estrangers del 2004 provenien d'Amèrica del Sud. Equador, amb un 14,0%, Colòmbia amb un 6,5% i Argentina amb un 5,8% del total d'estrangers de la comarca, són els països d'Amèrica del Sud amb més efectius. El segon continent de procedència amb més pes demogràfic és Àfrica; 16.539 africans viuen a la comarca i representen el 31,1% del total d'estrangers del Baix Llobregat. D'aquests africans, 15.342 són originaris del Marroc, i els estrangers procedents d'aquest país representen el 28,9% del total d'estrangers. Només 1.197 africans de la comarca no provenen del Marroc.

La Resta de la Unió Europea (14,0%), la Resta d'Europa (7,4%), Amèrica del Nord i Central (3,9%) i Àsia i Oceania (3,8%), aglutinen el restant 30% dels estrangers.

Segons sexe, hi ha més homes que dones estrangers. Des de l'any 2000, els homes han representat al voltant del 55% dels estrangers i les dones el 45%, amb petites oscil·lacions en aquest darrers anys. Així, l'any 2004, dels 53.151 estrangers de la comarca, 28.976 (54,5%) eren homes i 24.175 (45,5%) eren dones.

Per edats, el grup de 25 a 44 anys és el més nombrós, tot i que ha anat disminuint el seu pes respecte l'any 2003. La població es distribueix en un 51,7% al grup de 25 a 44 anys, en un 33,9% al grup de menys de 25 anys i en un 14,5% en el

grup de més de 45 anys. Aquesta distribució de la població estrangera segons edat, és a dir, un 35% de menors de 25 anys, al voltant del 50% els de 25 a 44 anys i sobre un 15% el grup de més de 45 anys, són les proporcions que s'han anat succeint des de 2000 fins al 2004 experimentant petites oscil·lacions.

Els següents mapes ens aporten informació sobre els punts de concentració d'estrangers segons el total de la població total de cada municipi per l'any 2000 i l'any 2004.

6. Distribució població estrangera. Any 2000 (%)

Font: OPMT-BL, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya

7. Distribució població estrangera. Any 2004 (%)

Font: OPMT-BL, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya

Gràfic 5.1. Evolució de la població estrangera al Baix Llobregat

El total d'estrangers a la comarca l'any 2000 representava un 2,4% de la població total de la comarca. Només hi havia 2 municipis que tinguessin uns percentatges de població estrangera superiors al 5,0%, eren Castelldefels i Sant Just Desvern amb un 6,7% i un 5,1%, respectivament. L'increment ha estat més elevat a Castelldefels, municipi que encapçala la llista segons els nivells de concentració en ambdós anys; la proporció d'estrangers a Castelldefels ha crescut 9,6 punts.

Els mapes anteriors aglutinen els municipis en 4 grups, els que tenen concentracions inferiors al 4%, el grup que agrupa els municipis amb concentracions

del 4,1 al 6,0%, els del 6,1% al 8,0% i els que tenen més d'un 8,1% d'estrangers. L'any 2000 observem que el grup majoritari era el que tenien una població estrangera inferior a un 4,0%; només Castelldefels, Sant Just Desvern, Martorell i Sant Esteve Sesrovires tenien percentatges superiors però en cap cas aquests eren superiors al 6,7%.

En canvi, l'any 2004, el grup de municipis amb menys d'un 4,0% d'estrangers s'ha reduït dràsticament, només 6 municipis de la comarca pertanyen a aquest grup. El conjunt de municipis amb uns percentatges entre el 4,1% i el 6,0% és el més nombrós reunint a la meitat dels municipis del Baix Llobregat.

Realitzant un anàlisi de la concentració d'estrangers en els diferents municipis, és a dir, estudiant la proporció d'estrangers respecte al total de la població municipal, observem que l'any 2004 dos terços dels municipis del Baix Llobregat tenen un 5% o més d'estrangers.

Destaca l'elevat nombre d'estrangers de Castelldefels, són 8.815 individus els quals representen un 16,3% del total de la població. Martorell és el segon municipi amb més concentració d'immigrants amb 3.004 estrangers que suposen el 12,0% de la població. Cornellà de Llobregat és el tercer municipi amb més percentatge d'estrangers i el segon en nombre absolut, aglutina 8.151 individus, un 9,8% del total de la població del municipi. 10 són els municipis que tenen uns percentatges de població estrangera inferior al 5,0%, sent Sant Climent de Llobregat el poble amb menys població estrangera, concretament representen un 2,2%.

Seguint l'estudi realitzat des del Consell Comarcal del Baix Llobregat l'any 2004, pel que fa al **nivell d'estudis** de la població estrangera a la comarca del Baix Llobregat l'any 2001. La categoria que reuneix a un nombre major d'estrangers és la d'Estudis primaris amb un 41,0% del total de la distribució. Aquesta categoria juntament amb la categoria dels Estudis secundaris que representen més del 65% de la població estrangera de la comarca.

L'any 2001, la població estrangera del Baix Llobregat segons la **seva situació professional**, tenia més empleats fixos que eventuais. Els empleats fixos suposaven el 45,4% del total, i els empleats eventuais responien al 43,1% de la distribució. Les altres categories tenien una presència molt minsa, ja que quasi bé un 90% dels estrangers pertanyien a les categories esmentades anteriorment.

Pel que fa a la població estrangera ocupada **segons la branca d'activitat**, hi havien tres branques que aglutinaven més del 50% de la distribució i eren la Construcció (21,4%), les Indústries manufactureres (20,8%) i el comerç i la reparació (12,5%). Respecte al total de la població al Baix Llobregat, les categories amb una més presència d'estrangers eren la de Personal domèstic (19,1%), la d'Agricultura i ramaderia (15,8%) i, finalment, la Pesca (12,7%).

Les professions més freqüents de la població estrangera eren les de treballadors no qualificats (24,6%), els artesans i treballadors qualificats de les indústries i la construcció (19,1%) i els treballadors de serveis i venedors de comerç (15,1%). Respecte al total de la població del Baix Llobregat destaca la proporció dels treballadors qualificats en activitats agràries i pesqueres (10,2%) i la dels treballadors no qualificats (9,7%).

Les **taxes d'activitat, d'ocupació i d'atur** són els principals indicadors del mercat laboral. A l'estudi realitzat des de la Diputació de Barcelona l'any 2003, observem les taxes tant de la població estrangera com del total de la població del Baix Llobregat. Les taxes d'activitat i d'ocupació dels estrangers eren superiors a les del total de la població, 10,1 punts i 4,4 punts superiors, respectivament. La taxa d'atur dels estrangers era superior a la mitjana de la comarca, situant-se al 17,0%, 6,4 punts superiors.

2.4. DESCRIPCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA A SANT BOI DE LLOBREGAT

La població de Sant Boi de Llobregat, en deu anys, ha crescut en 2.711 persones; d'elles, el 88,6% són ciutadans d'origen estranger. Des dels inicis de la dècada de 1990, el pes de la població estrangera en aquesta població ha anat augmentant, així en 1991 representava només el 0,60% del total de població, mentre que en l'any 2000 aquesta proporció havia augmentat fins al 1,73%; i en el 2002 la població estrangera representava el 3,62%, fins arribar al 5% actual. Si atenem a la distribució de la població per nacionalitats, trobem una gran heterogeneïtat ja que la població actual es compon de persones de 68 nacionalitats diferents. Dintre d'elles hi ha un clar predomini de població estrangera d'origen marroquí (un 50,1%), seguida amb bastant distància de població procedent de diversos països sud-americans. Es

dóna, a més, la circumstància que la població d'origen marroquí és la que experimenta un major creixement cada any.

Atenent a la distribució per edats, la majoria de la població estrangera resident en Sant Boi té entre 15 i 45 anys (el 67,52% dels habitants immigrants), concentrada particularment entre els 20 i els 40 anys (un 52,79%). Es tracta per tant, d'una població especialment jove.

1. Evolució de la població estrangera. Anys 2000-2004

Any	Població estrangera		Població total
	n	%	
2000	1.367	1,7	79.337
2001	1.848	2,3	79.463
2002	2.665	3,3	80.041
2003	3.769	4,7	80.738
2004	4.554	5,6	80.636
Variació 2000-2004 (%)	233,1	-	1,6

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Idescat

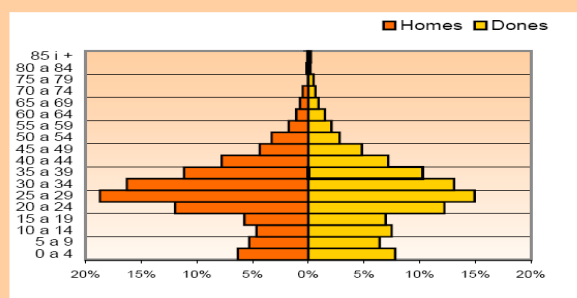
2. Població estrangera per continents de procedència. Any 2004

Continents de procedència	Població estrangera	
	n	%
Resta UE	306	6,7
Resta Europa	173	3,8
Àfrica	1.920	42,2
Amèrica del Nord i Central	180	4,0
Amèrica del Sud	1.794	39,4
Àsia i Oceania	181	4,0
Estrangers	4.554	100

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Idescat

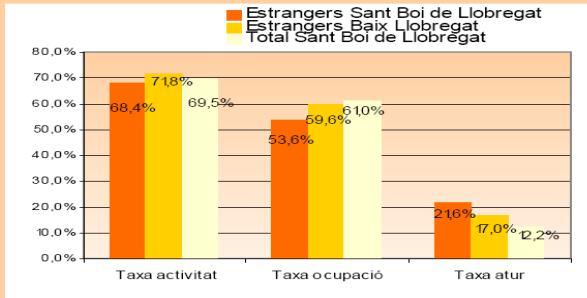
Taula 5.1. L'evolució de la població estrangera a Sant Boi de Llobregat

3. Piràmide de població estrangera. Any 2004.

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Idescat

4. Principals indicadors del mercat laboral. Any 2001

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Idescat

Gràfic 5.2. Distribució per sexes i ocupació de la població estrangera a Sant Boi de Llobregat

3. PROGRAMA MUNICIPAL DE NOVA CIUTADANIA DE SANT BOI DE LLOBREGAT²⁸

3.1. PRESENTACIÓ

En el capítol anterior presentàvem el marc polític autonòmic que marca les línies d'actuació del govern de la Generalitat en l'acollida de les persones estrangeres al marc català. Recordem que basava les polítiques en tres eixos principals: l'eix d'acollida, l'eix d'igualtat i l'eix de l'acomodació. Anunciàvem que la concreció d'aquestes línies generals es realitzaria en els diferents municipis en programes i plans locals. Així, en la població de Sant Boi de Llobregat, es va fer un estudi sociodemogràfic conjunt entre agents socials i Administració Pública Local, com a base per l'elaboració del propi "**Programa Municipal Transversal de Nova Ciutadania**", aprovat el mes de febrer de l'any 2007.

Aquest Programa Municipal estableix les línies a potenciar per la incorporació dels nous ciutadans a Sant Boi des d'una perspectiva local. Així les seves finalitats principals són:

1. Facilitar a les persones nouvingudes al municipi l'accés i ús normalitzat als serveis i recursos existents i vetllar per tal que aquests siguin adequats per cobrir les seves necessitats, amb especial atenció en les fases de recepció i acollida al municipi.
2. Millorar la participació de les persones nouvingudes i de les entitats i associacions que les representen en la definició i satisfacció de les seves necessitats i, també, en la valoració, corresponsabilització i millora contínua de la gestió local de la diversitat.
3. Mantenir, enfortir i innovar en les polítiques de gestió de la diversitat perquè garanteixin l'accés a drets i deures, béns i serveis, en igualtat de condicions que la resta de ciutadans i ciutadanes i amb plena normalitat i que permetin a

²⁸ Podem consultar-lo a l'ANNEX A-IX

les persones nouvingudes disposar de condicions de vida dignes i la defensa dels drets fonamentals, dels valors democràtics i de l'estat de dret.

En la definició d'aquestes finalitats, i de com assolir-les, va ser fonamental el procés de debat i consens tant amb els ciutadans i ciutadanes, amb les persones nouvingudes i les seves entitats representades en la Comissió de Participació Ciutadana de Nova Ciutadania, i amb els portaveus dels grups polítics municipals, així com amb un ampli ventall de tècnics i tècniques municipals i locals i amb altres agents clau en la gestió de la diversitat d'abast supramunicipal (Diputació de Barcelona, Secretaria d'Immigració de la Generalitat, etc.), així com el coneixement previ de recursos i necessitats. Parteix també del model teòric de la democràcia intercultural i de la consideració de l'existència d'un procés d'assentament particular en cada cas, però que passa per unes mateixes fases al llarg del temps (arribada, instal·lació i assentament), cadascuna de les quals s'associa a unes necessitats i, amb elles, a demandes diferenciades.

Aquestes finalitats es concreten en el Pla en objectius genèrics i específics per als diferents àmbits d'actuació, i en un conjunt de serveis i actuacions que el programa recull en el seu pla d'acció juntament amb els instruments que han de permetre la seva avaluació contínua. Aquests àmbits seran els que puguin generar l'esquelet de la investigació sobre el teixit associatiu de la zona.

3.2. ELS OBJECTIUS GENÈRICS

Els objectius genèrics del Programa de Nova ciutadania són:

- 1.** Garantir l'accés a la informació bàsica sobre el context local a les persones nouvingudes.
- 2.** Garantir el seu accés i ús normalitzat dels serveis i recursos socials bàsics (empadronament, assessorament jurídic, coneixement de l'entorn, aprenentatge de la llengua, assessorament laboral, sistema sanitari, etc.).
- 3.** Promoure la integració i participació de les persones nouvingudes a la vida social del municipi.

4. Fomentar la coordinació, coneixement i col·laboració entre els/les agents que treballen amb i per a persones nouvingudes (sobretot aquells/lles que en fan una primera acollida).
5. Afavorir, implicar i corresponsabilitzar agents municipals, locals i a tota la ciutadania en la gestió de la diversitat i la consolidació d'un model de societat cohesionada i pròspera (sobretot en la recepció, l'acollida i l'acompanyament de la població nouvinguda).

3.3. ELS EIXOS ESTRATÈGICS DE TREBALL

La nostra recerca diagnòstica gira entorn l'acollida dels infants i adolescents al teixit associatiu de la ciutat de Sant Boi. Aquest estudi pren els eixos estratègics del Programa de Nova Ciutadania de la població com a punt de referència en les dimensions d'anàlisi. A continuació presentem l'eix vertebrador de l'estudi diagnòstic, ja que representa la seva estructura principal:

Eix 1: Recepció i acollida	<p>4.4. Servei d'acollida de persones nouvingudes</p> <p>4.5. Servei d'informació i assessorament jurídicolaboral</p> <p>1.3. Servei de traducció i interpretació</p>
Eix 2: Educació per la diversitat	<p>2.1. Sessions formatives àmbits temàtics clau</p> <p>2.2. Foment dels coneixements lingüístics.</p> <p>2.3. Foment del respecte, la tolerància, el coneixement mutu</p>
Eix 3: Accés i ús a altres serveis i recursos bàsics	<p>3.1. Servei d'informes d'arrelament social</p> <p>3.2. Servei d'informes suficiència d'habitatge per al reagrupament</p>
Eix 4: Atenció a col·lectius específics	<p>4.1. Cursos de suport i capacitació per a dones nouvingudes</p> <p>4.2. Accions de suport a infància i adolescència nouvinguda</p>
Eix 5: Convivència, mediació, civisme i cooperació	<p>5.1. Actuacions de sensibilització, coneixement mutu i educació en valors</p> <p>5.2. Suport a entitats de l'àmbit de la immigració</p> <p>5.3. Suport a projectes en l'àmbit de la immigració</p> <p>5.4. Suport i impuls de la participació de les persones nouvingudes i les entitats de l'àmbit</p>
Eix 6: Prospecció i comunicació	<p>6.1. Servei de prospecció, gestió, anàlisi i difusió de dades</p> <p>6.2. Foment i consolidació de la transversalitat en la gestió local</p> <p>6.3. Seguiment i millora de l'aplicació del Programa Municipal Transversal de Nova Ciutadania</p>

Taula 5.2. Estructura del Programa de Nova Ciutadania de Sant Boi de Llobregat

4. ESTUDI DIAGNÒSTIC A LA POBLACIÓ DE SANT BOI DE LLOBREGAT I EL SEU TEIXIT ASSOCIATIU

En els apartats precedents hem pogut estudiar les característiques històriques i causals de la immigració en el Baix Llobregat. Així, hem pogut aterrar aquestes xifres generals de la comarca a Sant Boi de Llobregat i per últim, hem presentat la proposta del propi Ajuntament per a donar resposta a aquesta nova realitat que representa el fet migratori a través del seu Programa Municipal de Nova Ciutadania. Tota aquesta contextualització de caràcter sociodemogràfic ens ha emmarcat l'objecte principal del nostre treball diagnòstic a la població de Sant Boi de Llobregat que presentem en aquest cinquè capítol.

L'objectiu principal d'aquest estudi diagnòstic és el de realitzar una recerca en profunditat de com es realitza l'acollida d'adolescents i joves immigrants en el teixit associatiu i social de Sant Boi, i en especial, en els centres oberts de la zona.

Per aquest motiu es planteja una investigació col·laborativa amb diferents agents i entitats representatives del teixit social de la població, i amb els tècnics de les diferents regidories de l'Ajuntament (joventut, serveis socials, nova ciutadania, participació i educació). D'especial interès és la col·laboració de l'equip tècnic del Pla de Desenvolupament Comunitari desenvolupat en un dels districtes de la ciutat de les zones més deprimides que accedeix de forma més directa a la realitat quotidiana d'entitats i dels agents socials de l'entorn. Entenem que aquest treball conjunt permet una continuïtat de les conclusions que es puguin extreure de l'estudi. S'ha invertit un especial esforç a crear una base comuna: reunions a nivell polític amb les diferents regidories afectades, generar un espai de diàleg i intercanvi amb els tècnics de l'administració pública, la incorporació d'elements sorgits del diàleg amb les entitats, garantint, així, un espai comú on el resultat reflecteixi la realitat experimentada pels agents de la zona i generi vies de treball comú posterior.

El treball pretén conèixer la realitat directa d'un territori amb forta presència de població nouvinguda i poder fer una diagnosi de la realitat de participació d'aquests nous ciutadans al nou context. Es vol realitzar, doncs, una anàlisi de necessitats i elaborar de forma col·laborativa una proposta de treball per a l'administració local i per a les institucions socials de la zona en relació a la participació social i associativa dels joves nouvinguts. L'èmfasi en un projecte col·laboratiu i participatiu pretén fomentar vies comunicatives entre les diferents institucions i potenciar el treball en xarxa.

4.1. ELS OBJECTIUS GENERALS I ESPECÍFICS DE L'ESTUDI DIAGNÒSTIC

Aquest objectiu general es concreten en els següents objectius específics:

1.2. Fer un estudi diagnòstic de l'acollida d'adolescents i joves immigrants en el teixit associatiu i social de Sant Boi, i en especial, en els centres oberts de la zona

- 1.2.1. Conèixer les necessitats socioeducatives en l'acollida inicial dels adolescents fills i filles de famílies immigrants destinataris de l'acció de les entitats socials de la zona, en especial dels centres oberts que hi intervenen.
- 1.2.2. Conèixer la repercussió de la proposta educativa de les entitats en les necessitats reals tant dels adolescents immigrants com del teixit social d'acollida.
- 1.2.3. Conèixer la connexió i intercomunicació entre les diferents instàncies i entitats implicades

Figura 5.2. Els objectius de l'estudi diagnòstic

4.2. DISSENY DE L'ESTUDI DIAGNÒSTIC

Aquest projecte parteix de l'objectiu de potenciar un coneixement en profunditat de l'atenció socioeducativa dels adolescents en la xarxa social en un municipi de l'àrea metropolitana de Barcelona de forma participativa amb els professionals que hi treballen directament. La metodologia de la investigació segueix un model d'avaluació col·laborativa que permet, alhora, assolir el

coneixement i la pràctica dels principis de treball dels agents educatius en aquest camp.

El disseny de la investigació segueix les fases d'una avaluació participativa. Al llarg del procés, s'ha treballat de forma consensuada entre les diferents institucions que hi han participat: una d'elles orientada cap a la producció científica o a la formació de professionals (en aquest cas des del món universitari) i els agents socials que treballen en la zona (Administració Pública i entitats d'iniciativa social.)

En el següent quadre es mostren les fases a través de les quals s'ha desenvolupat el projecte i s'identifiquen les principals tasques realitzades en cada una d'elles.

FASES DE L'ESTUDI

Fase I Disseny i entrada al camp	Creació de l'equip de treball coordinat entre Universitat, administració local i entitats socials Contacte amb informadors i fonts documentals Revisió i selecció d'instruments de recollida de dades. Es comença a elaborar l' instrument (guió d'entrevista per a entitats)
Fase II Anàlisi de necessitats i diagnòsi de l'atenció socioeducativa	Elaboració definitiva de l'instrument (entrevista semi-estructurada) En paral·lel es realitzen dos processos (recopilació d'informació de caràcter quantitatiu i qualitatiu de les entitats i administració local-) Anàlisi de necessitats dels adolescents i joves respecte la seva participació social. Estudi diagnòstic de la seva acollida en el teixit associatiu i social del municipi
Fase III Anàlisi de dades i interpretació de la informació	Anàlisi quantitatiu i qualitatiu de les dades obtingudes. Elaboració de matrius, taules i primers informes. Primera aproximació interpretativa a la informació. Identificació de "bones pràctiques"
Fase IV Treball col·laboratiu amb administració i entitats. Prospectiva	Exposar i compartir els resultats obtinguts. Validació per part de les persones implicades en la realitat. Aportar des de les responsabilitats de cada participant i en funció dels resultats obtinguts possibles accions en la línia del "Programa Municipal Transversal de Nova Ciutadania" Perfilar, consensuar i prioritzar conjuntament línies d'Intervenció futures.
Fase V Proposta d'intervenció	<i>Integració del treball realitzat conjuntament pels participants en una Proposta d'Acció articulada al voltant dels eixos: Acollida, Convivència i Participació, Espais de Col·laboració i Formació</i>

Taula 5.3. Disseny de l'estudi diagnòstic a Sant Boi de Llobregat

4.2.1. Fase I: Disseny i entrada al camp

La recerca que presentem parteix d'estudis i documentació prèvia que ens va permetre l'orientació del treball a realitzar i que ens va ajudar a perfilar el diagnòstic i els instruments de recollida d'informació. A continuació s'anomenen les fonts documentals que han estat la base de fonamentació pràctica de la investigació realitzada²⁹:

1. Estudi Exploratori de l'Atenció socioeducativa als adolescents nouvinguts als centres oberts de la Província de Barcelona. (recollit al capítol primer de la tesi)
2. Tesi doctoral Dra Pujol: <i>"Entorn en transformació i Tercer Sector. Capacitats Organitzatives, prestacions de serveis i rol polític. El cas de les associacions per la lluita contra l'exclusió social a Catalunya"</i>
3. Estudi Diagnòstic la Realitat de l'Acollida de Nova Ciutadania a la Ciutat de Sant Boi. CRID- Diputació de Barcelona.
4. Resum Jornades de Participació Comunitària per a joves. IES Marianao-Pla de Desenvolupament Comunitari.
5. Programa Transversal Municipal de Joventut. Ajuntament de Sant Boi de Llobregat.
6. Pla Municipal de Civisme. Ajuntament de Sant Boi de Llobregat.
7. Projecte Educatiu de Ciutat de Sant Boi de Llobregat.
8. Informe final del estudio de casos de Canovelles. Grup GREDI.

Taula 5.4. Fonts documentals en l'estudi diagnòstic a Sant Boi

Posteriorment, vam poder incorporar en el treball el "**Programa Transversal Municipal de Nova Ciutadania**" que ens ha permès una nova estructuració de la propostes sorgides pel Pla d'Acollida al teixit associatiu de la ciutat dels adolescents i joves nouvinguts a la ciutat en la última fase del nostre estudi.

D'aquesta forma, l'estudi principalment parteix de dos treballs previs a la zona, que orientaven a la necessitat d'un aprofundiment en les línies de treball que aquests havien aportat. Per una banda, un treball diagnòstic en la província de Barcelona entorn la realitat de centres oberts per a adolescents i joves amb una forta presència de persones nouvingudes. Per una altra banda l'exploració realitzada pel CRID per a

²⁹ A la bibliografia es presenten les fonts documentals consultades per realitzar la investigació

l'anàlisi de necessitats en l'acollida de les persones nouvingudes a la població de Sant Boi de Llobregat de caràcter generalista: sanitat, seguretat, educació, joventut, etc.

En aquest segon estudi hi havien participat, animades i coordinades des de l'Administració Pública, entitats de la ciutat que treballaven directament amb persones d'origen estranger. Partint dels agents interlocutors locals de l'estudi i les entitats que hi havien participat es va realitzar la proposta de presentar la possibilitat d'aprofundir en un aspecte en concret que l'estudi només enuncitava: l'acollida dels adolescents i joves nouvinguts al teixit associatiu de Sant Boi de Llobregat.

Des de l'inici, davant de la possibilitat de dotar de recursos l'aprofundiment en aquest aspecte, l'equip de recerca va aconseguir el recolzament de l'Administració pública, a partir de la Regidoria de Nova Ciutadania, en concret del tècnic responsable per a tal fi, en Marcos Ballester. També vam comptar amb el suport d'agents municipals de territori, vital en la investigació per al contacte i la facilitació d'entrada amb les entitats de caràcter social. En la demanda de l'ajuda, en Francesc Gutiérrez com a tècnic de dinamització comunitària va participar en l'impuls inicial de la posada en marxa de la investigació. En aquest primer moment, també vam comptar amb el suport de dues entitats molt implicades socialment en el territori i amb un bagatge de treball comunitari molt important a la ciutat de Sant Boi de Llobregat: el Centre Obert Don Bosco i la Fundació Marianao.

En el procés, el grup de recerca de la Universitat ha funcionat durant la investigació com element facilitador del procés de proposta de concrecions en el Pla d'Acollida. De fet, ha partit des d'un moment inicial força directiu en el procés de diagnosi i exploració del camp, passant posteriorment a ser generador d'espais d'intercanvi, diàleg i creació de propostes i per fi, arribar a dipositar la part de propostes d'actuació i línies de treball futures en els protagonistes del procés: el teixit associatiu i l'Administració Local.

Podríem parlar d'una comissió de treball inicial, entre universitat i interlocutors del territori, que va facilitar la possibilitat d'exploració i diagnosi. Per part de l'Administració Pública es va garantir l'entrada al camp d'investigació: els responsables de les diferents entitats seleccionades de la població.

Per una altra banda, el Centre Obert Don Bosco i el Projecte Sinèrgia, van fer possible tant la validació de l'instrument (prova pilot de l'entrevista als agents socials)

com de dotar de criteris de treball i persones de contacte de les entitats amb les que mantenen lligams de treball en el territori. Posteriorment, aquest equip de treball s'ha anat ampliant cap a l'anàlisi i validació dels resultats a partir de la creació d'un grup de discussió que ha permès posar en relació el Programa Municipal per a Nova Ciutadania i els resultats obtinguts a partir dels propis adolescents i les entitats.

En aquest grup han participat directament per part de l'Ajuntament: la tècnica de Nova Ciutadania (Rosa Mur), Tècnic de Desenvolupament Comunitari (Francesc Gutiérrez), Tècnic de Participació Ciutadana (Francesc Xavier Fernández), Tècnic del Projecte Educatiu de Ciutat (David Meca), Tècnica del Pla de Desenvolupament Comunitari al Barri de Marianao (Silvia Gutiérrez), així com de forma no directa però participants del procés: el Tècnic de Joventut (Albert Gutiérrez) i la tècnica per a Serveis Socials (Laura Marín).

Per part de les entitats, han participat al llarg del procés d'investigació: Centre Obert Don Bosco (M. Pau Martínez), Projecte Sinèrgia (Roser Feliu i Cristina Conejo), Josep Torrico (Fundació Marianao), Montserrat Capdevila (Col·lectiu SUMA), Marta Tam (Cultura Viva), Sira Fraile (Esplai Arrels), Montserrat Arévalo (Forum per la Solidaritat), Amparo Castelló (ONG Vols), Antonio Martínez (F.C. Boisant), U.E. Santboiana, Rosa M. Picó (Normalització Lingüística) i Concha Marques (Carites). En aquesta última fase de l'estudi, el grup de recerca es manté com a facilitador de l'impuls de les línies concretades pel propi grup de discussió, vetllant per les possibles línies futures d'aprofundiment i concreció dels objectius proposats i de la seva posada en marxa.

4.2.2. Fase II. Anàlisi de necessitats i diagnosi de l'atenció socioeducativa

En aquesta fase es va elaborar l'instrument per a la recollida d'informació, una entrevista semiestructurada per a ser aplicada als agents educatius de diferents entitats socials, culturals, esportives, etc., de la localitat. A continuació presentem el procés seguit per a l'elaboració del guió de l'entrevista.

4.2.2.1. Metodologia i instrument

En el capítol número dos, en el que es descriu la metodologia utilitzada per l'estudi diagnòstic en els centres oberts vam dedicar un apartat complet a descriure la metodologia de l'entrevista, les seves modalitats i paràmetres metodològics corresponents. Remetem al lector a poder consultar el capítol per tal d'aprofundir en el model de treball amb entrevistes en l'actual recerca. En qualsevol cas descriurem el procés d'elaboració, validació i passació sense remetre al marc teòric ja descrit.

4.2.2.2. L'entrevista als agents socials- teixit associatiu de la zona

L'entrevista ve a respondre la necessitat d'un estudi de necessitats entorn el teixit associatiu que treballa a la zona del centre obert on centrarem la nostra tesi doctoral. Caldrà, això sí, concretar aquesta diagnosi del territori en quins elements cal que aprofundeixi. Centrarem l'entrevista en els tres pilars que marca clarament l'objecte de tesi: la resposta a la població jove, l'atenció a la població nouvinguda que s'ofereix i els possibles elements de coordinació externa per tal de veure les possibilitats de connexió amb la realitat que ens ha mostrat la diagnosi del centre obert.

D'aquesta forma els **objectius específics** de l'entrevista són els següents:

- Aprofundir en quins tipus d'associacions, entitats i recursos disposa la població de Sant Boi en l'àmbit no formal. Conèixer les seves finalitats i principals destinataris.
- Conèixer a fons els equips que hi treballen, el nivell formatiu i el grau d'implicació.
- Descriure el grau de participació dels adolescents de la població i les potencialitats i dificultats en aquesta oferta en l'àmbit no formal.
- Conèixer la resposta que es fa davant de l'arribada de nous veïns procedents d'altres països a la nostra població; formes d'adaptació, nous objectius, presència possible de persones de divers origen cultural.
- Mecanismes de treball en xarxa i connexió entre les diferents entitats de la ciutat.

Per a elaborar les **dimensions** que havien de tenir en compte en l'entrevista s'ha pres, com punt de partida, alguns dels resultats del treball anterior sobre el Pla d'Acollida en centres oberts de la província de Barcelona i els elements que vertebraven la investigació entorn el Tercer Sector de diferents estudis referenciats en el capítol anterior. Així s'han intensificat les preguntes en referència a la descripció del servei i s'han introduït alguns ítems entorn les propostes de futur que suposa l'estudi: predisposició de l'entitat a la formació i al treball en xarxa, detecció de necessitats per a l'elaboració del Pla Integral d'Acollida i possible nivell d'implicació en aquesta dimensió per part de l'entrevistat i de l'entitat a la qual representa. El guió de l'entrevista es correspon amb les següents dimensions en paral·lel a les treballades en l'estudi exploratori sobre els centres oberts descrit en capítols anteriors:

- ***Descripció del servei o recurs: dades d'identificació.***
- ***Professionals que treballen en l'entitat o servei i relacions amb altres tècnics i entitats.***
- ***Objectius de l'entitat o servei, població a la qual es dirigeix i mecanismes de difusió.***
- ***Adequació de l'entitat o servei per a l'acollida a adolescents i joves immigrants.***
- ***Resultats i impacte de l'entitat o servei en els beneficiaris.***

En cadascun d'aquests blocs s'han elaborat preguntes guia de forma diferenciada segons els destinataris de la mateixa: persones d'entitats i recursos que treballen amb població immigrada i personal tècnic de diferents serveis de l'ajuntament.

El guió de l'entrevista és el següent es recull en el següent quadre:

Guió d'Entrevista Agents Socials de la zona

- Entitats i recursos que treballen amb població immigrada
- Tècnics ajuntament

BLOC I. DESCRIPCIÓ DEL SERVEI/RECURS. Dades identificatives

- Camp de treball:
_____ Tècnic Ajuntament. Departament _____ (passem a la pregunta 9)
_____ Entitat social
_____ Entitat Lleure
_____ Associació cultural
_____ Entitat esportiva

En el cas de les entitats i associacions:

- Rep subvenció pública? __ Sí __ No
- Població atesa:
_____ adolescents _____ joves _____ població en general

Perfil (socioeconòmic, cultural, etc.): _____

- Nombre de beneficiaris: _____
- % del total és població immigrada: _____
- Si es dediquen a població nouvinguda. De les polítiques prioritàries del Pla de Ciutadania i Immigració de la Generalitat (05-08) a quina respon?
_____ Acollida _____ Igualtat _____ Acomodació

BLOC II. PROFESSIONALS DEL RECURS I RELACIONS AMB ALTRES TÈCNICS I ENTITATS

- Nombre de professionals (en el cas de les associacions): _____
 - Nombre de voluntaris: _____
 - Dins del pla de formació per al personal està contemplada la formació en temes entorn els processos migratoris o la interculturalitat?
_____ sí _____ no
 - Es veu necessària aquesta formació?
_____ sí. Quins temes: _____
_____ no
 - Participeu del treball en xarxa amb entitats o agents socials?
_____ sí _____ no
 - Participeu de xarxes estables de participació o en taules del tercer sector?
_____ no.
_____ sí. Quines? _____
- Són xarxes promocionades per l'Administració Pública: _____ si _____ no
O per la Iniciativa Social: _____ si _____ no
- Principals avantatges o finalitats: _____
- Principals dificultats d'aquesta participació: _____

BLOC III. FASE PRÈVIA A L'ACOLLIDA AL RECURS

- El recurs, està arribant als col·lectius als quals es dirigeix? O sigui, atén als destinataris previstos? Està arribant a d'altres col·lectius no previstos inicialment? Quins són? Què els motiva a utilitzar-lo?
- Els objectius del recurs i el tipus de beneficiaris han evolucionat/han sofert canvis des de l'arribada de població immigrant?
- Quina és la via d'incorporació al recurs dels adolescents? Com el coneixen? Són derivats...? En el cas dels adolescents nouvinguts, varia aquesta via d'incorporació o de derivació?
- Mecanismes de difusió de la informació per l'accés al recurs ... *Existeix algun element que heu tingut en compte en aquesta difusió per accedir a la població nouvinguda: idioma de la difusió, llocs on es realitza o s'accedeix a aquesta difusió, donar facilitats al col·lectiu nouvingut en aquest accés...*

BLOC IV. ATENCIÓ ALS ADOLESCENTS

- Des de la seva percepció, quins mecanismes (centres, persones, etc..) afavoreixen la participació dels adolescents al recurs? Què dificulta la seva participació?
- **Com evoluciona la participació dels nouvinguts al recurs? Nivell d'implicació, continuïtat en la participació...**
- **Quines activitats són les més valorades per la població nouvinguda? Quines són les menys valorades?**
- **Penseu que el vostre recurs respon a les seves necessitats? Per què?**
- **Què creus que se li hauria d'oferir al col·lectiu nouvingut a la població?**
- **Quin tipus de relacions s'estableixen entre la població d'acollida i la nouvinguda?**

BLOC V. RESULTATS I IMPACTE DEL RECURS EN ELS BENEFICIARIS

- Teniu algun sistema de valoració de la participació dels joves i adolescents?
- Quina percepció té de les aportacions del recurs? Considera que és útil als seus beneficiaris?
- Creu que respon a les seves expectatives?
- Heu fet alguna proposta que hagi resultat positiva per tal que els adolescents en general, i en concret els nouvinguts participin del recurs?
- Creu, doncs, que el recurs s'ajusta a les necessitats del col·lectiu nouvingut? Per què? En quins aspectes sí i en quins no?
- Quines inquietuds teniu respecte aquest tema? Quins objectius us marqueu?

Figura 5.3. Entrevista amb els agents socials de la zona

Per a la **validació del contingut** de l'entrevista es va tenir en compte l'opinió de tres jutges (professorat de la universitat que treballa en l'àmbit de l'educació social i amb experiència en serveis d'acollida a persones immigrants) i també es va realitzar una prova pilot a tres educadors socials d'una entitat de la població. Amb les aportacions d'aquests dos col·lectius es va elaborar el guió final d'entrevista.

4.2.2.3. Selecció de la mostra

Les entrevistes van dirigides a una població àmplia que correspon a les 222 entitats socials inscrites en el Registre del Municipi de Sant Boi de Llobregat fins l'any 2006. Donat l'àmplia oferta i diversitat de propostes, el mostreig ha estat un **mostreig intencional** que ha respost als següents criteris:

1. Selecció de les entitats que ofereixen una proposta prou àmplia on els adolescents i joves tinguin resposta (Per exemple es van eliminar del mostreig entitats dedicades a altres sectors específics de la població com casals d'avis, entitats per persones separades, amb malalties específiques, associacions de dones adultes, etc.) o bé que estiguin dedicades exclusivament a ells.
2. El mostreig garanteix la presència dels diferents àmbits de teixit associatiu descrit des del propi registre de classificació. Els àmbits són: Lleure, Formació i Solidaritat.
3. El criteri de representativitat territorial, per tant, que no estiguessin adscrites a un mateix barri o zona de la població.
4. Possibilitat d'Accés a les persones responsables i disponibilitat de col·laboració

Segons aquests criteris podríem classificar els destinataris de l'entrevista en aquesta taula:

Entitat	Atenció a joves	Àmbit de Treball	Territori d'actuació	Persones accés
Centre Obert Don Bosco	Exclusiva	Formació no reglada- Lleure	Principalment Barri Marianao i Barri Centre	M. Pau Martínez
Projecte Sinèrgia	Exclusiva	Formació no reglada- Lleure	Tota la població	Roser Feliu
Fundació Marianao	Prioritària	Formació no reglada- Lleure	Principalment Barri Marianao	Josep Torrico
Col·lectiu SUMA	-	Formació Adults Immigració	Principalment Barri Marianao	Montserrat Capdevila
Cultura Viva	-	Formació d'adults	Barri Camps Blancs	Marta Tam
Esplai Arrels	Exclusiva	Lleure	Barri Marianao	Sira Fraile
Fòrum per la Solidaritat	Possible	Solidaritat	Tota la població	Montse Arévalo
ONG Vols	Prioritària	Solidaritat	Catalunya, Balears i Aragó	Amparo Castelló
F.C. Boisant	Prioritària	Esports	Tota la Població	Antonio Martínez
Normalització Lingüística	Possible	Formació	Tota la Població	Rosa M. Picó
Càrites	Prioritària	Formació	Tota la Població	Concha Marques
U.E. Santboiana	Prioritària	Esports	Tota la Població	Toni Gabarró

Taula 5.5. Criteris de mostreig de les entitats

4.2.2.4. Memòria de l'aplicació

En tots els casos es va contactar directament amb la persona responsable via telefònica per una trobada prèvia on presentar la recerca i amb una documentació de presentació. En aquest moment es quedava emplaçat a poder fer les consultes corresponents si s'esqueia, equip directiu, junta de l'entitat, etc. En el dia acordat es portava endavant l'entrevista. Totes es van fer en la seu de l'entitat, en horari de tarda.

El temps màxim d'entrevista va ser d'1h 30min, però la gran majoria van estar compreses entre 45min i 1h.

Totes van ser enregistrades en àudio i per escrit per orientar les següents preguntes i facilitar així la flexibilitat de la seqüenciació i l'organització de l'entrevista (Patton, 1987:138-139). Posteriorment es van transcriure. Sempre la gravació va ser amb el consentiment de la persona entrevistada i mai no va haver cap oposició. Les entrevistes es van fer durant el mateix mes de desembre de 2006 amb només uns dies de diferència.

4.2.3. Fase III. Anàlisi de dades: síntesi dels resultats obtinguts a l'exploració diagnòstica elaborada per un equip de treball mixt³⁰

A continuació resumim algunes de les conclusions del diagnòstic de la realitat de l'acollida, convivència i participació dels i les adolescents i joves a Sant Boi de Llobregat en el teixit associatiu de la ciutat. Es tracta de la realització d'una síntesi de preparació del treball col·laboratiu posterior entre el món universitat, l'Administració i el propi teixit associatiu.

Les conclusions d'aquesta reunió de treball les hem classificat segons els eixos i àmbits del nou "Programa Municipal Transversal per a Nova Ciutadania de Sant Boi".

En concret la presentació dels resultats segueix els següents quatre eixos del Programa Municipal:

▪ 1er Àmbit.	<i>Recepció i Acollida dels adolescents i joves nous al teixit associatiu de la ciutat.</i>
▪ 2n Àmbit.	<i>Convivència i Participació.</i>
▪ 3r Àmbit.	<i>Espais de col·laboració</i>
▪ 4rt Àmbit.	<i>Formació</i>

³⁰ Podem consultar la transcripció de les entrevistes a l'annex B-VIII

La numeració que presentem fa referència a l'estructura del propi Programa per la Ciutadania de Sant Boi de Llobregat, aprovat l'any 2006. Entenem que és positiu el mantenir el mateix ordre i la numeració allà corresponent per si calgués fer referència o relacionar amb el document original.

Per finalitzar, presentarem també en aquesta fase de resultats un recull de "Bones pràctiques" amb les experiències més rellevants del treball per part de les entitats que hem identificat en les entrevistes.

Recepció i acollida adolescents i joves nouvinguts a la població (1r Àmbit)

Eix 1. Recepció i acollida

1.3. Traducció i interpretació ³¹

La difusió de les entitats es limita a cartells o díptics informatius. Aquests no estan fets en diferents idiomes (parlarem posteriorment de l'excepció de Normalització Lingüística) i no hi ha una difusió gaire extensa, per exemple, no s'arriba a instituts ni a llocs freqüentats pels adolescents. Es fa servir a centres cívics o a llocs propis de l'Ajuntament o de l'entitat. Cap de les entitats havia fet servir el servei de traducció o mediació oficials en aquesta arribada de nous usuaris. En alguna ocasió es fa servir coneguts de l'entitat o de la pròpia família per aquesta finalitat, però de forma força puntual.

Alguns exemples de les entrevistes:

- *CULTURA VIVA: "La gent ens coneix perquè fa molts anys que estem al barri. Sí que tenim un tríptic, però crec que la gent no se'l mira gaire. Vénen aquí i els informem directament"*
- *U.E. SANTBOIANA: "Fem molta difusió per les escoles. Participem en classes d'educació física, i quan s'acaba la sessió donem la "publicitat". Només està en català... No hem pensat mai en fer-ho d'una altra forma. A més tots els nois dels coles segur que en saben de fer-ho en català i sinó ja demanaran a algun company, no sé... Potser ho hauríem de pensar de cara a les famílies"*

³¹Numeració de l'índex en funció de l'índex del Pla per la Ciutadania de Sant Boi de Llobregat

La documentació del centre d'inscripció, informativa, de difusió... en les entitats entrevistades es fa únicament en català. Comptem amb l'excepció del Servei de Normalització Lingüística que fa servir sis idiomes en els tríptics editats (català, castellà, francès, anglès, àrab i xinès). La majoria d'entitats no disposen de tríptics informatius traduïts a diversos idiomes. Hi ha un servei de traducció, però es desconeix la seva existència...

- *CENTRE OBERT DON BOSCO: "Hi ha un servei de traducció per les entitats...? Mai no l'hem fet servir... no sabíem que existia. Estaria bé, ens estalviaria feina... Hem de mirar-ho"*
- *ESPLAI ARRELS: "Això ho hauríem de saber. És que com som tot voluntariat no arribem a tot, però això estaria bé"*

En general, manifesten que es fa difícil arribar a les famílies, sobretot per problemes en la comunicació de nou de les entrevistes sorgeix aquest neguit:

- *F.C BOISANT: "y venga a explicarle a la mujer que tenía que pagar la cuota y venir con el equipo, yo, mi hija, el entrenador... Yo creo que no nos entendía... Al final dejó de venir y no sabemos porqué. Cuando llamábamos a casa, no entendían el castellano y nunca estaba Omar para contestar. Lo dejamos ir... Otra vez será"*

Convivència i participació (2n Àmbit)

Eix 2. Educació per a la diversitat

2.1. Educació³²

Gran part de les entitats afirmen que les relacions establertes entre la població d'acollida i la població immigrada ha estat positiva. Hi ha un bon ambient amb la incorporació dels nous ciutadans a l'activitat que s'ofereix. En alguns casos s'han donat de forma puntual enfrontaments on la pròpia entitat ha esdevingut mediatra o ha optat per defensar la presència de persones novingudes a l'entitat. A les entrevistes es fa referència a algunes famílies que van expressar la seva preocupació per la participació d'infants d'altres orígens a l'entitat en activitats concretes que la

³² Numeració de l'índex en funció de l'índex del Pla per la Ciutadania de Sant Boi de Llobregat

pròpia entitat ha pogut resoldre. Aquest és el cas de l'Esplai Arrels, l'Esplai Eixida o el F.C Boisant. Aquestes dificultats no s'han materialitzat en cap actuació de les famílies per marxar de l'entitat o no participar per aquest motiu.

- *ESPLAI ARRELS: “ Ens va passar amb les activitats d'estiu. Les famílies de l'esplai no estan acostumades com les del centre obert a la presència de tant nois de fora... Al principi deien que si hi hauria problema amb les places, que si la relació seria bona... Vam tenir alguna protesta en els patis a l'entrada... T'adonaves que unes mares estaven a un costat i l'altre separades... Nosaltres ho teníem clar aquests nens havien d'estar a l'esplai, li agradés o no a tothom. Si calia que marxés algú a l'estiu, que ho fessin... És el nostre model de treball, els que tenen més dificultats...”*
- *CENTRE OBERT: “Va haver un temps que ens deien el “centro de los moros”, amb l'escola va haver alguns problemillas d'enfrontament al pati, d'on sortien els diners del centre, que si l'escola no era d'aquests nens... Sempre ens hem mantingut fermes i ara les relacions són més fluïdes, tot i que sempre hi ha algú que posa l'etiqueta”*
- *F.C BOISANT: “Y a quien no le guste que no mire. Estos niños son igual que los otros. Yo les regaño igual, y quien no quiera que se acuerde cuando venimos los andaluces...”*

En general, manifesten que es fa difícil arribar a les famílies, sobretot per problemes en la comunicació. Hi ha una baixa participació i presència de la família.

- *ESPLAI ARRELS: “A les famílies encara els hi costa. Festival de Nadal, a vegades... Però els que vénen, vénen sols a les tardes i no hi ha gaire contacte...”*

2.4. Lleure, esports, art i cultura³³

S'evidencia una clara diferenciació en la participació segons el tipus d'entitat: concentració en entitats dirigides a l'atenció especialitzada (centres oberts, serveis específics...), i les entitats amb voluntat generalista i de caràcter normalitzador.

- *CENTRE “EIXIDA”: “La realitat és clarament intercultural: gitanos, marroquins, sudamericans,... pràcticament tenim pocs catalans...És la realitat del barri”*

³³ Numeració de l'índex en funció de l'índex del Pla per la Ciutadania de Sant Boi de Llobregat

- *FUNDACIÓ MARIANAO: "Cada vegada tenim una presència més alta de nois i famílies vinguts de fora. Són les que presenten més necessitats al barri".*
- *CULTURA VIVA: "Abans eren immigrants d'Andalusia i Extremadura que es va crear el servei d'alfabetització. Ara són mares marroquines."*

Les entitats entrevistades asseguren arribar als destinataris de la seva actuació en funció de les finalitats previstes.

- *ESPLAI ARRELS: "El treball que fem és el que toca amb els nois en el temps de lleure"*
- *ESPLAI EIXIDA: "I tant... Els objectius no són cosa dels projectes, és el que fem cada dia"*
- *NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA: "Fem el que està previst fer i sempre amb la necessitat d'ampliar més"*
- *ONG VOLS: "La sensibilització a Sant Boi, la part d'educació, de projectes... sí intentem seguir el nostre projecte. Amb dificultats pel número de gent implicada, però ho fem"*

En general es comenta un bon índex de participació a les pròpies entitats, tot i que expressen la seva necessitat de continuar arribant a més població: augment de grups, nous projectes, necessitats detectades en el treball diari (aquest fet es dona en deu de la totalitat d'entrevistes). Algunes de les entitats manifesten la necessitat d'haver-se d'adaptar davant de l'arribada de població d'altres països, és el cas del Centre Obert Don Bosco, la Fundació Marianao, l'Esplai Eixida, Cultura Viva, l'ONG Fòrum per la solidaritat, Normalització Lingüística, Càrites Interparroquial, etc. De formes força diferents: adaptació dels programes, iniciació de nous cursos o nous serveis (Col·lectiu suma, projecte Atlas i cursos d'Alfabetització).

Per a altres entitats, la presència d'immigració a Sant Boi no ha suposat cap variació en el seu funcionament com a entitat (Entitats de lleure, d'esports i culturals, principalment).

- *ESPLAI ARRELS: "Fem el mateix que fèiem. Activitats, treball amb les famílies... Algunes vegades pensem que hauríem de fer alguna cosa perquè vinguessin els nois nouvinguts el cap de setmana... Hem fet alguna vegada activitats al carrer i venien a participar... Ara ja fa temps que no ho fem"*

Les facilitats que es donen al col·lectiu nouvingut a la participació de l'entitat no es diferencien de la resta de la població, en cap de les entitats entrevistades es feia una distinció en aquest sentit.

- *FUNDACIÓ MARIANAO: "Es fa una oferta general. S'apunta el qui té aquella necessitat, però no per ser de fora, o així es fa alguna cosa diferent..."*

Des de l'estudi exploratori es detecta la voluntat d'algunes entitats de fer "Plans paral·lels" per acostar l'esport als joves i fomentar la integració; per exemple, "Rugbi de barri"

- *U.E.SANTBOIANA: "al final es converteix en un esport de "pijos" i això no és el Rugby. Aquest és un esport per tots, que es pot jugar sense el camp de gespa. Evidentment, amb canvis respecte el "Placaje" però es pot jugar en superfície dura. Vam pensar en un projecte de "rugby als barris" per apropar a nois que volguessin conèixer-ho, en les places del poble... Però sense ajuda de l'Administració és difícil"*

Eix 4. Eines per a la promoció social

4.2. Infància i adolescència³⁴

Segons les entrevistes realitzades a entitats que es dediquen a treballar amb adolescents, el mecanisme principal que afavoreix la seva participació és la motivació del propi adolescent per l'activitat a realitzar. En algunes ocasions és el propi interès de la família per a que participi d'aquesta.

- *ESPLAI EIXIDA "El nen s'ho ha de passar bé, sinó les mares els desapunten. Per funcionar, el noi ha de voler... No volem que vingui cap d'obligat"*
- *ESPLAI ARRELS: "Arriba una edat, que o el noi vol o la família no li diu que vingui. És temps lliure i per això és per fer algo que els agradi. Ens agradaria tenir més suport de la família... però no sempre és possible."*

³⁴ Numeració de l'índex en funció de l'índex del Pla per la Ciutadania de Sant Boi de Llobregat

- *FUNDACIÓ MARIANAO: "Les famílies volen que vinguin. Tenim molt de llistat d'espera. A Sant Boi aquest servei és deficitari ,falten places... Coneixen amics de la Fundació i volen venir"*

Respecte l'evolució dels adolescents nouvinguts en les entitats d'educació especialitzada no s'aprecia cap diferència amb la resta d'usuaris: existeix una bona continuïtat i implicació, gran col·laboració en general amb les famílies i un alt grau de satisfacció.

- *CENTRE OBERT DON BOSCO: "Hi ha nois que porten sis, set anys venint al centre... Hi ha molta continuïtat i implicació. Les famílies estan contentes que hi vinguin i cada vegada més participen de l'entitat"*
- *ESPLAI EIXIDA: "Hi ha famílies de les que coneixem l'àvia, la mare, els germans, els veïns... Són com part de la nostra família... Fa tant de temps que les coneixem..."*

En el cas de les entitats de caràcter més generalista: entitats de lleure i d'esports es parla d'una dificultat clara d'implicació dels infants i adolescents nouvinguts en la dinàmica de l'entitat. Es mantenen menys temps en el centre i els processos no es finalitzen (no avisen per que no vénen, li perden la pista...). Hi ha una percepció de manca de continuïtat de l'infant i la seva família en el recurs.

- *ESPLAI ARRELS: "Molts comencen a venir a inici de curs. Se'ls diu des del centre que vinguin el dissabte, però després no es mantenen. Prefereixen la llibertat de sortir al carrer, estar amb els amics, o ajudar a casa"*
- *F.C BOISANT: "Yo creo que no nos entendía... Al final dejó de venir y no sabemos por qué. Cuando llamábamos a casa, no entendían el castellano y nunca estaba Omar para contestar. Lo dejamos ir... Otra vez será"*

En les entitats dedicades a adults immigrants a la població sembla que l'índex de participació és força positiu i les principals raons per no donar continuïtat són laborals o d'obligacions domèstiques no permeten complir aquest compromís (és el cas de l'Associació Cultura Viva, de Càrites Interparroquial, de Normalització Lingüística o de Fòrum per la Solidaritat)

- *CARITAS INTERPARROQUIAL: "I no donem a l'abast. Els grups cada vegada són més grans. Les unes li diuen a les altres i un dia tens quinze i l'altre dia trenta. A vegades deixen de venir perquè han de cuidar dels fills, del marit... comencen a treballar... Però en general vénen força"*

Les activitats més valorades per la població nouvinguda són aquelles relacionades amb la formació, tant dels adults com dels adolescents o infants, principalment les activitats dirigides a millorar aspectes de la comunicació i la llengua (8 del total de les entitats apuntaven en aquesta direcció). Sembla que els aspectes relacionats amb el lleure i la interrelació passarien a un segon pla en la gran part de les entitats, tot i que en alguna entitat es comenta que aquesta motivació també hi és (Centre Obert Don Bosco i Associació Cultura Viva)

- *NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA: "Vénen a aprendre. S'ho prenen molt seriosament. El tema del títol és un al·licient. Les activitats més complementàries no tenen tant d'èxit. Volen aprendre"*
- *CULTURA VIVA: "Els agrada aprendre, però les festes no es perden ni una"*

La presència de joves nouvinguts a les entitats socials i esportives i de lleure és molt minoritària. La participació i continuïtat dels joves en algunes entitats (p. ex., esplais) està directament relacionada amb la seva incorporació al servei en edats inferiors

- *UE SANTBOIANA: "Si han vingut de petits, no hi ha tant de problema. Ho han vist sempre. De més grans els hi costa... No s'acostumen, no tenen la disciplina."*
- *ESPLAI ARRELS: "Petits en tenim més. Quan són adolescents, no són constants"*

Eix 5. Associacionisme

5.2. Associacionisme³⁵

En les entrevistes amb les entitats, la resposta més comuna va dirigida a oferir espais de coneixement del nou entorn per una part (8 del total d'entitats) i d'interrelació amb la població d'acollida. Es parla de participació "normalitzada" en els recursos que faciliti el coneixement mutu i la interrelació com a factors de protecció davant de l'aïllament i la creació de ghettos en la població.

La totalitat de les entitats afirma que les activitats que ofereix serien positives per als nous ciutadans de la població i afirmen que podria ser una bona plataforma de convivència entre tota la població (adjunt de bones pràctiques).

10. ONG VOLS: "Seria perfecte. Fins i tot ens podríem conèixer més, ajudar als països de referència seus... Podríem fer coses plegats"

11. FORUM PER LA SOLIDARITAT: "Si tothom estigués implicat en una entitat, la societat aniria millor. La participació canvia a les persones, el compromís pels altres ens fa millors"

12. CULTURA VIVA: "Aquí dona igual d'on siguis. Tothom s'hi troba a gust. Participem, som iguals... Uns en saben d'una cosa i els altres d'altre, genial l'intercanvi"

13. CARITAS INTERPARROQUIAL: " Caldria que més gent conegués el que estem fent aquí. Segur que canviaria el concepte sobre els immigrants i les seves ganes d'aprendre i de viure com un més"

³⁵ Numeració de l'índex en funció de l'índex del Pla per la Ciutadania de Sant Boi de Llobregat

Espais de col·laboració (3r Àmbit)

Eix 1. Recepció i acollida

Els joves accedeixen a les entitats per boca orella. Per altra banda, també es donen canals de derivació d'aquells infants i adolescents en situacions descrites de risc social, principalment des dels serveis socials municipals a les entitats especialitzades en medi obert.

- *FUNDACIÓN MARIANO: "Tenim moltes derivacions de serveis socials. Tenim un límit per garantir la normalització de tots, però hi ha molts casos derivats de serveis socials"*
- *COL·LECTIU SUMA: "S'ho diuen els uns als altres. No calen cartells."*
- *CAL NINYO: "Va ser una proposta de les pròpies famílies amb fills immigrants de la Xina. Elles mateixes es van organitzar i es van posar en contacte via informal. Posteriorment a haver-se iniciat l'experiència, en el tríptic que explica les activitats del centre cívic ho hem inclòs, però més que com a difusió per atreure més famílies, que també podria ser, és per "coneixement de la gent del barri de tot el que es fa a la nostra entitat"*

La totalitat de les entitats entrevistades estan en coordinació en major o menor grau en xarxes estables de participació tant a nivell municipal com supramunicipal. Com per exemple,

- *U.E. SANTBOIANA: "Estem al consell municipal d'esports i també en les xarxes de les lligues de Rugby catalana, espanyola i europea. Hi ha gent de la junta que fa aquesta feina"*
- *ESPLAI ARRELS: "col·laborem en la coordinadora d'esplais de Sant Boi, estem al MCEC, que està a tota Catalunya..."*

Podríem dir que les entitats especialitzades en educació social, el nivell d'interrelació i treball comú en xarxes de coordinació és superior a la resta; però en

qualsevol cas, cap de les entitats queda aïllada de les entitats del seu sector (esports, lleure, etc.)

- *CENTRE OBERT DON BOSCO: “Totes en les que participem! a veure si les dic totes: Pla Comunitari de Barri, consell municipal d’immigració, ECAS, FEDAIA, Comissió de centres oberts de Catalunya, CIPES,...buff, moltes! i cada vegada més. Cal treballar en xarxa”*
- *FUNDACIÓ MARIANAO: “ Tenim coordinacions a nivell de barri, de ciutat, de diputació, a Catalunya i a nivell europeu... Hi ha molts esforços posats aquí, però és que és molt important”*

La valoració d’aquesta participació per part de totes les entitats, és positiva en tant que enriqueix el funcionament de la pròpia entitat i l’ajusta a les finalitats per les que ha estat creada. Les grans dificultats detectades en aquest treball en xarxa recauen en la gran inversió de temps en aquestes xarxes de col·laboració així com la impaciència per la lentitud dels processos que es posen en marxa des d’aquestes, per exemple:

- *F.C. BOISANT:: “Nos juntamos, sí... Unas reuniones bien largas... Pero después cada uno su interés y su subvención y para conseguir algo, tarda mucho”*

Eix 4. Eines per a la promoció social

4.2. Infància i adolescència ³⁶

No existeix una via normalitzada de derivació. Els processos d’acollida pràcticament no s’han adaptat a la presència de nouvinguts. Moltes entitats fan difusió de les seves actuacions i objectius sobretot a les escoles, a l’àmbit formal. Si els nouvinguts no “hi són” als àmbits formals educatius no reben aquesta informació.

- *U.E. SANTBOIANA: “Fem molta difusió per les escoles. Participem en classes d’educació física, i quan s’acaba la sessió donem la “publicitat”. Només està en català... No hem pensat mai en fer-ho d’una altra forma. A més tots els nois dels coles segur que en saben de fer-ho en català i sinó ja demanaran a algun company, no sé... Potser ho hauríem de pensar de cara a les famílies”*

³⁶ Numeració de l’índex en funció de l’índex del Pla per la Ciutadania de Sant Boi de Llobregat

- *ESPLAI ARRELS: "La majoria de nens que venen són del cole dels Salesians. Encara no hi ha massa gent de fora, és una escola concertada i no hi ha molts immigrants"*

Formació (4rt Àmbit)

Eix 2. Educació per a la diversitat

2.1. Educació³⁷

2.2. Formació de les persones adultes

Les entitats comenten tenir un Pla de Formació propi, algunes entitats organitzen elles mateixes aquests espais amb els seus voluntaris i altres fan servir formació externa per aquesta finalitat.

l) *ONG VOLS: "Tenim un pla de formació per tots els voluntaris en caps de setmana. Són temàtiques actuals. També a vegades fem xerrades pels components del nostre grup de Sant Boi"*

m) *CARITAS: "Tenim un pla pels professionals i un altre pels voluntaris. Cada trimestre es fa formació"*

n) *FUNDACIÓ MARIANO: "Hi ha molta oferta formativa. Intentem ajustar-nos a les necessitats de cadascun i proposar formació d'interès. Tenim un pla de formació de l'entitat"*

S'ha trobat en pràcticament la totalitat dels entrevistats una predisposició cap a l'assessorament o formació, oberts a possibles propostes externes i en concret en el tema dels "processos migratoris" i "l'educació intercultural", tot entenent que és un tema interessant de futur per a la pròpia entitat. Totes les entitats veuen com a prioritat la formació dels professionals en la interculturalitat, es tracta d'una demanda reiterada.

- *ONG VOLS: "Per nosaltres és el tema estrella. És pel que treballem"*

³⁷ Numeració de l'índex en funció de l'índex del Pla per la Ciutadania de Sant Boi de Llobregat

- *NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA: "Per nosaltres és bàsic. Els nostres alumnes són de procedències ben diverses i les has de tenir molt en compte per treballar bé"*

"Bones Pràctiques"

Entenem que en una de les aportacions més importants de la investigació, correspon al recull de bones pràctiques de les entitats amb les que s'ha treballat a l'estudi. A continuació presentem un petit quadre resum que recull algunes d'aquestes experiències

Creiem que poden ser punt de partida per l'aplicació en altres contextos similars, com és el cas del centre obert com a context de la investigació de tesi i a on es poden traslladar, tot tenint en compte les peculiaritats de cada entitat, aquestes pràctiques d'altres recursos socials.

BONES PRÀCTIQUES	Descripció
A. Eix transversal “eduquem en la diversitat”. Centre obert Don Bosco	Incorporació en els programes educatius de treball entorn l'educació intercultural en totes les edats del centre i de forma transversal.
B. Metodologia assemblaria per a la construcció conjunta. Associació cultura viva	Ús de tècniques participatives amb la incorporació de persones d'origen immigrant en el funcionament de l'entitat.
C. Coneixement de diferents cultures. Cal Ninyo	Donar a conèixer les cultures d'origen de les persones estrangeres, com per exemple, als nois i noies adoptats via internacional, a través de tallers de coneixement de cultura i llengua.
D. Beques econòmiques. Esplai Arrels.	Establir un sistema de beques a través de criteris econòmics comuns per tal que ningú no resti fora de l'entitat per qüestions econòmiques. En un percentatge molt elevat es tracta de nois i noies nouvinguts a la ciutat.
E. Incorporació de persones immigrades al grup col·laborador. Fòrum per la solidaritat	Incorporar persones d'origen immigrant en la dinàmica de l'entitat com element dinamitzador de la Nova Ciutadania i la creació d'un espai compartit de treball entre persones nascudes a Catalunya i els nous veïns de la població
F. Canvis d'objectius en l'entitat. Normalització Lingüística	Normalització Lingüística varia els destinataris dels seus cursos dels últims 15 anys, incorporant propostes que responguin als reptes que suposa l'acollida de persones d'origen estranger (oferta de cursos, formes d'estudi, horaris...)
G. Formació específica en el camp de la interculturalitat. Fundació Marianao	Establir un Pla de Formació per als educadors del centre que contempli la formació específica en el camp de l'educació Intercultural.
H. Projecte Sinèrgia. Pla de desenvolupament comunitari	Establir un treball en xarxa que treballi amb les entitats de la zona, facilitant la incorporació d'adolescents nouvinguts a la ciutat a través de l'acompanyament d'aquests i les seves famílies, i treballant amb l'entitat en aquesta incorporació.
I. Participació al consell municipal per a la nova ciutadania.	Participació de 19 entitats en un espai de col·laboració entre administració local i entitats de la població que treballen amb població immigrada a Sant Boi de Ll.

Taula 5.6. Bones Pràctiques a les entitats de Sant Boi

4.2.4. Fase IV. Treball col·laboratiu amb administració i entitats

La finalitat última de la nostra investigació està molt relacionada amb generar espais de col·laboració per a posterior posada en marxa d'iniciatives en l'acollida dels adolescents nouvinguts a la població. Així, finalitzant aquest estudi diagnòstic, vam pensar en consensuar amb els diferents agents de la zona línies possibles de treball en l'acollida d'aquesta població jove nouvinguda des del teixit associatiu. Per preparar el treball d'aquesta fase vam elaborar unes graelles resum del Programa Municipal Transversal de Nova Ciutadania i dels resultats del diagnòstic realitzat per mitjà de les entrevistes 13 responsables de les entitats socials, culturals i esportives del municipi.

Tenint en compte els eixos i àmbits d'actuació del Programa Municipal Transversal de Nova Ciutadania de Sant Boi així com els resultats del diagnòstic, vàrem seleccionar 4 grans àrees de treball dins del Programa:

- Acollida adolescents i joves nouvinguts a la població
- Convivència i participació
- Espais de col·laboració
- Formació

En cadascuna d'aquestes àrees es van seleccionar alguns dels eixos i àmbits d'actuació amb els seus objectius i línies d'acció. Ha estat així perquè havíem d'acotar els àmbits als que podíem fer front d'acord amb els objectius del nostre treball, ja que, en aquesta primera recerca, no podíem abastar tota l'amplitud del Pla d'Acció i, per altra banda, vam considerar dues àrees transversals a tots els eixos com són els espais de col·laboració i la formació, ja que ambdues es presten a la redacció de propostes per treballar conjuntament des del Municipi i les entitats.

Es van preveure dues sessions de treball pels dies 11 i 16 de maig (2007) amb tècnics de l'ajuntament i responsables d'entitats. Finalment per diversos impediments de les persones responsables d'algunes entitats només es va poder realitzar la sessió del dia 11 de maig.

Aquestes sessions es van plantejar com un espai d'intercanvi, diàleg i de treball conjunt entre Universitat, Administració Pública i agents socials del teixit associatiu de la zona. La finalitat última era el dissenyar unes propostes d'accions concretes per alguns dels àmbits d'actuació del Programa Transversal de Nova Ciutadania de Sant Boi realitzades conjuntament per part de l'Administració i teixit associatiu de la zona i

l'equip investigador. A continuació presentem els objectius d'aquestes sessions

Objectius de les sessions de treball:

- A. Intercanvi de les valoracions dels resultats del diagnòstic i de la seva incidència per a la concreció de propostes d'acció inserides en el Programa Municipal Transversal de Nova Ciutadania.
- B. Intercanvi i discussió de propostes d'accions concretes per cada un dels eixos i àmbits d'actuació de les quatre àrees seleccionades en les graelles: Acollida, Convivència i Participació, Espais de Col·laboració i Formació.
- C. Selecció per consens de les propostes d'accions concretes a prioritzar, amb una temporalització a curt, mig o llarg termini, si és possible.
- D. Aportacions per a la continuïtat d'aquesta investigació.

Per tal que aquestes sessions de treball poguessin ser d'intercanvi i debat entre tots els assistents, se'ls va plantejar dedicar un temps previ a la seva preparació; per això es van elaborar diferents graelles. Hi havia una graella diferent per cada temàtica: acollida, convivència i participació, col·laboració i formació. En cada una d'elles, figuraven els eixos concrets d'aquest estudi, així com els àmbits i les línies d'actuació per cada un d'aquests àmbits³⁸. També adjuntem el resum esquemàtic dels resultats obtinguts en el nostre diagnòstic (diferenciant, quan la font són les entitats o els i les joves). I finalment, un espai buit en el que es proposa anotar les reflexions per avançar en la concreció de les línies, de forma coherent amb els resultats obtinguts a l'estudi.

A més d'aquestes graelles se'ls va enviar també: un resum dels objectius i de les fases del "Projecte d'investigació" i també una síntesi dels resultats del diagnòstic a partir de les entrevistes realitzades als responsables de les entitats. Aquest resum incloïa un recull de "Bones pràctiques" que l'equip investigador de la universitat havia

³⁸ *Es poden consultar les graelles elaborades per l'equip investigador i facilitades als participants com a documentació prèvia a la sessió de treball a l'ANNEX C I*

elaborat a partir de les aportacions dels responsables de les entitats en les entrevistes.

A la sessió de treball del dia 11 de maig van assistir 14 persones entre tècnics de l'Ajuntament i responsables d'entitats socials del Municipi així com les 4 persones integrants de l'equip d'investigació. Els participants van manifestar que havien tingut l'oportunitat d'estudiar i treballar la documentació enviada. Es va valorar molt positivament el treball de diagnòstic realitzat tan amb els adolescents i joves com amb les entitats. Les carències que es posaven de manifest en l'estudi diagnòstic realitzat concordaven molt bé amb els objectius i les línies d'acció de cadascun dels eixos del Programa Municipal de Nova Ciutadania, també coincidien amb les actuacions i propostes elaborades a partir d'altres programes del Municipi com ara el de Joventut, o el Pla Educatiu de Ciutat.

La reunió va transcórrer segons els objectius marcats, dedicant la major part del temps a l'aportació i discussió de propostes concretes d'acció pels eixos i àmbits seleccionats. Els tècnics i responsables de les entitats van mostrar també el seu interès de continuar vinculats amb futurs projectes d'investigació i van donar diferents propostes per a noves recerques.

En la següent fase del nostre treball presentem la proposta d'acció elaborada a partir d'aquesta sessió de treball conjunt i articulada al voltant dels eixos: acollida, convivència i participació, espais de col·laboració i Formació.

4.2.5. Fase V. Proposta d'intervenció

La presentació de les propostes d'intervenció parteix de l'estructura que ens ofereix el Programa Municipal Transversal de Nova Ciutadania, ja que pretén ser una concreció dels objectius generals i específics proposats per a cada àmbit.

1er Àmbit. Recepció i Acollida dels Adolescents i Joves nousvinguts al teixit associatiu de la ciutat de Sant Boi de Llobregat

Pel que fa a l'**accés a la informació** es proposa:

- 1.1. Edició actualitzada d'una nova versió de l'actual Manual d'Acollida, ampliant les llengües de redacció d'aquest. Es proposa que aquest també estigui disponible a la web del propi Ajuntament.
- 1.2. Creació d'un Portal d'Internet del món associatiu a disponibilitat per a les entitats de la ciutat on de forma actualitzada poguessin estar

accessibles els recursos de la zona així com una agenda actualitzada de la vida associativa de la zona.

- 1.3. Participació activa del teixit associatiu en l'actualització del Portal d'Entitats.

Pel que fa a la **difusió de la informació** es proposa:

- 1.4. Ús dels locals freqüentats habitualment per persones d'origen immigrant (locutoris, associacions, la mesquita...) així com persones concretes de referència dins de la comunitat per a transmetre la informació d'interès respecte al món associatiu de la ciutat.
- 1.5. Bidireccionalitat de la informació a difondre entre Ajuntament i Entitats. L'Ajuntament via entitats pot fer arribar informació que pot ser d'interès per la població a través del mecanisme de relació més directa, i les entitats poden fer arribar la informació rellevant de l'associació amb els mecanismes dels quals disposa l'Ajuntament.

Pel que fa al **servei traducció** es proposa:

- 1.6. Ampliació del servei, tant en nombre de llengües com en els serveis que en poden fer ús, en aquest cas, ampliació a les entitats de la població.
- 1.7. Disposar d'una persona física responsable del servei configurada com a persona interlocutora vàlida per a tal fi.
- 1.8. Formació específica a les persones encarregades del servei de traducció.

2n Àmbit. Convivència i Participació

Pel que fa a l'eix d'**Educació** es proposa:

- 2.1. Potenciació dels Plans d'Entorn i les Comunitats d'Aprenentatge com a motors dinamitzadors de la introducció d'elements que facilitin l'acollida dels adolescents i joves nouvinguts a la població.
- 2.2. Creació d'espais d'intercanvi i treball comú entre els agents socials que treballen a la mateixa zona (comissions territorials) i espais relacionats amb el mateix àmbit de treball (infància, educació, etc.)
- 2.3. Potenciació de les activitats complementàries a l'horari escolar per als adolescents dels centres educatius.
- 2.4. Facilitació de materials i formació als professionals de l'educació per treballar l'Educació Intercultural en els centres.
- 2.5. Treball de l'educació intercultural i l'acollida de la Nova Ciutadania en els instituts a partir de l'assignatura d' "Educació per la Ciutadania" que tot just s'inicia aquest curs.

Pel que fa al **lleure, els esports, l'art i la cultura**, es proposa:

- 2.6. Treball conjunt amb les entitats de la zona en l'aprovació d'un Decàleg de Bones Pràctiques que pogués incloure de forma prioritària la facilitació de l'accés dels adolescents i joves nouvinguts a la oferta associativa, així com l'Educació Intercultural com a eix de treball en els objectius de les pròpies entitats.
- 2.7. Aprovació d'un Pla Estratègic de Subvencions Municipals per entitats que pogués afavorir d'assoliment del Decàleg de Bones pràctiques aprovats amb el propi teixit associatiu de la zona.
- 2.8. Potenciació a partir del Pla Estratègic de Subvencions Municipals per entitats d'aquells grups d'adolescents i joves encara no constituïts plenament com associació, però que a partir d'un objectiu comú aglutinador poguessin gaudir de recolzament per part de l'Administració local.
- 2.9. Potenciació de l'esport com a plataforma de participació de tots els adolescents de la zona de forma independent al seu lloc d'origen a partir de:

- Formació específica amb directius i entrenadors de les entitats esportives per a l'acollida i atenció de les persones d'origen estranger, així com d'estratègies d'educació intercultural amb la totalitat dels destinataris.
 - Visualització de trajectòries d'èxit esportiu en esportistes de referència de diferents orígens culturals de la població de Sant Boi de Llobregat.
 - Obertura d'espais esportius d'accés lliure a partir d'instal·lacions escolars en horari complementari al lectiu, on els adolescents que tenen de referència l'espai de carrer poguessin practicar diferents esports.
- 2.10. Creació de la figura de l'educador acompanyant proper a l'adolescent que l'ajuda en la incorporació i participació en el teixit associatiu de la zona en funció de les seves pròpies necessitats i interessos.

3r Àmbit. Espais de col·laboració

- 3.1. Creació d'espais de codecisió entre entitats i Administració Local on poder projectar el treball a realitzar de forma conjunta.
- 3.2. Disponibilitat de l'Ajuntament com a facilitador i dinamitzador dels espais de col·laboració entre els agents socials de la zona.
- 3.3. Disposició d'espais de col·laboració dels agents socials de la zona a partir de dos criteris de reunió: agents que treballen un mateix territori (comissions per territori) i agents que treballen en un mateix àmbit (infància, adolescència, esport...)
- 3.4. Creació d'una base de dades comuna per a totes les entitats des del centre de recursos per les entitats, on poder disposar de les informacions rellevants del món associatiu del municipi.

4rt Àmbit. Formació

- 4.1. Desenvolupament d'un Pla de Formació des del Programa Transversal Municipal per a Nova Ciutadania com a línia transversal entre els diferents Plans aprovats des de les diferents Regidories de la ciutat.
- 4.2. Articulació d'aquest Pla Comú a partir de les necessitats formatives detectades en el teixit associatiu de la ciutat i dels destinataris a atendre des de les entitats (formació als agents de seguretat, formació en el servei de traducció, en el camp de l'esport, en els propis centres escolars...).

5. A TALL DE RESUM

L'estudi que presentem ha permès la construcció d'un espai conjunt de codecisió entre Administració Local i el teixit associatiu, tot tenint a la Universitat com a agent facilitador de la tasca encomanada.

Així, aquest espai compartit és valorat per les diferents parts implicades com un pas molt positiu en l'establiment de xarxes de col·laboració comunes que permetin obrir vies de millora en l'acollida de la població nouvinguda a la població, en concret, dels adolescents i joves en el teixit associatiu de la ciutat.

Hem pogut agrupar les dades obtingudes referents a les entitats del teixit associatiu de Sant Boi de Llobregat sota els eixos que marca el programa transversal de Nova ciutadania de la ciutat. En concret, s'han pogut extreure una radiografia sobre temes relacionats amb l'acollida inicial, els aspectes formatius i educatius de les entitats, els espais de convivència, la col·laboració entre les pròpies associacions i la promoció de la participació en aquestes.

Per últim, valorem la proposta de bones pràctiques que s'ha pogut extreure a partir de l'anàlisi d'experiències positives en l'atenció socioeducativa del teixit associatiu.

**CONCLUSIONS PRIMERA PART:
Estudis exploratoris**

1. INTRODUCCIÓ

Les conclusions recollides en aquest apartat de tesi responen a la necessitat de valorar conjuntament els objectius plantejats en els estudis exploratoris i poder proposar les línies que originen l'avaluació participativa que els segueix. Un valoració global de la diagnosi del camp de treball on es desenvoluparà la innovació pedagògica fonamenta el sentit d'aquesta i la necessitat a la que dóna resposta.

Recordem els objectius previstos pels estudis exploratoris de la primera part de la investigació dels que formularem les conclusions:

1.1. Realitzar un estudi exploratori entorn la realitat de l'acollida dels adolescents nouvinguts en els Centres Oberts dels Salesians de la província de Barcelona

- 1.1.1. Conèixer les necessitats socioeducatives dels adolescents fills/es de famílies immigrades destinataris de l'acció dels centres oberts
- 1.1.2. Conèixer la repercussió de la proposta educativa dels centres oberts en les necessitats reals tant dels/les adolescents immigrants/des com en el teixit social d'acollida

1.2. Fer un estudi diagnòstic de l'acollida d'adolescents i joves immigrants en el teixit associatiu i social de Sant Boi i, en especial, en els centres oberts de la zona

- 1.2.1. Conèixer les necessitats socioeducatives en l'acollida inicial dels adolescents fills i filles de famílies immigrants destinataris de l'acció de les entitats socials de la zona, en especial dels centres oberts que hi intervenen
- 1.2.2. Conèixer la repercussió de la proposta educativa de les entitats en les necessitats reals tant dels adolescents immigrants com del teixit social d'acollida
- 1.2.3. Conèixer la connexió i intercomunicació entre les diferents instàncies i entitats implicades

A partir de l'anàlisi en profunditat realitzat als capítols corresponents, ens proposem realitzar una selecció d'aquelles dades més significatives i que tenen una repercussió directa en la elaboració de la segona part de la recerca.

2. LES NECESSITATS SOCIOEDUCATIVES DELS ADOLESCENTS FILLS I FILLES DE LES FAMÍLIES IMMIGRADES

Davant de l'objectiu d'aprofundir en les principals necessitats que poden presentar els adolescents fills i filles de famílies immigrades, podem concloure amb algunes característiques que determinen fronts a treballar des del centre obert en ser destinataris preferents. Entenem que aquestes característiques no són generalitzables a tota la població immigrada en general. Aquesta aproximació més global i matisada ja es realitzava al capítol primer.

Ens aproximarem a la realitat de les **famílies immigrades** en situació d'exclusió social i als seus **fills i filles**, destinataris prioritaris de l'atenció que ofereix el centre obert com a plataforma d'educació social primària.

Necessitats de les famílies de referència:

- En els entorns on treballen el centres oberts, aquestes famílies presenten característiques que denoten **vulnerabilitat social**. En gran part de les famílies es detecten nivells baixos de formació i un accés al món laboral molt restringit, a partir de situacions jurídiques i administratives no resoltes. També es donen dificultats importants en el reconeixement de la formació obtinguda al país d'origen, i per tant són excloses de determinades possibilitats laborals.
- Freqüentment pateixen **greus dificultats financeres** que poden generar una alta dependència econòmica de la protecció social, l'exclusió laboral i dificultats per un accés a l'habitatge digne.
- Es detecten greus **obstacles en la comunicació**. Aquestes són degudes, en ocasions, al desconeixement de l'idioma del país d'acollida, principalment en una primera etapa del procés migratori. Això determina situacions de dificultat per accedir als recursos que estan al seu abast, com podria ser els recursos de participació social.

- Presenten **problemes d'accés a l'atenció sanitària preventiva**
- En una gran part de les situacions, les **xarxes socials o de proximitat** establertes en el país d'acollida encara són molt incipients i febles.
- Sovint es tracta de famílies de països de procedència amb una **història comuna** amb el país d'acollida, com són els països sudamericans, del nord del Marroc o de Guinea Equatorial.
- Les **expectatives de millora** de la seva situació personal solen ser positives. Hi ha una predisposició per adaptar-se a la nova realitat i generar expectatives de futur favorables per als seus fills i filles.

Necessitats socioeducatives dels adolescents immigrants:

- Podríem dir que, en formar part del nucli familiar que pateix aquestes situacions, ells també en són partíceps. Per tant, les dificultats econòmiques, formatives i de comunicació són evidents en aquestes fases inicials del procés migratori tal i com ho són per a les seves famílies.
- Pateixen fortes tensions en la **construcció de la seva identitat** i **contradiccions** entre trets de la cultura familiar d'origen i les formes culturals diferents dels adolescents actuals en el país d'acollida.
- La **socialització entre iguals i la pressió de grup** pròpia dels adolescents també els afecta a ells i a elles i apareixen conductes disocials per associació amb els adolescents amb dificultats socials del propi barri.
- **Expressen expectatives positives inicials** cap accions formatives. Aquestes es contraposen amb la realitat de patir **greus obstacles d'accés al món escolar**. Presenten entrebancs en l'escolarització prèvia i dificultats amb la llengua. Per tant seran habituals situacions de fracàs escolar, absentisme, desmotivació, etc.
- **Baixa participació social** en la xarxa associativa del nou entorn en aquestes primeres fases del procés migratori.

3. EL CENTRE OBERT COM A PROPOSTA A LES NECESSITATS DETECTADES

Els centres oberts estudiats es troben en barriades força deprimides, amb sectors de població en una situació d'exclusió social important. Per la seva finalitat, els centres oberts s'ubiquen en aquest tipus de zones, on les problemàtiques socials que pateixen gran part dels veïns responen a grans índex d'atur, manca de recursos i dificultats econòmiques, problemes d'habitatge, nivell de formació molt baix i desarrelament cultural. Fem una radiografia amb les principals conclusions extretes a l'estudi en els següents apartats.

- ***Dispositius específics en l'acollida en els centres oberts***

Segons l'estudi exploratori en els centres oberts dels salesians de la província de Barcelona, la presència de dispositius específics que facilitin la incorporació d'infants i de joves d'origen immigrant és molt baixa. Per tant, el treball d'acollida que s'està realitzant amb la població immigrada que s'incorpora al centre obert sorgeix d'un treball del dia a dia, sense reflexions posades per escrit o acords explícits per part de l'equip educatiu. Únicament es disposa, en alguns casos, d'objectius explícits en el Projecte Educatiu de Centre (PEC). Trobem una absència gairebé total d'altres mecanismes d'acollida en l'acció educativa.

El fet que els centres oberts no disposin d'elements que afavoreixin aquesta incorporació dels infants i adolescents fills i filles de famílies immigrades suposa un obstacle força gran en el treball educatiu diari. Així en la quotidianitat els equips educatius dels centres oberts treballen amb algunes dificultats com:

- Desconeixement del recurs per part d'aquestes famílies
- Manca de xarxa social que pugui fer de pont amb el recurs
- Possibles dificultats de comunicació de les famílies de referència
- Necessitats socioeducatives d'aquests adolescents no detectades i per tant, no ateses.

- ***Coordinació entre el centre obert i els agents de la zona***

Segons els propis educadors dels centres oberts, en general existeix una bona coordinació amb els agents socials de la zona. Es valora positivament l'aportació que realitzen a la derivació i seguiment dels infants i joves nous al recurs en la primera incorporació de l'infant al centre. Es tractarà d'un element protector en el treball d'acollida als adolescents i les seves famílies en aquestes plataformes educatives.

- ***Les adaptacions a les necessitats en els programes educatius***

Les adaptacions en els diferents programes educatius és molt baixa en aquesta acollida inicial. No es diferencien objectius o activitats adaptats en aquest primer moment quan s'incorpora el noi o la noia al centre obert. Es treballa sobre un model assimilacionista que no genera recursos propis de l'entitat per tal de donar resposta a les necessitats socioeducatives d'aquests nois i noies.

- ***Coneixement de la realitat dels destinataris de l'acció***

Les educadores i els educadors valoren el fet de tenir un bon coneixement entorn els factors personals, familiars i culturals del destinatari de l'acció educativa. S'aprecia un desnivell important entre el coneixement que tenen sobre costums, creences i valors dels nois i noies d'origen immigrant i el que els hi agradaria tenir. Tot i així, sembla que la feina d'aprofundiment en la realitat personal de l'infant atès és un punt fort en el treball dels centres oberts.

- ***Model de convivència en el centre multicultural***

Ens trobem davant de propostes institucionals que podem identificar amb un model assimilador, on la cultura minoritària queda amagada darrere de la cultura de la població d'acollida. Recordem que les situacions d'enriquiment mutu, de coneixement d'altres cultures o de la incorporació de l'eix de l'educació intercultural, quedaven relegades a un segon pla clarament. Aquestes es basen en activitats puntuals, de tall multiculturalista, amb activitats de contingut de tipus "folklòric" al llarg del curs.

- ***El treball amb les famílies***

Les dificultats en relació família-centre obert estan força repartides entre els diferents indicadors presentats, destacaria per una banda els obstacles que suposen els horaris incompatibles (probablement situacions laborals, horaris llargs de feina...). També podríem dir que les dificultats de comunicació (probablement relacionades amb les diferències lingüístiques, i com veiem en apartats anteriors, sense disponibilitats de serveis de traducció i mediació) es configuren com el segon gran obstacle en la relació centre obert – família. En un tercer lloc entrarien aspectes que impliquen el tarannà propi de les famílies: manca d'interès per part de la família i la manca de cultura de participació en el procés educatiu dels nois i noies. Tots dos factors molt vinculats entre ells. Sembla que aquestes plataformes d'educació social no disposen o no en fan servir recursos que poguessin pal·liar aquests entrebancs. Els serveis de traducció o mediació no s'utilitzen gens, tot i que el centre pateix aquestes dificultats.

- ***La formació de l'equip educatiu***

Tanmateix, les demandes de formació en aquest camp neixen de la presa de consciència de la transformació de les característiques dels usuaris dels recursos, de les dificultats de comunicació amb les famílies i els seus fills i filles, les dificultats pràctiques per aconseguir els objectius programats, noves necessitats, nous estils d'aprenentatge...

Sota el paraigua que ens proporciona la proposta d'una educació per a la ciutadania, es veu necessari incloure en aquestes demandes més urgents que realitzen els educadors i les educadores, la possibilitat que ells mateixos puguin discernir quins són els veritables problemes, i construir una base d'anàlisi que pugui construir propostes, estratègies i recursos per a la convivència social quotidiana de forma ajustada a la seva pròpia avaluació.

Es demanda des dels equips educatius una formació eminentment pràctica (a través de l'assessorament de la pràctica quotidiana, tècniques, estratègies, materials). Hi ha necessitat de generar espais nous de construcció del que pot ser la proposta educativa des del centre obert per aquests adolescents, fugint de fórmules no sempre vàlides d'altres camps, com ara de l'àmbit escolar.

- ***La inserció en el territori***

Una de les característiques principals que clarament defineixen la realitat dels centres oberts és la inserció en un territori concret. Als estudis exploratoris inicials es detecta clarament com l'entorn de l'entitat determina també la proposta educativa que es porta endavant amb els infants i adolescents nouvinguts a la zona.

Sabem que la proposta que es faci en un entorn amb un alt índex d'immigració segurament distarà força d'entorns més monoculturals. En funció de les propostes del teixit associatiu de la zona, les necessitats que haurà d'atendre el centre obert seran diferents. D'aquesta forma constatem que aquest estudi inicial resulta insuficient per poder copsar tota la realitat que afecta a aquesta acollida que el centre obert realitza.

El teixit associatiu serà un factor determinant per tal de poder valorar quines necessitats existeixen en la zona d'actuació i quines coordinacions en la derivació, seguiment i valoració del procés d'incorporació dels adolescents nouvinguts al barri o a la població en concret.

4. L'ACOLLIDA ALS ADOLESCENTS NOUINGUTS EN EL TEIXIT ASSOCIATIU DE SANT BOI DE LLOBREGAT

A partir de l'estudi diagnòstic en el teixit associatiu de Sant Boi de Llobregat, exposem les dades que creiem més significatives i que ens han servit per fonamentar la proposta de recerca posterior.

- ***Pel que fa a la difusió de l'entitat i l'accés de les famílies***

A les entitats, en general, se'ls fa difícil arribar a les famílies, sobretot per problemes en la comunicació. Tot i així, quan s'analitza la difusió de la que disposen, aquesta és molt escassa i es limita a cartells o díptics informatius que no estan fets en diferents idiomes. Aquesta informació no es troba a l'abast dels llocs freqüentats pels adolescents, com els instituts o els llocs d'oci. Cap de les entitats estudiades, en el moment del diagnòstic, havia fet servir el servei de traducció o mediació oficials en aquesta arribada de nous destinataris. La documentació del centre d'inscripció, informativa, de difusió... en la majoria de les entitats entrevistades es fa únicament en català.

- ***Pel que fa a la convivència i la participació***

L'experiència de les entitats en les relacions establertes entre la població d'acollida i la població immigrada és positiva. Hi ha un bon ambient amb la incorporació dels nous ciutadans a l'activitat que s'ofereix. En algun cas s'ha donat la preocupació per la participació d'infants d'altres orígens a l'entitat en activitats concretes per part d'altres famílies.

S'evidencia una clara diferenciació en la participació segons el tipus d'entitat. Es detecta una important **concentració en entitats dirigides a l'atenció especialitzada** (centres oberts, serveis específics...), i una escassa participació en les entitats amb voluntat generalista i de caràcter normalitzador. Per aquestes últimes la presència d'immigració a Sant Boi no suposa cap variació en el seu funcionament com a entitat (entitats de lleure, d'esports i culturals, principalment). Per una altra banda, les

facilitats que es donen al col·lectiu nouvingut a la participació de l'entitat no es diferencien de la resta de la població.

- ***Pel que fa a les eines per a la participació social***

La presència de joves nouvinguts a les entitats socials i esportives i de lleure és molt minoritària. La participació i continuïtat dels joves en algunes entitats (p. ex., esports) està directament relacionada amb la seva incorporació al servei en edats inferiors. El mecanisme principal que afavoreix la participació dels adolescents a les entitats és la **motivació** del propi adolescent per l'activitat a realitzar. En algunes ocasions, menys freqüents, és el propi interès de la família per a que participi d'aquesta.

Respecte l'evolució dels adolescents nouvinguts en les **entitats d'educació especialitzada** no s'aprecia cap diferència amb la resta d'usuaris: existeix una bona continuïtat i implicació, gran col·laboració en general amb les famílies i un alt grau de satisfacció.

En el cas de les entitats de caràcter més generalista: entitats de lleure i d'esports principalment, es parla d'una dificultat clara d'implicació dels infants i adolescents nouvinguts en la dinàmica de l'entitat. Es mantenen menys temps en el centre i els processos no es finalitzen (no avisen per què no vénen, li perden la pista...). Hi ha una percepció de **manca de continuïtat** de l'infant i la seva família en el recurs.

Tanmateix, les activitats més valorades per la població nouvinguda són aquelles relacionades amb **la formació**, tant dels adults com dels adolescents o infants, principalment les activitats dirigides a millorar aspectes de la comunicació i la llengua. Les propostes relacionades amb el lleure i la interrelació passarien a un segon pla en la gran part de les entitats.

- ***Pel que fa a l'associacionisme***

En les associacions estudiades es parla de la participació "normalitzada" com a factors de protecció davant de l'aïllament i la creació de ghettos en la població a partir de recursos que facilitin el coneixement mutu i la interrelació.

La totalitat de les entitats afirma que les activitats que ofereixen serien positives per als nous ciutadans de la població i afirmen que podria ser una bona plataforma de convivència entre tota la població.

- ***Pel que fa als espais de col·laboració***

Els joves accedeixen a les entitats pel boca-orella. Per altra banda, també es donen canals de derivació d'aquells infants i adolescents en situacions descrites de risc social, principalment des dels serveis socials municipals a les entitats especialitzades en medi obert. La totalitat de les entitats estan en coordinació en major o menor grau en xarxes estables de participació tant a nivell municipal com supramunicipal

Podríem dir que les entitats especialitzades en educació social, el nivell d'interrelació i treball comú en xarxes de coordinació és superior a la resta; però en qualsevol cas, cap de les entitats queda aïllada de les entitats del seu sector (esports, lleure, etc.)

La valoració d'aquesta coordinació per part de totes les entitats, és positiva en tant que enriqueix el funcionament de la pròpia entitat i l'ajusta a les finalitats per les que ha estat creada. Les grans dificultats detectades en aquest treball en xarxa recauen en la gran inversió de temps en aquestes xarxes de col·laboració així com la impaciència per la lentitud dels processos que es posen en marxa des d'aquestes.

- ***Pel que fa a les eines de detecció i derivació***

No existeix una via normalitzada de derivació. Els processos d'acollida pràcticament no s'han adaptat a la presència de nous nens. Moltes entitats fan difusió de les seves actuacions i objectius sobretot a les escoles, a l'àmbit formal. Si els nous nens no "hi són" als àmbits formals educatius no reben aquesta informació.

- ***Pel que fa a la formació dels responsables de l'entitat***

Les entitats disposen d'un pla de formació propi, algunes entitats organitzen elles mateixes aquests espais amb els seus voluntaris i altres fan servir formació externa per aquesta finalitat. Les associacions tenen una forta predisposició cap a l'assessorament o formació, i estan obertes a possibles propostes externes i en

concret en el tema dels “processos migratoris” i “l’educació intercultural”, tot entenent que és un tema interessant de futur per a la pròpia entitat. Totes veuen com a prioritat **la formació dels professionals en la interculturalitat**, es tracta d’una demanda reiterada.

- ***Recull d’algunes bones pràctiques***

Algunes de les bones pràctiques recollides del teixit associatiu de Sant Boi i que poden servir com a element evocador en el procés posterior de recerca són:

- Incorporació d’elements provinents de l’educació intercultural de forma transversal en la proposta educativa.
- Ús de tècniques participatives amb la incorporació de persones d’origen immigrant en el funcionament de l’entitat.
- Donar a conèixer les cultures d’origen de les persones estrangeres.
- Establir un sistema de beques a través de criteris econòmics comuns per tal que ningú no resti fora de l’entitat per qüestions econòmiques.
- Incorporar persones d’origen immigrant en la dinàmica de l’entitat com element dinamitzador de la Nova Ciutadania.
- Establir un Pla de Formació per als educadors del centre que contempli la formació específica en el camp de l’educació Intercultural.
- Establir un treball en xarxa que treballi amb les entitats de la zona, facilitant la incorporació d’adolescents nouvinguts a la ciutat a través de l’acompanyament d’aquests i les seves famílies, i treballant amb l’entitat en aquesta incorporació.

5. IMPLICACIONS EN LA RECERCA

5.1. IMPLICACIONS PEL QUE FA A LA FONAMENTACIÓ DES DEL MARC DE TREBALL EN MEDI OBERT

1. La intervenció prevista caldrà que prengui la **persona destinatària com a plenament activa**, dotant-la d'instruments participatius, i entenent que té capacitat de modificar per si mateixa el medi que l'envolta. L'adolescent no és un simple subjecte de drets, sinó que hi té una participació directa en la seva assumpció i creixement.

2. Cal tenir present en la investigació la complexitat dels **nous processos de marginació i d'exclusió social**, en els quals intervenen una multiplicitat de factors d'índole diversa que plantegen situacions noves de difícil resolució si es continuen utilitzant el que podríem anomenar velles receptes, de contingut bàsicament pal·liatiu o assistencial. Per tant, caldrà **estratègies d'innovació** que generin noves respostes a problemàtiques noves.

3. Des de la psicologia i la pedagogia de l'adolescència, els diferents autors ens plantejaven la **necessitat d'una convivència en positiu** en el cas dels adolescents nouvinguts amb persones de la seva mateixa edat que representin referents en positiu d'aquest arrelament: adolescents autòctons, nois que van immigrar potser ja fa més temps, educadors que poden representar referents adults propers en aquest procés... Les experiències vitals que es donen en el centre obert, des de la vivència del temps de lleure, facilitaran aquesta incorporació de forma menys traumàtica i més compartida des del grup d'iguals.

4. Dèiem que l'eina principal de treball en les plataformes d'educació social era el grup, el treball des de l'ambient educatiu i des de la **riquesa del que aporten els iguals**. El centre obert combina en el seu treball diari les actuacions individualitzades amb la importància del grup. El grup d'iguals que ofereix el centre, fora de referents acadèmics, i amb la prioritat en la vinculació del destinatari amb el recurs i els companys, ofereix un espai privilegiat a l'adolescent i a la seva família per a la seva incorporació al nou medi.

5. El procés educatiu del centre obert ha de prendre com a principal protagonista el propi destinatari i subjecte de l'acció, i els seus educadors han d'assumir un paper molt ampli d'acompanyament. La **flexibilitat del projecte** ha de ser molt elevada, ja que està en funció més de les necessitats directes detectades en els destinataris que en un "currículum" o "pre-format" anterior, poc extrapolable d'altres contextos o dictada des d'instàncies educatives.

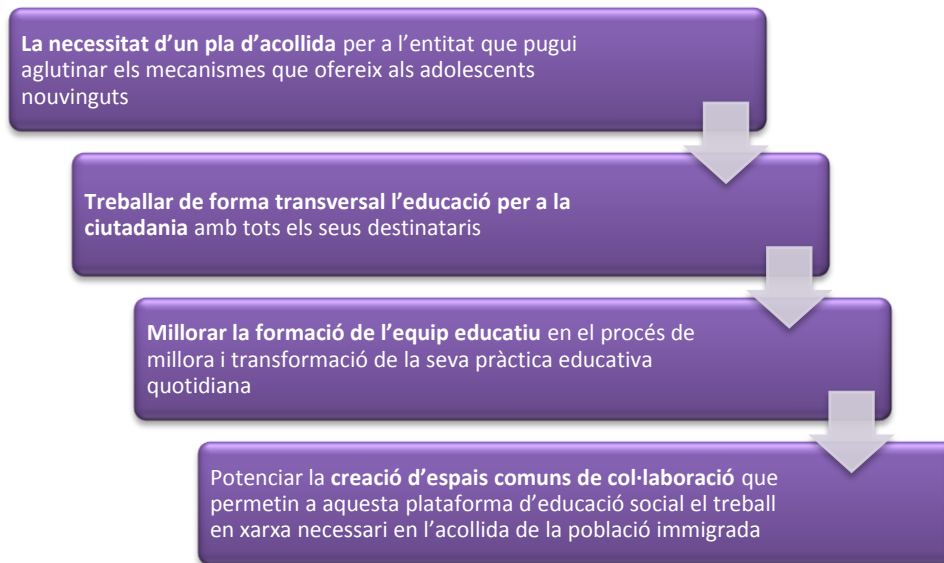
El treball ha d'anar dirigit a poder impulsar aquests objectius des del centre obert arribant a tot l'àmbit comunitari i teixit social, amb la finalitat de connectar el menor nouvingut amb tots els recursos i possibilitats que el nou entorn li facilita.

5.2. IMPLICACIONS PEL QUE FA A LES DADES MÉS SIGNIFICATIVES DELS ESTUDIS EXPLORATORIS

S'obre una gran repte en la continuïtat del treball encetat amb aquests estudis exploratoris que suposaran un impuls per la posada en marxa de noves propostes al Centre Obert Don Bosco, marc de treball de la segona part de la tesi.

La participació d'aquesta plataforma educativa en tots dos treballs permet incloure els resultats com a propis de l'entitat. Així, l'equip ha trobat necessitats compartides amb altres associacions de la zona en l'acollida dels adolescents nouvinguts a la ciutat i a les que pretén donar resposta, en part, a partir del desenvolupament de la recerca que aquesta tesi proposa.

Entre d'altres necessitats, el Centre Obert Don Bosco, podríem dir que els **nuclis principals de treball** se situarien en:

Tot i així, la selecció d'aquests elements es tracta de la tria, a priori, dels factors en via de millora detectats a l'exploració inicial. Aquesta haurà de ser aprofundida des del Centre Obert Don Bosco. Les decisions de prioritització dels diferents elements i d'articulació de les propostes s'hauran de fer des del **propri equip educatiu**, que és el protagonista dels processos de canvi a l'entitat.